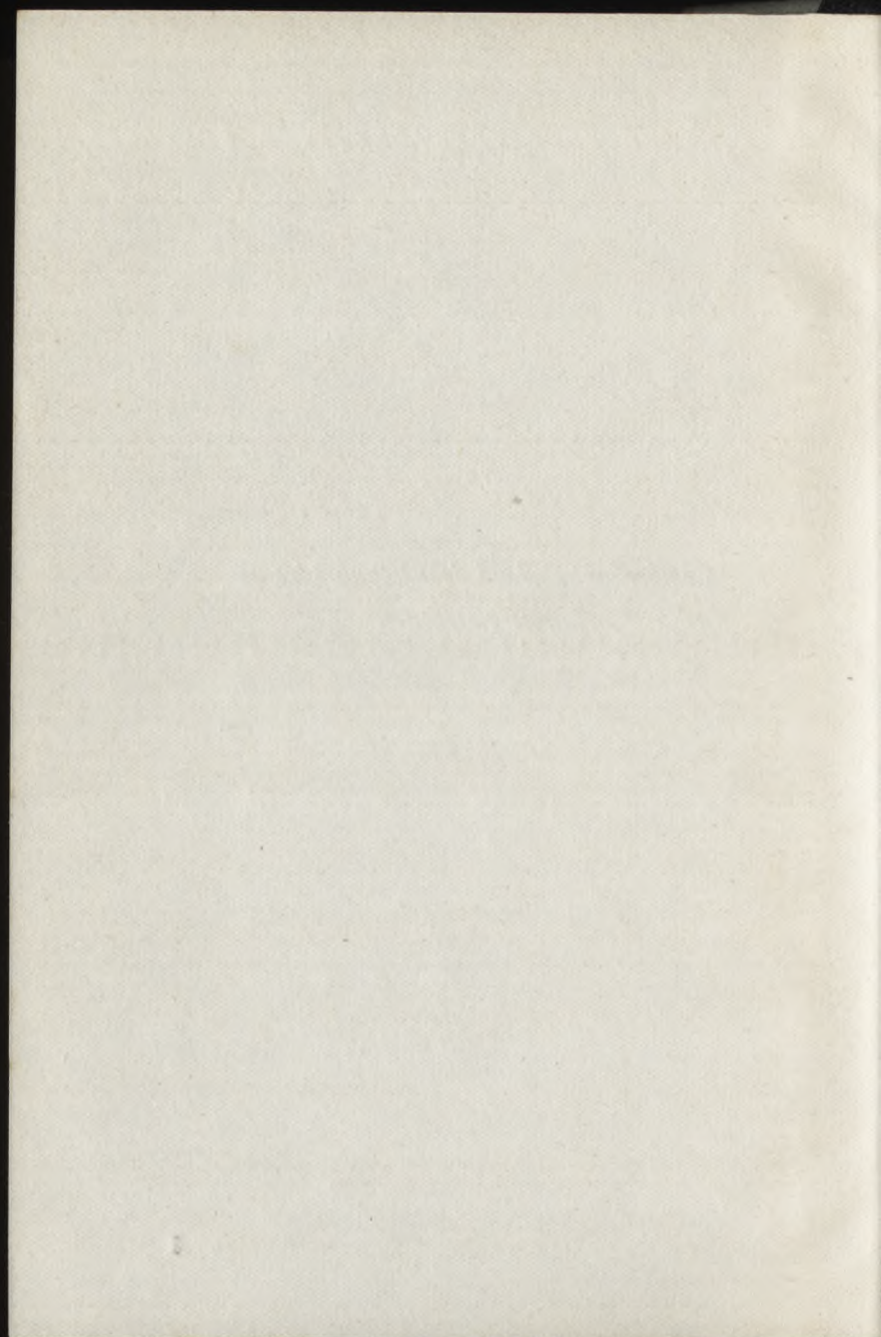

128.796

-Es Mihály
harcolt...

*Lemberkovits Jenő és vőrtanú társai
áldott emlékének*

«... Mihály és angyalai harcolának a sárkánnyal s a sárkány harcola és az ő angyalai; de nem diadalmaskodának, sem helyük nem találtaték többé az égben.

És levetteték az a nagy sárkány, az Ős-kígyó, ki ördögnek és sátánnak neveztetik, ki elcsábítja az egész világot. És a földre vették és angyalai vele együtt letaszíttatának.»

(Szent János Jelenéseinek könyve:
12. fejezet, 7., 8. és 9. vers.)

vitéz SOMOGYVÁRY GYULA

ÉS MIHÁLY HARCOLT...

REGÉNY

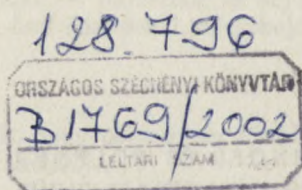
MÁSODIK KÖTET

23.—25. ezer

SINGER ÉS WOLFNER
IRODALMI INTÉZET RT. KIADÁSA
BUDAPEST

*Fenntartunk minden jogot, a fordítás, a színpadra alkalmazás
és a filmesítés jogát is.*

Copyright by Singer és Wolfner Rt., Budapest, 1941.

Felelős kiadó: Hampó József igazgató

VI.

A boldogságnak nincs története.

Annak a három hétnek sincs, amelyet ott éltem, 1918 őszén, a Kulpa partján, a Florianszka-utcai házban.

Körülöttünk rohanva keringett a világ, a háború és a járvány kísértetei didergős haláltáncot lejtettek, de mi ketten nem akartunk erről tudomást venni.

A costai álomom kelt életre. Csakhogy most nem a kék holdfény varázsolta elő, hanem a valóság.

...Csillogott a Kulpa tükre, bólogattak az arany-színű platánok a Florianszkán s én egyre mélyebben jártam a verőfényes valóságban. Kézenfogva lépettem egy fehér kisleánnyal s élt, kitágult, kitárult az álom.

...Volt egyszer egy fiú meg egy leány. Semmijük sem volt, csak szerették egymást. Mégis nekiindultak az Uveghegynek, meg a Tűzvölgynek. És senki sem bízta őket.

Csupán egy ezüstpáncélos gyík-vitéz, aki maga is szerelmes volt s aki azóta bizonyosan feleségül is vette a menyasszonykáját, a lyubica-levél alatt...

Borika, régebben, szerette a korszót, a Setalistét. Most csak egyszer, első nap mentünk végig rajta.

— Akarom, hogy lássanak, édes — mondotta az arcára feszülő fátyol alól, — Szégyelje el magát a csúfoskodás!

És mentünk, mentünk, szorosan egymásba karolva, a hulló, aranyszínű platánlevelek között. Ha magam mentem volna, talán lassabban léptem volna és roskadozóbban. Mert még mindig győnge voltam. De mert rámragadt Borika sugárzó büszkesége, olyan rugalmas ritmusra járt a lábam, mint hogyha soha se lettem volna beteg.

S ha sikert és csodálkozást kívánt a kislány, hát azt megkaptuk.

Álmélkodó emberek szegték kétoldalt az utat, amerre elhaladtunk. A Velika Kavana vendégei még fel is keltek az asztalaiktól s a nagy üvegablakok mögül bámulták a csodát. A Jelen-leány magyar vőlegénye mégis visszajött. Háború, harc, betegség után itt van.

És elfelejtettek köszönni az emberek.

Akkoriban úgy véltem, hogy csak a csodálkozás felejtette el velük.

Néhány nap után azonban megtudtam, hogy már régen nem köszönnek Jelenéneknek. Még a zeneiskolába is kevesebben iratkoztak be azon az őszön, mint máskor.

De a «Gregor i drug» üzletházából vidáman intgetett, sőt ki is szaladt a fasor alá a derék «drug» és örvendezve szorongatta a kezemet. Megdőbbent a soványságomon, leromlottságomon, de nyomban meg is bízott: majd rendbejövök hamarosan. Hiszen a szemem már vidám és derűs, tehát nincs már semmi baj.

— Horvátország ugyan elszakad — tette hozzá halkán — de azért a monarchia, monarchia marad. A horvátoknak is jobb lesz, a magyaroknak is. S a szíveket meg nem választhatják el országhatárok sem.

A Zorin-dom előtt Jagar kapitány feleségével és sógornőjével találkoztunk. Azoknak fölragyogott a szeme, amikor megláttak. És bólogattak felénk vidáman.

A nyugati és déli sáncon már nem találkoztunk senkivel. Elhagyott volt a Korana-park felé vezető út is.

Nekünk mégis tele volt beszédes emlékekkel minden fa és minden lépés.

A kórház mögött, a mi padunknál, megszólalt Borika:

— Emlékszel?

És megszorította a kezemet.

— Emlékezem, kedves.

— Sokszor megsímogattam öreg padot, mikor jártam erre. És ha nem jött leveled és fájt a szívem, mindig sétáltam ide és akkor vígasztalt.

— De hiszen én minden nap írtam, galambom!

— Tudom, tudom — bólogatott a kislány. — Tudom azt is, hogy eltüntették leveleket, enyémet is, tiedet is. De akkor nem tudtam. És jöttem megkérdezni padunkat: lehet-e az, hogy te beszéltél szerelem szájával és azután elfelejtet horvát kislányt? Lehet-e az, hogy hamis vagy?

— Ejnye, ejnye — ingattam a fejem. — És a padunk mit mondott?

— Beszélte nekem a te hangoddal és azt mondotta: ...édes, szép, ifjú hitvesem, minek nevezzelek?

— Édes, kis bolondom! Hiszen ezek Petőfi szavai!

— Tudom — bólogatott Borika. — De mégis téled hallottam. És öreg pad is téled hallotta. És megtanultuk mind a ketten.

Meg kellett csókolnom, ott az aranylő őszben.

Azután továbbmentünk, aranyban és ezüstben.

Arany napfényben, arany levelek alatt, ezüst ökörnyál úszkáló szálai között.

És szinte lépésenként kérdegettük egymástól:

— Emlékezel?

— Emlékezem.

— Most is szeretsz úgy, mint akkor?

— Százszor jobban.

— Köszönöm.

— Én köszönöm!

A déli sánc felső sarkán. üres volt a madárfészek.

— Mikor mentek el? — kérdeztem Borikától.

— Szeptember elején. Ot picijük volt. Fiókák voltak már nagyok, erősek. Egyik reggel még voltak itt mind, délután már volt üres a fészek. Kicsit sírtam utánuk. Mert megint lettünk kevesebben Karlovácon, akik láttak, ismertek és szerettek téged.

— Borikám! — tört ki belőlem az ujjongó kiáltás.

— Hát így szeretsz?

Fölemelte a fejét és rámnézett, fátyolos szemmel:

— Nem tudtad? Akkor talán te nem szeretsz így.

— Én? Angyalom! Hát nézz a szemembel!

És félpercig egybekapcsolódott a tekintetünk, mint a megigézetteké.

— Te... te — sóhajtottam — te nem tudod, nem tudhatod, mennyire szeretlek. Néha úgy éreztem odakint a sziklákon, hogy jobb volna meghalni. És a szerelem mentett meg az életnek. És az elmúlt betekben is, amikor a professzor talán már feladta a reménységet, a szerelem akart bennem továbbélni. És a szerelem állított talpra néhány nap alatt és az adja most nékem az erőt. És a szerelem te vagy.

Nem felelt, csak a karomat szorította magához, szorosan, nagyon szorosan.

A keleti sáncon azt kérdeztem tőle:

— Ugye, már nem fáj semmi?

Csak a fejét ingatta.

— Olyan jó vagy, hogy szeretsz — dörmögtem halkán.

— Nem jóság — suttogta. — Isten parancsa. Nem tudom, hogyan van. Csak van. Te voltál egészen idegen, ismeretlen, mikor jöttetek Karlováczra. Vonhattam volna vállamat is, fordíthattam volna el a fejemet is. Tatíca is tiltott magyar fiúktól. És mégis

kellett reád néznem, Ifi Jankótól, Hollától, Tomcsányitól rólad kérdezgetnem, lesni lépésedet és sóhajítani, ha nem néztél rám. Ki mondta? Senki. Csak itt belül valami. Első időben voltam is haragos magamra. És mondtam: Uhh, senki nekem az a sárgacsizmás hadnagy! És mégis lettem alázatos, ha végigmentél Florianszván és lestem utánad függöny mögül. És a végén már nem volt senki, semmi: csak te. És most még jobban szeretlek.

Hosszú ideig nem tudtam szólni.

Csak a Florianszván jött meg a hangom. Akkor is csak rekedten és szakadozva:

— Hogyan köszönjem, én fehér galambom?

— Schogy. Szeress. Minden nap jobban szeress.

Úgy, mint én.

— Hát te jobban szeretsz, mint régen?

— Ezerszer. De te ezt nem értheted. Nem is tudom elmondani.

— Köszönöm, gyönyörűm. De hát miért?

— Mert, mert szenvedtem érted, kedves. De erről nem beszélünk többet.

Jelen-tatica sokat járt be Zágrábba. És mindig nagy csomagokkal tért meg.

Olyan boldog szédületben éltem, hogy sohasem kérdeztem meg, mit hoz bennük. Ők meg úri tapintattal hallgattak róla. Ma már tudom, hogy Karlovácon akkor már alig tudtak valamit vásárolni. Jelenék számára semmije sem volt az ottani boltosoknak.

De ami gondjuk, bajuk volt, azt mind távoltartották tőlünk. Borikához és hozzám nem volt szabad árnyéknak, borúnak érnie.

Időnként hozott nekem tatica egy-egy pesti ujságot, a zágrábi állomás ujságosbódéjából.

De úgy olvastam, mintha valami idegen csil-

lagzat üzenete ért volna el hozzám. Az a hang, és az a gondolkodás, amely ezekből a lapokból szólott hozzám, hamisnak és hazugnak tűnt. Én a front gondolkozásában éltem és a kulpamenti tündérmesében. Hittem a győzelemben, Látrányi Mihály filozófiájában és hittem a szerelemben, amely túléli a politikát és túlzengi a történelem dübörgését.

Azért hát félretoltam a lapokat. Nem a mi gondolatunk az, amit ezek nap-nap után, más-más találásban bizonygattak. A «kölcsonös megértésen alapuló béke» lehetőségét. És nem értettem, hogy írhatnak felnőtt emberek ilyen badarságokat, 1918-ban. Mikor a négyéves háború szörnyű veszteségei, félőrültté tettek már minden hadviselő államot és minden fegyver bosszút lihegett. Hol volt akkor már a világ a «kölcsonös megértéstől»? A front népe tisztában volt avval, hogy ennek a háborúnak győztese nem ismer irgalmat és józanságot. Tehát nincs más hátra, mint kitartani s verekedni tovább, hacsak egy lélekzetnyivel is tovább, mint az ellenség.

És ezek az otthonülő, ezek a feltevéseken és elméleteken rágódók, azt a légbemenő és öngyilkos elméletet szajkózták, hogy csak jó példával kell előljárni, a fegyverletételre való készségünket kell bebizonyítani s akkor megajándékoznak a boldog, gyarapító békével.

Ugy véltem: eszelősök írásai nem érdekelhetnek. Jászi professzor úr fölteheti az ókulárét s tarthat előadásokat félrőf-hosszú képpel a nemzetiségi kiegyenlítődésről: ez mind cserebogár-tenyésztés és kutyakefélés, az élet igazi dolgaihoz képest. Azokat majd mi döntjük el: a front.

Ugy pergett hát le rólam minden, ami nem illett bele a mi gondolkodásunkba és ami kívülesett a Florianszka-utca második emeleti lakásán, mint az eső a tetőcserépről.

Bizonyos, hogy belejátszott ebbe, a betegségemből,

gyöngeségemből eredő, ösztönös önvédelem is. Hiszen a lábadozó testnek nincs más akarata, csak egy: talpraállani, erőrekapni. S ami ezen a szent ösztönön kívülesik, az — semmi. Az nincs az ő számára. Mert ez is olyan, mint aminek Borika mondotta a szerelmet: Isten parancsa, élet-parancsa.

Maga Borika is kihúzta kezemből az ujságokat.

— Most az enyém vagy — mondotta. — Három hétig lehetsz velem. Addig nem engedem egyetlen gondolatodat se másnak! Úgy-e, Cirmir, addig a mienk?

És Cirmir két első lábacskáját a nyakam köré tette.

Az a kislány maga volt a gyógyító orvos és a gyógyító orvosság.

Pedig dehogy voltam még akkor egészen egészséges!

A hajam pászmákban hullott. S az új hajam sötétebb lett egy árnyalattal.

Egyszer azt mondtam, hogy régen a cigaretta ízéből éreztem meg, egészséges vagyok-e, avagy beteg. Ha ízlett, akkor kutyabajom se volt, ha nem ízlett, akkor nyavalyás voltam.

A betegségem óta undorító ízt éreztem számban a cigarettafüstnek.

Mamica most három kisüveg sört diktált belém naponta, hogy hízzam, tatica pedig a legkülönfélébb bosnyák dohányokat hordotta haza s aggódva leste, ízlik-e már a füst?

És elborult az arca, amikor látta, hogy két szírpantás után, leteszem a cigarettát.

Délutánonként nagy sétákat tettünk Borikával.

Egyszer elmentünk a Frangepán-várba. A hadi-

rokkant kapusnak apró gyerekei voltak. Órákhoz-
szat eljátszottunk a szurtos, pendelyes kis csemetékkal.
Egész este róluk áradozott odahaza a kislány.

Máskor a temetőknek kerültünk s elvittünk né-
hány szál, didergő virágot, Ifi Jankó, Magda Pista és
az ott szunnyadó egykori bakáink sírjára.

És tervezgettük, egyre tervezgettük az életünket.
Olyan napsugarasnak láttuk, mintha egyetlen felhő
se fenyegette volna.

Egyszer — sötétedő estén — feljött hozzánk a
kis Marica. Az a kis horvát lányka, aki szerelmes
volt Nemcek hadnagyba. Egy hete nem kapott tőle
levelet. Megvigasztaltuk, hogy aligha lehet baja. Ha-
nem nyilván útban van a frontra. A mult héten kellett
elindulnia, mert akkor járt le a szabadsága.

Máskor egy-egy kis szolgáló óvatoskodott föl
Jelenékhez. Pirokodva érdeklődtek egyik-másik ba-
káinkról. Hogy a goszpon porucsnik — ez én voltam —
talán tud róla valamit. Borika olyan részvétellel vigasz-
talgatta őket, mint az orvos, vagy a gyónató-pap.

És ezekben az alkonyati vagy esti látogatásokban
mindig ott remegett egy kimondhatatlan kérdés: mi
lesz velünk? Mi lesz azokkal a szívekkel, amelyeket
eltilt egymástól a politika és a gyűlölet?

Mintha a politika, a gyűlölet, a háború és a tör-
ténelem, törődnék apró, sajtó, piros emberszívekkel!

Október első harmadában azt a hírt hozták a
lapok, hogy a német kormány fegyverszünetre tett
ajánlatot, Wilson amerikai elnöknek.

A válasz ugyan még késett, de a monarchia uj-
ságjai nyíltan cikkeztek a megegyezéssel béke lehető-
ségéről s úgy írtak erről, mintha odaát csupa béke-
angyal trónolna, akiknek egyetlen gondja az, hogy
miképpen kérjenek tőlünk bocsánatot minden egyes

puskalövésért. S mintha pusztán a mi makacs haragtartásunkon múlték, a mindenkit-boldogító béke.

Néhány nappal utóbb, azután elterjedt a lesújtó válasz híre: a fegyverszünet ára — minden megszállott terület haladéktalan kiürítése.

Mivel ez minden zálog feladását jelentette, ami után csupasz kézzel kellett volna a központi hatalmaknak a béketárgyalásokat megkezdeniök: tovább dörögtek az ágyúk.

A németek azt mondták, nem történt semmi.

De a lelkek mélyén ottmaradt az a gondolat: gyöngék vagyunk s a Sixtus-levél óta immár harmadikban áruljuk el gyöngeségünket.

Pedig a Hindenburg-állások gigantikus-méretű ostroma, szakadatlanul folyt. Cambrai elesett, de a német hősiesség csodákat művelt, noha Karlovácon azt suttogták, hogy egyes hadosztályaik megtagadták volna már az engedelmességet. Tengerparti szárnyuk mindenesetre lassan visszakanyarodott a német határ felé.

Október közepén újabb, Wilsonhoz intézett, német jegyzékről suttogott a fáma. — Hát ennyire vagyunk?

A mieink keményen állottak az olasz fronton s minden rohamot visszavertek. Csak a Balkánon vonult vissza, lassú, szívós hátrálással albániai hadseregünk, hogy a Szávánál megállva, feltartsa a francia és szerb seregeket.

Ha meghökkentett s elbusított egy-egy hír és eltűnődve bámultam magam elé, nyomban élemtoppant Borika:

— Uhh, már megint nézed a cipőd orrát?

S ha nem rezzentem nyomban föl, még toppantott is!

— Én is itt vagyok!

S vagy táncraperdített, vagy a nyakamba esve csókolt addig, amíg csak át nem csalt a mi külön mesevilágunkba.

Ott csakugyan nem volt más, csak mi ketten és a különös, bolondos gondolataink.

A Korana-ligetben bokáig jártunk a csörgő, hullott falevélben.

— Ha volna ez mind igazi arany — kérdezte Borika — odaadnál engem érte?

Nem válaszoltam, csak ránéztem.

— Miért nem mondod? — faggatott a kislány.
— Te sohasem mondod, hogy szeretsz!

— Nemcsak szóval szól az ember — válaszoltam halkán. — Szemmel is szól. És az sokszor többet mond félórás beszédnél.

— Hát akkor most mondjad szemmel, hogy szeretsz!

Egymásba olvadt a tekintetünk s elindultunk így, összekapcsolódott tekintettel s egymás kezét fogva, a keleti sánc felé.

Megtehettünk így száz lépést is, mint a megigézettek. Ha valaki látott volna, bizonyosan bolondoknak vélt volna.

De mi nem tudtunk becsúszni egymással. Mikor végül mégis el akartam venni a tekintetemet, Borika bársnyosbarna, csillogó szeméről, megszólalt halkán:

— Még ne! Mondd tovább!

És a sáncperemig egyre mondogatta a szemem: szeretlek.

A hadapródiskoiában a «Gott erhalte»-t tanulták a horvát kadétok.

Furcsa volt, hogy észrevettem. Hiszen ez annak a másik világnak hullámverése volt, amelyből mi mindennap megszöktünk. S ilyenkor olyan messziről néztem már azt a másik világot, mintha idegen csillagot látnék. S megláttam a töréseit is. Azért éreztem most

valami elkészett ütemet abban, hogy ezek a kadétok itt még a császárhimnuszt fujják, holott alig van már közülük, a fekete-sárga zászlóhoz és a kétféjű sashoz. Értelmetlennek tűnt előttem, miért tanulják ezek még ezt a himnuszt, miért gyakorolják a fegyverfogásokat német vezényszóra és miért biflázzák a Dienstreglement és Terrainlehre leckéit, mikor Horvátország voltaképpen már elszakadt.

Jelen-tatica meg a fehérszakállú nacselnik, azután a Zora-dalkör tagjai és hát persze a katonatisztek ugyan azt vélik, hogy csak a szerkezet változik meg s a császár megmarad — sőt csak ezután lesz királyból császárrá — de én már messzebből láttam őket és sorsukat. S nem is kívántam már tőlük semmit, csak Borikát. Nekik pedig megnyugvást, testvérbékét és virágzó jövőndőt.

Borika még a zongorához is hűtlen lett miattam. Sőt, Cirmir is csak kitartó hízélgéssel tudta magára terelni, a kislány figyelmét.

Az egyik estén, mialatt Borika asztalt terített, leütöttem néhány billentyűt, a néma hangszeren.

Erre fölébredt a szerelem bódulatából a muzsika lánya és vacsora után leült a zongorához. Persze melléje telepedtem.

És jött Schumann és Grieg, Chopin és Verdi, majd dübörgő rapszódiaival: Liszt.

A dalokat és áriákat, szárnyaló, csillogó hanggal énekelte Borika. Sokszor hallottam énekelni azelőtt, de most újra meglepett erős, tiszta, hajlékony, csengő hangja. Újságíró-pályámon a színház- és művészet-rovat volt a mesterségem, hát értettem valamit a zeneesztétikához is. S meg kellett állapítanom, hogy Borika éneke, szigorú, művészi becsléssel is, komoly érték. Az apjától tanult, de a vizsgáit a bécsi állami konzervatóriumban tette le. S mióta nem hallottam, még csillogóbbá fejlődött a hangja.

Hallgattam, hallgattam gyönyörűséggel. S mégis fölsajgott a szívemben valami fájó sejtetem.

Az ismeretségünk kezdetén többször tett célzást arra, hogy énekesnőnek vagy színésznőnek készül. Mikor azután a menyasszonyom lett, azt mondotta: semmi sem akar lenni, csak az én feleségem. És ez jólesett. Annyira szerettem, hogy fájt volna, másokkal, idegen közönséggel megosztani azt a gyönyörűséget, amely benne virágzott.

De most, hogy hallgattam, hallgattam, ámuldozó lélekkel, elképzelhetetlennek tartottam, hogy az, akinek ilyen kincs van a torkában, örökre lemondhasson arról a hírről és dicsőségről, amelyet evvel a kincssel megszerezhet. Ma még úgy érzi, hogy többet érek neki mindennél. De mi lesz holnap és holnapután, mi lesz akkor, ha betelik egykor a szerelem édességével, kinő ebből a kislányos álmovilágból és vágya támad az élet más ízeire is? És mi lesz akkor, ha az én tollam csak kicsinyke kenyeret tud az asztalunkra varázsolni, ő meg tudja, hogy a hangja, művészete, bőséget teremthet?

Nem voltam soha régimódi. Tudtam, hogy lehet jófeleség, melegszívú édesanya a művész is.

De úgy voltam vele, mint az aranyásó, aki egész hegyet vert szét, a meglett, tiszta aranyrögért. S ha abból egy porszem is lemorzsolódik, úgy érzi, hogy az élete egy darabja lett a másé.

Én csak magamnak akartam Borikát. Egyetlen hangját, mosolyát, szemének egyetlen sugarát sem akartam átengedni másnak.

De most, hogy újra hallottam, erőtlennek éreztem magamat a megtartására. Erőtlennek, mert hiszen mi voltam én az ő tehetségéhez képest, amelyet még maga sem tudott értékelni? S mi joga állhatam útját annak, hogy ezrek és tízezrek gyönyörköd-hessenek a belőle zengő muzsikában?

Ő, erre még meg tudtam felelni! — A szerelem jogán!

De van-e jogom, lehet-e jogom elfogadni tőle azt az áldozatot, hogy lemond a hírről, tapsról, dicsőségről, talán az aranyról is értem, holott ma még fel sem mérheti ennek az áldozatnak a nagyságát?

S erre a kérdésre már nem volt válasz az a szó, hogy: szeretem. Hiszen, aki szeret, az maga hoz áldozatot és tiltakozik a másik lemondása, áldozata ellen. A szeretet ad és nem akar elfogadni. A szeretet ajándékozik és nem tartja a tenyerét.

Hát busított most az éneke.

Utóbb magyar nótákra tévedt rá a keze.

S halkán dúdoltam a muzsikához. És dúdolt tatica is a bélyeg-válogatás közben és dúdolt mamica is, mialatt maga elé rakosgatta a passziánsz-kártyáit.

Azután fölállott Borika s rámmosolygott:

— Most játsszál te, kedves!

— Én? Dudanyekergés az a te játékodhoz képest, violám. Vak koldús muzsikája, Paganini játéka után.

— Nem, nem! Akarom! No, az én kedvemért! A csipkebokros dalt!

Belehajtott a dologba.

Mikor belekezdttem, odaállt mögém.

— Mondjad is! — unszolt.

Hát dúdoltam, azazhogy csak mondogattam a dalt.

Amikor az utolsó sort dörmtögttem, azt, hogy:

Meghalok én édes rózsám utánad...

magához szorította a fejemet és megcsókolt.

És elnevette magát:

— Emlékezel?

— Emlékezem.

— Nem bántad meg?

Csókkal feleltem.

Apja, anyja, mosolyogva csóválta meg a fejét.

Az a furcsa érzés, amely a multkor, a hadapródok énekórája alatt elfogott, belémvillant megint. A hadapródiskola növendékei, ott vonultak ki gyakorlatra, a Florianszván. S a főhadnagyuk fővetést vezényelt egy kedves, öreg, nyugalmazott ezredesnek:

— Habtacht! Kompanie, links schaut!

A kadétek dübörögve vágták a díszlépést.

Pedig akkor már előttem hevert az ablakpárkányon, az imént hozott zágrábi, németnyelvű ujság, óriási címmel:

ÖFELSÉGE KIALTVÁNYA AUSZTRIA NÉPEIHEZ!

Önálló nemzeteknek ismeri el és nyilvánítja őket.

A császár felszólítása: alakítsák meg a nemzeti tanácsokat!

Kábultan néztem a kékruhás fiúk után.

Messziről, a városszélről visszacsengett a daluk. Andreas Hofer császárhű történetét énekelték, a régi, kincstári énekeskönyv szerint.

Pedig Horvátország abban a pillanatban, már csak forma szerint tartozott a Habsburgok régi kettős-birodalmához.

...Az ujság különben hozzáfűzte a kiáltványhoz, hogy az bölcs, helyes és hálát érdemel. A fiatal uralkodó megértette a kor szavát. Emellett, szól a kiáltvány, Wilsonhoz is. Válasz a népek önrendelkező-jogának elvére. A császár hitet tett amellet, hogy a wilsoni pontok alapján áll.

Ki kételkedhetnék ezekután, írta az Agramer Tagblatt, hogy a Wilson elnök közvetítésével várható

béke a küszöbön áll és hogy a szeretet és megértés szellemében jön létre?

S utolsó mndata ez volt:

*Ausztria nemzetei megkapták szabadságukat.
És Horvátország?*

Borika elcsalt a fényképészhez.

Persze bolondság kerekedett belőle. Mert a kislány azt hitte, hogy amikor a fényművész bebuja gépe mögé, a fekete kendő alá, akkor nem lát bennünket. Tehát nyomban megcsókolt.

Szantics mester eleinte diszkrét volt s úgy tett, mintha nem vett volna észre semmit.

Helyreigazított, le meg oldalt hajlította a fejünket, ernyedt és előkelő pihenő-helyzetbe tette a kezünket, hogy a jeggyűrűnk is lássék s azután megint bebuja a leple alá.

Borika nyomban fészkelődni kezdett s mint aki valami kedves, titkos csinyt követ el, gyorsan megcsókolt az orrom hegyét.

Erre már elnevette magát Szantics úr, de úgy, hogy mire kibujt a gyászlepel alól, a könnyei is csurogtak.

A kisasszony olyan lett, mint a pipacs.

A vége persze mégiscsak az lett, ami minden fényképezésé, hogy a hosszúhajú művész felvett bennünket vagy hat állásban. Komolyan és mosolyogva, ábrándosan és egymást nézve, szemben és oldalról s mi megrendeltünk vagy két tucat képet.

Hazafelé menet a «Gregor i drug» üzletháza előtt kellett elmennünk.

A drug észrevett bennünket, kirohant a boltból és lelkenedező örömmel üdvözölt bennünket. Félpercig beszélgettünk vele s búcsúztunk.

És akkor hirtelen közelebb hajolt hozzám. Megkérdezte tőlem, mit szólok a császári kiáltványhoz és a Tisza-nyilatkozathoz?

— Nem értek a politikához — dörmögtem. — A kiáltványról olvastam, de a Tisza-nyilatkozatról még nem hallottam. Hol nyilatkozott, mit mondott?

Elcsodálkozott rajta, hogy még nem tudok róla. Hiszen minden lapban benne van. A debreceni affér és a Tisza-nyilatkozat.

És halk hadarással beszélt valamit a király debreceni fogadtatásáról, a magyar ellenzék ezt követő, viharos képviselőházi tüntetéséről és arról, hogy Tisza István gróf, a magyar rendületlenség bálványa, kijelentette a parlamentben:

— Ezt a háborút elvesztettük!

Nem akartam elhinni.

Kókadtan lépegettem hazáig, Borika oldalán.

Az utcaskorokon összedugták a fejüket az emberek. Jagar kapitány szórakozottan fogadta a tisztelgésemet, a Setaliste platánjai megborzongtak a szélben és csapatostul szállottak alá a fonnyadtszagú, vörös-arany levelek.

Odahaza avval fogadott mamica:

— Vége a háborúnak. Te már alighanem nem is mégy ki a frontra, fiam.

— Hogyne mennék, kedves?

— De hiszen felfordult már minden! Az ujságok tele vannak a fiumei katonai lázadás hírével. Az ogulini ezred menetszázadait már el se indították a harctérre. Ljubljánában, azaz Laibachban szlovén nemzeti tanács alakult, Raguzában, Szarajevóban nagy tüntetést rendeztek a diákok és az SHS-államot éltették.

— Hát az micsoda? — bámultam el.

— A szerb-horvát-szlovén királyság. Szóval, láthatod, vége a háborúnak. Nem kell többé visszamenned.

Borika nagy, figyelő szemei, néma kérdéssel meredtek rám.

Lehajtottam a fejemet.

A pörölycsapások túl gyorsan zuhogtak.

— Ugye hát, itt maradsz, kisfiam? — tette a vállamra a kezét mamica.

— Nem, nem, nekem még ki kell mennem — motyogtam.

— De hiszen már nincs értelme! Hallod mi történik!

— Az... az mások dolga — motyogtam. — A hátsó országok, a hinterland dolga. Nem érint. A front az más. És ha mások ki is állnak, mi magyarok harcolunk odakint. És leköpne a front, ha cserbenhagynám. Idehaza felfordulhat, átalakulhat minden, de a frontnak állnia kell. Az átrendeződés csak úgy mehet végbe rendben és nyugalomban, ha a front helytáll. Hiszen ha az is meginog, akkor ráncszakad az ég. De mi harcolni fogunk az utolsó percig.

Borika nem szólt. Szép, sötét szemei megteltek könnyel és elfordult.

De azután összeszedte magát, felkapta a lábához törleszkedő macskát, belémkarolt és azt mondta hal-
kan:

— Mi meg szeretni fogunk az utolsó percig. Ugye Cirmir, szlatka moja!

...Ebéd után, mikor mindenki pihent, lopva elolvastam a zágrábi német lapot.

Minden hír benne volt. Csak reggel, mikor a kadétok kivonultak, elvonták a figyelmemet az ujságról. Csupán az első oldal címeit olvastam el.

Most végigolvastam mindent. Azt a homályos debreceni dolgot is, amit a drug említett.

Károly király Debrecenbe látogatott. És a ka-

tonazenekar a «Gott erhalte» hangjaival fogadta, a közös hadsereg szabályzata szerint. Károlyi Mihályék ebből hatalmas botrányt kavartak s az a közvélemény, amely ebből és a sajtó éles hangjából keletkezett, már a feltartóztathatatlan bomlás közvéleménye volt. A sorok közül olyanféle értelem bujt ki, mintha minden bajnak az oka a hadsereg volna, a hadsereg pedig nem más, mint néhány szűkkoponyájú és makacs sivaragelb tábornok véres játékszere. Szinte azt írták, hogy csak a hadsereget kell feloszlatni s akkor nyomban ölünkbe hull a mindenkit-boldogító béke.

— Barmok! — mordultam föl akaratlanul.

S meghökkentem a saját hangomtól. Olyan idegen volt. Nem is az én hangom. Mintha Mihály, Látrányi Mihály hangja lett volna. A becsületes, tisztánlátó s halálig harcoló Látrányi Mihály hangja.

És elgondolkoztam az ujsághíreken. Az a debreceni dolog lehetett ügyetlenség, időszerűtlen tapintatlanság, lehetett akármi, de mégis csak szappanbuborék a háború roppant kérdéséhez képest. És a belőle fölkavart botrány szelét, ostobaság volt a hadseregellenes, forradalmi áramlatok vitorláiba fordítani.

Az Ausztria népeihez intézett császári kiáltványban is több volt, mint amit a vastagon szedett című betűk elárultak. Az is benne volt, hogy Ausztria, önálló nemzeteknek elismert népei, éljenek ezentúl államszövetségben egymással.

Az uralkodó bizonyára jót akart evvel. De vajon mit szólnak hozzá, a nemzetekké előléptetett nemzeti-ségek?

Egyet mindenesetre kiéreznek belőle. Azt, hogy a kormánykereket forgató kéz már nagyon gyöngé és idegesen kapkod jobbra-balra.

A gondolatok fájtak, lüktettek az agyamban.

Ej, minek? Ugysem változtathatok a dolgokon. Mi közöm nekem Ausztria ügyeihez? S általában a hinterlandhoz? Igaz, hogy ennek a hinterlandnak egyik

részét úgy hívják: Magyarország és ez az én hazám.
 Uristen, csak ezt tartsd meg, ezt védelmezzed meg!
 Mert embererővel talán már meg se lehet menteni.

En meg mit gyötrődöm? Mit használok vele?

Mit számít egy szürke, kis tartalékos honvéd-
 hadnagy gyötrődése, mikor megindult és széthasad a
 föld?

Van még egy hét szabadságom.

Egy hét: tündérmese Borikával.

Egy hét: élet.

Ej, hát bedugom a fülem és tovább járom az
 aranyszínű meseerdőt, evvel a leányalakba rejtőzött
 búbájjal.

És ment tovább az ispilángi játék.

Jöttünk, mentünk, a magunk külön szépséges
 világában. Számomra nem volt más csak Borika. És
 Borika sem akart látni mást, csak engem.

Igaz, a bársonyos, sötét szemét egyre gyakrabban
 borították el a könnyek és az ezüstcsengetyű is el-el-
 halkult. Mindannyiszor, ahányszor csak belénknyilalt
 az a gondolat, hogy ennek a szelíd mesének is vége
 szakad egyszer és eljön a búcsú pillanata.

— Olyan borzasztó — seppgett ilyenkor a kis-
 lány — hogy minden lélekzés után, kevesebb lélek-
 zetem marad addig, amíg menned kell. És ha meg-
 csókolsz, kell gondolnom arra, hogy evvel a csókkal
 is lett kevesebb a többi. Azok a csók, amelyek
 még hátra vannak a búcsúcsókig.

— Ne gondold rá, gyöngyvirágom! — nyugtatgat-
 tam.

Pedig nekem is minduntalan elszorult a szívem.

Ne gondolj rál Bedugom a fülem...

Hiszen ha meg lehetett volna ezt tennil

Mikor a történelem dübörgése szakadatlanul morajlott.

Az Ausztria népeihez intézett császári kiáltvány olyan fejsze volt, amelynek vágása elmetesztette, a Magyarországot összetartó, ősi pántokat is.

A másnapi lapok már hozták a híret, hogy a pesti országházban fölállott Vajda-Vojvod Sándor erdélyi román képviselő és bejelentette, hogy a román nép ezután maga rendelkezik sorsáról, Erdély földjén.

Egy nappal utóbb ugyanilyen nyilatkozatot tett Juriga Nándor is, a tótok nevében.

Ugyanaznap a prágai cseh nemzeti tanács kiáltotta a csehszlovák köztársaságot és a köztársaság függetlenségét!

Azután két napig, fülledt csönd szakadt a monarchiára.

Csak a szél zúgott és a falevelek röptek a szélben.

Borikával őszirózsát loptunk a karlováci katonakórház — a Petőfi egykori szenvedéseit látott vén ispotály — ablakpárkányára.

És este, a kiskőrösi lélek verseit olvassgattuk.

Borika ott ült mellettem s rá-rámutatott egy-egy versre:

— Ezt! Ezt mondjad, édes!

És fejét az asztalon nyugvó karjára fektetve, nézett, nézett rejtelmesfényű szemével.

Véletlenül ráfordítottam a «Csatadal»-ra.

És akkor valami sötét és komor parancs azt súgta, mondjam.

Belekezdttem:

*Trombita harsog, dob pereg,
Kész a csatára a sereg,
Előrel!*

— Ne, ne, ezt ne! — riadt föl Borika.

De az a dacos és szilaj elkeseredés, amely kilobbant a lelkemből, tovább mondatta velem a dübörgő költeményt. A front ordított ki belőlem, az idehaza elárult, cserbenhagyott, kétségbeesett front, amely dühös keserőséggel akarta a győzelmet még akkor is, amely pirulva szégyelte az itthonvalók gyöngeségét, hitványságát s a fenyegető gyalázatot és úgy érezte: jobb volna meghalni.

Mihály hangja dübörgött megint a szavaimban s az harsogta túl Borika tiltakozó könyörgését. És a kislány iszonyodva hallgatta a szilaj költemény strófáit. Nem volt ereje, hogy megállítson, hát mondotam egyre, dühödt hevülettel:

*Véres a föld talpam alatt,
Lelőtték a pájtásomat,
Előre!
Én se leszek rosszabb nála,
Berohanok a halálba...*

Borika sikoltva tapasztotta tenyerét a számra.

— Ne, ne, ne tovább, édes... Kuku za Bogal!

Magamhoz szorítottam remegő, karcsú derekát.

Az ajtóban megjelent mamica ijedt arca:

— Mi baj? Miért sírsz, Bucika?

Horvátul panaszkodott a kislány, keserves sírással. Csak annyit értettem a szavaiból, hogy beteg vagyok még és megvadított egy szörnyű vers.

Némán, mélységes szánalommal, símogattam Borika puha haját.

Az édesanyja aggódva vizsgálta az arcomat. Azután hozzámlepett és fölemelte az állam:

— Többet kell pihenned, kisfiam. Nagyon felzaklat még minden.

— Igen... igen — motyogtam és megcsókoltam jószágos kezét.

Attól kezdve még tatica is kevesebbet mondott el, a városban szállingózó pletykákból.

Ugy vigyáztak ránk, olyan aggódó óvatossággal igyekeztek távortartani tőlünk minden váratlan hírt, minden zaklató mendemondát, hogy akaratlanul a madárszülők és a fészek hasonlatát juttatták eszembe. A fészket bélelgető madárszülők, akik még a szellő-rezzenéstől is szeretnék megoltalmazni a fiókáikat.

Jobban vigyáztak a mi külön világunk sérthetlenségére, mint magunk.

Persze azért mégis átszűrődött hozzánk, a mi mesebeli Üveghegyünkre épített üvegvárunkba, a vonagló, gyűlölködő s önmagát marcangoló Európa, hörgeése és jajgatása.

Hiába kapaszkodtunk egymásba Borikával, hogy semmi, semmi el ne vonhassa egyetlen gondolatunkat se egymástól, hiába akartuk fénysugarassá tenni a szabadságom utolsó öt napját: minduntalan megremegtetett bennünket egy-egy hír.

A horvátok és a horvátországi szerbek között félelmetesen kiélesedett a helyzet. A hosszú ideig azonos vonalon futó délszláv-politika, eljutott az útelágazásig. Arról már senkisésem beszélt, hogy a szlovén Krajna elszakad Ausztriától, hiszen az a császári kiáltvánnyal befejezett tényé vált. Sőt arról sem, hogy Horvátország és Szlavónia kiválik a Szent Korona országainak sorából, mert ez is csupán forma és órák kérdése volt már. A jövő sorsát festegető néplélek, a Dráván túl és a Dunától délre, már a további lépéseket fontolgatta. Merre haladjon a délszláv népek történelme az útelágazás után?

A ferenc-ferdinándi tervből született, Habsburg-trialista megoldás felé, avagy a Pasics-Trumbics-Pribi-

csevics-féle nagyszerb álom felé, a törökverő, legendás Karagyorgyék jogara alá?

Vagyis a Habsburgok délszlávjai ragadják-e magukhoz a vérszerinti testvérnépet, a szerbet, avagy pedig a XX. század szörnyű háborúiban annyi vért vesztett, de lélekben acélossá edződött szerbek ölelik-e magukhoz a horvátot, dalmátot és bosnyákot?

És ebben a kérdésben már levetették az eddigi lepleket és álarcokat mindkét oldalon. A horvátok és szlovének elkeseredett erőfeszítéseket tettek, hogy e tragikus történelmi kötélhúzásban Bécs felé rántsák Szerbiát és Montenegrót, a szerbek pedig dühös fajszeretettel és megindító hűséggel húztak, a vérükből való dinasztiahoz és az ősi, sumadiai álomhoz. Tragikus volt ez a küzdelem, mert testvérek viaskodtak benne, akik annyira kívánták egymást, hogy a türelmetlenségük lobogó gyűlölettel akarta legázolni a másik akaratát.

És ennek a pattanásig feszült erőnek — amely pedig ugyanabból a forró fajszeretetből eredt —, minden mozdulata, szívverése benne lihegett és lüktetett azokban az őszi hetekben, Ljubljanától—Monasztirig.

A türelmetlenségtől remegő horvátok, gyanakvó szemmel nézték a horvátországi szerbeket. Azok pedig, a távolabbi horizontokat látó, harcos testvér szívóságával küzdöttek a horvátok — szerintük érthetetlen — törekvéseivel szemben.

Hangyaboly volt hát a Drávától a tengerig, minden város, falu és minden útszéli kocsmá.

Jelen-tatica riadtan nézte ezt a makacs testvérharcot s a bélyeggyűjteményébe és a muzsikába menekült. Ha valakinek fáj ez a harc, hát neki igazán fáj. Hiszen ő sohasem tett, nem is tehetett különbséget a horvát és szerb, a dalmát vagy szlovén népi dallamok között, mert nincs is közöttük különbség. Egy-tőről fakadtak, a délszláv lélek nótatermő fáján. Most úgy

érezte, mintha ezek a dalok lázadtak volna egymásra. S ez érthetetlen volt előtte. Aminthogy az európai történelem legrejtelmesebb kérdése marad mindig: miért, hogyan került szembe véresejt a véresejttel, a délszláv erekekben?

1918 őszén, a démonhajtotta huzakodás, felszínre dobott közöttük minden valóságos vagy vélt ellentétet, a valláskülönbségtől, a kultúra színének különbségein át, egészen a rokoncsaládok apró torzsalkodásáig.

És kivágódott, egyelőre egymás háta mögött, két szó, amelynél sértőbbet, fájóbbat, nem ismert a szerb és a horvát.

A szerb odavágta a horvátnak, a Bécs felé húzó szlávok, árulóértelmű jelzőjét:

— Svaba!

És a horvát ugyanolyan elkeseredéssel morogta a szerb felé:

— Vlach!

Talán csak Rákóczi korában hangzott el a magyarok között ennyi keserűséggel:

— Te rongy labanc!

— Te sehonnai kuruc!

En csak huszonhárom éves siheder voltam 1918-ban és magyar. Nekem csupán a mi gondunk, a mi bajunk sajogtatta a szívemet.

De a délszlávok géniusza bizonyosan sírva hajtotta le a fejét, a történelmi egyesülés heteiben, e sorsfordító őszön...

— — — — —

Az utolsó napokban egyre több szomorúság felhőzött bele az együttlétünkbe. S már nem tudtuk elhessegetni a búcsú percének közelgő árnyékát.

Akkor már alig mentünk ki az utcára. Ültünk egymás mellett és a kezeink nem eresztették el egymást.

Borika azt a bús játékot találta ki, hogy válaszsza ki behúnyt szemmel egy csokor őszirózsából egy szálát s az megmondja, hány nap múlva látjuk egymást újra. Meg kell számolni az őszirózsá szirmait, mert ahány szirma lesz, annyi nap múlva kell visszatérnem.

Ma már nem emlékezem, hány szírommal, hány napot jósolt a virág.

De erről az ártatlan virágjátékról eszembe jutott, egy réges-régen olvasott skandináv regény. Az a regény arról szólt, hogy az igazán egymásnak szánt legény és leány, előre meglátják egymás szemében, a gyerekeik szemét. Tudom, ostobaság volt, de mégis mindig megkísértett ez a gondolat, ha olyan lánnyal találkoztam, aki megtetszett.

Vizsgáltam így lopva, szegény André Márta szép, sűrű szemét is. De mindig csak André Márta tekintete nézett vissza rám.

Most belenéztem Borika sötét, bársonyos szemébe is. Kerestem benne, megremegő lélekkel, a majdani gyerekeim szemét. Nem tudtam, milyenek lesznek azok, miről ismerek majd rájuk; de ez a misztikus, északi babona nem hagyott nyugton.

Tenyereim közé vettem Borika kedves arcát és hosszan, szerelmesen kapcsolódott össze a tekintetünk. A kislány egész, hűséges, aggódó lelke, ott tükröződött a tekintetében.

De se fiam, se lányom szemét nem láttam benne. Csak Borika maga tekintett rám.

Az utolsó napon már gazdátlan hírek szállongtak a városban. Hogy a horvátországi hadifogoly-táborok fellázadtak és a közeli városokra vetik magukat. A glinai erdőben lappangó zeleni-káder, kirobbantja Zágrábban a forradalmat. Hogy a Piave mellett álló

horvát honvédhadosztály zágrábi ezrede, megtagadta, tűzvonalban levő testvérezrede, az eszéki domobránok felváltását, a helyette felszólított huszonhatos domobránok pedig arra hivatkoztak, hogy nem rajtuk van a sor, mert csak két napja jöttek hátra az állás-sokból. Boroevics, a horvátvérű hadseregpáncsnok személyes fellépése is eredménytelen maradt s az eszékiek és sziszekiek felváltatlanok maradtak. Azóta nyílt engedetlenségre került volna a sor s a szállongó hírek azt suttogták, hogy a horvát honvéd és horvátországi közös hadosztály, otthagyván a frontot, hazafelé vonul az olasz síkságon. Suttogták azt is, hogy Wilson elnök válasza megérkezett volna Bécsbe s az lesújtó. Az eddigi pacifista, csalogató furulyaszó és humanisztikus szép szavak után, csak két kegyetlen szó: feltétlen megadás!

Az ujságok persze semmit sem írtak mindezekről.

Csupán azt hirdették nagy címekkel, hogy Magyarország lemondott a Wekerle-kormány és hogy a cseh és szlovák nemzeti tanácsok határozatot hoztak, amely szerint nem ismerik el se császárnak, se királynak Habsburg Károlyt, hanem köztársaságot akarnak alakítani.

Akkor már fűtyültek a cenzurára a horvátországi lapok.

Már nem érintett semmi.

Borika a vállamra hajolva zokogott s én némán, búsan, csak csókkal és símogatással vigasztaltam.

Akkor már napok óta felhős, esős volt az idő s a Florianszka mögött zúgó szél, szürkére borzolta a Kulpa vizét.

Október 25.-én délelőtt felvettem a még Pesten kinttárazott tábori-ruhámat.

És elmentünk Borikával a barátok templomába. Azután végigsiettünk mégegyszer a sáncon, de

már alig volt egy-két szavunk egymáshoz. Mert félünk, hogy minden szónál feltör belőlünk a zokogás.

A platánok már koparak voltak s a nemrég még arany színű, hullott leveleik, ázotán, rozsdabarnán heverték a földön.

És a délutáni vonattal elindultam Bubnjarcin, Laibachon át, a frontra.

Borikát, szegényt, az apja és az anyja támogatta az állomásépület kijárója felé.

Ozaljból semmit sem láttam, mert esőbe és ködbe burkolta az októbertvégi szürkület.

Jobb is — gondoltam búsan. — Legalább nem sajdíja meg úgy a szívemet, mintha napsugárban látnám.

És lefeküdtem a fülke-pamlagra.

Csomagom nem volt, hiszen mindent Ferinek kellett elhoznia Trientbe. Ott vár, holnapután, a trienti állomáson.

Nem volt hát se pokrócom, se köpenyem. Csak az, ami rajtam volt. Meg a rövid bekecsem. És hát persze a derékszíjjam a pisztolytáskával és szuronnyal.

Még jó volt, hogy nem fáztam. A borongós, esős napok még nem hűtötték le, az addig szép október melegét.

Félébren-félálomban hevertem a sötét kocsi-fülke pamlagán. És Borika járt az eszemben.

Mert már csak ennek a kedves, szerelmes lánynak az alakja volt az egyetlen világos pont. Az még fényben állott. Borika kötött még szeretettel az élethez, a jövőhöz. Szegény, beteg, halálrakészülő édesanyámra csak összeszoruló szívvel tudtam gondolni. Ha ő is itthagya a földet, egészen árva leszek. Nénéim, bátyáim, öcsém elszóródnak, az összeölelő anyai karok sírbaszállásával és nem lesz senkim, akinek a sorsa egy az enyémmel. Csak Borika.

Ő volt hát az utolsó, biztató világosság. Rajta tudott már csak megnyugodni a tekintetem...

VI.

A vonat dőcögve, hosszú meg-megállások és riadt sípolások közepette vánszorgott Laibach felé.

Nem volt menetrendem, de emlékeztem még a legfontosabb menetadatokra s így az országhatár táján megállapíthattam, hogy bizony kizökkentünk a szabályos közlekedésből.

Többórás késésünk volt már s a vasutasok semminek sem tudták az okát.

Mogorván, szorongva lézengtek a vonaton.

S éppen olyan mogorván és szótlanul fájlódtak a pirossapkás osztrák vasutasok is, az állomásokon.

Néha negyedórát is állott a vonat és fűtült, egyre fűtült a mozdony. És ez a meg-megújuló, éles és megmagyarázhatatlan fűtülése olyan volt, mint egy-egy kétségbeesett sikoltás.

Mintha eltévedtünk volna, vagy ismeretlen, szörnyű veszedelem előtt torpant volna meg a fekete mozdony s a fekete kocsisor és mintha most segítségért vagy rettegésében síkoltozott volna éjben és ködben.

— Miért állunk? — kérdezgettem az állomásokon.

— Nem tudjuk kérem — vonták meg a vállukat a vasutasok. — Tilos jelzéseket kapunk.

— Miért állunk s miért fűtülget a mozdony? — kérdeztem a kalauztól, ahányszor a nyílt pályán ácsorogva, síkoltozott a mozdony.

— Nem tudom kérem — dörögte a kalauz. — Nincs szabad pályánk. Valami zavar lehet valahol elől.

Rudolfswertre másnap délben értünk, hajnal helyett.

És órákhosszat álltunk.

A kopott, kis állomási vendéglőben alig lehetett valami ebédet kapni.

A pilseni ezredbeli pályaudvarparancsnok még ott volt, de nyughatatlanul izgett-mozgott. Körülkörösündörögte azt a nébány lézengő katonát és vigéct, aki a vonattal jött s hírek után szimatolt.

Végre leült mellém. Persze nem ismert meg egyszerű találkozásunk után. Mivel nem tudta, milyen nemzetiségű lehetek, először általános sóhajtozásokba kezdett, mint akinek egyetlen baja a monarchia szét-hullása.

Mikor azután megtudta, hogy magyar vagyok, bátrabb lett.

— Akkor most ti is megszabadultok ezektől a disznóktól. És a császári zsarnokságtól — mondotta. — A mi prágai nemzeti tanácsunk már megmutatta az utat!

Vállat vontam:

— Nem értem. Mert ha nekünk, magyaroknak voltak sérelmeink Béccsel szemben s harcoltunk vele évszázadokon át és ezt a küzdelmet szabadságháború, vértanúk és rabláncok emléke keserítette, ti csehek igazán nem panaszkodhattatok Ausztriára. A monarchia igazi urai és haszonélvezői ti voltatok.

— Kérlek, kérlek! — húzta föl pisze orrát a cselák.

— Ti adtátok az osztrák és közös minisztereket, ti ültetek a vezérkarban, külügyminiszteriumban, a császári hivatalokban, a pénzvillág és gazdasági élet vezetőhelyein, ti sanyargattatok bennünket Metternich, Bach és Schmerling buzgó hivatalnokaiként, ti spiclikedtetek végig a többi nemzetiségeket Ferenc Ferdinánd árnyékából, titeket táplált és tett gazdaggá, iparban vezetővé, a monarchia. És ti, ti panaszkodtok zsarnokságról?

A pilseni föl pattant s hivatalos orrhangon förmedt rám:

— Ön elfelejti, hogy feljebbvalójával beszél. Ezek a csillagok itt a galléromon még parancsolnak önnek! En is fölállottam:

— A főhadnagy úr már zsarnoknak nevezte azt az uralkodót, aki azokat a csillagokat adta, tehát nincs erkölcsi joga ahhoz, hogy hivatkozzék rájuk. És ha volna hozzá hatalmam, most mást kellene tennem, mint azt, amit tehetek. Mert ez — sajnos — már csak annyi, hogy tisztelgés nélkül itthagynom.

Meghökkenett képpel meredt rám.

Fizettem, kimentem s beszállottam a fölkébe.

Laibach felől befutott egy hajtány. Két vasutas szállott le róla.

A rudolfswertiek megrohanták őket s kézzel-lábbal érdeklődtek, mi van arra?

A kocsim mellett mentek el, hát néhány szó elért a fülemig.

A délszláv csapatok csakugyan elhagyták a frontot s Boroevics azon fáradozik, hogy betömje a rést. A hátul levő alakulatok azonban egymásután tagadják meg az engedelmességet. A front mögött állott menetzászólójak nyílt zendülésben vannak és hazaszállításukat követelik.

— Szóval vége a háborúnak! — mondotta valami fellélegezve.

Érthetetlen dűnnyögés volt rá a válasz.

Már messzebb lehettek, amikor még ezt a kérdést hallottam:

— És a magyarok??

— Azok még harcolnak.

Szitokkal halt el a távolodó beszélgetés.

Kevéssel utóbb, továbbvándzorgott a vonat.

Az állomásokon itt is, ott is a fülembé csapott egy-egy hír.

Az olaszok a tirolí arcvonalon hatalmas offenzívába kezdtek... Asiago elesett, a frontot négy kilométerrel hátrább nyomták... de az erdélyi honvédek

visszaszerezték a Monte Sisemolt... Azóta elkeseredett harcok folynak a Hétközség-fensíkjáért...

...Laibach előtt, az egyik állomáson osztrák fináncok lődörögtek.

Azok úgy tudták, hogy a front teljesen elzárkózott, semmiféle tájékoztatást nem ad hátra, csak annyit, hogy súlyos harcok vannak elől. És hogy a nagy olasz-francia-angol offenzíva már a Piave mentén is kibontakozik.

Utóbb valaki azt a hírt mesélte valamelyik fülkében, hogy a Spinuccia, a Pertica és az Asolone ellen szörnyű tűz után a rohamok egész sorát intézték az olaszok és franciák, de ez a három hegy, hír szerint, még az osztrák-magyar csapatok birtokában van.

Asolone-Pertica-tömb? — Riadtam föl. — Ott a mieink vannak! És másodika óta megint az én ezredem áll vonalban. Holla írta még Pestre, szeptember végén, hogy két napig alhatnak még, s azután újból: patkányvadászat.

Égő nyugtalanság fogott el. Hiszen akkor a mieink viaskodnak odafönt. Üristen, hányan vannak még! Él-e még a szegény, beteg, elnyűtt Orlay és Holla és Szász és Tordasy, él-e Kis-Koczkás, Baranyi, Tóth Kari, Józsa, Kónya és Tomcsányi? És a többiek? A többiek?

Miért nem megy már ez a koszos vonat? Tudnom kell, mi van elől? Irtózom a pusztulástól, de azok odakint mind hozzám tartoznak. Akár a kezem, a lábam, vagy a szívem!

A tulsó vágányon megáll egy vonat. Laibach felől jött s tele van félrészeg, idegen-nemzetiségű katonával. Még a kocsik tetején is ülnek. Ordítanak és hadonásznak. S egyik-másik ablakból eldörren egy-egy lövés. A távíróvezetékek porcellánszigetelőit célozzatják. És röhögnek utána.

Teremtőm! Hát már így állunk?

Laibach előtt, a nyílt pályán áll meg a vonat.

A vasúti töltés mentén csoportosan özönlnek hátrafelé, katonaruhás alakok.

Egy nagyhangú, bécsies kiejtésű tűzértizedes, többedmagával ordítani kezd a mozdonynál, hogy a vonat induljon vissza s vigye őket haza.

Hallom, amint a mozdonyvezető tiltakozik.

A vita egyre ingerültebbé válik, eldördül egy riasztólövés is. Csak az vet véget a veszekedésnek, hogy a mozdonyvezető arra hivatkozik: nincs már szene és vize.

Erre fölmászik egy fölgyűrt köpenygallérú alak a mozdonyra meg a szeneskocsra. És legyintve ugrik le.

Tovább mennek hátrafelé.

De ahogy elhúznak a kocsi mellett, hallok a káromkodásukat. Persze, hogy bécsiek. Bécsi jasszok.

Ezek is a magyarokat szidják.

— Ha azok a bitang magyarok nem harcolnának, már régen béke lehetne!

— Meg az Edelweiss-Corps! A havasigyopárhadtest. Azok is megőrültek! Agyon kellene verni minden magyart és tirolit!

A lármájuk elfoszlik a vonat végén.

A szerelvény becommog a laibachi állomásra.

Ordító, hadonászó, megkeveredett Babel.

Senki sem tud semmit, de mindenki rendelkezik. Az osztrák táboricsendőrök már rekedtek a kiáltóasztól és senki sem hallgat rájuk. A követelőző, vitatkozó, tízfélenyelvű tömeg katonaruhát visel. De már nem katona. Csak csürhe. És nem is front-nép. Riadt, a helyükről meglógott hadtáposok, pékek, parancsnoki törzsek elszelelt firmái, akik igazán virágoskertben ültek eddig a frontkatonákhoz képest. És most ezek hordják el elsőként az irhájukat.

Magyar szót még véletlenül sem hallok közöttük.

Nagynehezen befurakodom a pályaudvarparancsnokságra.

Vörös-szemű, holtrafáradt százados felelget türelmetlenül a kérdezősködő tiszteknek. De ő sem tud semmit. Nem tudja mikor, hova, milyen vonat megy még, nem tudja, mi van a fronton s olvasatlanul írja alá, az őrmesterei által a szabadságos levelekre és nyílt-parancsokra vezetett záradékot.

Weitere Reise nicht mehr möglich. Instradiert, zum Ergänzungskörper.

Akárki kéri, aláírja. S az nyomban fordulhat vissza. Nem kell neki már kimennie a frontra.

És ütik a bélyegzőt a záradékokra gyors ütemben. Minden tíz másodpercben koppan a bélyegző.

A tülekedők között felfedezek egy vastagpápaszemes, magyar zászlóst. Pesti fiú, úton volt a codroipói hadtáplálomásra. De már fordul is vissza.

— Mit strapáljam magam? — fordul felém egykedvűen. — Nem igaz?

Ránézek. S nem szólok. Ez se front-katona. Vézna, rövidlátó, irodátöltelék.

Mikor kifurakodik mellőlem, még megjegyzi:

— Nem érdemes ám itt vacakolni. Akárhogy fordul is a fronton a dolog, vége a háborúnak. Pesten már csak órák kérdése a forradalom. Tegnap este indultam el onnét. Kormány nincs és Károlyi Mihály, meg Kunfi ma délelőtt maga veszi kezébe az ország ügyeinek intézését. Van egy barátom a nemzeti tanácsban, attól tudom.

— És Tisza? — kérdezem kedvetlenül.

Legyint.

— Az már nem számít.

És tovafurakszik a tömegben.

Nekem nincs keresnivalóm ezek között. A gazdám és a zászlóalj odakint verekszik, Nagy. Pál tábornok

honvédei talán utolsó csatájukat vívják, lehet hogy a franciáknál, az olaszoknál már forradalom van s ha visszaverjük ezt a végső rohamot, összeomlik odaát minden. Hiszen a foglyok mind ezt mondták!

Ez a csűrhe itt, nem a front népe. Hányszor oldottak ezek már kereket a négy év harcai alatt s ordították tele hátul az országot rémületükkel, holott a front állott és helyrehozott mindent.

Ej, hát most sem hiszek nekik. S ha valaha, hát most, ezekben az utolsó percekben kell keményeknek lennünk. Keményebbnek és elszántabbnak, mint az ellenfél és akkor megnyerhetjük a játszmát. «Amíg a lélek harcol, addig győz!» — kong a lelkemben a görzi hajnal káprázatának, rejtelmes tanítása.

És már furakszom is kifelé az állomás tornácára.

Éppen akkor fut be egy sebesültszállító vonat a front felől.

A csűrhe megrohanja s üvöltve követeli, hogy hazaszállítsák.

A doktorok, ápolók hasztalan kiabálják, hogy tele van minden kocsi. A megvadult menekülők felkapaszkodnak a följárókra, kocsik tetejére, ütközőkre, szenes-kocsira s addig követelőznek, amíg továbbindul velük a vonat.

Az állomás végén egy öreg katona ül a padon és a válla rángatózik. El kell mennem előtte. Akkor látom, hogy alezredes és sár.

Tisztelgek, de nem veszi észre.

Assling, Trient felé egyelőre nem megy vonat.

De megy Trieszt felé.

Mire megérkezik, újra meggyűlik a tömeg a laibachi állomáson.

Követelik, hogy forduljon vissza.

A rend és a bomlás, a kötelesség és az anarchia küzd egymással. A vége: megegyezés.

A vonat egyik fele tovább megy Triesztnek, a

másik felét lekapcsolják, mozdonyt kap, s a csűrhe fölzsúfolódik. Ez majd visszafelé megy.

Fölugrom a triesztire. Alig néhányan vagyunk rajta. Késő éjjel van, mikor Nabresinára érünk. Ott azt mondják: egy lőszeres szerelvény indul félóra mulva Görz, Codroipo felé.

A menekülők áradnak, de mintha kevesebben volnának már.

Az állomás vendéglőjében megveszek egy nagy darab sajtot, meg egy fél, száraz kenyeret. Nem is volt egyebe.

Azután bemászom a lőszeres vonat egyik kocsijába.

Klagenfurti népfölkelő tüzérek kísérik. Szűkszavúak, de fegyelmezettek és készségesek.

Megeszem a sajtom meg kenyerem felét s körülnézek villanylámpámmal a kocsiban.

Szépen egymásra rakott gránát-ládák.

Hova is fekhetnék le?

Se pokrócom, se sátorlapom.

A kocsiban levő két tüzér, a maga helyét kínálja. Szalmára vetett sátorlap, meg pokrócok. Azt mondják, egyikőjüknek úgys mindig ébren kell lennie, hát egy fekvőhely mindig üres.

Elfogadom.

Csak még arra figyelmeztetnek, hogy ha dohányozni akarok, addig tegyem, amíg állunk s addig is jó messze a szállítmánytól.

Le is ugrom a kocsiról és gyors szippantásokkal elszívok két cigarettát.

Az állomáson meggyűlik megint, a front mögül lógók tömege.

Nem érdekel.

Visszamászom a kocsiba s két perc mulva alszom.

Reggel még csak Sanct Danielben állunk.

Ott se tud senki semmit.

A raktárakat még őrzik, szemre még rendben van minden. Keménykezü állomásparancsnok van itt s együtt tartja a népet.

Gazdátlan hír azért bőven van.

Azt mondják, hogy Hamburgban fellázadtak volna a német flotta ottlévő hajóinak tengerészei.

Károly király a horvátoknak ajándékozta a mi hadiflottánkat.

A Monte Pertica elesett, de az Asolonén még tartják magukat a mieink.

Hihetetlen! Hiszen a Pertica nélkül, az Asolone meg a Caprile sem tartható. Elesett a Monte Cimone is, de az ellenséges betörést elreteszelték s dühös hősiességgel harcolnak a mieink.

Boroevics eltömte a rést a Piave mentén s hátat lehet vetni a parancsmegtagadás terjedésének, még elkerülhetjük a katasztrófát.

Szegény, hűséges, frontbajtársak! Ötven kilóra lesoványodott, rongybanharcoló bősök! Ők még harcolnak. Mennyire méltatlan hozzátok minden, ami a hátatok mögött, odahaza történik! És milyen tragikusan szörnyű, hogy e nemes, haláltvállaló vérhullatással, penészbirodalmat, patkánytársadalmat védelmeztek.

Hát érdemes? Hiszen egyetlen kapcarongyotok többet ér, mint az egész hitvány, otthoni világ!

Érdemes? Felelj, front! Felelj, Botár törzsőrmester! Felelj, Látrányi Mihály!

Mit mond erre a filozófiád, Mihály?

Valami hang megszólal bennem:

— Érdemes. Nem az emberekért, csak magunkért. A katonabecsületért. Azért, hogy arcul ne kelljen köpnünk önmagunkat. Azért, hogy egy késői, tisztább, nemesért-hevülő nemzedék elmondhassa: nem mindenki volt rongy 1918-ban.

... Ranzianonál megint állunk. Kőd, eső.

Lótás-futás, riadalom.

Reggel olasz repülők bombázták Görzöt és az Isonzo-hidakat. Most nem eresztenek be Görzbe. És hírfoszlányok jutnak hozzánk...

Az ellenség, szörnyű pergőtűzzel összezúzta a Piave mögött levő állásainkat, véres harcok után átkelt a folyón és hátranyomta a frontot. A 31. hadosztály súlyos veszteségeket szenvedett. Szüntelen francia rohamokkal szemben tartja még Valdobbiadenét.

Teremtőm! A 44-csek is abban vannak. S a középső bátyám meg az öcsém... Én jó Istenem, oltalmazd meg őket!

Égész nap mozdulatlanul állunk, az esőben.

A szomszéd vágányon, egyik sebesültszállító vonat, a másik után szalad hátra. És fürtökben lógnak rajtuk a menekülők is.

Este híre jön, hogy Dél-tirolban megszilárdult a helyzet, de a Piavénál teret nyer az ellenség. Valdobbiadene elesett... A 34. hadosztály megtagadta az engedelmességet és csak egyes osztagai mentek ellentámadásra... A 41. és 51. honvédhadosztály, három oldalról körülvéve is, elkeseredett hősiességgel harcol... A magyarok még megpróbálják a lehetetlent.

Zúg a fejem, kábult vagyok, nem érzem az éhséget, egész nap cigarettából éltem, de most fölrémlik bennem Orlay mondata:

— Mi azért harcolni fogunk. Utolsónak, magunkra hagyva is.

Lefekszem.

Éjszaka csak továbbindítanak!

— — — — —
Szürkül.

Már nem tudom, nappal van-e vagy éjszaka?

A vonatot nem eresztik előre, mert egyre robognak a szemközt jövő vonatok. Mindegy, mit hoznak: száz és száz ember lóg rajtuk.

És összefolyik előttem minden, az esőben, ködben, zürzavarban. Valami bénultság merevít meg. Mit csináljak? Előre kellene mennem, hogy eljussak az ezredhez. De a vonatot nem eresztik előre. Mi volna, ha gyalogszerrel? Örültség! Több száz kilométert? De hátha Görztől akad valami jármű? A vasutasok azt mondják, minden pillanatban megjöhet az engedély s a szerelvény befuthat Görzbe. Persze. Hát akkor maradok és várok. Mint akinek semmi köze a hátraözlőkhöz.

A tovarohanó vonatokról csak foszlányokban halatszanak a kiáltások:

— Conegliano!... Angolok!... Pergőtűz!... Lázáadás!... Olaszok!... Cseszkoszlovenszkó!... Gáztámadás!... Zsivió Hrvatszka!... Francia rohamcsapatok!... Kihirdették Magyarország függetlenségét!... Zsivió Cseszkoszlovenszkó!... Haza! Haza!... Háromszáz bombát dobtak Udinérel!... Mindenkinek vége... mindenkinek vége!... Meneküljete!... Mene... kül... je... tek...

Vajjon meddig tart ez? S mióta is lehetünk itt? Szeretném tudni, hányadika van?

Sejtelmünk sincs róla.

S pereg, pereg a szörnyű film...

A ranzianói raktárakat már nem őrzik... a lakosság fosztogatni kezd...

A hadtáposok szölknek. A két vén tüzér azt mondja, jó volna, ha pokróc után néznék...

Egyik raktárból szerzek is egy hátizsákot, egy pokrócot, meg egy karabélyt... Telerakom magam tőlénnyel, kerítek öt konzervát.

Mire visszamászom a vonatba, már a szállítmánykísérő tüzérek is szerelnek:

— Nincs értelme a várakozásnak. A Vippachmenti úton már teherautók és szekérkaravánok zörögnek...

S mire körülnéznék, fölbomlott tömegben özön-

lenek vissza rettentő tömegek... Lovasok, tűzérek, bakák, úton és terepen. Mintha megindult volna a világ...

Javarészüik horvát, délvidéki szerb és dalmát...

Boroevics egykori büszke hadosztályai... a zág-rábi hadtest... szarajevói hadtest...

A kötelékek még itt-ott megvannak, de ezek már nem Károly király katonái, hanem egy új, ismeretlen, most születő ország fegyveresei.

Özönlenek az alászálló estében és tovasodornak magukkal mindent, vissza... haza...

Athullámszanak rajtunk a sötétben.

Egész éjszaka mennek, de az áradatnak nincs vége...

Mire fölszürkül a reggel s azt nézem, merre van még út, sehol sincs út.

Minden talpalattnyi helyen ember, szekér, ló, morgás, sártaposás, lihegés és komor, kelet felé előremeredő tekintetek.

Ezek már nem a délszláv csapatok. Bukovinaiak és lengyelek, tótok és osztrákok, meg magyarok is... Ezek itt már minden... a visszavonulás... az egész front...

Az a káprázatom van, hogy nem ember vagyok, hanem parányi buborék és körülöttem zajlik egy óriás folyam... Időtlen idők óta hullámszik körülöttem...

Lassan engem is elkap... már visz, ragad... nincs másfelé út... eltűnök a sodró áradatban...

Azon vettem magam észre, hogy én is velük, köztük taposom a sarat. Vissza, hátra, Sanct Daniel felé...

Nincsenek sorok... senki sem parancsol... Ezek már nem katonai alakulatok. Százféle ezred, minden fegyvernem szétszülttjei... Legtöbbjük mégis a front

mögött állott menetalakulatok, kiképző csoportjaiból való. A XXXX. menetzászlóaljnak emberei. Ruhájuk, felszerelésük még sokkal használatlanabb, mint azoké, akiket a frontezeredekből ugrasztottak szét. Mert ezeket is nyomban meg lehet ismerni a rongyosságukról, soványságukról... Akadnak köztük tiszték is. Az imént láttam egy őszülőhajú őrnagyot, itt a közelemben pedig egy tűzerzászlós dagasztja a sarat...

Szótlanok, mogorvák az emberek mind. De egy-egy káromkodásukból kivillan, hogy mi történt.

— Mindennek az a kiáltvány volt az oka! — füstölög valaki félhangon, németül.

— Fenét! — mérgelődik mögöttünk egy másik.

— Hanem a főparancsnokság rendelete.

— Persze! — hörgi egy ziháló hang. — Marhaság volt az a szavazásra való felszólítás... Hogy szavazzon minden ezred, milyen államformát akarunk... Császárságot, királyságot vagy köztársaságot! Erre boldult meg mindenki...

Lassanként megtudom a tragédiát.

Október 24.-től 29.-ig, négy nap alatt összeomlott, szétzüllött a világháború egyik legremekebb hadereje: az osztrák-magyar hadsereg.

A császári kiáltvány meg Baden szikratávirata: az államformáról való szavazás — sósav volt, amely szétmarta mindent.

— Csak egy hétig kellett volna még kitartani! — lihegi valaki. — Győztünk volna!

— Árulás volt!

— Az. A bitang cseh vezérkari tiszték...

— A leszavaztatásról nem is tudott a császár... Valami gazember adta le a szikratáviratot Badenből a frontnak.

— Bezzeg az olaszok tudták! A udinei röpcédulák tele voltak vele!

— És most itt a disznóság!

...A vonuló áradat eltér a sanct-danieli úttól
s fölkanyarodik a hegyekbe Schönpass felé.

Senki se tudja, miért?

Azt se tudja senki, ki megy elől?

Csak vánszorog mindenki a többi után. Mint a
nyáj. Mint a barom.

És ki jön a végén?

Azt mondják, két honvédhadosztály. A 41. és
51. Azokat parancsolták ki a Piave-hadsereg fedezé-
sére, amikor elrendelték a visszavonulást a Livenzára.

De itt azt mondja egy brassói őrmester, hogy
ott már meg se állott senki.

Se a Tagliamentónál.

Se az Isonzónál.

Schol.

Az olasz, angol és francia repülőgépek felhőként
rajzottak a hátráló hadak fölött s összegéppuskáztak
mindent...

És már nem törődik senki, senmivel... Csak
meg düllelt szemmel s kidagadt nyakerekkel, mint
a gép. Nem tudjuk, meddig megyünk, hol állunk
meg, mikor, mit eszünk, hol hajtjuk le a fejünk?

Itt-ott kiáll közülünk egy-egy ember, leül, senki
se törődik vele. Egyik-másik elvágódik a sárban, ordít
lázában, de a többiek mennek tovább. Kidül egy ló
valamelyik, emberekkel roskadásig-rakott szekér előtt,
a kocsin gubbasztók káromkodnak s ha nem bírja to-
vább, leugrálnak és dühöngve folytatják az útjukat,
gyalog...

Schönpass-t már az előttünk menők kifosztották...
Nincs egy deka liszt, egy tojás, egy tyúk, egy szál
széna az egész községben.

... Egész nap megyünk, esőben, csattogó szél-
ben s nem eszünk semmit...

Valahol elől megállhatott az áradás. Este van,
Zoll előtt vagyunk. Mi és a mögöttünk lévők, a köz-
ség felé torlódunk.

Persze ostobaság. A község dugig van emberrel. Még jó, hogy az eső eláll.

Valahol jobbra marakodás hallatszik. Valami volt raktárbarakot fosztogat a tömeg. Az egyik klagenfurti vén tűzér nekem is hoz egy csajka lisztet.

Azután tűz lobban fel itt is, ott is az út mentén. Három-négy ismeretlen ember összekomázik. Tűzcimboraságok alakulnak.

Mit csináljak a liszttel?

Már látom.

Az emberek a csajkába öntik, vizet kotyogtatnak rá a kulacsból s markolászni, gyúrni kezdik a vizes lisztet, amíg összeáll.

En is azt teszem. És markolásszuk vagy negyed-óráig.

Akkor már jó kemény és jó piszkos. Még a rőt, sercegő lángok gyér fényében is látni, milyen piszkos.

Nem baj: beletartjuk a tűzbe. A kezünk félig elég, a pizok-tészta nem sül ugyan meg, de megszikkad.

És parázs mellé rakom az egyik konzervámat is. Azután falunk. Mindenki a magáét. Senki se ad a másiknak, hiszen majdnem mindenki idegen.

Beburkolódzom a pokrócba. A széleit jól magam alá gyűröm, hogy el ne lophassák álmomban.

És elalszom.

Másnap továbbmentünk Schwarzenbergen, Godowitschon, Floteterschitzen át, Unterloitschig.

Szörnyű út volt. Korgott a gyomrunk, a sár már a bakancsok szára fölött csurgott be. Jó, hogy a csizmán szára magasabb volt, mint a sár. A lázas betegek, kimerültek száma óráról-órára nőtt. Egyre többben léptek ki a sorból s vágták magukat hanyatt az út mentén.

Hotederschitz előtt megint megtorpant az áradás.

Az emberek kirohantak az útmenti mezőre s gyúrni kezdték csajkában meg a pusztá fűvön, a mocskos-cipót.

Nekem már nem volt lisztem, hát csak a konzervát ettem. A felét eltettem estére.

A klagenfurti tüzérek közül öten összeverődtek s körülöttem maradtak. Volt valami megható, becsületes húség abban, ahogy mellém szegődtek. Mert ebben a vadidegen csúrhében akkor már nem volt különbség tiszt, altiszt és közlegény között.

Ahány ember, szinte annyi új, idegen országhoz tartozott. A bukovinaiak azt mondták, hogy ezután Ukrajna köztársaság lesz a hazájuk. A galíciaiak Lengyelországba igyekeztek. A tótok valami Csehszlovenszkót emlegettek. Két újvidéki baka Szerb-Horvát-Szlovén-országról beszélt. Nem értettem, honét, miből állanak majd ezek az országok, csak azt tudtam, hogy tótágast áll minden s hogy az a tábori-zöld ruha, amely eddig valami óriási közösség tagjaivá tett bennünket, már semmit sem jelent.

Voltak, akik hülyeségnek mondtak mindent, mert akárhogy tervezgetnek is, végül úgyis az lesz, amit Lenin akar: világproletárok világországa. És akkor lesz voltaképpen igazság. Ők csak tudják: látják Szibériában!

Senkise vitatkozott velük, csak ment, ment a sáros úton, csapkodó szélben, felhős ég alatt.

Nagy, fekete varjúcsapatok rebbentek föl s húztak át lomhán fölöttünk. És azt recsegték: kár... kár... kár...

Unterloitschig azon töprengtem, miért kellett így történnie a dolgoknak? Miért? Miért? Hisz meg se vertek! Mi hittük mind a győzedelmet... Mért dült hát mégis minden romba? Mindig győztünk... álltuk a harcot és bőjtöt. Hát hol veszítettük el, melyik csatában a győzedelmet?.... Valami szörnyű tévedés

ez. S talán nem is igaz az egész. Csak álmodom, hogy itt vánszorgok — fölgyúrtgallérú, égett köpenyű, szőrösarcú, idegen katonák között.

Olyan gyöngé, olyan hitvány és olyan kétségbeesett voltam, hogy szivárogni kezdtek a könnyeim és nyüsztettem magamban, mint a megrügdalt kutya.

Unterloitschban, az állomáson, egy ott fekvő, üres hordóban aludtam, a raktárépület mellett. Mert dugig volt minden.

A klagenfurtiak tüzet raktak mellettem s a tűz köré heveredtek.

Réggelre szétpörkölődött a köpenyük háta.

Laibach előtt kék-fehér-piros-kokárdás katonák viaskodtak az áradattal. El akartak venni minden fegyvert, töltényt. De a tömeg felbődült s elosodorta az új hármaskirályság nemzetőreit.

Az állomáson már új névtábla volt.

Ljubljana.

Estig ácsorgott vagy tízezer szedett-vedett, volt katona az állomás környékén.

Az égett, rongyosköpenyű klagenfurtiak elkészönltek s elindultak északnak. Ők osztrákok, hát Ausztriába mennek.

Estére már olyan torlódás és anarchia volt a városban, hogy a szlovén nemzeti tanács összeállított néhány vasúti szerelvényt, a lármázó és lövöldöző tömegnek.

Megrohantuk őket. Voltunk hatvanan is, a negyven emberre szóló marhakocsiban. De még az ütközőkre és a kocsik tetejére is fölkapaszkodtak.

Éktelen ordítás közben indult el a vonatunk. A legtöbb embernek még meg volt a fegyvere, pedig nem tudtuk, miért cipeljük még.

Egész éjjel ment velünk a vonat s mi összekupo-

rödva, egymásnak támaszkodva, bóbiskoltunk a nyirkos, bűzös sötétségben. Időnként ordítózásra, jajgatásra, recsegésre meg hörgésre ébredtünk s utána mindig alagútban zörgött a vonat.

Reggel, Cilliben álltunk meg.

Ott tudtuk meg, hogy a kocsik tetején utazókat mind lesöpörték az alagutak s ott veszttek el a hátsó kocsik kerekei alatt.

Cilli nem tudott szemet adni a mozdonynak, hát gyalog mentünk tovább, keletnek. Rochitsch, Lepoglava, Varasd felé.

Itt-ott lehetett egy darab kenyeret, vagy legalább lisztet kapni. Mihelyt megálltunk, süttöttük hát megint a mocsok-cipót. Nem volt az kenyér, csak megszikkadt, homokos tészta, varcogott is a fogunk alatt kegyetlenül. De megvolt az a jó tulajdonsága, hogy ha befalta az ember, hát két napig sem mozdult a gyomrából s addig nem érezte az éhséget.

Két napig mentünk Cillitől Varasdig. Akkor már csak lengyelek, magyarok s — egyre fogyatkozó számban — horvátok voltak velünk.

Varasdon volt valamelyes rend. Kaszárnyában kerültünk födél alá s még levest is kaptunk. A horvát tisztek és katonák már nem a régi sapkarózsát hordták, hanem piros-fehér-kék gombot. De voltak szerb-sapkás fegyveresek is. Sőt az egyik tiszt a régi osztrák-magyar köpenyhez, szerb tisztí tányérsapkát viselt. Ezek javarésze az egykori horvátországi szerb-fogolytáborokból szabadult ki.

Még este levelet írtam Borikának, hogy élek s hazafelé utazom.

Reggel bejött a laktanyaszobába egy horvát hadnagy meg egy vadászfőhadnagy:

— Vannak itt tiszt urak? — kérdezték magyarul.

Ketten voltunk. Egy temesvári közös kadét, meg én.

Átvittek bennünket a laktanyaparancsnokságra.

Ott már együtt volt vagy nyolc magyar tiszt.

A horvát parancsnok — ezelőtt egy héttel még közös ulánus-őrnagy — sajnálkozott, hogy nem adhat kocsikat s így gyalog kell tovább mennünk. De arra kért, hogy szedjük össze azt a négy-ötszáz magyart, aki összetorlódott s katonai alakulatban, fegyelmet tartva, vonuljunk tovább, magyar területre. Ha erre ígéretet teszünk, a fegyvereinket is meghagyja.

Űr volt, gavallér volt, katona volt, bajtárs volt. Megéljeneztük.

Összeállítottunk három századot. A napok óta rendtelenségben, magukra hagyottan, szétzüllötten vándorló emberek, örömmel sorakoztak. Örültek, hogy lesznek gondviselőik.

A vadászfőhadnagy lett a félzászlóaljparancsnok s rang- és rangsor alapján vettük át a századokat, szakaszokat.

Az őrnagy még meghívott a tisztietkezőbe s Isten tudja mióta, először ültünk ismét asztalnál, a horvát tisztekkel. Tegeződtünk, a régi bajtársi hang csengett a beszélgetésből és szinte hihetetlen volt, hogy két idegen ország tisztjei vagyunk. Még rangkérdésekről is beszéltünk. Volt köztük egy főhadnagy, aki két napja, november elsején lett főhadnagy. Mikor megemlítettem, hogy nekem is régen főhadnagynak kellene lennem, előhozták az októbertvégi Rendeleti Közlönyt. Benne is volt, elkészett főhadnagyi kinevezésem. Még föl is varratták a századszabójukkal a második csillagot a zubbonyomra.

Ott tudtunk meg néhány megdöböntő hírt is.

Október 29.-én a zágrábi száborból kidobták a horvátországi szerb képviselőket s a horvátok kimondták, hogy Horvátszlavonország Dalmáciával együtt, elszakad Magyarországtól. A szábor további alkot-

mányjogi terveiről, még nem tudtak Varasdon, de úgy vélték, hogy Habsburg-délszláv állam alakul.

Ugyanaznap lemondott Ludendorff német vezérkari főnök.

Az osztrák-magyar főparancsnokság hadikövetet küldött át a fegyverszüneti tárgyalások megkezdésére.

Az egész olasz front felbomlott...

Október 30.-án Prágában és Bécsben nyílt forrongás volt már...

A rákövetkező éjszakán Budapesten is kitört a forradalom.

Tisza István grófot, állítólag, másnap meggyilkolták...

József főherceg nem vállalta a kormányalakítást, mert a magyarországi pártok nem tudtak megegyezni.

Hadik János gróf kabinetalakítása se sikerült.

Most Károlyi Mihály az úr Budapesten. És a nemzeti tanács. De van Erdélyben román nemzeti tanács is, Turócszentmártonban pedig tót nemzeti tanács. Jászi Oszkár most tárgyal velük, hogy Magyarországból «Keleti Svájc»-ot alakítsanak.

Károlyi különben felhívást intézett a magyar ezredekhez, hogy tekintet nélkül a hivatalos fegyverszüneti tárgyalásokra, szakítsák félbe a harcot, vége a háborúnak, vonuljanak haza.

A legújabb hírek szerint, Pesten megalakult volna a munkás- és katonatanács is...

... Ezek a hírek megállították a torkunkon a falatot.

Kora délután kivonultunk Varasdról, röviddel utóbb átkeltünk a Dráván s a Muraközben haladtunk tovább Nedelic felé. Rendben, fegyelemben, lépést tartva.

A rend és fegyelem visszaadta a biztonságunkat. Pedig ez a három század csupa idegen, különböző fegyvernemekből s harmincféle ezredből való emberek tömege volt.

Otkor elértük a pettau-csáktornyai műutat és a Délivasút, budapest—pragerhofi fővonalát.

Éppen egy őrháznál.

Szabó Kálmán vadászfőhadnagy meg én bemenünk az őrházba, hogy betelefonáljunk Csáktornyára. A többi tisztek az őrház előtt beszélgettek.

Mire kijöttünk, az emberek ballagni kezdtek széles rajvonalba a tarlón — nyugatnak. A határ felé. Mi ez?

Utánuk loholtunk.

— Hova mennek? — kiáltott rájuk a temesvári, kékhajtókás kadét.

— Ide, a határra, jelentem alássan! — fordult hátra az egyik ember.

— Milyen határra?

— Hát az országhatárra, instállo — mondotta egy deresbajszú, vén népfölkelő. És csodálkozás volt a szemében. — Ehun a határ, zászlós úr! — bökött az ujjával oldalt.

— Itt köll most stellungot ásní — bólogatott egy másik — mer Magyarországot mán mégse haggyuk bitanságra! Ha rükcuk vót, hát rükcuk vót. De csak idáig. Itt oszt: halt, svaromlénia s inkább megdög-lünk, de se digó, se farancija, se csues be nem gyün!

— Tessen csak ráncbízni! — biztatott a brassói őrmester is. — Tuggyuk mink, kérem, mi a böcsület!

Egymásra néztünk Szabó Kálmánnal és — ki-csordult a könnyünk.

Szerettem volna egytől-egyik megcsókolni ezeket a nyakigsáros, elnyűtt, agyonhajszolt embereket. Akik ilyen baromi szenvedések után, mikor jártányi erejük is alig van, szó nélkül, parancs nélkül megállanak az első magyar rögön, hogy arcot vessenek, a Piave felől előretörő ellenségnek. Ki mondta nekik? Senki. Azahogy: Mihály. Látrányi Mihály. Aki mindnyájunkban él. Minden magyarban. Csak a nevét nem

tudják. Csak én tudom. Elesett Bludovnál, de a lelke tovább harcol bennünk.

Édes, áldott, emberrögei a magyar televénynekl

Ez a természetes észjárás, e kimondatlan parancsnak magától való teljesítése, felvillanyoz bennünket, tiszteket is. Hiszen ez mardosta az agyunkat Varasd óta, csak nem mertük kimondani az emberek előtt. Mert nem tudtuk, mit szól hozzá ez a szedett-vedett nép? És most megszégyenített bennünket. Kitalálta és végrehajtja, a rejtett gondolatunkat. O, hogy a jó Isten áldja meg! Nincs ennél derekabb, áldottabb népe a földnek.

És Nedenictől északra, Szentgyörgy és a krajnai Polstrau között, beássuk magunkat a magyar határon.

És szervezzük, tervezgetjük a védelmet, lázasan. Az egyik hadnagyot — valami iglói gyereket — hátra küldjük Szentgyörgyre, egy zászlóst meg Csáktornyára. Szerezzenek élelmet, lövészert. Jelentsék, hogy Szabó főhadnagy zászlóalja védelemre készül. Állítsanak meg minden vonatot s a magyarokat irányítsák vissza a határra.

Mert vonat, vonat után rohog át a határon, tele katonával. Már egész kötelékek is jönnek. Gépfegyverek. Tüzérség.

Katonák vagyunk újra, pedig már csak vánszorgó koldusok voltunk. A hangunk érces és bizakodó.

A környékbeli falvak, horvátok s magyarok egyaránt, megható hűséggel támogatnak.

De Csáktornya — mogorva. A budapesti nemzeti tanács pedig azt üzeni telefonon: azonnal abbahagyni mindent, az emberek széledjenek haza!

— Dögök! — hördül föl Szabó. — Hát akkor: ehura fakó! Kitartunk s magunk harcolunk!

Két napig ázunk a határmenti tarlókon. És sokasodunk. A védővonal már tizenkét kilométer! S van egy gépfegyverünk is, a vasúti töltés mentén.

De a budapesti honvédelmi minisztérium, egyre ingerültebb. Távirat, távirat után jön: «Megtiltom!» «Felelőssé teszem!» «Haditörvényszék elé állítom!»

Szabó csak köp rájuk és tovább veszekszik Csáktornyan, lövészerért, élelemért, pokrócokért.

Úgy szeretem ezt az embert, mintha gyerekkoromtól ismerném!

Harmadnap, nemzetiszín-kokárdás «megbízottak» érkeznek Pestről. Először velünk akarnak okosan beszélni.

És lotyognak a győzelmes forradalomról, a diadalmas köztársaságról, Károlyi Mihály nagyszerű külpolitikai terveiről. Mert ezeket a bámulatos dolgokat mind veszedelembé sodorhatja, ez a határmenti megfontolatlanság.

Szabó kirúgja őket a szentgyörgyi községházából.

Erre az embereinket kezdik lázítani.

Kálmán rajtacsípi az egyiket, szó nélkül előhúzza a pisztolyát és: durr!

A szentgyörgyi temető árkában földelteti el.

Valami szakszervezeti titkár volt Pestről.

A többiek elszelelnek.

Harmadnap mégis vége, mindennek.

Lövőszert nem kapunk, az embereink fele beteg s a jobbszárny emberei Szentgyörgytől északra, el-
lőgnak. Valaki beadta nekik, hogy Károlyi földosztást csinál s aki nincs odahaza, az kimarad a földosztásból. Ettől a maszlagtól megvadulnak az emberek s egymásután illannak el. — Különben is — mondogatják —

a köztársasági kormány már szerződésben biztosította a határokat!

Tehetetlenek vagyunk. Az a bitang, aki kitalálta ezt a csalogató hazugságot, ismeri a dürgést.

Estére már nincs egyetlen emberünk se.

Bevándorzorgunk a géppuskával Csáktornyára.

Onnét az első vonattal, a katonaszállítmányoktól nyüzsgő — Kanizsára.

A váróteremben alszunk, padokon.

Mire fölébredék, csak ketten vagyunk. A temesvári kadét, meg én. Az is búcsúzik.

Én meg riadtan tőprengek. Nem mehetek haza magamban. Hiszen ha a középső bátyámnak meg az öcsémnek baja esett, hogy mondom meg az anyámnak? Ha még élnek: Kaposvárra mennek az ezredel. Én is odamegyek. Persze. Ez lesz a legjobb.

A katonavonatok nem állanak meg Fonyódon. Arrafelé hát nem juthatok Kaposba. De talán Barcs-Szigetvár felől odaérek.

Fölkapaszkodom a bárcsi vonatra. Jegyem nincs. Nem is kell. Senki se kéri. Indulás előtt hallom, hogy Szabó Kálmánt, az éjszaka letartóztatták Kanizsán, gyilkosság miatt.

Ó, a dögök! Ha baja lesz belőle: a legnemesebb magyar emberek egyikét ítélik el.

Gyékényesig eljutok. Onnét nincs tovább.

Az állomás mellett levő vendégfogadóban éjszázom. Egy hebegő vigéccel kell megosztanom a szobát.

Borikáról álmodom és nyöszörgők álmomban.

Reggel valami teafélét kapok az állomás-ven-déglőben, meg rozskenyeret. Mogorva, elvadult, sóhaj-tozó katonákkal van tele a terem.

Nyílik az ajtó s nagyon merev lépésekkel egy százados tántorog az asztalomhoz. Hebeg valamit s le-zökken a székre, zihálva.

A legénye hozzámhajol riáitan:

— Nagyon beteg a százados úr. Tizenkét napja gyűvünk gyalog, Bellunótól. Oszť mán tűzláng az egész teste. Csak még hazaérjen szegény!

A foga vacog, úgy öntjük szájába a forró teát. Beszél, dadog, zihál, de nincs magánál.

Átfutok a pályaudvarparancsnokságra. Negyven-négyes, rokkant hadnagy a parancsnok. Mikor meg-hallja a nevem, földerül az arca. Ismeri a bátyáimat, öcsémet. S olyan készséges, addig próbálkozik, amíg elindítanak egy mozdonyt és három kocsit Kaposvárra. Az egyik kocsí: személykocsi. III. osztályú. De mégse olyan szellős, mint a teherkocsik.

Föltoljuk a századost — Halm-nak hívják sze-gényt — s elindul a vonat.

A lázas beteg ül, mint a bálvány s hörög, egyre hörög. Időnként magához tér, cserepes szájjal kér-dezgeti, mi van itthon? És motyogja utánam a szava-kat: köztársaság... Károlyi... nemzeti tanács... Ti-szát megölték. De nyomban utána mást is motyog. Egy női nevet. S úgy hörög, hogy beleremeg a szívem. Azt csodálom, hogy ül, holott eszméletlen. Az akaraterő, a talponmaradás utolsó gondolata merevíti meg. Az a gondolat kövesedett meg benne, hogy nem szabad összeroskadnia az otthon küszöbe előtt. Férfi, katona, hős. Ez adja neki ezt az emberfölötti erőt.

A legénye szeme csupa könny és riadalom. Viny-nyogva mond egy-egy félmondatot. De azokból is kísűl, embertelen szenvedésűk.

Szőrnyű ez az út, evvel a haldokló bajtárssal. Szőrnyű, mert nem tudok rajta segíteni!

Végre — Kaposvár.

Leemeljük a századost s — Isten csodája! — még lép. Össze-összecsukszik a térde, de tartjuk erősen és lép. Nem lát már semmit üveges szemeivel, de lép.

Azután elémszalad a kapitány-bátyám és egy vöröskeresztes nővér.

— Honnét tudtad, hogy...? — kérdezem elakadva.

— Kovács hadnagy telefonálta Csáktornyról.

Halm századost átveszi tőlem egy altiszt s tovább támogatják, az állomáson lévő betegnyugvóba.

Es akkor összeölelkezünk a bátyámmal.

A többi fiúról nem tud. Csak a rokkant bátyámról. Az Pesten van. De a negyvennégyes ezredről semmi hír.

— Jaj, csak hazasegítse őket az Isten! — sóhajtok.

Benézünk még a betegnyugvóba.

Szegény Halmot már orvos vizsgálja s az ápolónő főléje hajlik. Mikor lábujjhegyen odaérünk, felénk fordul a nővér.

— Megismeri az öcsémet, grófnő? — kérdezi a bátyám, rámmutatva.

— Nem, nem — pillog rám kedvesen. — Ez a legkisebb?

— Nem — ingatja fejét a bátyám. — A legkisebb előtti.

— Akkor nem csodálom — mondja halkan, a szelídarcú nővér. — Egész kisfiú lehetett még Somogyvárott.

Akkor tudom meg, hogy Széchenyi Imre grófnak, apám egykori gazdájának a lánya. Négy év óta dolgozik itt, fáradhatatlanul.

Kezet csókolunk. Akkor fordul a doktor a grófnő felé, halkan:

— Tüdőgyulladás.

És sóhajtván legyint.

A bátyám elvisz a laktanyai szobájába, a le-

génye lehúzza sáros rongyait, fürdőkádba dugnak és estig alszom az ágyban, mint a hulla.

Este fölráznak.

Megjött Pestről a sánta bátyám is.

Orvendeznénk, ha nem volnánk tele aggodalommal. Hárman már megvagyunk, de mi van a másik kettővel? Élnek-e még? S hogy mondjuk meg anyáknak, ha elvesztek?

Vacsora után engem az ágyba dugnak, a szénior a pamlagra kerül, Béla meg egy szalmazsákra.

És sóhajtozunk éjfélig.

Hajnalban megzörgeti valaki az utcáról az ablakot.

— Ki az?

— Én vagyok! — halljuk a gazdász-bátyám hangját.

Félperc múlva összeropogtatjuk az ölelésünkkel.

Póttartalékos káplár, merő sár és rongy. Tömjük beléje az ételt és a rumot. Hús szekerét hozta haza az ezrednek, úttalan utakon. Mert a gazdasági csoportnál érte az összeomlás. Az ezred-roncs másfelé jön, mert Pragerhofnál vasúti szerelvényekre kell várnia.

Hanem az öcsénkről, a legkisebbről hosszú ideig nem akar szólni.

Végre kinyögi, hogy Cilliben lemaradt az ezredtől. Az ottani raktárbarakban látta utoljára. Rotadó szalmán feküdt, negyvenfokos lázzal.

— Azt hiszem, utoljára láttam szegényt — dörmögi maga elé olyan búsan, hogy csaknem beleszakad a szívünk. — Pedig milyen derekasán viselkedett. Utóvéd volt a Tagliamentónál. S utolsónak, úszva jött át a folyón.

Bólogatunk némán és nem merünk az édesanyánkra gondolni.

— — — — —

Az öreg elmegy, hárman maradunk a szobában.
Alszunk, rumot iszunk és sóhajtozunk.

Levelet írok Borikának.

Délben, riadt, kis szőke lány, siet el az ablak előtt.

S utána belép a kapitány úr.

— Estére megjön az ezred. Előretelefonáltak. Gézáról semmi hír. Éppen az imént volt itt a menyasszonya is, érdeklődni.

Az ebéd olyan, mint a halotti tor.

Lassan, töredezve, félmondatokkal indul utána a beszéd.

Szörnyű volt a «diadalmas forradalom» idehaza is.

A sánta bátyám dühbegurul, mérni kezdi bicegve a szobát. És tajtékzik:

— Egy féleszű hülyét tolnak elől s jóhiszemű ökrök és céltudatos politikai csirkefogók, meg hivatásos hazaárulók mennek utána. Szabadság! És lelövik Tiszát és sorra szedik a tuszokat. Püspököket, tábornokokat, becsületes embereket. Csak azért, mert nem rohantak hűségesküre a nemzeti tanácshoz! Egyenlőség! És letépték a katonák csillagjait, meg kitüntetéseit! Testvériség! És elrekvirálják a ruháinkat, fehérneműnket! Közben meg holnap vagy holnapután ellenség áll majd az országban. Mert ezek az agyalágyultak tiltják az ellenállást és letéttetik a fegyvert. S tudjátok miért?

Ránézünk.

— Mert ezek a gazemberek rettegettek attól, hogy fegyverrel jön haza a front s minden lógóst, csaló hadseregszállítót, szimulánst, lánckereskedőt, katonaszőkevényt, szalónforradalmárt és más szemetet, a front törvényei szerint von majd felelősségre! Ezért kellett a forradalom, ezért kellett széttöltetni a hadsereget, ezért kellett a köztársasági szabadság, függetlenség és a többi maszlag! Pusztán a saját bőrük biztosítására. S mindezek után, ez a barom, ez a ré-

szeges, frontlógós Linder hadügyminiszter úr, még kijelenti, hogy hadseregbe a jövőben nem is lesz többé szükség, tehát nem akar katonát látni! Az embernek megáll az esze. Üvöltik a szabadságot. Mintha volna szabadság rend nélkül, rend és fegyelem tekintély nélkül, fegyelem: katona nélkül. Ilyen ökröket még nem hordott a hátán ez a föld. Szabadságot ordítanak és megölik a szabadságot. És ez a sok szamar ujság — alig néhány kivétellel — továbbszajkózza ezeket az emeletes badarságokat! Csodálom, hogy erre a «nem akarok katonát látni» kijelentésre már felhőrdültek. Mert eddig nyakig lubickoltak az őszirózsás gyönyörűségben. No: a szimbóluma, stilusos volt ennek a boldogító forradalomnak. Temetővirág. Hullavirág. Szegény halottakról lopták el.

Úgy hallgatjuk ezt a keserű dühöngést, mint akik valami zavarosat álmodnak. Olyan dolgokat lök ki a fiúból az indulat, amelyekről most hallunk először.

Pedig még nem is ért a végükre. A pont még hátra van.

Az, hogy Károlyi úr, akinek előlegezték a «békeszerző» jelzót, feldühödött a pádovai fegyverszüneten, amelyet még a monarchia kötött Diaz tábornokkal, az olasz főparancsnokkal. Ezért azt semmisnek nyilvánította ki. S elment Belgrádba vagy négy himpellérjével, hogy majd ő hozza az igazi fegyverszünetet. Mert a békeszerző névre komolyan rá kell szolgálni. No: rászolgált. Franchet d'Esperay francia tábornok, a balkáni antant-hadsereg parancsnoka, úgyszólván farbarúgta őket s utánuk hajította az új fegyverszüneti egyezményt. A pádovai megállapodás érintetlenül hagyta Magyarország határait. A belgrádi? — Kimondja, hogy az antanthadak és szövetségeseik, vagyis a csehek és románok az ország közepéig nyomulhatnak előre Magyarországon. És erről a disznóságról verset írnak, tragikus magyar hősnek tüntetik fel

benne «jó Károlyi Mihályt» és ezt a verset a plakátok ezerein ragasztják ki, a pesti utcák falára.

Erre már nincs is szavunk. Lecsuklik a fejünk, mint akiket letaglóztak.

És elszívunk estig százötven cigarettát.

Ketten aludnánk az ágyban, ketten meg a pamlagon és a szalmazsákon. Ha ugyan álom volna. De csak mimeljük az alvást. Mert a négy koponyában ugyanaz a gondolat kavarg. Az öcsénk sorsa. A legkisebbé. Aki még gyerek volt, huszonegy éves és mégis férfiként teljesítette az utolsó parancsot: a Tagliamentón való átkelés fedezését. És utolsóként hagyta el az utóvédállást, amikor a szétlőtt híd roncsai között, már csak úszva tudott átjönni a keleti partra. Szegény gyerek! Jókatona volt, nem hozott ségyent, a család katonabecsületére.

Urísten, hogy mondjuk meg az édesanyánknak!

— Ejszaka megint megzörrent az ablak:

— Eresszetek bel! Itthon vagyok!

Félperc múlva négyen öleltük a kölyköt.

Csont és bőr volt, de élt.

— Hát te hogy jöttél haza? — estünk rá.

Húzott egyet a rumoskulacsból a vetkőzni kezdett, a gyertyafényben.

— Nem akartam ott döglenni. S mikor már láttam, hogy elmegy az utolsó magyar is, valami irtó akarat szállott belém. Talpraálltam. A többi nem tudom, hogy volt. Jöttem vonaton, szekéren, gyalog, vasúti hajtányon, teherautón, Csurgótól idáig meg mozdonyon. Itthon van már az ezred?

— Még nincs.

— Hm. Nem hittem, hogy megelőzőm. És Marika?

— Délben járt itt. Nagyon oda volt.

— Holnap agyon-ölelem. Aludjunk!

Benyomtuk az ágyba.

A két öreg a pamlagon aludt tovább. Én meg a Sánta-Bibic — szegény jó Béla bátyám — pedig leemeltük az asztalt a szőnyegről s két oldalról behengergettük magunkat a szőnyegbe.

S az édesanyám öt fia úgy aludt, mint a tej.

A zubbonyainkon tizenkilenc érem csillogott, a felpirkadó hajnalban...

Másnap haza akartunk utazni.

A családfő lebeszélte róla. Ha várunk még egy napot, ő is felugorhat Pestre.

Hát vártunk. Az őcskös elrohant a menyasszonyához. Hívott minket is, de mi oly rongyosak voltunk, hogy nem akartunk, kolompár-cigányokként, bemutatkozni. Majd máskor.

A fiú persze egész nap elmaradt s nyalta-falta a menyasszonyát.

Estére megjött az ezredük roncsa. Szívszorogató volt ez a hazatérés. Csontvázak menete. És ez volt a világháború, leghíresebb, magyar ezrede...

Harmadnap, a hajnali vonattal, útnak indultunk Pestre.

A törőttablakú, elnyűtt vonat olyan zsúfolt volt, hogy az egész utat a folyosón, a hátizsákjainkon ülve, tettük meg. A két aktívot nem is engedték cipekedni s magunk közé keveredni, a Kaposvárotti őrzött, jó ruhájukban.

Még Pesten is elmaradtunk tőlük a batyúinkkal.

A józsefkörúti házban, kiszaladt minden lakó a folyosóra, mikor libasorban végigkocogtunk a lakásunk felé.

És azután betódultunk.

Az édesanyánk visszarogyott a pamlagra és mi alatt reszkető kezei a kezeinken és a karunkon tapogatóztak végig, némán peregték a könnyei, rövidlátó,

fénytelen szemciből. És csak ezt tördelte boldog-nyőszörgéssel:

— Te is... te is... te is... te is... te is... Mind az öt... mind az öt... Istenem... jó Jézus... Szűz Mária... Szűz Mária... Szűz Mária...

VIII.

Attól kezdve, hogy az őszirózsás, forradalmi szélhámosságtól fájó-fejű Budapestre értem, úgy éreztem magam, mintha egy megbomlott, titokzatos óra mutatólapjára merednék. Ez az óra, hol örülten kettygett, miközben a mutatója légcavar-sebességgel rohant körbe, hol meg elhalkult s akkor csigalassúsággal vánszorgott a mutató.

Nem is maradtak meg összefüggő emlékeim annak a kilenc, szörnyű, forradalmi hónapnak eseményeiből. Csupán kuszált és zavaros képeket őrzök s azok időnként még most is fölrémlelenek álmaimban. Olyankor vadul-kalapáló szívvel, verejtékes homlokkal ébredék. Mert ezek a képek rémületesebbek minden lidércnyomásnál.

Valamikor, még a világháború során, úgy képzeltem a jövőndőt, hogy a háború nyomában, a dolgok logikájánál fogva, boldog, nyugodalmas, napfényes békekorszak köszönt ránk. Olyan hárfapengéses rokokó- vagy spinétmuzsikás, szelíd és ábrándos, biedermeier-szerű emberöltő. Sohase kívántuk az érzélgős, nyafogó, szenvelgő, wertheri életformák visszatérését — hiszen sokkal keményebbre nevelt bennünket a sport és férfiasabb, egyenesebb embereknek a háború — de a nyugalmat, becsületes jómunkát, sóvárogva akartuk. Ugy véltük, meg is érdemeljük az igazabb, biztonságosabb és bővebbáratású életet, hiszen elég hosszú ideig leckéztetett bennünket, a sors vasvesszeje.

Almunkban se hittük volna, hogy addig, kietlenkemény életünk után, még rémületesebb korszak következhetik.

Pedig következett.

Még hozzá olyan korszak, amelynél nyomorultabb, kétségbeesettebb, megalázóbb és szegyeteljesebb, nincsen a magyar história lapjain. Őseink el tudtak veszni tatárdúlásban, elvéreztek török és német kardok alatt, de mert a lélek tovább harcolt bennük, záloguk volt, a föltámadás jogára. Most azonban nem török, nem tatár, nem Heister, Caraffa vagy Haynau pusztított itt, hanem a társadalom alja. Az őszirózsás politikai diadal, a hitványak lázadása volt, a háború által letépett derék-nép ellen. A penészgomba diadala, a sötétség idején. És ez a gombatenyészet itt nőtt ki, itt szaporodott el, régi szociális mulasztásokból, néhány nemzetiség-politikai baklövésből, rövidlátó humanizmusból, agyalágyult jóhiszeműségből, gyerekes tájékozatlanságból, amely rettegett egy-két akasztófavirág kiirtásától s helyett a családok ezreire és egy egész nemzetre szakasztotta a tragédiát.

Csak kuszált és szétfoszló emlékekben él már bennem annak a háromnegyed esztendőnek képe...

— — — — —

Az első napok öröme után azt kellett látnunk, hogy teher vagyunk odahaza.

A legidősebb bátyánk ugyan visszament Kaposvárra — de négyen otthon maradtunk, kenyérpusztítóknak. Az öcskös csak szabadságon volt ugyan, de akár-hogy forgattuk is a dolgot: ketten, a gazdász-bátyám meg én, állástalanok voltunk. Ha soká így tart, föl-esszük a leszereléskor kapott elbocsájtópénzünket, de meg édesanyám utolsó filléreit is.

A falvakban rendetlenség, sokhelyt anarchia volt s anyámék kis cselédje is hazaszaladt ijedtében.

A nővérünk meg a kislánya spanyol-lázban feküdt. Edesanyám már járni is alig tudott.

Ottmaradtunk heten, szolgáló nélkül. A november egyre keményebb derekkel jött s a fajegyekre csak vágatlan fát lehetett kapni. A favágók, napszámosok munkanélküli segélyből éltek s persze fütyültek a munkára. Sokkal fontosabbnak vélték a szociáldemokrata szakszervezetekben való fontoskodást.

Az egész józsefkörúti ház, a városlakók tehetetlenségével sopánkodott, a vágatlan tűzrevaló fölött.

— És ki mos majd ránk? — riadt föl bennünk a második gondolat. Rongyosak voltunk, a civilruháinkat, fehérneműnket ugyan a «nép nevében» elkobozták már az őszirózsás diadal csámpás daliái, de mosnivaló mégiscsak akadt. Sőt mennél szűkebben állott az ember fehérneműben, annál gyakrabban kellett ráunkköszöntenie a nagymosás, üdítő eseményének.

A háború leszoktatott a finnyásságról. A legutóbbi néhány hét pedig megtanított bennünket három igazságra. Arra, hogy: magad uram, ha szolgád nincs; felkopik az állad, ha magad nem segítesz magadon, és: helyetted, koma, senki se gondolkozik.

A sánta tezsvir-t utasítottuk, hogy vegye át a konyhaparancsnokságot. Ossa be a hivatalát úgy, hogy egy órákor hazabiceghessen. S főzze meg az ebédet.

Mi, hárman meg lementünk a pincébe s kölcsönként fejszékkel fölaprítottuk a fát. És úgy daloltunk és fütyültünk munkaközben, hogy fölhangzott még a negyedik emeletig is a nóta meg a fejsze-csattogás. Igaz, az őcskös, a kis aktív, röhögőnivaló előkelőségéből, kesztyűben forgatta a fejszét, de azért suhogtatta derekasan.

És a szakácsunk olyan — hajóskorában tanult — szerbgulyást rittyentett, hogy megnyaltuk utána a száinkat. Beteg-kosznak ugyan nem volt mondható a a nénénk, a kislány meg anyánk, sirva-nevetve

ették a vörösrepaprikázott ételt, de azért mégiscsak ették.

A siker után dölyfössé vált szakácsunk, ugyan avval hozakodott elő, hogy a mosogatás alól mentsük fel, vagy végezzük el kalákában, de ezt a lázadást elfojtottuk.

Estére végeztünk, a mi fánk aprításával.

Mikor a kölcsönfejszékét visszavittük, a kölcsönző szomszédok fölsóhajtottak:

— Istenem, Istenem, ha a mi fánk is...

— Ne tessék búsulni, Seri néni! Semmi baj, Tuka bácsi! Majd elintézzük! Ugyis jár a kölcsönfejszéért, ennyi szívesség!

És két nap alatt apróra kivégeztük a tuskóikat.

Az első emeletről fölüzent, az aranyláncos, görbelábú bankvezér. Kéret, hogy vágjuk föl ötven koronáért a fáját. Leüzentük, hogy az intéző úr, a főhadnagy úr és a hadnagy úr, csak passzióból vállalkozik. És megnézi, kinek vág.

De amikor lejött a negyedik emeletről, a beteg, özvegy szabóné vezna kislánya, az édesanyánkhoz és elsírta, hogy:

— Nagyságos asszony, megfagy a mama...

Akkor ledübörögtünk a pincébe a félnap alatt rapittyára vágtuk Borosné fáját.

És azután jöttek a házbeli köztisztviselő-családok, a fehérhajú, hadiözvegy alezredesné és a többiek vagy tizenötén:

— Helén néni, úgy szégyeljük a dolgot, de ha lehetne...

És Helén néni fiai, olyan apróra hasogatták a tuskóhegyeket, mintha gránát vágott volna beléjük.

Akkor még urak voltunk és pénzt persze nem fogadtunk el. Legfeljebb felüveg pálinkát, vagy rumot, mert a pincében foga volt a hidegnek. Leginkább azonban csak egy kézcsókért, illetve, csókért

csináltuk, amit Helén néni kapott, a házbeli szegényemberektől meg a barátnőitől.

Közben persze, szaporán vadásztunk állásra is. Én a pesti szerkesztőségeket kilincseltem végig, a gazdasz-bátyám pedig a «Köztelek» álláshirdetéseit böngészte.

Két hét alatt tisztán láttam: nem nő a számomra fű. Mindenütt a szakszervezeti igazolványt kérték tőlem.

Az persze nem volt nekem s nem is akart lenni. Mert nem akartam megérteni, hogy miért ne fogna a töltőtollam, szociáldemokrata szakszervezeti tagság nélkül is?

— Enélkül pedig nem vehetünk fel senkit, főhadnagy úr! — sajnálkoztak a főszerkesztő és kiadó urak.

Akkor azután én is rávetettem magam az apróhirdetésekre. Elmegyek akármilyen tisztviselőnek, hogy kibőjtöljem a szocialista munkaszabadságnak és a forradalmi egyenlőségnek ezt a klasszikus aranykorát s elvehessem Borikát.

Mert szörnyű volt minden nap azt írni, hogy itt, vagy ott ugyan nem sikerült íróasztalra szert tennem Borikám, de ne csüggedj violám, mert nagyszerű kilátásokkal bíztat, X meg Y úr.

Hát «pályáztunk» szorgalmasan az intéző úrral. Esténként pedig kollektív akkord-munkában írtuk az öcsémnel, a szerelmesleveleket.

Fehérneműben olyan koldúsok voltunk, hogy három naponként kellett nagymosást rendeznünk.

Ilyenkor bevonultunk a fürdőszobába, nekigyürkőztünk, szappanoztunk, gyúrogattunk, facsartunk, öblögettünk, majd megint facsartunk s délutánra — úszott az egész fürdőszoba. Mert időnként belenyomtuk egyik-másik mítsem sejtő tezsívér fejét is a kékítő-vízbe, hangos kárörömmel.

Mikor az öcsém szabadsága lejárt s hazament Kaposvárra, bárman maradtunk.

Kijárni jóformán csak a «hivatalnok úr» járt ki az utcára. Attól kezdve, hogy a nővérünk fölépült, egyszerűen fumigálta az otthoni munkát a hetyke fiatalember. Most ő hordta haza a köztársasági tündérialom egy-egy meglepetésének hírét.

Az ujságokat úgy utáltuk, hogy csak az apró-hirdetéseket méltattuk figyelemre. Különben is csak azt írták, amit a sajtószabadság nagyobb dicsőségére a cenzura megengedett. Mert cenzura azért volt. Sőt egyre terebélyesedett! Hiszen a hivatalos cenzurán kívül, volt: a munkás- és katonatanács cenzurája és a különböző szakszervezetek cenzurája. Ezek mintaszerű forradalmi szervezőképességgel, a hirlapnyomdák szedőin és gépmunkásain át, érvényesítették szempontjaikat.

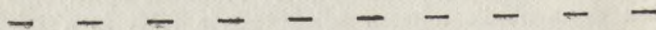
Azt persze nem cenzurázták ki, hogy az Ország-ház-téren kikiáltották a népköztársaságot!

Az ország igazi állapotát sajtónkívüli forrásokból tudtuk meg, a bátyám útján.

És ezek a hírek méginkább elhervasztották, az állástalanságtól fonnyadozó, kedvünket.

November közepétől már nem voltam semmi. Leszereltek, elbocsátottak. Katonaruhában kellett járnom, mert más gúnyám nem volt, de ez már semmit sem jelentett. Ezrével jártunk akkor így a pesti utcán, leszerelt tartalékos tisztek. Tegnap még a fronton megbecsült harcosok, erélyes és határozott katonák; ma — senkik, semmik, állás után kilincselő, száz megaláztatásnak kitétt: ágrólszakadtak.

Már csak Borika hitte el, hogy úr vagyok, mert nem látta próbálkozásaimat, kudarcaimat, reménytelen szegénységemet.

Lassanként az az érzésem támadt, hogy előttünk minden ajtó bezárul. Bizalmatlanságból vagy gyávaságból. Vagy azért, mert minden hatalom azoké, akik nyakig voltak az őszirózsában.

Egyszer avval jött haza a hírszerzőnk, hogy a románok betörték Erdélybe, a csehek pedig a Felvidékre. A köztársasági néphadsereg szemét, a kormány gyáva és csak tiltakozó okmányokat gyárt. Urmánczy Nándor szabadcsapatot szervez.

Felborzolódtunk. Senkink se volt Erdélyben, a Felvidéken is csak a nagyszüleink sírja, nem voltunk már katonák, mégis dühös elszántság fogott el bennünket.

Az intéző úr tétovázott. Éppen a horgára akadt valami gazdatiszti állás a Dráva mentén.

Összedugtuk a fejünket. Minden fillérre szükség volt. S ha többen keresnek, könnyebben tarthatjuk anyánkat. El kell foglalni azt az állást.

De mi elmegyünk az Urmánczy-féle szabadcsapathoz.

Kimentem a laktanyába, hátha tudok még néhány embert szerezni.

A kelenföldi laktanya tele volt idegennel. Tányérsapkás tengerészek ácsorogtak benne és leszerelő bakák. Sohse hittem volna, hogy ennyi magyar tengerésze volt a monarchiának. És szemét, rendetlenség mindenütt.

Egyetlen ismerőssel találkoztam. Varga fegyvermesterrel. Akinek én kötöttem be a lábsebesülését, Bukovinában, a Seculuin. És akinek a gyűrűt jegygyűrűnek használtuk. Varga csak nézett és szorongatta a kezemet.

Tőle tudtam meg, hogy két nap előtt hazajött az ezred. Ezred? Dehogy! Háromszáz ember. Ennyivel vágta magát keresztül Orlay százados, a fegyverszünetet huszonnégy órával későbbre értelmező, olaszok gyűrűjéből.

— Orlay százados úr itthon? Köszönöm Vargai
És rohantam a Fehérvári-útra.

A körtér fölött lakott a gazdám, az egyik sarokház
negyedik emeletén.

Félóra mulva rácsöngettem. Ajtót nyitott s meg-
ölelt. Elfordultam, mert kicsordult a könnyem.

Roskadt volt és beteg, a zászlóalját sajnálgatta,
de az az óra, amit nála töltöttem, fölemelt.

Már nem a multról beszélt. Arról a keserű-
ségről és szenvedésözönről, amelyen keresztülment.
Arra csak félmondatai voltak. Hogy az utolsó napokban
még milyen harcokat vívtak az Asolonén és a Capri-
lén. Hogy az utolsó olasz rohamot már küldöncökkel,
sebesültvivőkkel, telefonistákkal és tisztiszolgákkal ver-
ték vissza. Hogy a kis Baranyi, utolsó pisztolytölténye
kilövése után, fülighasította kézzel, az őt fojtogató,
hórihorgas olasz altiszt száját. Hogy a foglyok azt
hebegték: november ötödikén kitör náluk a forrada-
lom. Hogyan hajigálták ég felé a sapkáikat, a végső
győzelem előtt álló bakáink. És hogyan rendítette meg
az ezredeket, az államforma felett való szavazásra
érkezett, utasítás. Mert utána egymásután jelentették
ki az ezredek, hogy haza akarnak menni, Erdély, a
Délvidék és a Kárpátok védelmére. És félmondatok-
kal említette a visszavonulást. A magyar csapatok utó-
védszerepét. A fegyverszünet pontjait. Az időben eltérő
olasz és osztrák-magyar felfogást, a fegyverszünet kez-
detéről. Az utolsó utóvéd-állást, a Rivai felett lévő
Col di Lan-on. Körülzárásukat. És áttörését az olaszok-
kon. Amelynek során csak háromezrész ember tudta
átvágni magát. És további harcaikat vasúti szerel-
vényért és a fegyverek, géppuskák megtartásáért. Mert
egész Ausztrián át mindenütt le akarták őket fegy-
verezni. Valósággal úgy kellett utat törniök a vona-
tuknak, fegyverrel.

Már nem ez foglalkoztatta.

— Ezeket a csirkefogókat ki fogjuk hajítani a

Várból és a minisztériumokból — dörmögte nyugodtan.

— De hogyan? Ez a kaderszemét, ami a kaszárnnyákban lézeng, az ő pártjukon áll! Nincs katona.

— Majd csinálunk.

Elmondtam neki a híreket. Erdélyt, a Felvidéket, a déli végeket...

— Annál inkább s annál gyorsabban kell Pesten rendet csinálnunk! Ne mozdulj sehova. Mackensen németjeinek Romániából való visszavonulása még el-tart vagy két-három hétig. Addig nem mer előrelopakodni a román. A bátyád elmehet szabadsapatosnak, de te itt maradsz!

— Igenis!

És úgy mentem el tőle, mintha már urai lettünk volna a helyzetnek. Orlay mondta, hát úgy lesz!

A bátyám szabadságot kért a hivatalában, valami erdélyi családi ügy elintézése címén, vállára vetette a hátizsákját s elbicegett Urmánczy embereivel.

Most már kijártam az utcára. Új ember lettem s kinyitottam a szemeimet.

Az esős, ködös november, sarával és pocsétaival, illett ehhez a rendszerhez.

Minden züllött volt és kopott. A villamosok törött ablakokkal jártak, a házak szétrozsdásodott, lyukas ereszcatornáiból, négy emelet magasságból ömlött le a szennyes víz. Az utcákat nem söpörte senki, mert az utcaseprők a szakszervezetben politizáltak. A házak falai tele voltak ázott plakátokkal.

«Lukasich a hóhér...»

«A nép forradalma győzött!»

«Magyarország, népköztársaság! Ürvendezzünk!»

«Katonák! Megalakult a katonatandcs!»

«Dége a szoldateszka uralmának!»

Csak köptem rájuk.
Orlay itthon van.

Az újságok közül kettő, három, már túlvolt a megrendülésen, mámoron, szólamok maszlagján s élesen bírálni kezdte, az októbervégi hősokeket. A Károlyipártban megkezdődött a szétmállás.

A vidékről rémhírek érkeztek.

Kaposvart, Nagykőröst, megrohanta a csőcselék s az üzleteket kifosztotta.

Fényes László, a szájas újságíró, rendcsináló tengerészei, még azt is elvitték, amit a fosztogatók meghagytak.

Sovány vigasztalás volt, hogy Ausztriából és Németországból is hasonló hírek jöttek. Wilhelmshafenben fellázadt a flotta, Berlinben forradalom ütötte föl a fejét, Bécsben valami Renner és Adler nevű szociáldemokrata, ragadta magához a vezetést.

Bajorországban Eisner Kurt elvtárs juttatta dialra az őszirózsát.

Károly király Eckartsauból figyelte a monarchia bomlását. És ott írta meg a magyar trónról való lemondó-levelét.

Brassó, Petrozsény, Orsova, Versec, elveszett.

Mackensen serege gyors menetben s komoran, de irigylendő fegyelemmel haladt át Erdélyen.

A pesti csürhe remegett.

Orlayn kitört a patkányrágás s az orvos azt mondogta, nem tudja, kibírja-e a szörnyű lázat. De ha kibírja is, négy hétnél előbb nem áll talpra.

Úristen, négy hét!

A Galilei Kör tavasszal szétugrasztott tagjai, megint nagy-fiúk lettek. Valósággal ünnepelték őket.

Károlyi, jegyzékkel fordult Wilsonhoz, a román, szerb és cseh csapatok határátlépése miatt.

Wilson, a keneteshangú, zsakettos békeangyal, a román, szerb és cseh kormányval való közvetlen tárgyalásra utasította őt.

Gyönyörű!

Borikát úgy látom, mintha távoli partról intene felém, én meg egy bukácsoló hajóroncsról sóhajtoznék feléje...

Orlay beteg.

Allás után kell néznem.

Egy kőbányai iskolapadgyár igazgatója, fölvenne a gyárirodába.

Mire kimegyek, zárva az üzem. A munkások sztrájkolnak. Jöjjenek két hét múlva.

A leszereléskor kapott elbocsátópénzből varratam egy ruhát. De kímélnem kell, mert nincs más. Különben is oly ügyetlen vagyok, hogy a nyakkendőm sem tudom már megkötni. Négy esztendeje nem volt rajtam civilruha.

Nyűvöm hát a katonarongyait.

Esik az eső és a házakon minden nap új hirdetések áznak.

«Felhívom...»

«Elrendelem...»

«Parancs!...»

«Rendelet.»

«Utasítás...»

Az aláírásuk: vagy a Nemzeti Tanács, vagy a Katonatanács, vagy pedig valami ismeretlen, Heltai nevű fráter. Ez a városparancsnok. Minden rendelete így végződik:

Heltai s. k., városparancsnok.

És tiszter, huszszor, százszor látom ezt az s. k.-t. Miért vet akkora súlyt erre a két betűre, ez az ellentmondást nem-tűrő-hangú, forradalmi nagyság?

Lassanként az az érzésem támad, hogy nem tudja, mit jelent ez a két betű: s. k.

Orlay beteg.

Az óbudai hajógyárnál kísérletezem, egy ismerősöm tanácsára.

Ködben, esőben, latyakban kilincselek odakint.

— Sajnos, redukáljuk az üzemet. Tessék talán februárban jönni, főhadnagy úr!

Hogy írjam meg ezeket Borikának?

A sógorom panaszkodik, hogy néhány ezer koronányi készpénzével, kezdenie kellene valamit. Mert hadikölcsönbe fektetett szép kis vagyona után, hosszú ideig aligha juthat pénzhez.

Egy leszerelt, mérnök-foglalkozású főhadnagy, autójavító üzletet ajánl. Összeállanak, műhelytelepet akarnak bérelni a Viola-utcában. Én lennék az irodában.

No, ez bizonyosan sikerül!

...A mérnök megkapja a spanyolt a öt nap múlva eltemetik.

A csizmám lyukas talpán beszivárog a víz.

Hatvany-Deutsch Lajos báró, a cukor-császár és

forradalmi főmögul autója, robog el mellettem a Koronaherceg-utca sarkán. Táblácska van minden ablakán:

«Nemzeti vagyon, óvjátok meg!»

De a mi hitvány kis ruháinkat, senki se óvta meg a rekvirálástól. Persze, az nem volt nemzeti vagyon. Fényes László tengerészei adták el a Teleki-téren.

A Ferenciek-terén, a barátok templomával szemben, két cipőtisztító ütötte föl a sátorfáját. Azazhogy a fiókokkal tele, lábtartó ládáját, meg a háromlábú széket. Az egyik főhadnagyi, a másik hadnagyi ruhában ül mögötte. S mialatt a galileista ifjúság cipőit kefélik, szidják az egykori tábornokokat. És forradalmi szónoklatokat tartanak.

Sündisznó legyek, ha ezek voltak valaha tisztek! Még csak katonák se lehettek.

Ilyen pofákkal csupán a zsebmetszők rendőrségi albumában találkozhat az ember.

De forradalmi propagandának remek ötlet! Két legyet üt egy csapásra.

A tiszti tekintélyen át a volt hadsereget. Sugyanakkor népszerűsíti, a forradalom demokratikus fel fogását.

A fivéreimről semmi hír.

Mackensen hadseregének autóoszlopai átvonultak Budapesten.

Ezek voltak az utolsó katonák.

Orlay beteg.

A Mackensen-sereg nyomában, ezernyi menekült tódul Erdélyből.

A határmenti városok sorra megszállás alá kerülnek.

A pályaudvarokon egész kis vagonfalucskák keletkeznek.

Két napig hajszoltam egy állás-ajánlatot, az egyik nagybanknál.

A vezérigazgató Svájcban van. Jöjjenek karácsony után!

Már nem merek Borikára gondolni.

Kóválygok a ködben.

Az egész ország abban kóvályog.

Senki se tudja, mit csinál. Csak Kunfi. És Pogány, József katonatanácsa. Valami történik a köd mögött. A szociáldemokraták lassan félretolják a forradalom polgári bábjaait. De ez csak érzés, mert nem tudok semmit.

A pénzem egyre fogy. Ötszázhatvan korona az egész vagyonom. Tennem kell valamit. Nem lóg-hatok anyám nyakán.

Kapóra jön, amikor meghallom, hogy egy régi kórházbeli sebesülttársam, Pál főhadnagy, vagyónőrző vállalatot szervez, leszerelt tisztekből.

Elmegyek hozzá, a Sándor-téren levő lakására a főlcsapok.

A kereskedők féltik a boltjaikat. A pályaudvarokon rendszeresen fosztogatják a teherszállítmányokat a bent a városban is ijesztően szaporodnak a boltbetörések. Pál István, hatvan leszerelt tiszttel, elvállalta a József-körút páratlan oldalán lévő üzletek éjszakai őrzését. A rendőrség — szinte érthetetlen — megadta a hozzájárulást.

Naponként keresünk húsz koronát. Fegyverviselési engedélyt kapunk, eddig eltűnkolt pisztolyainkra. És a szolgálat csak este hattól, reggelig tart.

— Egy-egy úrra — mondja Pál «igazgató úr» — három óra órallás esik éjszakánként. Igaz, háromnaponként készültégi szolgálatot is kell tartanotok, itt a Gutenberg-palota bérelt pincehelyiségében, de ez nem lesz terhes.

Borikának azt írom, hogy itt teljes rend és nyugalom van a állásban vagyok, havi hatszáz koronával. De csak rövid ideig maradok itt, mert még jobb kilátásaim vannak.

Anyámat, szegényt, avval áltatom, hogy egy lap-szerkesztőségben vagyok, ideiglenes, éjjeli szerkesztő.

És éjszaka, éjféltől három óráig, ázom, a Rákóczi-térrel szemben lévő házak boltjai előtt.

Annyi baj legyen!

A fő az, hogy keresek és megmarad a pisztolyunk.

Orlay még mindig súlyos beteg.

A házak falain még mindig, új hirdetések jelennek meg. Mindenki szervezkedik.

«Magántisztviselők, szervezkedjünk!»

«Felhívás az utcai árusok szervezkedésére!»

«Háztulajdonosok! Alakítsuk meg érdekvédelmi szervezetünket!»

«Kereskedelmi alkalmazottak, szervezkedő nagygyűlése a Tattersalban!»

«Artisták és mutatványosok! Nem maradhatunk szervezetlenek!»

«Háztartási alkalmazottak, tömörüljünk!»

És felhív, utasít, tömörít, szervez, a MIOSZ, KIOSZ, FUOSZ, MÉMOSZ s a Jóisten tudja, még hány osz-végződésű, rejtelmes hatalom. Nem tudom, micsodák, nem is olvasom el a hirdetéseiket. Ugy útalom ezeket a plakátokkal telepízkolt házakat, hogy

rájuk se tudok nézni. Pál főhadnagy azt mondja, hogy ez a sok osz-végződésű csodabogár, mind, egy-egy szociáldemokráta szakszervezet.

Éjszakánként ázunk és váltogatjuk egymást komoran, akár a fronton.

Jelen tatica arra kért, hogy küldjek neki «Köz-társaság»-jelzéssel átbélyegzett, magyar postai bélyeg-sorozatot.

Szerzek a főpostán minden értékből tizet s el-küldöm neki, Borikának írott levelemben.

A főposta előtt láttam elvánszorogni a szerencsét-len Lovászy Mártont. Ez kiáltotta bele az október tizenhetediki parlamenti viharba: — Mi antantbarátok vagyunk!

Vajjon ma is az?

Akkor még lelkes híve volt Károlyinak.

Most lógó fejjel, szürke arccal, botorkál az utcán.

Ez se így képzelte a dolgot. Hock János se.

És hajdan: szegény Holló Lajos se...

A függetlenségi politika forró és színes álma, végetért. És az ébredés szörnyű. Károlyi Mihály fakó-arcú feje mögött fölrémlik Marx óriási, szakállas, tigrisfeje.

Még jó lesz, ha nem Leniné...

Orlay lábadozik és pihegve érdeklődik a helyzet iránt.

Sóhajtok és elmotyogom.

A laktanyákban a század- és zászlóalj-bizalmi-férfiak parancsolgatnak. Azaz: a nagyobb testmoz-gással járó parancsok végrehajtásáról, szavazással dönt

a legénység. A tiszteket még megtűrik, de úgy vélekednek róluk, hogy: aranycsillagos nullák.

Brassó, Petrozsény, Karánsebes, Lugos, Versec, Újvidék — hír szerint — elveszett... A csehek, állítólag olasz csapatok segítségével, északon a Vág-vonalig jöttek előre, de Galgóc és Nagyszombat még tartja magát. Persze, nem a népköztársaság katonaruhás csűrhéjével, hanem a lévai, nyitrai tisztek meg a polgárság velüktartó része védekeznek magukra hagyottan... A «Népszava» a világforradalom győzelmét jószolgatja. Ausztria, Poroszország, Bajorország, Hannover, Olaszország: a szociáldemokraták kezén...

Az északnyugati határainkon viaskodó tiszticsoportok, segítségért és lövészerért rimázkodnak. A Károlyi-kormány azonban dühös rájuk. Mit okvetetlenkednek? A kormány tudja, mit csinál s holnap erőlyesen tiltakozik majd az antantnál. És Bédi-Schwimmer Róza «magyar követ» útján, Svájból, a világ közvéleményéhez fordul, a csehek és románok előnyomulása miatt.

Orlay színtelen arca megvonaglik. Csak ennyit mond:

— Gazemberek!

Én meg folytatom a dühítő tájékoztatást:

— Éppen idejövet hallottam ezt a hírt. A végeken harcoló tiszticsoportok kérése és a határok védtelensége, felrázta a pesti tiszteket, meg a jóérzésű legénységet. Összesúgtak, hogy fegyvert szereznek az üllői-úti honvédlaktanyában s kimennek a csehek ellen. Úgy hallom: Szmezsányi, volt pozsonyi kormánybiztos szervezte meg őket. A hír szerint vagy négyszáz tiszt és ezeröttszáz ember indult volna útnak. A katonatanács nesztét vette a dolognak, a tiszteket az éjjel le tartóztatták s a gyülekező legénység elszéledt.

— Mi az a katonatanács? — mordul föl Orlay.

— Három ember. Pogány József, Csernyák Imre és Sugár Tivadar.

— És ezek katonák?

— Pogány sohse volt az. Ismerem még békéből. Csámpás, pohos, karvalyorrú újságíró. A «Népszava» munkatársa volt. Akkor Schwarznak hívták. A háború alatt alázatoskodva nyalta a katonák talpát s írt egy dicsőítő könyvet «Az Isonzo éposza» címen, csak hogy ne kelljen bevonulnia. Most ő dörög legöblösebben, az átkos militarizmus ellen! Csernyákról azt mondják, százados volt, de lefokozták valami disznóság miatt. Sugár-Steiner pedig valami főiskolai hallgató és most a Galilei Kör felvilágosodott ifjúságát képviseli a katonatanácsban.

— De hiszen ez őrijító! — háborog szegény gazdám. — És ezeket a csirkefogókat nem lehet lesöpörni a helyükről? Hát nincs hozzá fegyver?

— Fegyver? A frontkatonáktól elcsalták avval, hogy aki nem adja át, az nem kap földet. Varga fegyvermester meg azt mondja, hogy éjszakánként teherautókkal hordják a puskákat, a laktanyákból a szakszervezetekbe.

— Holnap... fölkelek! — mondja Orlay s a rágóizmai megfeszülnek sovány arcán, ahogy akaratosan összeszorítja a fogait. — És azután majd, majd üzenek érted!

— — — — —
Éjszakánként őrtállunk. És gyűjtöm a zsoldot.
...Valaki azt mondja, ostobaság. Inkább vásároljak akármit, amíg még lehet érte árut kapni, mert a pénzünk értéke rohamosan zuhan a külföldi tőzsdéken.

Esik a hó. Lassan fehérre válik a sötét, szennyes aszfalt.

Kiss hadnagy vált föl, a Rákóczi-térrel szemben levő, festékkereskedés redőnyei előtt.

Három óra van és az ujságosok most viszik szét az első ujságcsomókat, a pilingélő hóban.

Kiss odaszól:

— Mi ujság, emberek?

— Károlyi tiltakozik, az ellenség betörései ellen — mondják a siető, toprongyos figurák. — Zomborba meg bevonultak a szerbek!

— Zombor? — hördül föl Kiss. — Uristen!

És elerednek a könnyei. S ezek a könnyek összefolynak az arcán olvadozó hópihéekkel.

Zombori fiú, most veszítette el a szűkebb hazáját, de azért átveszi a szolgálatot, a festékkereskedés előtt.

Én meg ballagok a Baross-utca felé és sóhajtva gondolok Borikára.

Hó és lucsok az egész város. Nem takarítja el senki. Az utcaseprők a szakszervezetekben ülnek, a napszámosok pedig munkanélküli segélyből pipáznak.

Károlyi puffogóhangú tiltakozására, fűtyül az antant.

Helyette Kramarz, cseh miniszterelnök felel:

«Az antant-hatalmak elismerték, hogy azok a területek, amelyeken szlovákok laknak, nem a magyar állam, hanem a csehszlovák köztársaság alkotórészei. A magyar kormány jegyverszüneti tárgyalásai tehát ilyen területekre nem is vonatkozhattak, mert ezeket a szövetséges hatalmak, időközben, a csehszlovák állam részeiül ismerték el.»

Zúg a fejem, pedig a második taglóútás még csak most zuhan rám. Egyetlen rövid ujsághírral:

A szerb hadsereg csapatai a magyar kormány minden tiltakozása ellenére, átlépték a Drávát és megszállották Pécsét. A magyar kormány mindenesetre jegyzőkönyvet vett fel, az erőszakos tény lerögzítése végett.

A lapok siránkozva méltatlankodnak az antant kegyetlensége és Wilson süketsége fölött. Sajnálgatják jó Károlyi Mihályt és a nemes Jászi Oszkárt, akit a fölbőszülő közvéleménnyel szemben, ő maga védelmez meg így: «Jászi miniszter, Aradon, körömszakadtig küzdött a román nemzeti tanács kiküldötteivel, Magyarország területi integritásáért...»

Vae victis! Jaj a legyőzötteknek!

Csakhogy victis-szé most az tett bennünket, hogy a front számonkérő szemeitől rettegő, hinterlandi szemét, nem akart többé katonát látni.

József-körúti lakásunkba, beállított ma, egykori legényem, Feri.

De milyen állapotban!

Trientig persze nem jutott el. Maga se tudja, hol kellett visszafordulnia. Mire Bécsbe ért, megkapta a patkányragást. Kórházba vitték. Három napja kelt föl s most hazahozta a holmimat.

Hűséges, derék fiúl! Nem így gondoltam az elválásunkat. De olyan szegény vagyok, hogy nem adhattam neki semmit. Csak néhány meghatott szót, meg azt a kézszorítást, amellyel leghűségesebb bajtársától búcsúzik el az ember.

— Eredj haza, Feri. — motyogtam. — Már nem vagyok a gazdád. Itt Pesten csak megfulladhat az ember a ködben. Ti még föltámadhattok ott az Alföldön, mert az anyaföld jó, hú, becsületes és nem hagyja elveszni a fiait. De az aszfalt — becstelen.

Nem nagyon értette, mit akarok mondani.

Csak gyűrögette a sapkáját, a tenyerei között és a szemeiben meggyült a könny. Azután sóhajtott és azt mondotta:

— Igenis... főhadnagy úr.

Kezet csókolt az anyámnak és tántorogva ment el, meglappadt hátizsákjával.

...Este az őrsegen azt mesélte Reiter zászlós, hogy Bartha hadügyminiszter letartóztató parancsot adott ki Heltai városparancsnok ellen. A forradalmi nápszéjszaka egyik hőse hát lakat alatt van. A vád: sikasztás, rablás és gyilkosság.

Gyönyörű!

Pedig a házak faláról még le se mosta az eső, azokat, az ellentmondást-nem-tűrő hangon kiadott rendeleteket, amelyeket négy hét előtt ragasztottak ki, az őszirózsák virágzása idején s amelyek mind így végződtek: Heltai városparancsnok s. k.

Hanem ennek a Bartha hadügyminiszternek sem jósolunk hosszú miniszterséget, ebben a bandában.

Borika azt írja, ne nyugtalankodjam miattuk. Ná-luk is rend van, az átalakulás nagyobb megrázkódtatás nélkül megy végbe.

Szegény kis angyalom! Ha náluk is olyan rend van s az átalakulás ott is ilyen megrázkódtatás nélkül történik, mint itt: akkor igazán teljes bizalom-mal nézhetünk a jövőbe.

Váratlanul beállít a legkisebb bátyám. Az Ur-mánczy-féle különítményt, a jósikafalvai rendcsináló harcok után feloszlatták.

De nyomban megvigasztal avval, hogy az erdélyi helyőrségek csapatai összeállottak és a Mária-Terézia-rendes Kratochwill tábornok vezetésével, székely-had-osztály néven sikeresen szállnak szembe a románokkal.

Sajnos, én nem vigasztalhatom meg a bátyámat.

Északnyugaton baj van.

Galgóc és Lipótvár elesett.

Pedi, azt mondják, hogy a honti és barsi fiúkból összeverődött Pálmay-csoport, legendás hősiességgel védte az északnyugati városokat. Egyik különítménye, Faragó Ede főhadnagy vezetésével, ismételten visszaverte a Galgórcra özőnlő, cseh légiócsapatokat. Egy másik maroknyi had, Garamberzencénél és Zólyomnál vetette vissza őket. — De ez a hitvány banda itt Pesten, egy szál töltényt, egyetlen bakancstalpat sem engedett kiszolgáltatni Pálmayéknak! Most elkecseregett harcok között vonulnak vissza, Érsekújvár, Nyitra és Léva felé. S minden lépésnyi terület drágán kerül cseh kézre.

— Itthon kell valamit csinálni, de gyorsan! — dühöng a bátyám. — Hiszen azok a szegény emberek, meg a többiek a másik égtájakon, el kell, hogy vérezzenek, ha ezek az itteni disznók megakadályoznak minden lövészer- és anyagpótlást!

— Orlay is ezt mondja. S alig várom, hogy egészséges legyen.

A bátyám leül, jobb térdére emeli a sánta lábát és maga elé mered. Azután megszólal:

— Szóval ezekszerint, Nagyszombat, Lipótvár, Galgóc, Póstyén, Trencsén, Zsolna, Ruttká és Rózsahegy már nem a miénk. Vagy talán Eperjes se?

Nem válaszolok.

— És az Erdőskárpátokban? — kérdezi a bátyám.

— Onnét nincs különösebb hír. Regélnek valami küszöbönálló ukrán beövrésről, de azt mondják, hogy a munkácsi, beregzsászi s nagyszöllősi tisztek már megszervezték saját nemzetőrségüket és készen várják a támadást. Annak a résznek különben új országneve van. Ruszkakrajna.

A bátyám leveti a katonaruhát s hóna alatt az előkészített civilgúnyákkal, bevonul a fürdőszobába.

Édesanyám két gyászjelentéssel tipeg be.

Két rokonunkat ragadta el, a még mindig dühögő járvány.

Este azt mondja Pál főhadnagy a sándor-téri pince-őrszobában, hogy nézzünk új emberek után, mert kilenc úr felmondott. Egymásután szöknek el Pestről. Mennek a csehek és a románok ellen.

Ha Orlay soká várat, az én számomra sem marad más hátra.

Béla bátyám itthon van, nem maradnának magukra az anyámék.

November huszonnyolcadika van.

Es Magyarország egy-negyede már elveszett...

— — — — —
Telefonálok Orlay lakására.

S örülök, hogy nem felel. Ez azt jelenti, hogy talpraállt és kiment a laktanyába.

Este kilenckor váltottak föl a hazafelé ballagók. A Csepreghy-utca sarkán szembesántikál velem valaki. A bátyám.

— Szervusz öcskös, ne menj még hazá!

— Hát?

— Gyere el a Bodó-kávéházba. Jó lesz, ha emberek közé kerülsz egy estére.

A Bodó-kávéház a Baross-utca és József-körút sarkán van.

Útközben azt mondja, hogy a város tele van rémhírrrel. Veszedelemes kommunista-szervezkedésről beszélnek. A zsidók viszont a vidéken sebesen terjedő antiszemitizmus miatt riadoznak és készülők pogromokról suttognak. Kaposvár multkori megrohanása már ilyenjellegű volt.

A kávéház zsúfolva van. Ezerkilencszáztizenhatban mi is idejártunk az Egyetemek-kórházából. Akkor külön tartóállvány volt itt a mankóknak és botoknak.

Azóta csak egyszer voltam itt. Tavaly ilyenkor, Tornay Gyurkával, mielőtt Zúgóra kerültem.

A vendégek kétharmada, katonaruhás fiatalember. Persze, azok is civilek, mint én. Csakhogy nincs más ruhájuk.

A bátyám odabiceg az egyik asztalhoz. Vagy négyen ülnek már ott. Egy vékony, izzószemű és egy köpcös, alacsonytermetű civil, meg két katonaruhás. Ezek közül az egyik, sápadt, magas, sok-kitüntetésű főhadnagy. Ahogy föláll, botra támaszkodik az asztal mellett is. A nevüket csak morogják. Herkély... Fodor... Sármezey... Olchváry... Zgroch. Utóbbi oda ül egy középkorú úr is. Ilosvay Gusztáv, nyugalmazott államtitkár.

Minden szavukból kitetszik, hogy összeszokott emberek. Az egyik csak félig mond ki valamit, a másik már tudja, mit akart mondani s ő fejezi be a megkezdett mondatot.

Olyan régen voltam emberek között s annyira hatökör vagyok a politikához, hogy csak hallgatok. De ezek mindent tudnak, mindenkinek a kapcsolatait ismerik, minden rajta van a szemük. És ezek a szemek nyugtalanul, dacosan villognak. De sok ilyen villogószemű barátjuk lehet, mert egész sor nevet emlegetnek. A két Marsovszkyt, valami Geher Gyulát, Lázárt, Hódyt, Székely főhadnagyot, Wiesingert s még vagy ötvenet. Azután beszélnek, a tényleges tisztek egyik, majd másik szervezetéről. Az a Geher be akarja olvasztani a régi szervezetet a MOVE-ba. Csakhogy a MOVE élére is új vezetőséget kell állítani. S általában szorosabban egymáshoz kell fűzni a nacionalista áramlatokat...

És most kávéház-neveket sorolnak föl. Seiffert... Lánchíd... Hadik-kávéház. Úgy látszik, kávéházak füstjében rajzolódik ki az új front.

Ámuldozva hallgatom!

Hát mások is úgy vannak evvel a forradalmi rothadással, mint mi?

A rokkant főhadnagy időnkint az asztalra csap, csontos, sovány öklével:

— És elkésünk! Meglátjátok, hogy elkésünk! Kun Béla, Szamuelli meg a Visegrádi-utca gyorsabb lesz!

— Halkabban, Janó! — dörmögnek rá a többiek. Dietznek meg Wagastnak mindenütt ott a füle.

Fáradt vagyok, kavarog előttem a sok név. S egyet se ismerek. Dietzről tudom, hogy rendőrfőkapitány, Wagastról úgy rémlik, mintha a rendőrség bünyűgyi osztályának vezetője volna. De a többit most hallom először. Nem tudok belekapcsolódni a beszélgetésükbe.

Csak azt érzem, hogy elszántak, hogy dolgoznak valamin és ez a valami az, ami hetek óta kóvályog bennem is. A régi front. A mi hangunk, a mi szemléletünk, a mi lelkünk. Látrányi Mihály lelke. A letepert, de a harcot föl nem adó lélek.

S a füstben és a dunnyogó cigánymuzsikában, Mihály kemény és indulatos szavai mordulnak föl minduntalan. Pedig ezek az emberek sohasem látták a «vashadnagyot». Azt se tudják, hogy élt. Mégis ugyanaz a hang és hangsúly csendül az ajkukon. Úgy kell lennie, hogy Mihálynak talán nem is volt külön lelke. Vagy hogy az ő lelke van mindnyájunkban, akik odakint tanultunk meg igazán gondolkozni és akik ma is szentnek érezzük a becsületet. Avagy talán mindnyájan csak egy óriás, közös léleknek részecskéit hordozzuk magunkban és ez a lélek az, amely harcolt bennünk s most — legázoltságában is — harcra fegyverkezik.

A sűrű füstből, szavak, nevek, hírek verődnek a fülemig.

...Föl kell ébreszteni mindenkit!... Ébredjen föl Magyarország!... Pálmay Ernő egyre üzen Léváról... Az asszonyok már keresik egymás kezét... Tormay Cecil

összefogja őket... Altenburger Gyula bácsi... a Területvédelő Liga... Gálócsy Árpád bácsi... A MOVE-t kézbeveszik a fiatalabbak... Gömbös ezt mondja... Gömbös úgy látná jónak... A politikusokra nem lehet számítani! Egyáltalán nem lehet számítani!... Hülye pártpolitikai játék... Esetleg Friedrich István... Gömbös keresi Nagyatádi Szabót... Egon tartja a vonalat Bangha páterrel...

Ez a név fölébreszt.

Bangha páter... Diákkorom nyugtalan évei suhanak elém... Májusi ájtatosságok, a virágillatos Jézus Szíve-templomban... És a gyóntatószékek lélekvigasztaló jósága. Bangha páter... Erősszájú, férfias arc, akár egy katonáé. De ebben az arcban két bölcsességtől, ragyogó szem csillog...

Azután megint összefolyik a szavak zsongása a füsttel és muzsikával. A bátyámék valami néven, vagy címen törik a fejüket. Már alig látom őket a füsttől.

Majd kivágódik egy hang:

— Ébredő Magyarok Egyesülete!... ÉME...

— Igaz!... Jobbat úgyse lehetett volna kitalálni! — örvendezik valaki.

És megint, megint nevek... Apáthy... a Szilas-syak... és Nikolényi... Egyszer az a név, hogy: Lemberkovits... De a legtöbbször: Gömbös... Gömbös... Gömbös...

Mikor eloszlunk, a vállamra adja a köpenyemet az egyik régi pincér s a fülembe vinnyog halkán:

— Rég járt itt a főhadnagy úr... És mi lesz velünk?

— Majd elkotródik ez az őszirózsás banda.

— Az rendben van, de mi lesz velünk?

— Kivel?

— Velem. Meg a többi zsidóval? A főhadnagy úr tudja, én egész életemben csak dolgoztam. De annyi zsidó lógott a háborúban... És a forradalmi tanácsok is tele vannak zsidóval. Még Vészi szerkesztő

úr, tetszik tudni a Lloydtól, az is azt mondta a nyomdász-öcsémnek, hogy jaj lesz nekünk, a tisztességes zsidóknak is, mert zsidók csinálták a forradalmat... És a vidék már pogromra készül. Egy pogrom meg nem nézi, hogy ki, milyen zsidó volt... Az a sok gazság, amit a forradalom hozott, az egy hurok lesz a nyakunkon. Én mondom, egy hurok...

És nyugtalanul tipeg, elnyűtt, fölálló-orrú cipőiben.

Hazafelé menet, dörögve rohant velünk szembe a körúton, egy tengerészekkel telerakott teherautó.

— Nem értem, honnét van ennyi tengerész — dörmögtem. — Az ember azt hinné, hogy a monarchiának volt a legnagyobb hajóhada a világon. És azon csupa magyar matróz szolgált.

A bátyám botja indulatosan koppant, a lábafeje mellett:

— Nem volt ebből tíz se tengerész! Se katona. Kültelki jasszok. Fényes László szedte össze őket a Csikágóból, Ujpestről meg Erzsébetfalváról. Száz év óta nem varrtak annyi tengerész-sapkát Magyarországon, mint most három hét alatt Pesten. Tengerészek! Phő! Hajót se láttak. Legföljebb hajóhintát. Szakszervezet ez a banda is. A ZSEBOSZ.

— Hogy-hogy?

— Zsebmetszők és Betörők Országos Szövetsége. Ismertetőjelük: aranyfog a pofában, aranyóra a zsebben és lombrosoi orca, a tengerézsapka alatt.

Éjszaka zavaros álmom volt.

Roppant füstben gyalogoltam valahova, Borikáért. Borika kiáltozta valahonnét a nevemet. És a füst egyre vörösödött és fojtott. S a rőt füstből ordítás, hörgés, recsegés hallatszott. Ki akartam kerülni, de nem lehetett. Neki mentem, hogy átjuthassak rajta. Eszembe jutott a régi mese az Üveghegyről és a Tűzvölgyről. — Szóval az Üveghegyen már túl volnánk — gondoltam álmomban, a füsttől fulladozva — s akkor ez

most a Tűzvölgy. És át kell mennem ezen is. — Neld-mentem a sűrűjének. De fulladoztam. És amikor már összecrokkadtam a fullasztó iszonyatban, egyszer csak sisteregni kezdett a tűz, a vörös füst ritkult s a lángoló völgy fölött ott állott egy óriás, sisakos férfi és a csöbréből ömlött a víz, a Tűzvölgyre. Megismertem a sisakos óriást. Hiszen ez a Flórián! Szent Flórián. De ahogy jobban megnéztem, láttam, hogy Mihály, Látrányi Mihály, bátor és derűs szemei néznek le rám a sisak alól. És a csöbre is eltűnt valahol. Most kard villogott, lobogott a kezében s ez a kard: lángpallos volt. Szóval mégsem: Flórián. És nem is Látrányi Mihály. Hanem Mihály arkangyal.

És az óriás arkangyal suhintott egyet a lángpallossal s ettől egészen szétfoszlott a füst és kisütött a nap.

Mihály verte le a Tűzvölgy iszonyát.

Mihály harcolt hát...

De Borika nem volt már sehol.

December első hetében, három hír rohant végig a városon.

Az első fölemelt bennünket.

A második felbőszített.

A harmadik megdermesztette ereinkben a vért.

Marosvásárhelyt megalakult a Székely Nemzeti Tanács és harsány riadóval szólította föl az erdélyieket a védelemre. Ugyanakkor élesen szembeszállott a tehetetlen köztársasági kormánnyal. Ez a hír úgy süvített végig a pesti borongáson, hogy a pipogya polgárság, egyszerre fölemelte a fejét, az őszirózsásoknak pedig összeverődött a térdük.

A kiáltás morajló visszhangot vert a téli lucsokba merült országban és zengve felelt rá a Szepesség hűséges népe: Magyarország az édesanyánkl Magyar-

országhoz akarunk tartozni. És visszazúgott rá a Délvidék és a Kárpátalja. — A szocialista «Népszava», a szabadkőműves «Világ» és a forradalom főcsatlósa, «Az Est», a föltámadt reakcióról cikkezett, hideg-lélős vacogással.

Az őszirózsások közül, sokan vedlettek át hirtelen napraforgókká, ebben a pocsek télben is. Buzgó tájékozódá indul meg, a tegnapi «reakció» felé. A zsebekben őrzött szakszervezeti igazolványok mellé, sorra kerültek oda az új polgári pártok és a keresztényszocialista párt, vadonatúj tagsági igazolványai is.

Ugy törleszkedtek mindenkire, aki csak egyet morrant valaha Károlyiék ellen, hogy az embernek forgott tőle a gyomra.

Divat lett «reakciónak» lenni. Ez a szó persze bárgyúság volt, az őszirózsás tollforgatók találták ki, ellenfeleik megbélyegzésére. Első ellenfelük a front lelkisége volt, ez pedig minden volt, csak nem reakciós. Becsület dolgában kérlelhetetlenebb volt minden előbbi nemzedéknél, szociális felfogása pedig évekkel járt túl a forradalmi mágnások és szakszervezeti doktrinák betű-szocializmusán. Hiszen a szántóvetővel és munkással együtt hullatott vér nevelte benne, a mélyebb emberséget.

Szóval: a vörös-oldalról megkezdődött az átözlés a háromszín alatt maradt s annyiszor meg-alázott, táborok felé.

S akkor robbant közénk a másik hír.

A gyulafehérvári román nagygyűlés kimondotta, hogy Erdély és minden románajkú terület, egyesül a román királysággal, a dicsőséges Romania mare-ben. És hogy a kép teljes legyen, Vlád Aurél, volt magyarországi román képviselő, még odakiáltotta a székelyek tiltakozó kiáltványára, hogy mit akarnak, hiszen az erdélyi román gárdák felfegyverzésére, a magyar kormánytól kaptak pénzt és ötvenezer Mannlicher-puskát!

Az őszirózsások sápadtan húzták be a nyakukat. A reakciósök pedig fegyverért hörögtek.

Orlay üzent, hogy még a néphadsereg is felzúdult és kapkodva készülődik. A megalázott tisztikar már be mer menni a legénységi szobákba is. Több helyen megpofozták a századbizalmiakat és Pogány katonatanácsa ingadozik.

Ez a lendület azonban csak két napig tartott. Harmadnap lezúgott a harmadik hír is.

Vyx alezredes, az antant budapesti katonai miszsiójának vezetője, jegyzéket juttatott el a kormányhoz. Ebben a győztes nagyhatalmak, Északmagyarország javarésze haladéktalan kiürítését és a csehszlovák államnak való átadását követelték! Tizennyolc vármegyét! Minden városukkal! Nyitrát, Marótot, Lévat, Losoncot, Zólyomot, Selmechányát, Besztercebányát, Rozsnyót, Iglót, Késmárkot, Lőcsét, Bártfát, Eperjest...

Uramisten! Hiszen ezt nem lehet végigolvasni!

Háborgó lélekkel vártam a felváltást, a tűzoltó-szerkereskedés előtt. Kilenctől állottam éjjelig.

A szemüveges Csapó főhadnagy váltott.

— Holnap fölmondok a vagyonszerelemnek — morogta. — Ezt nem lehet kibírni! Megyek Kassára!

Beszóltam a pince-ügyeletre, hogy felváltottak s rohantam a Bodó-kávéházba.

Éjfél volt, de voltak még elegenden. Sőt Janó, a sánta, tót főhadnagy csak utánam érkezett meg, valahonnét Pest-környékről. Még nem tudta ezt a le-sújtó hírt. Mikor azután — éppen leüléshez készült szegény, a rossz lábával — megmondotta neki valaki, megkapaszkodott az asztal márványlapjában:

— Micsoda?

Újból elmondották neki. Megingott s üveges szemmel meredt maga elé.

— Lévat... Losoncot... — dadogta sápadtan —

Zólyomot... — És most felordított: — Zólyomot is? Nem igaz! Zólyomot is?

Az ujságot tolták eléje. Rácsapott a szemével s nyelt. Utána úgy nézett körül, mint az őrült.

De nyomban lezökkent az ülésre, ráborult az asztalra és zokogott, zokogott, zokogott.

És vállának minden rezdülésével, odakoppantak az érmei az asztal márványlapjának széléhez. A nagy-ezüst, a kisezüst, a bronz, a sebesültek érme és a Károly-kereszt.

Valamelyik asztalhoz odakiátották a cigányt. Fgy félszemű, felkötöttkarú, dere-hajú, népfölkelő zászlós kezdett énekelni. Sohase hallottuk azt a dalt, egyszerű dallama volt, de most a szívünkbe nyilalt:

** Nincs már nekem puskám, az olasz-
nak adtam,
amikor a harcot könnyezve otthagytam.
Katonagunyámat az osztrák letépte,
amért a két karom a hazáját védte.
Igy fizetett érte...*

Mind közelebb huzódtunk. Valamennyi asztal. Hiszen ez a félszemű, öreg frontordas, a mi szívünk sötétkeserű indulatait éneklí ki, miközben szétmázolja a kezefejével a könnyeit az arcán...

— Tovább! — üvöltött rá vagy húsz, dühtől és keserűségtől tajtékzó száj.

A zászlós másodszor is elénekelte.

— A folytatását! — harsogták rá a többiek.

*A szőbanforgó széő dalt — mint azóta Sassy Csaba barátom velem közölte — Thu zó Nagy László szerezte, Sassy Csaba versére. Annak idején a Bodó-kávéházban lejátszódo í jelenet során nem tudtam ezt. Héres zászlós, akitől o í először hallottuk, mindenesetre úgy tudta, hogy a dal Pozsony és N gy-szombat közöt születt. Ezt nyilván abból merítette, hogy ő ott hallotta első ízben. A Sasv-féle szöveg második és harmadik szak szát egyáltalán nem ismertük, ezzel magyarázható az, hogy ott a Bodó-kávéházban két í í-jesen új szakasz születt, s így a dalszövegnek csak első szakasza egyezik az eredeti szöveggel.

— Nincs folytatása! — nyögött föl a zászlós.
— Ennyi az egész. Ott született, Pozsony és Nagyszombat között. Amikor belémlőtték ezt a...

És a fölköttött karjára mutatott.

Zgroch Janó rávágott az asztalra, magábólkikelve, kintől és bortól vörös szemmel:

— De van! Kell hogy legyen! Hiszen itt belül... hát nem értitek? Szétrobban a mellem, ha ez... ha ez nem jön ki.

A cigány halkan játszotta a szívremegtető dalt. Janó továbbverte az asztalt:

— Kell, hogy legyen folytatása! Nem lehet itt vége! Hiszen ez disznóság!

Vagy hárman kezdték csitítgatni, a megrendült fiút.

— Hagyjatok! — mordult rájuk. — Tudom, mit beszélek! És ki is mondom: tele van az ország, dög árulóval!

S akkor — nem tudom, mi történt velem. Ez a mondat meglendítette, kilódította belőlem a fojtogató, dühös keserűséget, ordító fájdalmat. Nem gondolkoztam, a sorokat a feneketlen keserűség diktálta. Készen, könnytől melegen, buggyantak ki a számon.

— Hallga! — állottam föl.

A megvadult emberek rámfigyeltek. S én félig elmondva, félig énekelve, valami megmagyarázhatatlan lelkiállapotban, löktem ki egyik sort a másik után:

Délibáb se játszik...

furulya se szólal...

tele van az ország...

bitang árulóval...

Oten, hatan fölállottak s rámmeredve léptek közelebb.

És a ziháló, zokogó vers, továbbszakadozott belőlem.

*Derje meg az Isten...
s ne szűnjön haragja...*

Székek borultak föl, ahogy körénkzúdult a kávéház. A prímás dülledt szemmel figyelte az új sort:

*azt... aki ezt tette...
aki ezt akarta,
aki így akarta...!*

Húszan estek rám.

— Tovább!

— Ird le!

— Ki ez a fiú?

— Tovább! Tovább!

Bódultan, lihegve néztem körül, bele ezekbe a kínzott szemekbe, vonagló arcokba. Valaki írni kezdett a papírszalvétára. És nem tudom, hogy ki, én vagy más mondotta tovább a szilaj, kicsattanó, utolsó strófát. Csak arra emlékezem, hogy egyszer csak ordítva énekeltük:

*Lesz még nekem puskám!
Szurony is lesz... rajta...
újra fölhangzik még...
rajta magyar — rajta!
Ellenség vérében,
szuronyom megmártom,
úgy szerzem majd vissza
szép Magyarországom...
Nagy-Magyarországom...*

Ma sem tudom, mi volt ez. És nem tudom, hogy megvolt-e vagy csak soraiban volt meg, avagy ott született-e, ez a harmadik vers is? Az első verse már megvolt a dalnak, az bizonyos. Hogy a harmadik megvolt-e, vagy hogy ott született-e, nem tudom. Az én fájdalommból, csak a második strófa ömlött sorokba.

Záróráig énekeltük, sírva és asztaltcsapkodva a dalt.

Hazafelé menet azt kérdezte a bátyám:

— Mi volt veled?

— Nem tudom.

Hallgattunk.

Mialatt a kapunyitó házmesterre vártunk, megszólalt a bátyám:

— Délelőtt összefogtuk a csoportokat. Most már gyors ütemben dolgozunk.

— Kik?

— Az Ébredő Magyarok Egyesülete.

Odahaza kísért a néném, a szobájukból:

— Ti vagytok? No hála Istennek!

— Miért?

— Házkutatás volt, fegyverek után. Egy szuronyt elvittek a fürdőszoba fogasáról.

— — — — —

Azután rohanni kezdtek az események.

Ahány nap: annyi izgalom.

A múzeum-körúti Gólyavárban, haragos tüntetőségülést tartottak az erdélyi menekültek.

Új lap jelent meg: a «Vörös Ujság».

A kommunisták vigadói nagygyűlésén, viharos jelenetek játszódtak le.

Tüntetés volt a «Népszava» Conti-utcai szerkesztősége előtt.

A katonatanács, vörös zászlók alatt, felvonultatta a néphadsereg válogatott csőcselékét a Várba s Bartha Albert hadügyminiszter távozását követelte, mert külön tiszti-zászlóaljak szervezésén fáradozott. Gömbös Gyula vezérkari százados, a minisztérium erkélyéről, dörgő szavakkal szállott szembe a tömeggel, de a begyulladt Károlyi, nyomban engedett és Fényes László

tengerészeinek örömrivalgása között jelentette be, hogy Bartha — megy.

Elszaladok Orlayhoz.

Fúj, mint a bika:

— A laktanya: szemétdomb. A nép alja, mind odagyülekezik. Mert a zsold több, mint a munkanélküli segély, élelem dolgában pedig első: a néphadsereg. S dolgozni meg nem kell érte, mert a parancsokból csak azt hajtják végre, ami nekik tetszik. Hiszen ha valami nem tetszik, a századbizalmi szavazásra teszi fel a kérdést és a népkatonák leszavazzák a parancs teljesítését. Most pedig: megbuktatták Barthát. Tisztialakulatokat tehát nem lehet többé szervezni.

— Hát akkor mi lesz?

— Egyelőre nem tudom. Már azt a hülyeséget fontolgatom, hogy betoborozzuk a tiszteket, a tényleges tisztek szakszervezetébe. Mert ilyen csodabogár is van már. Néhány kötélrevaló csirkefogó alakította. De ott legalább magunk közt lehetnénk, összeállhatnánk. Persze a mostani vezetőséget, ki kellene mindjárt hajigálnunk. Hátha így, ilyen pocsék köntösben, megvalósíthatnánk azt, ami Barthának nem sikerült.

— De Pogányék megneszelhetnék, kapitány úr!

— Hát egy-két embernek, a vezetőknak, komédiázniuk kellene. Meg kellene játszaniuk a szociáldemokrata színeket. És hát persze nagyon bizalmasan kellene kezelni az egész dolgot. Így talán fegyverhez, lövészerhez juthatnánk. És ha a MOVÉ-t feloszltnák, mégis lenne valami szervezet a kezünkben.

— Nagyon kockázatos játék ez, kapitány uram.

— Az igaz, de ha rájönnének ezek a dögök az igazi célra, csak néhányunk fejébe kerülne.

— Nincs más út?

Az öreg vállat von.

— A tisztikar általában úgy véli, hogy amerikázással megbuktathatja; ezt a répafejű Károlyit. Lógnak, szabotálnak, kibujnak a szolgálat alól s napokig se néznek a legénység után. Pedig evvel semmit sem lehet elérni. Forradalmi rendszereknek, nem hadműveletekre alkalmas hadseregre, tehát tisztokvezette fegyveres erőre van szükségük, mert rendszerint nem akarnak kifelé háborúskodni. Láthatod ezekről is. Nekik elég, ha a fegyveres erő csupán karhatalmi célokra alkalmas. Ehhez pedig nem kell okvetlenül tiszt. Néhány elrugaskodott altiszt, vagy jófejű hínáslegény is el tud vezetni járőröket s karhatalmi századokat az ellenforradalmi próbálkozásokkal szemben. Fűtyülnek hát az amerikázó tisztekre. Ez az út sehová se vezet. Mindenesetre a legkényelmesebb út, de a cél elérése szempontjából: gyerekes képzelődés. S emellett még azok, a harcterekről épségben hazajött csapatrészek is, teljesen átcsúsznak a bizalmi-férfiak befolyása alá, amelyek itt-ott még megvannak.

— Hát ilyenek is volnának még?

— Azt mondják, vannak. Hiszen a frontlegénység egy része csak akkor ért haza, amikor a szűkebb pátriája már idegen megszállás alá került. S ezekből sokan, nem is akarnak most hazamenni. Ezek régi, jókatonák, de maholnap hozzáüllenek a néphadsereg toborzott csőcselékhez, mert a tisztikar — a passzív rezisztencia alapjára állott. A szándéka, célja jó, de a módszer: az ellenkező eredményre vezet.

Elgondolkozom. A gazdám logikája tiszta és világos. Csodálkozom rajta, hogy ez másoknak nem ötlik föl.

— Tehát mi volna a jó módszer, kapitány úr? Orlay végigméri a szobát.

— A jó módszer? Dolgozni, törődni, legalább a megbízhatóbb emberekkel. Kézbe fogni a most magárahagyott tényleges altisztikart. Mi, tisztok, jobban

értünk a legénységgel való bánásmódhoz, mint a jöttment bizalmiak. Hiszen ezek csak nagyszájú himpellek. Szépen, észrevétlenül magunkhoz kellene húzni a legénység javának bizalmát. És lassan-lassan kisselejtezni a szakaszokból, századokból a férgeseket. Erre is van mód, a különböző áthelyezések, átvezénylések során. És ha lesz végre egy, csak egy, igazi zászlóalj, fölmehetsz vele a budai várba és kiszórhatod onnét az egész forradalmi szemetet. Mert ezt a forradalmat nem a nemzet csinálta, hanem csak néhány száz csirkefogó. Vágd le a fejét a kukacnak a vége van az egésznek!

— Hiszen ha már megvolna az az egyetlen zászlóalj! — sóhajtók.

— Meg kell teremteni! Persze ehhez az kell, hogy tizenöt, húsz hallgatnitudó tiszt összeálljon mint a vas és félretéve a passzív rezisztenciát, komolyan dolgozzék.

Hallgatunk.

Orlay ott áll az ablaknál és lebámul az utcára.

— Hm. Ha meggondolom — dörmögi később — hogy tizenyolc ép és jófegyelmű fronthadosztály jött haza a harcterekekről, teljes fegyverzettel! És most egyetlen zászlóaljért nyöszörgünk itt!

Csakugyan szörnyű!

— No, Isten áldjon, késő van! — mondja keztenyújtva. — Én mindenesetre megpróbálom mind a két dolgot. S mihelyt itt lesz az idő, hogy kellesz nekem, hívlak.

...Az utcán rikkancsok futnak.

— Batthyány Tivadar lemondott a miniszterségről!

Lassanként már csak szociáldemokraták lesznek a kormányban. Igaz, ott van még, a Károlyi köztársasági elnökké történt «megválasztásakor», miniszterelnökké kinevezett: Berinkey. Meg Szabó István.

A Kálvin-téren, sportsapkás betörőpofa áll egy lámpa alatt s rekedten bőgi a havas estébe:

— Vörös Ujság! Vörös Ujság!

Odahaza Borika levele vár. Szívszakasztóan könnyörög, hogy karácsonyra, hacsak két napra is, hacsak órákra is, de menjek le hozzájuk.

Lefekszem, mert hajnali háromkor rámkerül a szolgálat.

Szolgálat előtt vagy után, benézek mostanában a kávéházba.

Mindig van ott valaki az Ébredők közül. S ha másért nem, hát ott átfuthatom az ujságokat, hiszen anyáméknak csak egy jár. Most már meg lehet állapítani, hogy a polgári lapok egyrésze — ha nem is mernek leszerződteni szakszervezetlen emberekkel — a nyomás ellenére is, sokkal bátrabban és élesebben ír, mint eddig. Az «Alkotmány», «Buda-pesti Hírlap» már nem is a sorok között foglal állást, a kormány pipogyasága és sorozatos baklövésai ellen, hanem elég nyíltan. Csatlakozik hozzájuk a «Pesti Hírlap» is. De a legbátrabb: Milotay István «Uj Nemzedék» című hetilapja, amelyet a fronton is szeretettel vettünk a kezünkbe, mert kezdettől fogva, harcos szellemben szállott szembe a bomlasztással. Ez most is leghívebb kifejezője a régi front gondolkodásának. Cenzurától szétrongyolt cikkei, még csonkaságukban is tele vannak a nemzeti gondolat önvédelmének, dühös argumentációjával. Olyan jó ezt a hangot hallani!

A Pálmay-csoport kemény harcainak hírére, Szmrecsányi György és a keresztényszocialista párt vezetőtagjai, lázas erőfeszítéseket tesznek, hogy fegyvert, lövészeret, embert juttassanak a frontra.

Voltam is náluk jelentkezni. Két unokabátyám

— mindkettő vadászszázados — éppen indulóban van. Évek óta most találkozom velük először.

Olyan dühösek, mint a fene. Nyitrán nevelkedtek s most szűkebb pátriájuk elvesztéséről van szó. Várniok kellene még néhány napot, amíg nagyobb szállítmánnal s főként fegyverrel mehetnének. De az idősebbik nem akar várni. Nyomban utazik Érsekújvárra.

Várni! Mindenütt azt mondják: várni!

Ezt mondják a MOVE-ban is. — Eddig úgy tudtam, hogy csak tényleges tisztek lehetnek tagjai a MOVE-nak. Most hallottam, hogy tartalékosokat is felvesznek, hát beléptem. Szmracsányiék, a keresztényszocialisták és a MOVE együtt dolgoznak, a Felvidék védelmének megszervezésében.

Mindké. helyen nyilvántartásba vettek, de: várni! Meg kell várni a fegyvert, felszerelést.

Meddig?

Valami belső nyugtalanság és türelmetlenség ráz bennünket szakadatlanul.

És Borika egyre hív, karácsonyra.

Karácsony? — Istenem, hát lesz idén is karácsony?

Borikát úgy látom, mintha egy hullámok közt bukdácsoló, süllyedő hajóroncsról nézném.

Az őszirózsások sajtója megfújta a riadót: «A reakció kimászott oduiból! Fenyegeti a forradalom vívmányait! A kormánynak kötelessége eltiporni! A szervezett munkásság egy-emberként áll mögöttel!»

Urísten! Ezek fölnezeltek!

És még mindig: várni?

Az Ébredők már csak magánlakásokon jönnek össze. De a szervezkedésük jól halad.

A Valéria-kávéház előtt megpofoztak egy sihérdert a szociáldemokrata munkások. Kommunista röpcédulákat osztogatott.

Bárcsak hajbakapnának!

A vagyónőrző-készültségen azt mondják, hogy a kormány, száz és száz lakásban tartat naponta házkutatást. A jogcím: fegyverkutató. De hogy a jezsuita-atyák rendházában, vagy egy idős, nyugalmazott államtitkárnál, milyen fegyverek után kutatnak, az mégis gondolkodóba ejtheti még a leglelkesebb ószirozsást is.

A spanyoljárvány gyengül. Azért még most is tizenöt-húsz halottat jelent naponként, a tisztiorvosi hivatal.

— — — — —

Reggel, mikor hazaértem, a bokáit borogatta a bátyám

— Mi bajod? — kérdeztem.

— Zoltán lakásán tanácskoztunk az este, a Naputcában. És ránkjöttek a rendőrség emberei. A névjegyzék nálam volt. Az egyetlen kijáratot elállták, hát kiugrottam az ablakon. Szerencsémre, egész alacsony félemelet vagy magassíkszint volt. Meglógтам, de a többieket bevitték.

— Leugrottál? Te őrült! A rossz lábaddal?

— Mit csinálhattam volna? Ha elesípi a névjegyzéket, ötszáz emberünkre estek volna rá.

— És ha kitörted volna a lábad? S úgy került volna a kezükbe?

— Most már nem érdemes róla beszélni. Sikerült. Csak ne szólj róla édesanyáknak! Nagyobb baj, hogy a naputcai hely ezekután megbukott. Sőt a Rökk Szilárd- és József-utca sarkán levő vendéglő különszobájába sem mehetünk többé. Kiszagolnak ezek

a bitangok mindent. Maholnap innét hiazulról is lógunk kell.

A főpostára kellett mennem bélyegért. Borika apja — úgy látszik — az egész európai felfordulást csak az úi bélyegeken keresztül nézi. A bélyegekbe menekül.

De jó neki!

Hazafelé jövet, megint szemet szúr, a két cipőtisztító tiszt, a Ferenciek-terén. Néhány percig megfigyelem őket. Az egyik szipog a köpenyujja végével és a kezefejével törli meg az orrát.

Akkor voltak ezek tiszték, amikor én — szíami császár!

Szélhámosok.

Az Ullői-úton, kommunista röpcédulák hevernek a lucskos gyalogjárón. A régi dohánygyár szürke épületén, nagy krétarajz díszleg. A keresztbefektetett sarló és kalapács. Alatta, kezdetleges írással: «Jövünk! Éjjen Kun Béla!»

A körút felől, riadt emberek szaladnak a klinika és az iparművészeti múzeum felé, a Kálvin-tér irányába.

— Tüntetés! Tüntetés! Ne menjenek arra!

Utálok a tüntetéseket, irtózom a tömegektől, de most nem lehet tudni, kik a ki ellen tüntetnek. Hátha a mieink?

Rohanok a körút és Ullői-út sarka felé.

Éppen akkor keresztezi az Ullői-utat, a Ferenc-körút felől jövet, egy áradó, félelmetes külsejű tömeg. Mészáros-bárdokat, taglókat, köteleket, ökörszarvakat cipelnek. A nyakukban véres kötények.

— Le a reakcióval!... Le a kommunistákkal! Abcug a burzsujokkal!... Vesszen Kun Béla!... Puszt

tuljanak az ellenforradalmároknak!... Éljen Kunfi! Éljen Pogány!

A boltosok, dörögve rántják le a redőnyeiket.
Kik ezek a véres vademberek?

Valaki azt mondja: a húsosok. A közbérgőhidak húsipari munkásai.

A bömbölő áradat elvonul, a kereskedők feltolják a redőnyöket.

Szóval ezek most két ellenfél ellen tüntetnek. A reakció ellen és Kun Béláék ellen. Ellenünk és a vörösek ellen. De legalább kaptunk egy új nevet: ellenforradalmárok. Ezt csak ránk érthetik. Helyes. Ennek legalább nincs olyan rossz szaga, mint annak, hogy reakciósok.

Odahaza, az udvari kisszobában, egy bundás úriember ül.

Hozzálépek. Föláll. Várom, hogy bemutatkozzék. Nem szól.

— Kicsoda ön? — kérdezem.

— Nem lényeges — morogja.

Elképedek, de most megszólal:

— A főhadnagy úr bizonyára felvilágosíthat arról, hogy hol találhatnám meg a kedves bátyját?

Valami borzongás fut végig a hátamon.

— Nos? — kérdezi a bundás idegen, jelentősegteljes oldalpillantással.

Megmagyarázhatatlan undorodás fog el.

— Mi az, hogy: nos? Miféle hang ez? S hogy kerül ide?

Fölmutatja az igazolványát. «Államrendőrség».

Adom a nyugodtat, pedig remegek a dühtől.

— Ugy? És a bátyámat keresi? Hát akkor csak tessék várni.

— De a főhadnagy úr talán meg tudná mondani...
Közbevágok:

— Semmit sem tudok mondani. A bátyám nem gyerek, én sem vagyok az, nem szoktuk egymás dolgait firtatni.

És rácsapom az ajtót.

A nővérem a másik szobában varrogat.

— Reggel óta ül itt ez az ember — mondja nyugodtan. — Azt hitte, megijedünk. Nem tudom, mit csináltok, van-e valami vétkeitek, de engem ne faggasson. Hát most ül és vár. A mamának ne szólj róla!

Édesanyám? — Mióta hazajött az öt fia a háborúból s itthon tudta őket, becsukta maga mögött a világ ajtaját. Átadta a háztartást a nénémnek s immár csak a Jóistennek, meg apánk emlékének élt. Ez a világ már nem hozhatott az ő számára semmi érdekeset és semmi fontosat. Sok gyereke közül férfisorba lépett a legkisebb is, cseperedtek az első unokái — a két nővérem kislányai — is, szenvedett, bajlódott tíz ember helyett: hát most megépítette élete utolsó világát. Imádkozott olyan Krisztusba-olvadással, ahogy csak ő tudott és — emlékezett. Olvasgatta apám egykori leveleit, végigélte újból az életüket, nézegette a régi, régi albumok fényképeit és üldögélt tünődve. Sok sötét éve után, megint világosságban járt. Nagyapám öreg órája tikk-takkolta neki az időt s a régi, boldog múltba visszaemlékezett lélek, elfelejtette a mát. Olyan rohamosan felejtette, hogy megriasztott volna evvel, ha nem tudtuk volna, milyen világért cserélte el ezt a szörnyű, mi-világunkat. Hogyan zavartuk volna hát, megérdemelt, szent magányában?

Hanem a lépcsőházat szemmel tartom. Ha jönne a bátyám, letelegrafálok neki az ablakból, gyerekkori kézjelzéseinkkel, hogy illanjon el.

Délután van, majd este. Nem jön a kisöreg.

A nyomozó úr este nyolcig ül nálunk s a kutya se hederít rá. Akkor megjön a felváltása és a másik ül a kisházban.

Este kilenckor megjön a harmadik.

Erre bekopog hozzánk az előbbi:

— Nem fontos már a dolog, főhadnagy úr. A kedves bátyja a rendőrségen van. A többi ébredőkkel együtt.

Meg se rebbenek. Ezeknek a fiúknak semmi bűnök sincs. Magyarok és meg akarják menteni Magyarországot. S ez ellen egyelőre még nincs büntetőszakasz a törvénykönyvben.

És éjfél előtt elmegyek, hogy fölváltsam az éjfélig álló, vagyonőr urat.

Orlay azt mondja: várni!

A MOVE azt mondja: várni!

Szmrecsányiék azt mondják: várni!

A bátyám a rendőrségen ül s a — még be nem vitt — ébredők azt mondják: várni!

Pedig ebben az idegrázó várakozásban, ebben a megalázó, nyomorult állapotban, ebben a csatakos, szennyes, köd vagy eső alatt ázó városban, mindent utalok már. Magamat is.

Várni, várni, várni. — Várni? Mikor érzem, hogy a köd mögött valami szörnyűséges dolog készülődik?

Kérdezgetem magamban Mihályt. De most nem segít a válasza: «Ne sárgulj, Fűzfa, csak neki a sűrűjének!» Hiszen itt nincs sűrűje semminek. A fronton könnyű volt. Ott tudta, látta az ember, hol az ellenség. De itt? Ködben, pizsokban, levegőben, ujságbetűkben, röpcédulákban, fali írkálásban, ajtók kulcslyukában és a mögöttünk osonó lépésekben, rejtőzködik. Nem látom.

Mégis: várni!

Tapogatózom Pálnál, kaphatnék-e szabadságot kárácsony körül?

Nézegeti a szolgálati-beosztást s azt mondja:

— Rendben van öregem. Tudom, a menyasszonynodhoz mégy. Huszonharmadikán indulhatsz, de huszonhetedikén itthon légy!

Megköszönöm.

S megírom Borikának.

A bátyám szabadlábban van és röhög.

Azt mondja, ezek úgy félnek, mint a fene. S a hirhedt Wagast kapitány olyan korlátolt, hogy gyerekjáték túljárni az eszén.

Nézem a kirakatokat. Karácsony volna, de alig van már áru. Megveszek Borikának egy szép kézitarsolyt. Az igazi ajándék, az arany jegygyűrű lesz. Édesapám rámhagyott arany-óraláncából, futja a két gyűrűre. Láncként úgysem hordottam volna soha. Gyűrűképpen meg mégis mindig velem lesz. S így még el se vihetik fegyverkutatók címén. Vásárolok apróságokat az itthoniaknak is. Hadd legyen valami az én nevemben is, az idei, szomorú karácsonyfá alatt.

Három nap múlva indulok.

Furcsa, hogy most útlevelet kell váltanom — Horvátországba.

Egyik régi, katonaköponyegemet megfesttettem feketére.

A szabása kicsit katonás, de a gombok kicserélése után, mégis jó, az ilyen rongyos civilnek.

Készülődöm, örvendezem.

És akkor fölrobban megint egy bomba:

A köztársasági kormány elfogatta és Fótra internálta, a román frontról seregeit hazavezető, Mackensen marsallt.

Arcunkba szökik a vér. Gorlice hőse, Erdély megmentője, a románok ostroma — ennek a csúrhének a hatalmában!

Ki tudja valaha megértetni vele és a német katonákkal, hogy ezt a szégyenteljes bitangságot nem a magyar nemzet tette?

Az utcákon, tereken, hivatalokban és kávéházakban hangosan szitkozódnak az emberek. Szidják az őszirózsás rendszert, hogy csak úgy tajtékzik a város.

A kormány újabb házkutatás-sorozattal válaszol.

Nálunk is járnak. És eltűnik a padlásunkról a gazdász-bátyám nyerge.

A nénémnek élelmiszer-gondjai vannak. Húst alig lehet kapni.

A lóhúsüzletek előtt, százméter hosszan állnak sort, az esőbenázó emberek.

És a várakozók között, ördögi ügyességgel agítálnak, Kun Béla suhancai.

December 23.-án, a reggel hatkor induló személyvonattal, elindultam a Dráván túlra.

Kaposvárig zsúfolt volt a vonat. Állnunk kellett, a folyosón. Az vigasztalt, hogy legalább nem gyűrődik az üléstől, az egyetlen polgári ruhám.

Kaposvártól Gyékényesig, ülhettem.

És Gyékényesen kitűnt, hogy a horvát vonat csak másnap hajnalban indul Fiume felé.

Takarékoskodnom kellett, nem kerestem szállást.

A váróterem padján bóbiskoltam reggelig.

És csak este hétkor érkeztem meg Karlováczra.

Amikor Borika már ott sirdogált, az égő, kis karácsonyfa előtt...

IX.

Mikor az orkán rázza az erdőt, összebújnak fész-
kükön a madarak.

Ugyan ki értené meg, mit csipoghatnak ilyen-
kor, a fészket tartó ág, minden reccsenése után?

Mit csipog a hímecske, amikor csak riadt szár-
nyát teríti szét, mert csupán e gyöngye oltalmat bo-
ríthatja rá, a fészkekre és reszkető párjára? Mit csipog
ilyenkor?

Bizonyosan azt:

— Ne félj, ne félj!

És a párja ráfeleli:

— Nem félek, mert itt vagy!

S bár egyre bátorítják egymást, csaknem bele-
szakad a szívük a rettegésbe.

Szilveszter éjszakáján, éjfél előtt állott meg a
vonat megint, a gyékényesi állomáson.

Bementem a vasuti vendéglőbe és forralt bort
kértem, hogy, ha kívülről zuzmarás is minden, leg-
alább belülről melegítsen valami fizikai melegség is.

Mert Borika szerelme s a szülei jósága csak a
lelkemet tudta beragyogni, áthevíteni. És Karlováctól
Gyékényesig tizenhat órát utaztam egyhuzamban, fű-
tetlen, törőttablakú kocsiban.

Akkor még csak azt tudtam, amit a bátyám írt
meg. Hogy nem kell sietnem, mert Pál Pista vagyon-
őrző-vállalatát, a rendőrség feloszlatta. Magánosok
kezén nem tűrhették fegyvert, a vacogófogú forra-
dalom. Még pisztolyokat sem.

És ott tudtam meg, Gyékényesen, az első ma-
gyar ujságból — amit Jelenék, kíméletből elhall-
gattak előlem — hogy a Szerb-Horvát-Szlovén-
király-

ság csapatai, karácsony hetében megszállották a Mura közét és Zalamecye délnyugati szögletét.

Szent-György, Muraszerdahely, Alsólendva, Csáktornya — ahonnét azt kiáltotta egykor Zrínyi: «Ne bánts a magyart!» — elveszett.

Összecsuklottam a vendéglő, pecsétesterítőjű asztala fölött.

En édes Istenem, meddig engedsz még zuhannunk? Kiejtettél szent tenyeredből a most meddig hullunk a mélységbe?

Borikáéknak már nem lesz bajuk. Horvátországot a változás, a győztes országok sorába csúsztatta át. Életüket, élelmüket aligha fenyegetheti baj. Igaz, Jelenéknak sok gondot okoz — elszigetelődésük. A város bojkottja velük szemben irgalmatlanabb, mint valaha. Mert a horvátok úgy szeretik a fajtájukat, hogy körömszakadtig tartják azt a kislányt.

Hanem mi lesz velünk?

...Vagy tízen bóbiskoltak az asztalok körül. Hallk félmondatokat váltva, vagy szótlánul.

De a fejek mind előreestek és a szemek fáradtan, reménytelenül, töprengve meredtek, az ételfoltos abroszokra.

A falióra mutatója a tizenkettőre zökkent.

Talán senki sem vette észre, csak én.

Abban a másodpercben Magyarországra gondoltam, az édesanyámra, testvéreimre, Borikára és a — zúgóiakra.

Rájuk akartam köszönteni hűlő poharamat, egy néma fejhajtással:

— Boldog újesztendőt! Scsenszlivy Nowy Rok!

De a kedves arcok után, más arc, más alak képe suhant elém.

Mihályé. A Látrányi arcával, szemeivel néző, szent Mihályé. A harcos, győzelmes arkangyalé.

Előtte hajtottam meg a fejem.
Az ő tiszteletére ittam ki árva poharamat.

És azután jött: ezerkilencszáztizenkilenc...

X.

Az újesztendő úgy köszöntött ránk, hogy csak kétségbeeséssel nézhettünk a jövőbe.

Karácsonyi ajándékkul megkaptuk Vyx francia alezredestől, a szövetséges hatalmak második jegyzékét is. Ez, az Ipoly-torkolattól, az Ung torkolatáig terjedő általános vonalban jelölte meg, az északon kiürítendő területek déli határát. Tehát annyit jelentett, hogy Pozsonyt, Nyitrát, Érsekújvárt, Komáromot, Ipolságot és Kassát át kell engednünk a cseheknek. A megjelölt vonalat a jegyzék, ugyan demarkációs vonalnak nevezte s későbbi időpontra jelezte a végleges határmegvonást, de nem áltattuk magukat avval a reménységgel, hogy az — irgalmasabb lesz.

A kormány — fegyverek és hatalom birtokában — szűkölt s megelégedett, tiltakozó okmányokkal. A fegyvertelen magyarság pedig lázongott tehetlenségében.

Pogányul szenvedtem. S riasztó sivárság meredt rám, még a magam, vacak kis sorsában is. Állástalan voltam s reménységem sem lehetett kenyérre. Ha meg akartam állapítani, mi vagyok én még ezen a világon, meg kellett vallanom: nulla. Semmi. Még a ruhám hordásához sincs jogom.

Ez a tudat földig sujtott.

És így, ebben az állapotban támolgott még ezer és ezer, egykori frontkatona, a fővárosban.

Feneketlen keserőséggel vetettük magunkat bele, az egyetlen, reálisnak látszó tervbe: a «Mátyusföldi-akcióba». Pálmayék végső harcot vívtak a csehekkel és Szmrecsányi meg a MOVE, egyre tüzeltek bennünket. Festetics Sándor gróf, a Bartha helyére lépett hadügyminiszter is támogatta volna a dolgot, ha lehetett volna. De mindössze néhány fegyvertelen tiszt a egy-két üteg indult útba Érsekújvár felé.

Erdélyről nem volt hírünk. De bizonyosra vehettük, hogy a Mackensen-hadsereg nyomában, előresompolyognak a románok.

Kassát, Rozsnyót, Rimaszobatot, Pozsonyt, megszállották a csehek. Vajjon hány magárahagyottan verekedő magyar ember bukott arca véresen, ezeknek a városoknak a határában? És lesz-e valaha toll vagy ének, amely ránkhagyja neveiket?

A «Népszava» és a «Világ», győzelmes világforradalomról írt. Berlinben véres utcai harcok folytak a bolsevista Spartacus-szövetség és a szociáldemokrata kormány között s nem lehetett tudni: ki marad fölül?

Mi csak a Mátyusföldi-akcióval törődtünk.

Se naptárt, se időt nem néztünk már.

A mindig-bölcsek azt hangoztatták: kár izgulni! Március utolsó harmadára választásokat írt ki a kormány. Azokon a nemzet felháborodása elsöpri az őszirózsás csürhét, erős nemzeti kormány ragadja kézbe a hatalmat és a béketárgyalások során, holmi keskeny határsávok feláldozása árán, visszaperli az elvesztett területeket. Elvégre azt még Páris sem hiszi el komolyan, hogy Pozsony, Nyitra, Komárom, Rimaszombat és Kassa — cseh. Hogy Kolozsvár, Szatmár, Arad és Temesvár — román. És hogy Zombor meg Pécs — szerb. Tehát csak nyugalom és pártpolitikai szer-

vezekedés! A márciusvégi választások mindent helyrehoznak.

De hol voltak még a választások? Hol volt még a március?

Mi akkor már nem bízunk se szóban, se írásban, se fontolgató bölcsességben. És nem néztünk sem nap-tárt, sem időt. Nem is tudtuk hányadika van. Szá-guldoztunk a MOVE, a keresztényszocialisták meg az ébredők között.

Tudtuk, hogy az ellenség meg a két itthoni lator — az októbrizmus és Kun Béla — gyorsabban lovagol, mint ahogy a mi ügyünk halad.

Kun Bélát ugyan megpofozták, megtaposták és lecsukták a Mária Terézia-laktanya népkatonái, mikor lázítani kezdte őket, de Pogány nyomban ki is szabadította a megtépett vöröshezért. És azóta szakadatlanul folyt a nyílt bujtogatás, minden laktanyában.

A bolsevista-propaganda is arcátlanul fölbátorodott.

A kalapácsos sarló fajza, ott volt minden második házon, sőt ha száraz volt az idő: az utcák gyalogjáróján is. És fegyverei is lehetek a Visegrádi-utcának, mert éjszakánként, mind sűrűbb lövöldözéseket lehetett hallani, a külvárosokból.

A kormány, nagyüzemben nyomatta a papírbankót, a pénz persze értéktelenedett s a drágaság ugrásezeríen nőtt.

A vörösek elsősorban ezt használták ki agitációjukban. Meg az országcsonkítás miatt lázongó keserűséget.

A «Vörös Ujság» egyre ezeken lovagolt:

A kormány gyáva és tehetetlen a drágasággal szemben. Tehát: vesszen a kormány!

A rendszer pipogya, korrupt és lépésről-lépésre adja fel az ország területét. Tehát: pokolba a rendszerrel!

A forradalom földosztást és gyár-szocializálást ígért s most paktál az urakkal. Tehát: félre a Károlyi-féle ál-forradalommal!

Szegénység volt, nyomor volt, a didergő emberek elszorult szívvel gondoltak a februári házbérnegyedre.

Nosza, kiadta a jelszót a «Vörös Ujság», hogy senki se fizessen lakbért február elsején!

És a nyomorgó, agyonrémitett tömegek agyában, az a gondolat kezdett motoszkálni, hogy a kommunizmus alapjánvéve nem is olyan szörnyű valami. Csupa jót akar. Letöri majd a drágaságot, szembeszáll az országot csonkító ellenséggel, visszaszerzi az elvesztett területeket, földet oszt, elveszi a gyárakat a gyárosoktól és eltörli a lakbéreket. Hiszen akkor ezek a kommunisták angyali teremtések!

S ez ellen az öngyilkos fontolgtatás ellen nem volt orvosság!

Mi, akik az orosz-fronton közelebbről láttuk a bolsevizmust, tisztában voltunk ennek a rémületes kerge-ségnek gyakorlati következményeivel. De a jámbor pesti kispolgárság lassan-lassan bevette a maszlagot.

És keserű tehetetlenséggel kellett néznünk azt a versenyfutást, amely a fegyvertelen s mindenéből kifosztott nemzeti gondolat, a fegyveres szociáldemokrácia és a pokoli ügyességgel s forradalmi gyakorlattal dolgozó bolsevizmus között, fejlődött ki.

Egyfelől még vadul sürgettük s akartuk a Mátyusföldi-akciót, az országcsonkítással való fegyveres szembeszállást, de a félszemünk már a harmadik ellenséget: a bolsevizmust leste.

És szétszórta, terv nélkül tipródó csoportjaink, a szóbeli meggyőzés gyöngé erejével próbáltak gátat vetni a vörös áradatnak.

Mikor Tormay Cecil híres «Ébredjetek!» című cikkét, január elején elolvastam, elszégyeltem magam. Ime, egy gyöngé asszony, finomlelkű költő s milyen céltudatos, tisztánlátó és bátor! Pedig ez az asszony

sohasem markolt még Mannlicher-puskát és nem is látott bolsevistát.

Nekiültem és megírtam egy vészharang-kongató cikket. Nekem ugyan a kutya se ismerte a nevemet, semmi súlya nem volt az írás mögött álló embernek, de úgy véltem, az az elkeseredés, meggyőződés és hevület, ami kiharsogott belőle, elég ahhoz, hogy kiadják.

Elvittem a «Budapesti Hirlaphoz». Azt mondták, hagyjam ott, majd elolvassák.

Másnap este elmentem a válaszáért.

Magas, csontos arcú szerkesztő adta vissza az írásomat.

— Rossz? — kérdeztem lélegzetvisszafojtva.

— Nem rossz. Jó. Szükség is volna ilyenekre. Csakhogy ma nincs olyan szedő, aki meg ne tagadná a kisedését.

Rohantam a «Pesti Hirlaphoz».

Ott nyomban átfutotta valaki a vissza is adta.

— No, ezért összetörnék a nyomdánkat, fiatalember.

Vágtattam az «Az Ujság»-hoz. — Ez Tisza István lapja volt azelőtt, lehetetlen, hogy visszautasítsa. Hiszen Tormay Cecil cikkét is ez közölte.

Tíz mondat átolvasása után visszaadták:

— Éppen elég bajunk volt a Tormay cikk miatt is.

Lehajtott fejjel kullogtam haza.

De mire hazaértem, már föltámadt bennem a dac.

Azértse hagyom magam!

És attól kezdve ostrom alá vettem a szerkesztőségeket, új és új cikkekkel.

Visszadobtak mindent.

Akkor riportokkal kezdtem kísérletezni. Írtam egyet, a pályaudvarok külső vágányain álló, vagonvárosokról. Az Erdélyből és Felvidékről menekült honfoglaló siralmáról. Hiszen riportba is bele lehet vinni a mi harangkongatásunkat, fegyverkövetelésünket.

Az «Alkotmány» kiadta. Névtelenül. De pénzt kaptam érte.

Attól kezdve azokból a fillérekből éltem, amelyeket ilyen riportokkal szereztem, különböző lapoktól, hébe-hóba. A csizmám, bakancsom már lyukas volt, de az önbizalmam visszatért.

Szolgálatot tudok tenni Magyarországnak s még csak nem is kell mellette éhenhalnom!

Azután eszembe jutott, hogy mióta ebben a szörnyűségben élünk, írtam néhány haragos-keserű verset is. Ahányszor elveszett egy-egy város, napokig szenvedtem utána. Ilyenkor kicsordult a tollamból néhány fájdalmas strófa. Sohse hajtott az a vágy, hogy éppen versekkel legyek terhére embertársaimnak s ezek a versek is, csak jajgató lelkiismeretből születtek. Nem is tartottam őket valami sokra. De egy lehelletnyi értékük talán mégis volt. Őszintén megszólaló panasszal sikoltozott belőlük a magyar lélek fájdalma és dühös indulattal lázítottak a fegyverfogásra.

Elvittem őket a Területvédő Ligához.

Kistermetű, fehérszakállú öregúr vette át őket. Akkor tanultam meg a nevét: Gálócsy Árpád. — És holtig megőrzöm emlékét. Nem azért, mert megbecsült, hanem azért, mert a legnemesebben verő magyar szív dobogott benne.

Huszonnégy óra alatt elolvasta a verseket.

— Kiadjuk öcsém! Ez a hang kell nekünk — mondta másnap. — Mit kérsz értük, mert szegény ám a Liga?

— Ha szegény, akkor semmit — dadogtam.

— De mi legyen a füzet címe?

Erre sohse gondoltam eddig. Dé félpérc múlva rávágtam:

— Gyujtogatás.

Az öregúrnak plakát-próbanyomatokat hoztak be. A Területvédő Liga első plakátjait.

Kicsordult a könnyem, ahogy megláttam őket. Annak az úrnak, aki behozta a göngyöleget, átadta Árpád bácsi a verseimet is:

— Mihelyt lélekzethez jutunk a plakátok után, ezeket adjuk ki, Isti. A Végvári-füzettel együtt. Ugyanaz a hang, mint Végvárié. Csak talán szenvedélyesebb. Olvasd el te is.

A szürkeruhás úr rámnézett s a kezét nyújtotta.

— Desseffy István, Sárosmegye menekült főjegyzője.

Nem mertem tovább zavarni őket. Lábujjhegyen mentem ki a nyirkos, csatakos estébe.

A csizmám talpán befolyt a víz, de a lelkem tele volt fénnyel, erővel, bátorsággal, hittel.

Az a fény csak másnapig tartott.

Mert a csapások úgy zuhogtak, mint a jégverés. Kolozsvár elesett. A románok bevonultak Máramaroszigetre és Szatmár felé közeledtek.

«Az Est» pedig ezeket írta:

A népköztársaság fegyveres ereje, a vérontás elkerülése céljából, mindenütt visszavonul. Tiltakozását azonban eljuttatja a nagykövetek tanácsához, Párisba.

Festetits hadügyminisztert háromheti miniszterség után, a katonatanács megbuktatta, rákényszerítette az ügyefogyott Károlyi Mihályt, hogy Böhm Vilmos, szociáldemokrata nagyságot állítsa a hadügyi tárca élére. Ez a kiváló férfiú annyiban értett a hadügyi kérdésekhez, hogy mint írógépszerelő, évek óta ő tartotta karban, a honvédelmi minisztérium írógépeit. De Pogány elvtársnak jóembere s a katonatanácsnak készséges eszköze volt.

Károlyit különben, nem tudom miféle alkotmá-

nyozó testület, köztársasági elnökké választotta a január közepe óta új miniszterelnöknek örvendezhetett az ország, Berinkei Dénes személyében.

Kolozsvár után Bánffyhunyd is elesett. A szálongó hírek azt rebesgették, hogy a románok szedett-vedett hadserege, gyors ütemben közeledik Nagyvárad felé.

Január utolsó harmadában, az egyik reggelen azt mondotta a nővérem, hogy siessék az öltözködéssel, mert valami félelmetes külsejű katona áll, az ajtó előtt. Olyan elvadult és toprongyos, hogy nem meri beengedni az előszobába.

Az első pillanatban én sem ismertem meg, a rongyos, szakállas jövevényt.

De annak földerült az arca s hogy ajtót nyitottam, süvítő tenyérrel tisztelgett.

Mohamed volt, az öreg, málhásállatvezető! Aki évekig vezetgette az Orlay-zászlóalj mögött, a segélyhely, és zászlóaljiroda málháját hordó, lovacskaít.

— Hogy kerül maga ide, öreg? — csodálkoztam örvendezve, a kezemet szorongató embertől.

— Gyöttem hodnogy úrhoz... há... nem is, má főhodnogy úrhoz... izé... öhö... hehe... csakhogy találom hodnogy úr. Sohose láttam ilyen nagy város.

— De hiszen már nem vagyunk katonák, öreg! És maguk már más országba tartoznak.

— Tudom, tudom — bólogatott a szakállas — csakhogy nem okortom menni hozó, mer köllött hozni, hodnogy, nem főhodnogy úrnak ezt o'...

Előkotort a kenyérzsákjából egy piszkos papírcsomagot és bontogatni kezdte.

Viaszosvásongöngyöleg volt. A Rivaiban írott búcsúírásom. Amelyben elbúcsúztam Borikától és az élettől.

Összeacsaptam a kezem:

— De Mohamed! Ezért? Hiszen ez csak írás! Papiros! És ezt...?

Széles vigyorgás tette derűssé a képét:

— Hodnogy úr Szobó odto nekem csomog, hogy Mohamed vigyázzon mer von benne rettentő kincs. Hodnogy uré.

Elképedtem. Hát még amikor elmondotta hányattatását az összeomlás óta. S ebből tudtam meg az ezred szomorú végét is.

Mirr: másutt, ott is magyarokkal fedeztették a visszavonulást. Rivai fölött, a Col di Lanon, a Tordasy- és Száz-század állott utóvéden, amikor utolsó zászlóaljként, az Orlay-zászlóalj is elindult északnak a hegyekbe. Azt persze nem lehetett kihúzni az öreg Mohamedből, milyen helyégeken át vonultak. Az utóvéd félzászlóalj is harc nélkül tudott elválni az ellenségtől. Fáradtan, de teljes fegyelemben vánszorgtak hegynek föl, völgybe le. Egyik faluban kihirdették a fegyverszünetet az ezrednek. Egyetlen éljen sem hangzott el. De attól kezdve kényelmesebben haladtak. S akkor érte őket a meglepetés. Olaszok vették őket körül avval, hogy a fegyverszünet még nem lépett életbe, tehát az ezred — fogoly. Efölött vita támadt, a micink hivatkoztak arra, hogy a fegyverszüneti szerződés értelmében már délután három óra óta fegyverszünet van, de az olaszok azt hajtogatták, hogy ez tévedés.

Orlay nem vitázott. Az ő zászlóalja volt az élen, hát hátraordította: — Aki tud, utánam! — Avval végigvágott a kancukámmal az útját álló olasz altiszten, a lovával félretaszította a többieket s háromszáz emberrel kivágta magát a gyűrűből. Mohamed is előrántotta, egymásmögé kötött, két málháslovát és megmenekült. Utóbb a lovakat mégse tudták továbbvinni s levágták őket.

— Főhódnogy úr, Mohamed nem ette egyikből sem — mondotta itt elbődülve, könnyes szemmel, az öreg görbelábú bosnyák.

Azután már csak a maga holmiját cipelte Mohamed. És a málhakosárból kiszedett csomagomat. Azt jól eldugta az inge mögött. Valahol Stájerországban azután kidőlt a sorból patkányragással s hat hétig feküdt valamelyik kórházban. Közben mindenét elvették. De az én csomagomat görcsösen szorongatta a párnája alatt még lázában is. És most hazahozta. Sohse járt Pesten, hát egy hétig lődörgött a kelenföldi laktanya táján, amíg végül találkozott Varga fegyvermesterrel s az útbaigazította a lakásomra.

A lelkem mélyéig meghatott ennek az embernek a hűsége. És úgy szégyeltem hogy csak olyan szégyenesen vendégelhettem meg.

Még a lóapolómról, öreg-Botkáról érdeklődtem, meg a lovamról. Botka hazakerült. A lovamat akkor látta utoljára, mikor Orlay visszaküldötte rajta Hollát a Col di Lanra, hogy vonultassa be az utóvéd-századokat. Fogságba eshetett. Botka úgy vélekedett, hogy a ló a Col di Lanra érve, nyilván lenézett a völgybe, a Rivai fölött elterülő, megszokott legelőre s lenyargalt lovasával Rivaiba. Ott pedig — azt mondják az utóvédállásból visszatért emberek — már bent voltak az olaszok.

Sóhajtottam. S arra gondoltam, akár igaz, akár nem, ha Holla komát hazasegíti az Isten, holtig avval ugratom majd, hogyan esett hadifogságba — Gorilla akaratából.

Azután kimentem a laktanyába, írásokat, menetleveleket szereztem Mohamednek s fölültem a zágrábi vonatra.

— Mink mindig leszünk jók mogyorokhoz — mondotta búcsúzásul, mialatt egy óvatlan pillanatban elkapta s megcsókolta a kezemet. — Mer mogyorok is voltok jók, bosnyákokhoz.

Még sokáig visszanézett a kocsiablakból, a rongyos, szürke fezhez emelt, tisztelgő jobbkezevel.

Január utolsó hete már nem vánszorgott olyan gyötrelmesen, mint a többiek.

Irtam, jártam a szerkesztőségeket és dolgoztam odabent a Területvédő Ligánál. A liga persze szegény volt, nem fizetett semmit. Nem is kívántam. Ha már kenyeret nem tudtam keresni az időmmel, hát legalább hasznára akartam lenni az ügynek.

A liga plakátjai már kint harsogtak az utcán. A szétmarcangolt Magyarország volt rajtuk és ez a három szó: «Nem! Nem! Soha!» A francianyelvű plakátokon pedig ez: «Voulez vous quatre Alsace?» «Négy Elzászt akartok?»

És javígtattam a nyomtatványok kefelevonatait. Akkor volt nyomás alatt Végvári kis verses füzete, a «Segítsetek!» is. Ó, hogy gyönyörködtem benne!

A Mátyusföldi-akció — vergődött.

De a MOVE-ban, Gömbös Gyula és barátai kerültek az élre. És lendületes szervező munka indult meg.

Orlay még nem hívott.

Ehelyett különös hírek szállingóztak felőle.

A Kálvin-téren találkoztam Nemcsek meg Jadlovsky hadnaggyal.

— Kérlek, az öreg megörült! — mondotta Nemcsek háborogva. — A fejébe vette, hogy valami tiszt szakszervezetet kell alapítanunk s rámdörrentett, hogy lépjek be!

— Az ám, engem is emiatt hajszol! — szólt közbe a nyurga Mágnesember.

— Örület! Abszurdum! — háborogtak. — Értetetlen, hogy ez a talpig-katona így meg tudjon fordulni! Hiszen ez az egész, homlokegyenest ellenkezik

régi elveivel! Orlay mint forradalmár és szociáldemokrata? A többi tisztek már eszerint is kezelik. Maholnap nem állanak vele szóba.

Hm. Szóval az öreg belevágott ebbe a veszedelmes komédiába. Én tudom, mit akar, miért csinálja. Tudom, hogy álarcot vett fel és komédiázik, de a tisztársai forradalmárnak s árulónak vélik majd, akár sikerül az elgondolása, akár nem.

— Mondotta neked — fordultam Jadlovskyhoz — hogy mi a terve vele?

— Nem. Nem mondotta. Csak azt hajtogatja, hogy kell a szakszervezet s be kell lépünk.

— Hát neked? — kérdeztem a kis Nemcséktől.

— Nekem is csak ennyit mondott. És Tordasynak is, Szásznek is.

Ha nem fedte fel a terveit, akkor szándékosan titkolja őket — gondoltam magamban. S akkor én sem szólhatok róluk, ennek a két háborgó fiúnak.

A hónap utolsó napján híre jött, hogy valami amerikai misszió érkezett Budapestre, Coolidge egyetemi tanár, Wilson elnök bizalmasának vezetésével. Amerika élelemmel és ruhával akar segíteni a nyomorgó országok népén.

Coolidge...! Wilson...!

Valamennyi nemzeti alapon álló szervezet és csoport megmozdult. Küldöttség küldöttség után áradt az amerikai urak elé. A MOVE, az ÉME, a MANSz, a Területvédő Liga, a keresztényszocialisták, az erdélyi, a felvidéki, a délvidéki hontalanok. És ömlött, ömlött a panasz, a keserűség. Az átadott felvilágosító tanulmányok, gazdaságpolitikai, földrajzi, néprajzi emlékiratok, egész szekrényeket töltöttek meg.

A becsületes professzor és társai, megrendülve

hallgatták ezt a jaj-özönt és az országcsönkítés szörnyű igazságtalanságát.

— Ezt nem Wilson tette... Washingtonnak sejtelmé sem volt erről... Amit csak tehetünk, megteszünk! De most az első, hogy a nyomoron segítsünk. Az élelemhozó Hoover-vonatokat szaporítani kell. Pedlow kapitány majd erélyesen kezébeveszi a dolgokat...

S amíg az amerikai küldöttség itt tartózkodott, a tüntető és tiltakozó gyűlések egymást érték, a sándor-utcai, régi képviselőházban, a bölcsészeti egyetem kertjében lévő Gólyavárban, a Vigadóban, a Tattersallban és mindenütt, ahova tömeg fért.

A Területvédő Liga óriási tüntetést szervezett. Fölvonultunk a várba és ordítózva követeltünk fegyvert, követeltük a kormány távozását, a kommunista párt feloszlását és a megszállott területek visszaszerzését.

Akkor kirohantak a királyi lovardából Pogány és Fényes László gépfegyveres, tengerészbandái és — a megtorpant tömeg széjjeloszlott.

A városban megkettőzték a rendőrőrszemeket. Minden rendőr mellé egy-egy szuronyoskarabélyú, áltengerészt állítottak.

A reménység mégis fellobogott. A választásokra való nemzeti szervezkedés erőre kapott, Wilson közbelép majd, Pálmayék még harcolnak és a székely hadosztály, a Királyhágóról visszacsapva, elragadta a románoktól — Bánffyhungyadot...

Borikám, angyalom, leszünk mi még emberek!

A ligába hozza valaki azt a hírt, hogy meghalt Ady Endre. Szegény, beteg költő, hát nem szenved többé.

S eszembe jutottak diákéveim és a háború első esztendei. Milyen lelkes vitákat harcoltam akkor végig Adyért.

A fronton távolodni kezdtünk tőle. A harcér-
 eles szele, egészségesebb, férfias világa, akár akar-
 tuk, akár nem, átalakított bennünket. Ady szimbo-
 lizmusa helyett világos és nyers helyzeteket láttunk.
 Odakint egyre kevésbé tiszteltük s immár szánni
 se tudtuk, «Az őš Kaján» zsakettes, elázott, akarat-
 nélküli és enervált férfialakjait, e nagyokat búsuló, na-
 gyokat sóhajtó, nagyokat síró és nagyokat károm-
 kodó, békebeli kávéház-entellektüeljeit. Bennünket
 megtanított a front imádkozni és mert vért hullattunk
 a magyar rögéért, rettegve féltettük minden forradalmi
 kalandtól. Mi, akik láttunk kétségbeesett helyzeteket
 megfordulni, kemény és férfias helytállás után, tele
 voltunk hittel, elszántsággal. Szegény Ady nem tu-
 dott imádkozni. Káromkodássá vált az ajkán még az
 istenkereső sóhaj is. És nem hitt semmiben. Se ma-
 gában, se a magyarság életrevalóságában. A halál
 költője lett s nem az életé. Mi nem tudtunk már
 Párisért rajongani, mikor égő, székely falvak lángjai
 közül kellett rohamra menni. Tiszta leányokra, jó
 feleségekre, vidám gyerekhadra vágyakoztunk már
 és nem a szilaj, más-párját kívánó, héjja-nászra s
 a csókot csak a csókért akaró szerelemre. Legszentebb
 elszántságunkkal akartuk az igazságosabb kenyérsze-
 lést mindenki számára, a barázdák emberségesebb
 megosztását. De ezt másként gondoltuk, mint Ady
 barátai, akik rohamra küldötték a proletárt és Dózsa
 Györgyre eskették, a háborúban vonagló magyar föld
 parasztját. Ösztönnel éreztük, hogy ez a proletár-
 roham és Dózsa-lázadás, darabokra zúzná Magyaror-
 szágot. És visszaborzadtunk Ady Vörös-Napjától is.
 Sejtettük, hogy mikor ez a roham robogni kezd és a
 Vörös-Nap fölkel, Ady Endre szalonforradalmár-ba-
 rátai elinalnak, jólfutótt svájci szállodákba, de mi
 itt maradunk s összeégünk, megpörkölődünk az égő
 ország tüzeiben, lángjában. Csizmások és nadrágosok,
 frontrőljöttek és lógósok, egyaránt. És benne ég el

talán a boldogtalan költő is avval a kétségbeesett, utolsó hördüléssel: «Nem ezt akartam! Nem tudtam, hogy ez lesz a vége!»

Könyörületos hozzá a sorsa. A törpék láncán vonzolt, beteg óriásnak, nem kellett megérnie a sóvárogva várt Vörös-Nap valóságos felkelését. Elme-
hetett önvád és kétségbeesés nélkül. Nyugodjék békében!

«A győzelmes forradalom a maga halottjának tekintil» — írja «Az Est», a «Világ», a «Népszava» és a «Vörös Újság».

És a boldogtalan költő, a magyar Értől elindult és az internacionalista Óceánba befutott szilágysági magyar, még csak tiltakozni sem tud ellene...

— — — — —
Odahaza az az örömhír várt, hogy megint házkutatást tartottak a bátyám azt telefonálta, hogy vigyek be neki párnát és pokrócot a rendőrségre.

Be is vittem neki, de beszélni csak detektív jelenlétében beszélhettem vele.

— Semmi! — legyintett vigan. — Két nap mulva megint otthon leszek.

A házbeli lakók mind a pincékbe jártak titokban, hogy elássák az ékszereiket, értékeiket...

Nekünk nem volt mit elrejtenuk.

A Ganz-, Weiss Manfréd-, és Állami Acélgvár munkásai sztrájkkal, lövöldözéssel követelik a gyárak szocializálását.

Egyelőre nem tudom, mi a különbség a szocializálás és a kommunizálás között.

— — — — —
A bátyám másnap hazasántikált, pokrócostól, párnástól.

S azt mondotta, menjek el délelőtt tizenegyre a Gólyavárba.

A «Budapesti Hírlap»-hoz vittem fel egy írást s elkészve loholtam a Trefort-utca felől, a Gólyavárba.

Akkor már lövöldözés és ordítás hallatszott az egyetemkertből.

Az Esterházy-utcában gépfegyvereket emeltek le teherautóikról az úgynevezett tengerészek s bent a kertben, a Gólyavár körül puskatussal verték s tuszkolták ki az ordító, fekete tömeget.

Mire odaértem volna, vége volt mindennek.

Szakadtruhájú, összevert fiatalemberek támolyogtak ki a kapukon. Egyik-másiknak az orrából, szájából dült a vér. Csaknem egytől-egyig fiatalok voltak. Javarészt főiskolások, egyetemi hallgatók, leszerelt tartalékos tisztak.

Az Ébredő Magyarok Egyesületének nagygyűlését verette szét a kormány, Fényes László lovagrendjével.

A bátyámat oldalbavágták puskatussal.

A klinikán megröntgenezték s azt mondták, hogy ne sokat mozogjon, mert két bordáján repedés látszik.

Fájt neki, de azért hengegett előttem, amikor hazafelé kísértem, a Mária-utcában.

— Annyi baj legyen! — legyintett. — Csak el ne járjon a szád odahaza!

De azért otthon, amikor azt hitte, nem látják, ráborult a vetetlen ágyára s úgy nyögött, mint a szenvedő állat.

Hanem estére mégis talpraállott és sziszegve ugyan, de lebecgett a Bodó-kávéházba.

Azután havakkal, szelekkel, száguldó felhőkkel rohanni kezdett fölöttünk: február.

Jóhírek, rossz hírek váltogatták egymást. Azaz-hogy a jó hírek csak ritkán vigasztaltak meg bennünket.

A MOVE-ban találkoztam Pál Pistával. Felkötött karra járt. Mert amikor Gömbösék, egy gólyavári nagygyűlésen kézbe vették a MOVE-t a Fényes László bándája éppen úgy megrohanta őket is, mint a multkor az ébredőket, megsebesült a karján.

Tőle hallottam, hogy a csehek átlépték az Ipolyt és megszállották Balassagyarmatot. Ez a város azonban csak rövid ideig tűrte a megalázást. Az ottani vasutasok, az Iglóról harccal odáig visszavonult, egykori honvéd géppuskás-tanfolyam tisztjei, meg a környékbeli községek népe összefogott, kiverte a cselákokat és széles arcvonalban üldözi őket.

Aldja meg őket az Isten!

Erről persze szó sem esett a lapokban.

A forradalom sajtóharsonái, az ellenforradalom ellen zúgatták a riadót.

A budapesti egyetem rektorát, dékánját felfüggesztették. Egy sereg egyetemi hallgatót kizártak azon a címen, hogy ellenforradalmárok. Jászi Oszkár, mint kormánybiztos dül most az egyetemen.

Másnap híre jött, hogy az Ipolyon átkelt a cseheket üldöző magyarokat, Pogány József karhatalmi tengerészei, fegyveres fenyegetéssel, hátulról állították meg előnyomulásukban és lefegyverezték őket.

Verje meg őket az Isten!

... És megint jóhír!

A vármegyék szervezkednek a forradalom ellen.

Az a tervük, hogy kiéheztetik Budapestet. Jász-nagykur-szolnok és Fehérmegye falvai, hír szerint már megértették a dolgot. Nem szállítanak a pesti piacokra. Ez ugyan szörnyű lesz, mert koplalnia kell anyáméknak, de ha két napig áll a bojkott: fölzendül a város és elsöpri a Károlyi-Pogány-féle társaságot.

Ugyanakkor a jászkun vidékek, az önálló jászkun-köztársaság kikiáltásával, bejelentik az elszakadást s utánuk sorra odakiáltják a megyék Károlyinak, hogy: «Eb ura fakó!»

Igen, ez a legradikálisabb módszer.

... Mégse lett belőle semmi.

Fehérmegye törvényhatósága, Károlyi József gróf indítványára, éleshangú bizalmatlansági nyilatkozatot tett az országrontó kormány ellen.

Egy napig örvendeztünk s hajtogattuk a szójátékot, hogy: — Fehérmegye — valóban fehér-megye!

De a forradalom csatlósai fölfigyeltek, Fehérmegye kormánybiztosát elcsapták, a forradalmi nyomozók riadtar. szimatoltak és a — «Népszava» harmadnap leleplezte a vármegyék szervezkedésének egész tervét.

Erre karhatalmakat küldöttek a megyék nyakára s elfojtottak mindent.

Megfulladt ez a terv is...

A pesti külvárosokban egyre több a fosztogatás és lövöldözés.

A politikusok józanabbjaiból megalakul a Nemzeti Egyesülés Pártja. A forradalom lapjai, a viperák dühével fordulnak ellene.

De Pozsony véres megfeszítettetéséről egyetlen szavuk sincs.

A ligában plakátokat csomagoltunk Dessewffy Istvánnal és egy marosvásárhelyi tanárral, amikor betámmolygott csatakosan Szmercsányi György titkára:

— Pozsony... Pozsony — nyöszörögte búsan és nekidült az ajtófélfának.

A kezünk megállott a munkában és rámeredtünk.

S a nyöszörgő fiatalember, fájdalmas félmondataiból megtudtuk a hírt.

Pozsony népe tiltakozó tüntetést rendezett a megszállás és elszakítás ellen. Barecca olasz ezredes, a cseh megszálló csapatok parancsnoka, engedélyt is adott rá. Méltóságteljes nyugodt tüntetéssel akarta tudtul adni a város, hogy egyetlen vércseppje se jár, Prága szívverésének ritmusára.

Hanem a cseh légionisták lesben állottak. És amikor egy pozsonyi kisleány fölmászott az egyik, utcai lámpaoszlopra, hogy föltűzze rá apró, magyar zászlóját, vagy tizenhét lövés dördült el egymásután. A kisleány, kezében a görcsösen szorított zászlócskával, holtan zuhant a kövezetre. A tömeg felbődült, nekirohant a kétfarkú orosz lán hősinek s azok — vérfürdőt rendeztek. Hét-nyolc halottról s vagy negyven sebesültől szólnak a hírek. Bareccát, aki lovaglókorbáccsal rohant a megvadult légionisták közé, hogy visszakergesse őket laktanyáikba, állítólag fejbeverte puskatussal az egyik cseh... Azóta rettegés a pozsonyiak élete.

— Kisleány... — motyogta maga elé Dessewffy megrendülten — hogy hívták azt a kisleányt?

— Nem tudom — nyögi a hírhozó.

Dessewffy felsóhajt, keresztet vet s mozogni kezd az ajka. És nem törli le alászívargó könnyeit.

Ha névvel nem is mondjuk, bizonyára megérti

a Jóisten, melyik kdsfiúért imádkozunk ott a plakát-csomagok fölött...

Janó, a rokkant tót főhadnagy, bebotorkál a Bodóba.

Olyan fakó, mint a hulla. És hebeg:

— A Mátyusföldi-akciónak vége... Szemrecsányiék azt mondják, nincs már értelme. A kommunisták holnapután kirobbantják a puccsot...

Ulünk, mint a megnémultak.

A sápadt fiú pedig kétségbeesett haraggal vág rá az asztalra s felhördül:

— Úgy-e mondtam, hogy ezek a dögök gyorsabban lovagolnak, mint mi!

Borika levelei jönnek, jönnek.

És én már nem tudom, mit válaszoljak rájuk. Félt, retteg értem, nagyon rossz hírek járnak náluk Magyarországról. Azt írja, hogy itt kitör a bolsevizmus. Meneküljek hozzájuk. Ott is kaphatnék állást, amíg itt kiég majd a boszorkánykatlan. Az apja már beszélt is az «Agramer Tagblatt» szerkesztőjével. Tudok írni németül is. Leszerződhetnék. Várjam ki ott a tűzvész végét.

Igen, de édesanyám!

A mesebeli fiú meg a lány, fölhágtak az Üveg-hegyre. Azután elvesztették egymást. Most elválasztja őket a tűzvölgy.

Én édes Istenem, könyörülő Atyám! Átjutok-e a tűzözönön? Vagy benne égek? S ha átjutok is: nem vész-e oda, benne a szerelmünk?

A kommunisták kiáradtak az utcára.

Ordítva, bőgve, fenyegetőzve hömpölyögtek le a nyugati pályaudvartól a Népszínházig. Ott befordultak a Conti-utca felé ömlött a bömbölő emberáradat, hogy összezúzza a «Népszava» székházát.

Ott sortűz fogadja őket. De ezeknek is van fegyverük. Sőt gépfegyvereket is hoztak, bő lebernyegek alatt. Ezekkel most fölrohannak a háztetőkre és tüzharcot vívnak a rendőrökkel.

Félórába is beletart, amíg a rendőrök szétszórják a tömeget. A Népszínház-utca és Conti-utca tája: csatatér. Ablakok beverve, üzletek kifosztva. A házfalak rücskösek a golyóktól. És az utca kövein sok helyütt véres, a februári latyak.

Úgy hírlik, kilenc halottja s vagy százhusz sebesültje van a proletár-csatának. És a külvárosokban szakadatlanul tart a lövöldözés. Azt mondják, a Csikágóban úgy vadásznak a rendőrökre, mint a nyulakra.

A sárgászürke ködbe belegomolyog a vörös füst...

A «Népszava» rikácsoló dühvel követel halált, a szervezett munkásság gyilkosaira.

És megnyugvással veszi tudomásul, hogy Kun Bélát és fővezéreit, hajnalban letartóztatták. A feldühödött rendőrök félholtra verik őket s Kun Béla csak avval menekül meg a haláltól, hogy holtnak teteti magát.

De «Az Est» úgy írja le ezt a jelenetet, mintha szentek, vértanúk és hitvallók megkínzásáról számolna be.

A szociáldemokrata szakszervezetek általános sztrájkba léptek. Tele van a város tüntető tömegekkel. A József-körút megint a húsosok, ökörvértől csöpögő kötényein, taglóin, bárdjain és kiáltásain rémülődhetett.

Mi már sehő se vagyunk.

A politikusok menekülnek, a boltosok közül egyre többen húzzák le redőnyeiket, az ébredők közül vagy százötvenen ülnek a rendőrségen, a liga lendülete ernyed.

Nyolcvanhét korona az egész vagyonom.

— — — — —
Az ember már úgy megy ki az utcára, hogy nem tudja, hazakerül-e még élve?

Valahogy meg kell keresnem a kenyeremet.

A Baross-utcában találkozom egy régi újságíró kartársammal, Lendvai Istvánnal. Nagy bottal jár, mert mind a két proletár-táboruk erősen bögyében van, az «Uj Nemzedék»-ben megjelenő, harcos cikkei miatt.

Panaszkodom neki. Elmondom, hogy lelepleztem a Ferenciek-terén dolgozó cipőtisztító «tisztéket». Az egyik péksegéd a Damjanich-utcában lakik. A másik szerelő és Erzsébetfalvára való. Mind a kettő november elején került haza hadifogságból. Esténként a visegrádi-utcai kommunista székházba járnak. Itt a megírt riport a kezemben, de a lapok nem merik közölni.

— Azt elhiszem! — fütyönt a kolléga. — De vidd el Milotay Pistának! Nesze, itt egy névjegy hozzá.

Loholok a Duna-utcába. Ott van a szerkesztőség.

Milotay nincs bent, de a kéziratot átveszi számára egy fiatalember.

— — — — —
Az a riport sohase jelent meg.

Mert még aznap szétrombolták a lap szerkesztőségét. És a nyomdát, ahol eddig előállították.

A köd gomolyogni kezd.

Már több benne a rőt villanás, mint a szürke...

— — — — —
A kávéházban már nem merek rendelni semmit, mert nincs rávaló pénzem. Úgy teszek, mint aki csak félpercre nézett be, valami ismerősét keresve.

Az emberek már csupán halkán beszélnek. És félmondatokban.

Óráról-órára jósolgatják a bolsevizmus kitörését.

Azt mondják, hogy Kunfiék szakszervezeteiből csapatostul lépnek át a munkások, a kommunista pártba.

Károlyi Mihályné pedig meglátogatta volna Kun Bélát a toloncházban. Virágcsokorral.

— — — — —
A bankok előtt állandó csődület. Ki akarják venni a betétjeiket, mert úgy tudják, hogy a kormány rövidesen elrendeli a bankbetétek zárlatát.

Az utcán beleütköztem Görgey György századosba.

— Mi lesz, kapitány uram?

— Felfordulás. A kormány feloszlatta a MOVE-t.

— És Gömbös? — szakad ki ajkamon a kérdés.

— Bécsbe ment. Ha ugyan még kijutott. Mert a letartóztató parancsot már kiadták rá.

— Uristen!

— Nem lehet másként. Belülről itt már nem lehet semmit sem csinálni.

Tisztelgek és támolyogva megyek tovább.

Odahaza azt mondja a bátyám, hogy mindent feloszlattak. Az ÉME-t, a MANSZ-ot, a Területvédő Ligát, a Kultúrligát és Bangha páter hitbuzgalmi egyesületeit. Úgy tudja, hogy letartóztatták Mikes János ezombathelyi püspököt, Szurmay Sándort, a kárpáti

harcok hős vezérét, Raffay evangélikus püspököt, az öreg Wekerlét és Urmánczy Nándort.

— És te ezeket csak ilyen egykedvűen mondd? — kérdezem elrémülve.

— Mit csináljak? Addig úgysem lesz itt rend, amíg ez a vörös kelés ki nem fakad. Reggel különben megint házkutatás volt itt. Igaz, elvitték a bekecsedet. Engem most — érthetetlen módon — mellőztek. De én mindenesetre összemálháztam egy pokrócot, párnát, meg a fogkefémeket és leraktam az egészet egy zrinyi-utcai házban. Egyik volt katonacimborám anyjánál. Őnom már ide-odacipelni a lakásunk és a rendőrség, zrinyi-utcai kapuja között.

— Mi lesz velünk?

Vállat vont.

— Megpróbálunk verekedni!

— De anyánkkal?

Erre sóhajt:

— Csak tudnánk valamit kitalálni.

És abban a pillanatban becsönget a Gondviselés, egy öreg, mándlis, falusi bácsi személyében.

Az öreg Mokrovics, Csömörről. Meg egy tízéves kis kucsmás gyerek. Az unokája. Édesanyám huszonegyedik, csömöri keresztfia.

Itt meg kell állanom egy pillanatra, hogy elmondjam, hogyan volt annyi keresztfia az édesanyámnak Csömörön.

Édesapám fiatal házas korában, a csömöri uradalomhoz került tisztartónak. De mert Csömörön nem akadt elég gazdasági cseléd, régi helyéről, a nyitra-megyei Szomolányból telepített Csömörrre vagy nyolc családott. Apám utóbb elkerült onnét Fehérmegyébe, majd Nagycenk mellé s végül Somogyvárra, de a csömöri cselédek hűséggel tartották vele a kapcsolatot. Szaporodtak, kisgazdák lettek Csömörön, lassan-lassan egész utcásor épült a házaikból s ahány gye-

rek és unoka csak született, annak úgyszólván mind anyám lett a keresztanyja.

Hát ezeknek a régi, hű családoknak volt a pátriárchája, apám egykori béresgazdája: az öreg Mokrovics.

Mikor elmondottuk neki a gondjainkat, megszorongatta a kezünket:

— Ne tessék félni semmit! Mokrovics bácsi eligazít mindent! Hogy a nagyságos asszony éhenhalna? No, abból nem lesz semmi. A csömöriek keresztmamáját nem hagyjuk! Ha minden kommunista éhendöglik is Pesten, úgye kis unokám, keresztmámának meglesz a betevője. Én mondom ezt: az öreg Mokrovics. Hiszen hogyan állanék én majd a tisztartó úr elé, a másvilágon? Hogy rámszóljon: No, Mokrovics, kend se volt igaz emberünk? — Nem, nem. Én azt akarom, hogy a tekintetes tisztartó úr, oda-fönt is megböcsüljön, a parolájával.

...Ma, huszonkét esztendő távolságából is meghatottan gondolok a csömöriek hűségére. Mert amíg égtek a lángok a Tűzvölgy poklában, a keresztfiúk, keresztlányok bejártak a lángokon át a józsefkörúti vén bérházba és édesanyámnak nem kellett megtudnia, hogy a bolsevizmus: éhség, nyomor és rémület. — Megmaradhatott abban a szelíd világában, ahol csak Isten volt és az édesapám.

És nem tudta meg soha, hogy a fiait úgy úzték, hajtották, mint az ordasokat.

Megáldom Mokrovics bácsi emlékét, mert ember volt a — legigazabbak közül való.

Tudom, hogy amikor találkozott az édesapámmal, ott túlhan, abban a sugarasabb világban, parolával fogadta őt az apám.

Olyan parolával, amelyennel a tiszta lelkek köszöntik egymást.

— — — — —

A vöröslő köd mögött már lángok csaptak föl. A megvadított szegény proletárok összezúzták az «Alkotmány» szerkesztőségét.

Azután az «Uj Lap»-ét.

Azután a «Pesti Hirlap»-ét.

Károlyi, debrői operettföldosztását már csak a «Népszava», a «Világ» és «Az Est» ünnepelte. A debrői földek ugyan már csak névszerint voltak az övé, mert roskadoztak a teher alatt, de cirkuszi mutatványnak jó volt ez a «földosztás». A más földjének kiosztása. Még filmet is forgattak a komédiáról.

Csak azt nem értettem, mire való még, ez a választási hangulatkeltésnek szánt kóklerség?

Hiszen látniok kellett, hogy itt már nem kerül sor választásokra. A csepeli vasmunkások egyrésze átment a kommunista pártba.

Kunfiék táborá meg nyíltan mondogatta, hogy bármily eredményt is hoznának a választások, ők nem tágitanak a kormányról. Ha a proletár-politika alulmaradna a voksok mérkőzésén, Pogány József tengerészeivel veretik szét az összeülő országgyűlést.

A csizmám talpa leválóban volt. Szétfejtettem néhány ócska villanyvezeték-darabot s kiszedtem belőlük a vékony rézhuzalokat. Azután kerestem a szerzőszámoládánkból egy árat, megfúrtam a csizmatalpon a lyukakat s a rézdróttal úgy odahuzattam a hűtlenkedő talpbőrt a csizmafejhez, hogy még igazi lábtűművész se talált volna rajta kivetnivalót.

De mialatt dolgoztam, egyre az járt az eszemben, mihez kezdjek?

Aki még tenni akar valamit, akinek még vannak tervei Magyarország megmentésére, az mind kimegy külföldre. Mert belülről már nem lehet megmenteni a helyzetet.

Szmrecsányi, Gömbös, Bethlen, a Görgeyek kint vannak már, vagy ezután mennek ki. Bécsben, Svájcban, olasz földön vagy akár a Dráván túl is talán

többet tud használni az ember, még ilyen kukac-erővel is, mint az enyém.

És forgattam, forgattam a fejemben Borika hívó szavait. Szinte már elszántam magam.

Akkor kopogtatott be hozzánk: Orlay kapitány.
— Szükségem van rád, gyere!

És én mentem utána, mintha a bálványom lett volna...

— — — — —
A foltokban álló hó alól, márciust lélekzett a föld.

Fölcsaptam katonának, a köztársasági néphadseregbe.

Mások, jóérzésű tisztek, menekültek belőle, nyugdíjba, irodai beosztásokba, én meg beléptem.

Igaz, nem tudtam, mibe lépek. De ha tudtam volna, akkor is mennem kellett volna, mert a kapitányom akarta. A kapitányom pedig az én számomra, évek óta a legkülönb katonát és a legjobb magyar embert jelentette.

Hát az a néphadsereg bizony furcsa gyülekezet volt!

A kelenföldi laktanya: dugig katonával. Katonával? — Bocssás meg, te régi, becsületes magyar szó, amellyel a nemzet fegyveres fiait emlegeti a nyelvünk! Nem, ezek nem voltak katonák! Katonaruhás munkakerülők, kártyázó, vagy Népszavát olvasó jasszok, akik a század-bizalmi megkérdése nélkül csak az ásitásra és heverésre voltak hajlandók. A laktanya-szobákat öreg nénikék, meg kifestett utcalányok takarították, a néphadsereg toborzott daliái helyett. Ennek a takarításnak megtörténtében állandóan kételkedtem. Azért előfordult, hogy sorba is állottak a néphadsereg gyöngyei. Zsoldfizetéskor.

Az a néhány régi altiszt, aki még megvolt, émelygő gyomorral és sötét világmegvetéssel, lézengett közöttük.

Aláírtam a toborzó-ívet s Orlay átvitt a gazdasági hivatalba. Olyan rongyos voltam, hogy nyomban fölszereltetett. Futotta a toborzópénzből, amit kaptam.

Azután átmentünk a törzsepületbe, jelentkeztem egy töröttszemű, nagyon szomorú alezredesnél és átvettem a 69. gyalogezred I. zászlóaljának segéd-tiszti teendőit.

Ma sem tudom, hogy került az egykori székesfehérvári, híres Hindenburg-gyalogezred méltatlan utóezrede, a kelcnföldi laktanyába. De bizonyos, hogy itt volt belőle néhány tiszt és altiszt. A tisztek ugyan — éppen úgy, mint egykori saját ezredünk: a 29. honvédezred tisztjei is — lehetőség szerint messzire elkerülték, ezt a gyülevész töltelékkel tele laktanyát, de papiroson megvolt mind.

Az első este felsóhajtottam:

— Én jó Istenem, aki katonanemzetnek teremtett a magyart, hogy nézheted el, hova züllöttünk? Sok ostorod van Uram, a bűnök fenyítésére, de nincs szörnyűbb csapásod, mint az, amikor megengeded, hogy akadjanak gonosztevők, akik politikát csempésznek be a hadseregbe.

Ha a sors el akar pusztítani egy nemzetet, akkor olyan örülteket és latrokat bocsát rá, akik politikába rántják a haderőt. Mert mihelyt az szétmállott, szétmállott a nemzet is.

És ezekből akar Orlay katonákat faragni?

Másnap, a laktanyába menet, beleütköztem a Csatapapba.

Örvendező szívvel ráztuk egymás kezét.

A visszavonuláskor ő is olasz fogságba esett az ezreddel. De mint tábori lelkészt hamarosan kicserélték és most az ezred hősi halottainak és a hadisíroknak nyilvántartását rendezgette.

Ha valaki, hát ő szenvedett. Nemcsak mint pap, aki az oltárt és a híveit féltette, az istentagadó bolsevizmus pusztításától, s nemcsak mint magyar ember, aki kétségbeeséssel nézte az országra-szakadó veszedelmet. Ezeken felül még szűkebb hazáját: Kolozsvárt s Erdélyt is elvesztette már.

A székely hadosztály nagyjában, a Bánffyhunyadi—Zilah—Técső-vonalon viaskodott, az egyre nagyobb tömegekben előreözlő román hadakkal.

Nem tudtam, mióta volt idehaza a Csatapap, de bizonyos, hogy olyan tisztán látta a helyzetet, mintha november óta kísérté volna figyelemmel.

Vékony volt, sápadt, csaknem elfújta a szél, de a lelke töretlen volt és rugalmas.

És éppen úgy bízott Orlayban, mint én.

Két küzdelmes hét telt el.

Időnk javarészét a laktanyában töltöttük a gazdámmal.

Tudtuk, hogy odakint vágatva rohannak az események, de mi kétségbeesett erővel kapaszkodtunk Orlay utolsó tervébe. Akkor már feladta a tisztikar szakszervezeti köpeny alatt való megszervezésének gondolatát. A szervezkedés igazi célját nem verhetette nagydobra s így csak annyit ért el szegény, hogy Károlyi és Kunfi csatlósának látszatába került.

De abban hitt, hogy ha törődünk és foglalkozunk a legénységgel: sikerül kivonnunk a szocialista századbizalmiak hatása alól és katonákat tudunk belőle gyűrti. És ha lesz egy, csak egy megbízható zászló-

aljunk, szét lehet vele verni, az egész, forradalmi országvezetést.

A terv sikere két tényezőtől függött. A megbízható zászlóaljon és annak minél nagyobb tűzerején. Annyi géppuskát és a géppuskákhoz való embert kellett biztosítani, hogy ezekkel a tűzgépekkel, legálábbis egy ezred tűzerejét elérjük.

És akkor megkezdődött Sziszifusz bírkózása, a szikladarabbal.

Amit nehezebbnek véltünk, az könnyebbnek bizonyult.

És ez a géppuska-kérdés volt.

Ehhez váratlan segítségünk akadt, Vargában és a többi fegyvermesterben. Ezek mind továbbszolgáló altisztek voltak. Ifjúkoruktól, a férfikor deléig tartó szolgálattal érték el törzsaltiszti vagy őrmesteri rendfokozatukat. Érthető, ha gyűlölettel és megvetéssel szemlélték azt a forradalmat, amely az első napokban, letépte csillagjaikat és nem akart katonát látni. Egész addigi életük, szolgálatuk, munkájuk, tisztességük és becsületük lenézését, tönkretételét és meggyalázását látták az őszirózsás vívmányokban. Maguk is sokat lázongtak már, a pincesorban levő fegyverjavító műhelyükben. Voltak vagy tizenketten s úgy megértették egymást, mint a testvérek. Ugy, ahogy voltak: kész ellenforradalmi csoportot alkottak.

Vargákkal hát hamar szót értettünk.

Mennél több gépfegyvert összeszedni, javítás ürügye alatt!

— Tessen csak ráncbízni — hunyorgattak ránk. — Ez a toborzott csürhe, úgyse gondolja túlságosan a géppuskáit. Ugyszólván minden gyakorlat után javítóba kerül egy-egy gépük. Hát kérem, majd lassabban javítódnak ki. Nyugodt lehet a kapitány úr, hogy három-négy hét alatt, idebent lesz tizennyolc-húsz gépfegyver. Oszt ha a zászlóalj géppuskaszázadát is

számítjuk, hát huszonnyolc, harminc géppuskával már nagy dolgokat lehet csinálni.

— De ember is kell ám majd hozzájuk! — sóhajtotta Orlay. — Megbízható, hallgatnitudó emberek.

— Az is akad majd — biztattak Vargáék. — Mink ismerjük a még ittlévő régi géppuskásokat. Azokat, akik szeretik ezt a fegyvert. Kézbe vesszük őket. Persze azért nem kötjük az orrukra, miről van szó!

Csak rá kellett néznünk Vargáékra, hogy bizalommal, reménységgel teljék meg a lelkünk.

Hanem a gyalogszázadok átgyúrása, annál keményebb diónak bizonyult.

A legkülönbélebb ürügyek címén vizsgáldtunk, a laktanyában elhelyezett sokféle alakulat emberei között. Volt köztük egy úgynevezett tengerész-ezred is. No, ezek között nem szemlélődtünk. Kassza-fúrók és betörők gyülekezete volt.

Hanem a többi alakulatok között, itt is, ott is rábukkantunk egy-egy régi frontkatonára. Az egykori honvédezred maradványaiban éppen úgy, mint a hatvankilences osztagok soraiban. Valahogy volt szemünk ehhez. Az altisztek meg — ugyanolyan okoknál fogva, mint Vargáék — túlnyomórészt megbízhatóak voltak arra a célra, amelyre nekünk kellették.

És akkor ki kellett agyálnunk a legravaszabb indokokat, hogy áthelyeztessük őket hozzánk. De ugyanilyen ürügyek kitalálására volt szükség ahhoz is, hogy a zászlóaljunkban levő szeméttől megszabaduljunk.

Ez az utóbbi volt a könnyebb dolog. Vezénylésekre, áthelyezésekre szóló felhívás, minden nap akadt az ezred-napiparancsban. S toltuk ki tízével, húszával a rosszképű, gyanús alakokat a zászlóaljából.

Lassan-lassan kialakult egy-egy raj, megbízható emberekből. S ezek szemmel láthatóan örültek, hogy megint katonakézbé kerültek a egyivású emberekkel

vannak együtt. A régi, továbbszolgáló altisztek is hamar megérezték, Orlaynak, a nagy katonanevelőnek kezét és önfeláldozóan siettek segítségünkre, anélkül, hogy tudták volna, miről van szó.

Az Orlay-zászlóaljnak lassanként az a híre kezdett lenni, hogy az aránylag még a legrendesebb társaság.

Csak a századbizalmiak nézegették a dolgot egyre furcsább szemmel.

És a tisztek.

Uramisten, ezek a derék bajtársaink, mind nagyobb gyanakvással szemlélték azt a lázas munkát, amellyel a gazdám belement ebbe az ügybe. Látszott rajtuk, azt hiszik, hogy Orlay, a forradalom számára akar fegyelmezett csapatot nevelni.

Mi meg nem mondhattuk el nekik, mire megy a játék. A cél, lakatot tett a szánkra.

Ők, szegények csak azt látták hát, hogy Orlay százados komolyan veszi a dolgát, lőt-fut reggeltől-estig, szervez, rendet tart. Holott a tisztikar általános felfogása az volt, hogy az egyetlen mód, a rendszer megbuktatására, a tisztek passzív rezisztenciája.

Ma már nem volna értelme annak a vitának, vajon kinek volt igaza. A mindig eredeti úton járó s akkor is magában álló Orlaynak, vagy a passzív rezisztenciát, ösztönösen helyesnek érző tisztikar tömegének.

Orlay terveit mindig keresztülhúzta egy-egy váratlan felsőbb intézkedés, amely egyik napról a másikra egyszerűen kiemelte, elvitte, átvezényelte, egyik-másik már kialakult rajunkat, vagy szakaszunkat. A passzív rezisztencia helyessége mellett azonban ugyan-csak nem bizonyítottak a későbbi fejlemények. A Károlyi-forradalmat, majd pedig a kommunizmust nem a katonai passzív rezisztencia buktatta meg, vagyis az, hogy nem volt hadsereg, hanem egész sor egyéb körülmény. Legfőként a magyar falu józansága

és kemény ellenállása. A bolsevistáknak nem, nagy stratégiai feladatok végrehajtására alkalmas haderőre volt szükségük, hanem kíméletlen és véreskező karhatalmi osztagokra. Mert hiszen a magyarországi bolsevizmus — nem állván a területi integritás alapján — nem akart háborúba keveredni. Csak az ellenforradalmi megmozdulások vérbefojtására készült föl. Az ehhez szükséges karhatalmi csoportokat pedig ki tudta állítani, meg a maga kebelbeli pribékjeiből; a terroristákból is.

Persze mindezek a szomorú tapasztalatok akkor még nem voltak mögöttünk s tiszt-bajtársaink éppen olyan őszinte meggyőződéssel hittek, a passzív rezisztenciát helyeslő elméletben, mint amilyen meggyőződéssel Orlay hitt a maga elgondolásában. Egy dolog bizonyos: mindkét felfogás jót, nemeset akart — az országpusztító forradalom megbuktatását — de ezt az egybevágó célt, más-más úton látták elérhetőnek.

S volt még egy eltérés a két elmélet között. A passzív rezisztenciát valló bajtársaink, egymás között elég leplezetlenül feltárhatták a rezisztencia célját. De Orlaynak hallgatnia kellett végső céljáról, mert hiszen a siker legelső feltétele, a legszigorúbb titoktartás volt. Nem is tudott arról más, csak én. Meg később: — úgyszólván egyetlen segítőtársunk — a Csatapap.

Ebben a megbízható-zászlóaljért folytatott küzdelmünkben, minden nap voltak sikereink is, kudarcaink is. A sikerek csak kicsik voltak — egy-egy jóember átszippantása s egy-két himpellér eltávolítása. De a kudarcek nagyok voltak. Mert ha felsőbb parancssal elvittek tőlünk jóembereket, akkor azokat csapatostul vitték.

Valahogy olyanformán voltunk, mint a «Kőműves Kelemen» című népballada kőművesei. Amit ma téglánként építettünk, az másnap leomlott egész darab

falként. Pedig mi is a verejtékünkkel, a szívünk legjobb vérével, raktuk ezt a falat.

Lassan, nagyon lassan, három hét idegőrlő munkájával, mégis sikerült vagy kétszáz, aránylag megbízható s a tisztek iránt megbecsülést, fegyelmet tanúsító régi katonát összegyűjtenünk a zászlóaljban. Ez ugyan csak harmadát tette ki az egész létszámnak, amelynek kétharmada még mindig selejtes, toborzott anyag volt s amellet még ezeket is bármely pillanatban elvehették tőlünk; mégis elmondhattuk, hogy valamelyes sikert — elértünk.

Csak győzzük munkával továbbra is!

Ez a küzdelem mindenesetre annyira elfoglalt, hogy a laktanyán kívül rohanó eseményekre alig lehattunk figyelemmel.

Haza is csak háromnaponként jártam. Legtöbbször a gazdám lakásán, vagy a laktanyában aludtunk.

Orlay részletes tervet agyalt ki, a kelenföldi laktanya megbízhatatlan alakulatainak lefegyverzésére is.

A külvilágról hát csak hazamenet, az utca képe, meg a Csatapap fülünkbesugott hírei alapján volt tájékozottságunk.

Az utcákon nyíltan agitált a feloszlatott kommunista párt. A szocialisták meg a polgári pártok pedig a választások előtti plakátharcot vívták. Ez — a fővárosban — persze nem sok jót ígért a polgári pártoknak, mert hírdetéseiket állandóan tépdesték, a szakszervezeti elvtársak.

Az ösztirózsások most már mindenkitől rettegték. A kommunistáktól éppen úgy, mint az ellenforradalomtól.

A telefoncenzura olyan gyanakvó volt, hogy mihelyt felvette az ember a telefonkagylót, mielőtt még a számot is kérhette volna, már hallatszott az a bizonyos kis kattánás, vagy percenés, amely a szakszervezeti spicli bekapcsolódását jelezte.

A bátyám hol ült, hol szabadlábön sántikált. Egyszer azt mondotta:

— Engem ne félt! Van egy varázs-szerem. Az olasz katonai misszióval való kapcsolatomban. Pentimalli őrnagy.

A Csataapap eldörmögte, hogy március 15.-én, Landler Jenő elvtárs, a legnagyobbhasú, pesti, zsidó ügyvéd, beszélt a Petőfi szobornál, a — kivírt szabadságról.

Beszéde közben megverték négy, nemzetiszín-kokárdás egyetemi hallgatót, akik az ifjúság nevében akarták megkoszorúzni Petőfi szobrot.

Ez elég hangosanszólo bizonyíték volt, a kivírt szabadság mellett.

Akár csak az összezúzott lapszerkesztőségek, a letépett plakátok és a vérlázító telefoncenzura.

A Csataapapnak különben rejtelmes útjai voltak. Egyszer azt kérdezte tőlünk:

— Hány géppuskátok és olyan megbízható emberek van, akiket akár éjszaka is ki tudtok hozni a laktanyából?

— Három gépfegyvert, amely készségben áll, meg a szolgálatosok átlag-számának leszámítása után maradó, nyolcvan embert ki tudunk vinni. Nappal többet is, amikor az emberek mind idebent vannak. Miért kérde, páter?

És akkor megsúgta a Csataapap, hogy készül valami. Dormándy Géza vezérkari ezredes és Horváth Győző százados szervez egy nagyszabású, fegyveres ellenforradalmat. Katonatisztek és altisztek fogtak össze. És az egyetem meg a főiskolák ifjúsága.

Orlaynak felragyogott a szeme. Kézadással állottunk be a szervezetbe.

Március 17.-én jött az első, nagy letörésünk.

Hatvannyolc jó-emberünket váratlanul elvezényelték, a csepeli őrszázadba.

Félórával utóbb azt a hírt hallotta valakitől Orlay, hogy a Csatapapot és a Dormándy-féle akció vezetőit letartóztatták.

— Megfojtanak ezek a dögök mindent! — dörmögte búsan a gazdám. — Sajnálom, hogy belerántottalak ebbe az én próbálkozásomba téged is. Ma már én sem hiszem, hogy sikerülne valaha.

Lehajtottam a fejem. Soha ilyen csüggedtnek, reménytelennek, összetörtnek, nem láttam még Orlay századost.

Utóbb megint megszólalt:

— Hallom, hív a menyasszonyod. Már nem is mondom, hogy maradj. Elbocsátalak — ha menni akarsz. Kívülről talán ma többet lehet tenni Magyarorszáért. Eredj. Lehet, hogy én is kicsúszom majd Bécsbe, Gömbösék után.

Két napig fontolgattam, mit tegyek.

Ha Gömbös, Szmrecsányi meg a többiek, de még Orlay is azt mondja, hogy idehaza már kár minden lélekzetnyi erőfeszítésért, akkor igazuk lehet. Akkor az én vacak hangyaerőm sem ér semmit, idehaza. Most van pénzem is, katonai menetlevelet is kaphatok a határig, Orlay zászlóaljpecsétjével. Könnyen mehetek. Legfeljebb Gyékényesről Barcsnak térek, testvérlátogatás ürügyén. A gazdász-bátyám Barcs mellett van állásban. És Barcs, sajnos, már hosszú ideje szerb megszállás alatt van. Ha tehát Gyékényesen, az útlevelemmel se eresztenének át, Barcsról bizonyosan át tud lopni engem a bátyám, a Drávatúlra. Utóbb meg: ha az «Agramer» Tagblatt-nál nem is maradnék, vagy egyáltalán fel se vennének; Gömbösék úgys bizo-

nyosan adnak ki majd valamilyen ujságot Bécsben. Horvátországból hát odamehetek.

Minden okosság azt mondotta, hogy így határozak.

A bátyám is szökni szándékozott.

Anyámék sorsa most nem aggasztott. A csömöri keresztyerek sűrűn látogatták a kosaraikkal. De meg talán édesanyáméknak is jobb lesz, ha elmegyünk. November eleje óta hat házkutatás volt nálunk. Legalább nem háborgatják őket többé, miattunk.

Azokban a napokban helyezték föl a kapitánybátyámat, a katonai vasuti szállításvezetőséghez. Pesti irodai beosztásba.

Minden úgy alakult, mintha a sors akarta volna az elutazásomat.

Már nem töprengtem.

Összeszedtem a betyárbútort. Holnap reggel, a hajnali vonattal elindulok.

Még assal a Területvédő Ligával kapcsolatos ügyemről akartam érdeklődni. A liga akkor már megszűnt. Azoknál a nyomdák nál kérdezősködtem, ahol a kiadványait nyomatta. A versesfüzetem kézirata azonban egyiknél se volt már. A liga feloszlásakor, elkobozták minden irományát.

Akkor hát ez sincs többé. Könnyebb lesz a búcsú.

Hazamegyek, korán lefekszem és hajnalban; Istent veled kapufélfal!

Szürkületkor átszaladt hozzánk a szomszédunk két lánya. Színházjegyet kaptak az egyik színész-rokonnuktól, a Vigszínház előadására. Egész páholyt.

— Gyere el velünk! — cirógattak körül kedvesen. — Hadd legyen velünk férfi is. Még hozzá katonatiszt.

Ezekkel a lánykákkal együtt nőttünk föl, mióta Somogyvárról fölkerült a családunk. S amikor az őszszel olyan nagybeteg voltam, sokszor váltották föl kimerült anyámat és nénémet a betegágyamnál. És a

legutóbbi napokban csakugyan nem lehetett már nőknek egyedül járni az utcán. Az utonállás megszokott utcai jelenet lett.

Felkötöttem a kardomat, köpenyzseembe csúsztattam a pisztolyomat és — gyerünk. Éjfélre így is ágyban lehetek.

A színházban valami modern orosz-drámát játszottak. No, a második felvonás nem éppen fiatal lányoknak való volt. És azután jött a második felvonás szünete.

Kedvetlen voltam egész este.

Valami nyomást éreztem a mellemen. Szerettem volna már kint lenni. Vagy méginkább: túllenni a Dráván.

Eltelt tíz perc, tizenöt perc. A vassüggöny nem mozdult.

Húsz perc.

A vassüggöny elindul fölfelé.

A bársonyüggöny mögül, izgatott futkosás hallatszik.

És amikor szétlibben: nincs díszlet a színen.

A csupasz színpad közepén, sápadt ember áll, remegő kezében papírlap. S körülötte kézigránátos tengerészek meg egy ripókkülsejű, katonaruhás siheder, kardosan, tisztisipkában, de sapkarózsa, kardbojt és — rangjelzés nélkül. És hetykén, a fontoskodás lázában, tekint a közönségre.

A sápadt ember előretántorog a sugólyukig és olvasni kezdi reszkető hangon az írást:

— Bejelentem a mélyen tisztelt közönségnek, hogy Károlyi Mihály kormánya ma este átadta a hatalmat a népbiztosok tanácsának. Magyarország e perctől kezdve: tanácsköztársaság!

Megtántorodom és a fejem megkoppan a páholy falán.

És már csak úgy hallgatom a többit, mint az eszméletét veszítő.

— A tanácsköztársaság elnöke: Garbai Sándor...
 külügyi népbiztos: Kun Béla... belügyi: Landler Jenő...
 hadügyi: Pogány József... Azután már csak nevek hul-
 lámzanak a fülemig... Szamuely Tibor... Hambur-
 ger Jenő... Kunfi Zsigmond... Böhm Vilmos... Kal-
 már Henrik... Erdélyi Mór... Preisz Mór... Seidler
 Ernő... Varga Jenő...

Azután felbödül a színpadról néhány éljen, a
 tengerészek a sapkájukat lengetik és — összecsapódik
 a függöny.

A közönség tódulni kezd a kijárók irányába, a
 vasfüggöny megindul lefelé.

Én még mindig úgy állok, a páholyfalnak tá-
 maszkodva, mint akiben nincs élet.

— Mi van veled? — fordulnak felém riadtan a
 lányok. — Olyan sápadt vagy, mint a fall!

— A Tűzvölgy... — motyogom dermedten. — A
 vörös ködnek is vége... Ezek már a lángok...

— Mi?

— Mit mondasz?

— Semmit gyerekek! — mondom összeszedve ma-
 gamat. — Siessünk!

És fölhajtott gallérral, szótlanul sietek velük, le
 a lépcsőn, ki az épületből, föl a villamosra.

Lövdöző, részeg tengerészek teherautói között
 cammog, a jajgatókerekű villamos, hazáig.

Odahaza csak forgolódom az ágyban.

Éjfélután hazatopog a bátyám. Fölkattantja a
 világosságot és földúlt arccal mered rám:

— Tudod már?

— Tudom.

— Ennél a Károlynál alábbvaló alakot, még nem
 hordott a hátán a föld!

— Ezekután — jössz?

— Hova?

— Valahova, Gömbösek után.

— Nem. Még nem.

— Mit akarsz tenni?

— Még megpróbálunk valamit. Pentimalli meg az olasz misszió velünk van. Tovább harcolunk.

Ez a két utolsó szava úgy kongott, mitha Lát-rányi Mihály mondotta volna.

...Sötét lett.

Sóhajtozva forogtam az ágyamban.

Mikor hajnalban fölébredtem, aludt a fiú.

Nem ébresztettem föl senkit. Csak benéztem anyánk szobájába. Vastag homály borongott benne.

Csak édesanyám feje fölött, Szűz Mária képe előtt, pislogott, rubintvörös csészéjében, az örökmécses szelid lángocskája.

A Keleti pályaudvarig alig láttam embert.

De az állomás tele volt riadt, lótó-futó emberekkel... És kézigránátos, karabélyos tengerészekkel. A sapkájukon már vörös szalag futott körbe.

Amikor a pénztár elé jutottam s jegyet kértem Gyékényesig, azt mondták:

— Oda nem megy vonat kérem.

— Hogy-hogy nem megy? — képedtem el.

— Nem megy.

Két lépésre tőlem egy sunyiarcú, sportsapkás ember, meg egy tengerész állott.

A sportsapkás most hozzám lépett.

— Hova akar utazni, elvtárs?

Ugy meglepett ez a szó, hogy hirtelen körülnéztem, vajjon kihez szól? De a szemei rámszegeződtek. Nem lehetett tévedés, hozzám intézte a kérdést.

— Én?... Horvátországba akarok utazni. Az esküvőmre.

— Külföldi államba, éjfél óta nem eresztünk ki senkit. Hogyné! — Majd vigyorogva fordult a tenger-

rész felé. — Hogy minden búrzsuj meglóghasson a vagyonával.

— Tovább! Tovább! — sürgetett a pénztáros az üvegablak mögül s arrábbintett a pénztár előtt.

Kitámolyogtam kis táskámmal a sorból.

És percekig bámultam magam elé.

Nincs többé út.

Neki kell rohannom a lángözönnek.

Át kell mennem a Tűzvölgyön.

Az a káprázatom volt, hogy hallom, valahionnét nagyon messziről, Borika jajgató sírását.

— Kuku mene... Kuku za Boga! Jaj nekem... Jaj, Istenem!

És kábultan indultam neki, a kelő nap fényétől, vörösen izzó városnak...

XII.

A boltok zárva maradtak.

A bankok zárva maradtak.

A gyárak zárva maradtak.

Nagy, ragasztott papírsávok nyújtóztak a redőnyök egyik szélétől a másikig és ordító betűk kiáltották:

<p>SZOCIALIZÁLÁS ALATT!</p>

<p>Varga népbiztos s. k.</p>

A börtönök kinyíltak.

Az örültekházának kapui kinyíltak.

A külvárosi apacstanyák kinyíltak.

És vörös betűk ordították róluk:

ÉLJEN A VILÁGMEGVALTO
PROLETAR-URALOM!

A kopott, szennyes házak falát, ellepték a hirdetések:

MINDEN A PROLETAROKÉ!

Aki ellenszegül a tanácsköztársaság rendeleteinek: halállal büntetetik.

Aki engedély nélkül árusítani merészel üzletéből: halállal büntetetik.

Akinek jegyvere van s 24 óra alatt be nem szolgáltatja: halállal büntetetik.

Aki ellenforradalmi konspirációkban résztvesz: halállal büntetetik.

JANCSIK s. k.

*a Budapest kerületi vörössőrség
főparancsnoka.*

A megvadított, szegény munkásság rákiáltotta: hegy:

— Éljen!

A másik hirdetés tudtul adta, hogy a házakat és lakásokat szocializálják. A lakáshivatal, fejszám szerint, arányosan osztja el a lakásokat a dolgozók között. Nem lesz különbség a paloták és szegénylakások között. Aki ellenszegül a lakáshivatal rendelkezéseinek: halállal büntetetik.

— Éljen! — harsogta rá az utca.

A harmadik plakát azt hirdette, hogy vége a fürdőszobák kizárólagos birtoklásának. A fürdőszobatulajdonosok kötelesek, a hozzájuk fürdésre beutalt dolgozóknak, fürdőszobájukat rendelkezésre bocsátani, szappan és törülközőhasználatot beleértve.

— Éljen! — ujjongták a proletárforradalom hívei.

A negyedik hirdetés, lelkes felhívással fordult a gyárak dolgozóihoz:

**MUNKÁSOK! ELVTÁRSAK!
GYŐZÖTT A PROLETÁRSÁG!**

Most mutassuk meg fegyelmezettségünket és proletáröntudatunkat! Mindenki foglalja el munkahelyét! Aki vonakodik a termelésben való részvételtől, az ellensége a proletárságnak. És arra könyörtelenül lesújt a tanácsköztársaság ökle!

Munkára fell!

Szociális termelésből fakad a jólét!

Erre csak néhány, burzsujnak minősített, rojtosnadrágú, szegényember mondotta halkán, hogy:

— Éljen!

A proletárok megvakarták a fejüket.

Az ötödik hirdetés bejelentette, hogy a munkánélküli segílyt eltörlik. Proletárállamban senki sem élhet munka nélkül. A tanácsköztársaság gondoskodik munkaalkalmakról. S addig is, akinek egyelőre nincs munkája, az — be a vöröshadseregbe!

Erre már csak néhány munkás-feleség kiáltott éljent.

A hatodik hirdetés bejelentette az általános szesztilalom bevezetését.

Erre nem kiáltott éljent — senki.

A rojtosnadrágú, horpadthasú, egész életükben garasokéit gürcölt kistisztviselők, kiskereskedők, kézműiparosok, akiket most egyszerre burzsujokká minősítettek, sóhajtottak.

A megváltott proletárok pedig elfordultak a hirdetéstől és köptek.

— — — — —

A «Vörös Ujság» és a «Népszava», ünnepi hangon fújt. A többi lapok egymásután szüntették be megjelenésüket. A tanácsköztársaság rendeletére.

A változatos cikkek, bőségesen ígérték a jólétet. Hangoztatták, hogy most vége a «zsíros parasztok» gőgjének. Disznójukhoz, borjaikhoz, aprójóságaikhoz, ezután a gyárak dolgozói is hozzájutnak. Mert a tanácskormány gondoskodik arról, hogy ne az önző, üzleti célokat követő, de most — hála a népnek — megszüntetett, kapitalista magánkereskedeleim, hanem kizáróan a közéletmezési népbiztosság vásárolja meg azokat, meghatározott áron.

És persze, szó volt a lapokban arról, hogy mostantól kezdve nincs különbség ember és ember között, a címek és rangok mind a múlté, mindenki egyenlő, de ebben az egyenlőségben, természetesen, első helyen áll: a dolgozó proletár.

Élelmiszert, ruhát, cérnát, cipőbőrt, cipőtalpat csak a Magyarországi Szocialista Párt igazolt tagja kaphat, jegy ellenében. A napi fejadag, húsból: ennyi, kenyérből vagy lisztből: ennyi, főzelékféléből: ennyi, cukorban: ennyi. Aki élelmiszerkészleteit eltitkolja s árulrejtésre vetemedik: a forradalmi törvényszék elé kerül és súlyosabb esetben — halállal «büntetik».

A tanácskormány különben nem vesz tudomást a kapitalista államokról, amelyeknek ugyanis már csak óráik vannak hátra, mert a diadalmas és óriási orosz vöröshadsereg már a Kárpátokban áll. A vele egyesülő magyarországi vörös haderő, a legrövidebb idő alatt kikergeti tanácsállamunk területéről, a kapitalista Csehszlovákia, Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén állam seregeit.

Kun Béla szikratávirattal üdvözölte Lenint, a szövetséges Szovjetországi elnöke pedig, Kun Bélát.

Napok kérdése egész Európa és Amerika kommunista átalakulása, mert a dolgozók tömegei végre megértették a kor szavát, amely ebben a három szóban harsog szerte mind az öt világrészen:

«Világ proletárjai egyesüljete!»

— — — — —

Március 28.-án már nem tudták kiszolgáltatni az élelmiszer-fejadagokat.

Ez egy kelenföldi kis munkásfiút, golyózás közben, erre a megállapításra készítetett:

— Ez a prolidiki nem rossz, mert a tanító nem mer murizni a suliban, ha lóg az ember, de a kaja — az kevés.

— Igaz — mondotta rá a társa. — És az öregeim azóta egyre pörölnek. A faterom azt mondja, éljen, a muterom meg rákiabál, hogy akkor főzzön ebédet a fater. Mert a piacon csak gerstlit lehet kapni. Te szeretet a gerstlit?

— A! Kőpök rá.

És sivító élességgel kezdte füttyülni, az új himnusz: az Internacionálét. Amely így kezdődött: «Föl, föl ti rabjai a földnek, föl föl, te éhes proletár...»

A pajtása egy piros retket talált az út szélén. Valami élelemszállító kocsiról gurulhatott az le. Megtörölte a nadrágja szárában, harapott egyet a retkekből a rágás közben, énekelve folytatta a dalt:

...Ez a harc lesz a végső,
Nosza fogjunk össze hát,
Nemzetközi-i-vé-hé vá-há-lik
Holnapra a világ...

Lefejtettem a zubbonyomról a csillagokat, meg sapkámról a nemzetiszínű rózsát és kimentem a lak-tanyába.

Jelentkeztem Orlaynál.

Sajnált, hogy ittrekedtem. Másfelől örült neki.

A Dormándy-féle ellenforradalmi szervezkedés el-fojtásáról szóló hír — kacsa volt. Sőt a bolsevista-puccs még erősebb szervezkedésre sarkalta a vezetőket.

A Csatapap letartóztatása is álhír volt.

Változatlanul bejárt a laktanyába s még sápadtabban, de még keményebb elszántsággal vett részt a szervezőmunkában.

Lényegében nem sokat változott a «hadsereg». Az ezredek elnevezése vörös-ezred lett, a legénység egy része — még a népköztársaság idejében bevezetett újítás szerint — lapos tányérsapkát kapott s arra vörös szalagot. A század- és zászlóaljbizalmiak neve, politikai megbízott lett és a laktanya törzépületének homlokzatára ez a felírás került: Bebel laktanya.

Igy lettek a többi kaszárnnyák is: Marx laktanya, Lenin-laktanya, Liebknecht-laktanya, Engels-laktanya s a csuda tudja még mifélenevű laktanya.

És bámulatos gyorsasággal változtatták meg az utcaneveket is. Lett Vörös-tér, Lenin-körút, Trockij-tér és Világforradalom-utca.

A csendőrséget és rendőrséget feloszlatták s egy-egy szervezethez vonták össze: vörösőrség néven. De voltak ezenkívül vörös-gárdák is. A fehérváriúti laktanya kapuján, nagy, piros betűk hirdették:

**A magyarországi Tanácsköztársaság forradalmi
vörösgárdája!**

Igy: felkiáltójellel.

A laktanyában, a politikai megbízottak első éjjel leszedtek minden nemzetiszín-jelzést s a helyükre vörös szín került.

Az első hetekben még gyakran találkozott az ember olyan jóhiszemű ismerősökkel, akik azt mondták:

— Ezek a bolsik nem is olyan vadak, amilyen hírük volt! Magyarországon — úgy látszik — a forradalom se igazi forradalom. A nagy francia forradalomban ilyenkor már javában feszegették az utcaköveket és lövöldöztek egymást az emberek. Oroszországban már az első két hét alatt kiirtották a nadrá-

gosok jórésztét. De itt? Ugyan kérlek... Kitűznek néhány vörös zászlót, szónokolnak egy-két hétig, azután ásitozni kezd mindenki, megunja a gerstlit és — belefutad minden a közömbösségbe. Nem lehet hát semmi baj! Legföljebb hasznunk lehet belőle. Az, hogy ezek a szovjet-legények addig köpik a markukat, a megvetett imperialista-kapitalista országok ellen, amíg egyszer csak komolyan csülökre megyünk a csehekkkel, oláhokkal és kihajítjuk őket. Mihelyt pedig golyófütyülést, ágyúdörgést hall a mi derék magyarunk, úgy elfelejti a vörös kábulatot, mintha sohse lett volna benne.

Ezeknek a kényelemszerető derűlátóknak azt feleltük Orlayval:

— Egyetlen forradalom sem emberirtással kopogtat be. Az csak a második lépés. Azután meg: ami a verekedést illeti, lehet hogy így alakulna, ha a dicső vöröshadseregben a magyar falu népe vonulna hadba. Az különben már nem is volna vörös-hadsereg. De ez a mostani, csupa pesti csirkefogóból áll s az első puskalövésre elinal.

A bárányszelid magyarországi vörösök, egyébként hamarosan bebizonyították, hogy komolyan veszik a dolgot.

A Csatapap hozta azt a felháborító hírt, hogy kivégezték Stenczel Vilmos ügyvédet.

Ez a becsületes, magyarlelkű ember indult el elsőnek, az új magyar mártírok véres útján.

Ki lesz a második? — kérdeztük magunkban, sejtelmes borzongással. — És a tizedik? És a századik?

De azután megszólalt bennünk Mihály elnémíthatatlan hangja s megfeszített erővel dolgoztunk tovább.

Dormándy Géza jeladásának, készen kell találnia bennünket!

— — — — —

Vargáék három gépfegyverre való pótalkatrészt szedtek össze és csempészték darabonként a lakásukra. Avval a fogással éltek, hogy a központi szer-tárból állandóan pótalkatrészeket igényeltek s ezekből lassanként össze lehetett állítani egész fegyvereket.

Emellett, a laktanyában levő műhelyükben is, húzták-vonták a javítás végett odakerült gépfegyvereket.

A laktanyában egyébiránt váratlanul megromlott a helyzetünk. Beszállásolták az egyik, beszivárgott külföldi kommunistákból álló, «nemzetközi vörösezredet». Félelmetes rosszképű nép volt. Még az antant-hadseregéből átszokott, arabok és szenegálok is akad-tak közöttük.

Orlay gondbaborult arccal töprengett s egy át-virrasztott éjszaka alatt, átdolgozta, a laktanyában lévő csűrhe leszerelésére készített, egész tervét.

A Csatapappal úgy voltunk, hogy már egy-egy szemvillanásból is megértettük egymást.

Néha csak ennyi volt a beszédünk:

— Gép?

— Hét!

— Erő?

— Százegy!

Az embereket úgy dobálgatták a szervezőlázba esett hadügyi népbiztosság rendeletére, hogy szinte belebolondultunk.

A századbizalmi rendszert megszüntették és az osztályokhoz egy-egy megbízottat osztottak be.

Igy került a mi zászlóaljunkhoz, Denics elvtárs. Az ezred-napiparancsot pedig az ezredparancsnok mellett valami Mahler nevű egyén írta alá, mint ezred-politikai megbízott.

...Április végére, pattanásig feszültek az idegeink.

Már nem érdekelt bennünket semmiféle rendelet. Sem a háztulajdonos, sem a föld, sem a szellemi tulajdon elkobzása és kommunizálása, sem a népszavazás, amelynek során különben — anélkül, hogy egyetlen

ember is szavazott volna — egyszerűen megflapították, hogy a Bebel-laktanya 3271 vöröskatonája egytől-egyig a hivatalos listára adta le a szavazatát; és nem érdekelt, az orosz vöröshadsereg, állítólagos ukrainai győzelemsorozata sem.

Csak egy dolog érdekelt.

Az a dühös sóvárgással és elszántsággal várt jeladás, amelyet a Csatapapnak kellett meghoznia Dormányéktól.

Az pedig késett.

Denics elvtárs bejött a zászlóalj-irodába s azt mondotta:

— Zászlóaljparancsnok elvtárs, mától kezdve itt újszabású dolgok lesznek! Ami eddig csak fércelve volt, az sűrű-varrás alá kerül. Én mondom ezt és ne legyen Denics Dániel a nevem, ha öt napon belül nem termelek öntudatos, acélkemény proletárfejszemet, a zászlóaljban.

Hórihorgas Orlay, összehúzott szemekkel nézett le, a nagyönéretű Denics elvtársra.

Mert ez az elvtárs aprótermetű dalia volt, befelé hajló lábakkal, kifelé kancsalító szemekkel és óriási, bozontos bajusszal. A tányérsapkáján nagy vörös csillagot hordott, a katonazubbonya zsebei duzzadtak a rendeletektől s pipaszárvékony lábain csak a proletárszerencse őrizte meg a lábszárvédő körülcsavart szalagját, a lecsúszástól.

— Igen — mondotta elszántan — majd én véget vetek ennek a Károlyi-féle, polgári korrumpációnak. Örülhet az elvtárs, hogy én kerültem ide. Régi szocialista vagyok, tudom, hogyan köll szűk nadrágot varrni a fejszemetlen bandának. Mostanában mindig sajnáltam, a volt tiszt elvtársakat. Őszirózsás dolgokkal csakugyan lehetetlen volt fejszemet termelni. De most

már ne búsuljon elvtárs! Itt vagyok én! És ne legyen Denics Dániel a nevem, ha...

És legyintett.

Napok óta emésztett bennünket az izgalom, de most, hogy Denics elvtárs betette maga mögött az ajtót s átment a legénységi szobákba: kitört belőlünk a nevetés.

— Ezt a csodabogarat, a jószerencse osztotta be hozzánk! — dörmögte Orlay, a kacagástól könnyezve.

— Ugyan mi lehet ez — civilben?

— Hát nem látod rajta? Ős-szabólegény!

Az irodával szemben lévő legénységi teremből, kihallottuk Denics elvtárs szónoklatát:

— Elvtársak! Utótt az óra! A fércelésnek vége! A polgári burzsuj korrumpációra lesujtottunk! Mától kezdve semmi lógás, pofázás és amerikázás! Akkord-munka lesz itt elvtársak, vagy emberszabászat! Mert aki nem produkál itt proletá öntudatot és vasfegyelmet, azt fielikre szabom, értitek?

Üvöltő röhej követte ezeket a szavakat.

Orlay kinyitotta kicsit az ajtónkat, hogy lássuk a fegyelmezést.

— Mit röhögtök, elvtársak? — bömbölte odaát a kis kacorkirály. — Majd én megmutatom nektek, hogy kicsoda Denics Dániel!

Erre még hangosabban röhögtek az emberek.

A kis szórmók olyan vörös lett, mint a paprika.

— Ugy? Röhögnek az elvtársak? És maga elvtárs — mutatott rá Talicska János volt tizedesre, a toborzott társaság egyik leglógósabb emberére — maga, akinek szakaszparancsnoki szalag is van a karján, maga is röhög? Ahelyett, hogy jó példával járna elől? Hogy hívják magát?

És előhúzván nagy, vörös noteszét, megnyálazta a ceruzáját.

Talicska megvonta a vállát s odaszólt foghegyről:

— Talicska János, választott szakaszparancsnok!

— Ezt a nevet megjegyzem magamnak! — hörgögte kétfelévillámló szemmel, a nagybajuszú kis hörögő. — Ezt meg! És ezt az egész bandát!

A röhögés megint fölviharzott.

— Mi? Még mindig? — csattant föl Denics hangja. — Hát ez abszolút! Én mondom — ez abszolút! Igen! Banda vagytok! Igenis banda! Csupa ökör! Olyan ökrök, hogy fejni lehetne benneteket!

Az üvöltő röhögés elnyomta Denics elvtárs felháborodott hangját. De mi is úgy pukkadoztunk, hogy Orlay betette a zászlóaljiroda ajtaját. Nem akarta, hogy a politikai megbízott és a legénység, lássa derülésünket.

Kisvártatva gyors dobogás, tompa zuhogás és valami nagyon fojtott kiáltozás hallatszott ki, a vidám nevetésből.

Azután óriási puffanás taszította be az ajtónkat, hogy az csaknem végigreccsent. Ámuló szemeink előtt, egy nyögő pokróc-göngyöleg kezdett mocomogni s lassan-lassan kikászolódott belőle — Denics elvtárs.

A toborzott mákvirágok — nyilván meglegelvén a proletárerkölcs kifejtését — pokrócokat vethettek a nagybajuszú prédikátorra s előbb alaposan helybenhagyták a pokrócon át s azután úgy rúgták ki, hogy csak az ajtónk állította meg repülésében.

— Ez... ez nem volt szép az elvtársaktól — morogta megrendülten, mialatt végighicegett a folyosón. — És majd lesz gondom rá, hogy szűk nadrágot varrjunk nekik Mahler elvtárssal... Mert ez igazán abszolút!

Denics elvtárs kísérletének első következménye, kedvcső volt ránk nézve. Mert Talicskát lecsapták a szakaszparancsnokságról és egész szakaszát áthelyezték más ezredekhez. Talicskát otthagyták nálunk.

A megindult vizsgálat során ugyanis, az egész szakasz azt vallotta, hogy Denics elvtárs alkalmasint csak álmodta az egészet, mert közülük senkise látott,

senkise hallott semmit. A helybenhagyott kis hőscincér, felháborodástól fulladozva hivatkozott ránk, Orlayra meg rám, de bennünket meg se kérdezett Mahler elvtárs. Az egykori tisztek ádáz burzsujoknak számítottak s mint ilyenek, nem tanúskodhattak, elvű és öntudatos proletárokkal szemben.

Ezért ítelt azután olyan bölesen az ezred-politikai megbízott, hogy a legénységet szét kell szórni s akkor Talicska — szakasz nélkül maradván — magától elveszti parancsnoki, vörös, karpaszományát. Talicska alapján véve nem volt csirkefogó, csak nagyszájú ember, hát elbírtuk a zászlóaljnál. Viszont negyvenkét hitvány, toborzott naplopótól, egycsapással megszabadultunk.

De az ügy második következménye, nem volt ilyen örvendetes.

Mert az elvitt emberek pótlására kapott újak, még amazoknál is elvetemültebbek voltak. De valami szolidaritást azért mégis érezhettek elődeik iránt, mert az első dolguk az volt, hogy nyomban megválasztották Talicska elvtársat — szakaszparancsnokukká.

Talicska röhögött, Denics háborgott, viszont a katonatanács, a tanácsot kérő Mahler elvtársnak azt a választ adta, hogy öntudatos vöröskatonák megfontolt elhatározását — tiszteletben kell tartani.

... Varga minden nap benézett hozzánk egyszer. S ép olyan halkán és szűkszavúan, inkább csak szemvillanással érintkeztünk vele, akárcsak a Csatapappal. Hiszen őket is ugyanaz a feszült várakozás és türelmetlen izgalom emésztette, amely álmatlanná tette a mi éjszakáinkat.

A régi tiszti-étkezőben, most is a volt tisztek ettek, de én inkább elhozattam az ebédet a zászlóalj-irodába, semhogy oda jártam volna. Elviselhetetlen volt számomra az a förtelmes kényszer, hogy elvtársazzam régi, becsült följobbvalóimat. Századosokat, őrnagyokat, alezredeseket. Alanatosabbakkal még csak

ment a dolog, mert tegeződtünk s a rendfokozotával azelőtt sem igen szólítottunk meg senkit — legföljebb szolgálatban. De a magasabb rangban volt bajtársainkkal szemben, képtelenül kínos helyzetbe kerültünk a megszólítás körül.

Azután meg: tele volt az étkező — politikai megbízottakkal. Valójában csak ott lehetett látni, milyen meghökkentően sok politikai megbízott működött a laktanyában, a különböző alakulatoknál. No, ezek azután, válogatott egyéniségek voltak!

Mahler elvtárs valami hivatalnok lehetett civilben. Ugy tudták, hogy biztosítási tisztviselő. Denics elvtársról hamar megállapítottuk, hogy szabósegéd. A II. zászlóalj politikai megbízottja, Politzer elvtárs, textil-ügynök volt a szőnyeg szakmában, a III. zászlóaljé pedig, valami Braun Ede nevű droguista-segéd.

Hanem a többiek, Uramisten! A nemzetközi ezred politikai megbízottai! Olyan cégéres betörő pofák, hogy fogadni mertem volna rá: egész Európa minden országában körözött alakok!

És hogy ettek ezek az emberek!

Azután volt egy szúrósszemű, szófukar, nagyon gyanakvó és begombolkozott legény is, akit Szűcs elvtársnak szólítottak. Erről úgy tudták, hogy vas munkás és vérbeli kommunista. Az első perctől kezdve, az volt a benyomásom, hogy ez tartja szemmel a többi — nagyrészt a szociáldemokrata párt tagjaiból kommunistává átvedlett — politikai megbízottat.

Erthető, ha ilyen körülmények között, az étkezőben ebédelő csillagtalan tiszték és a bizalomgerjesztő figurák között, legföljebb az időjárásról folyt a szó. Meg az orosz vöröshadsereg, állítólagos, európai előnyomulásáról. Ebben a «világforradalmasító» óriás-offenzívában, azonban csak ezek a vörösök hittek, mert fölülte gyanus volt, hogy ez az ellenállhatatlannak mondott proletár-gőzhenger — amelyről már március elején azt mondták, hogy elővédjeivel elérte

a Kárpátokat — még most, április végén se, adott életjelet magáról.

Nem is érdekelt hát, hogy mit hazudoznak róla.

Pattanásig feszült idegekkel lestük, az ellenforradalom kirobbanását tudtul adó, jeladást. Éreztük, hogy minden magyar erő, lélekzetét visszafojtva csak, erre vár.

És ez a jeladás késett, egyre késett.

— Várni! Türelem! Kitartás!

Csak ezeket mondotta a Csatapap, arra a szenvedő-sürgető kérdésre, amely a szemeinkből rárohant, ahányszor csak találkoztunk.

Kínlódtam embertelenül! Mindenkinél nagyobb gyötrellemmel.

Mert Borikától négy hete nem kaptam már egyetlen sort sem. Pedig én mindennap írtam neki most is. A kommunizmus kitörése után vagy tíz nappal, egyszerre érkezett meg négy, különböző napokról kelt levele is, de azóta — egy se. Vagy teljesen megszakadt a postaforgalom, vagy egyszerűen szeméthedobhatták leveleinket a vörösök.

Nem volt már álmom, a nyugtalanságtól.

Április utolsó napjaiban hullámozott el hozzánk a szörnyű hír, hogy a derék székelyhadosztály, amely március végén még a Máramarossziget—Szilágysomlyó—Csúcsa vonalban állott, zömével, Szatmárnémeti és Mátészalka táján letette a fegyvert. A románok internálták.

Tragédiája valóban «két lator közt egy hazáért» vívott hősi harc után következett be. Az őszirózsások csak a hadosztály anyagi és lövészer-támogatását tagadták meg, de a vörösök: nyílt ellenségükként kezelték. Hiszen ebben igazuk is volt. Ezek-től az elszánt, keserűségükben lángotfújó s kemény

fegyelmet tartó erdélyiektől, joggal rettegtek Kun Béla vörösei. A harcbanálló székelyek nem vettek tudomást «burzsujról», «proliról», a legénység feldühödött volna azon, ha tisztjei megváltak volna csillagjaiktól s a nyakukra küldött politikai megbízottakat úgy rúgták ülepen, hogy Pestig repültek vissza. — Mihály tiszta lelke harcolt a székelyek fegyverével.

A hadügyi népbiztosság meg a katonatanács tehát kiadta a jelszót: lefegyverezni vagy elpusztítani ezt a fehér bandát. Elöl román, hátul vörös támadók között, üres tölténytáskákkal s üres kenyérszakokkal, végül is elérkezett a székelyek számára, a választás rettentő pillanata.

Egyes osztagaik, a zömtől elszigetelve még napokig verekedtek. Elcsapták a városok éléről a kommunista direktóriumokat s itt is, ott is fel fellobbant az ellenforradalom. Nagyvárad, Mátészalka, Beregszász magyarjai mégegyszer kitűzték a nemzeti lobogót. Végül azonban ezek az elszigetelt erők is szétszóródtak, mint az üldözött vadak.

Magyarországon nem volt többé had, amely még ellenállhatott volna. A szedett-vedett román hadsereg tehát rávetette magát a Tiszántúlra s előzőnlötte a boldogtalan országrészt.

Huszt, Beregszász, Nagykároly, Szatmárnémeti, Nagyvárad s a francia megszállás alá került Arad meg Temesvár, elesett. Követte a sorsukat Nyiregyháza, Debrecen, Gyula, Hódmezővásárhely, Békéscsaba.

A vörös proletárhadosztályok ordítva menekültek nyugatnak.

És május elsején, amelyre Kun Bélának «világraszóló» vörös ünnepségeket készítettek elő, a Tisza—Maros-szög kivételével, véges-végig a Tisza mentén állottak a román hadak.

A Csatapap, mellettünk elosonva, azt mondotta halkan, mélyen izzó szemmel:

— Vigyázz! Május négy...

A gipszből készített gigantikus, ocsmány Lenin-, Marx-, Bebel- és Liebknecht-fejekkel s óriási vörös lepedőkkel földiszített Budapest májusi ünnepe — hideglelés rémületbe fulladt. És rekedt kiáltások üvöltözték a városban:

— A románok a Tiszánál!

— Ellenforradalom Szolnokon!

— A vörös hadsereg megsemmisült!

— Szétszórt fosztogató hordái, Budapestre özönlenek!

— A sötétbenbujkáló ellenforradalom, emelgeti a fejét! Veszélyben a proletárdiktatúra!

— Fegyverre munkások! Fegyverre, proletárokt!

Az utcákon új plakátok ezrei jelentek meg. A statáriumot megint kihirdették. Még százféle cselekményre mondták ki a halálbüntetést. Az egyik plakáton, kockafejű és hengertestű, szimbólikus vörös hő-ök masíroztak, a szöveg betűin. Ezek a betűk azt kiáltották: «Be a vöröshadseregbe!»

Egy másikon, rémültarcú, förtelmes tengerészfej üvöltözte: «Fegyverbe!» — Az egész plakát jóformán egyetlen óriási száj volt, akkorára széttátva, hogy ilyen szájnylással nem is lehetne azt a szót másként ordítani, csak így: «Fágyvárbá!»

Szolnokra ráhajtották az összes terrorcsapatokat s kegyetlen gyilkolást vittek véghez, a bekerített ellenforradalmárok között.

Tizenhárom tisztet nyomban agyonlőttek.

Utánuk még tizenhét szolnoki polgárt.

A Szamuely-testvérek, ezek a véredek, megkezdték őrzöngő munkájukat. Halálvonatok robogtak, állig felfegyverzett, bőrkabátos, hóhérkülönítményekkel.

Remegtünk a dühtől és izgalomtól.

— De hiszen majd holnap! Holnap, május negyediké... Leszámolunk, véreskezű, vörös haramiák!

A Csatapapot két napja nem láttuk.

Egész nap a laktanyakaput lestük.

A fegyvermesterek, töltött, gépfegyver-hevedereket csempészték haza s azok, akiknek lakásán volt a fegyver, behozták a kerékpárjaikat. A többiek a műhelyben aludtak.

Orlayval ébren töltöttük az éjszakát a zászlóalj-irodán. Elszívtunk vagy száz cigarettát a sötétben, pedig az irodában levő ágy alatt, három láda töltény és két láda kézigránát lapult.

Három óra... Csönd.

Négy óra. Hajnalodik és csönd.

Öt óra. Bíboros az ég. És semmi.

Hat óra. Süt a nap. S még mindig semmi.

Orjítól!

Hét! És semmi... semmi... semmi...

Nyolckor betámolyog a Csatapap:

— Vége — sottogja, ólomszürke arccal. — Letartóztatták őket... Most jövök az olasz missziótól... Úgy tudják, hogy már napokkal ezelőtt lefogták Dormándyt... Romanelli és Pentimalli tegnap óta fenyegeti Kun Bélát, hogy a fejével játszik, ha ki meri végeztetni a szervezkedés vezetőit...

A fejem rázuhan a katonaágy kopott vasán nyugvó karomra. És rázni kezd a zokogás. Nincs könnyem, csak a testem rázkódik. De ez a könnytelen zokogás, keserűesebb a sírásnál.

— Én... édes, jó... Istenem... Hát mért nem segítesz?... Mért nem sikerül... nekünk... semmi? S miért sikerül azoknak a dögöknek... hóhéroknek... minden...?

Valaki a fejemre teszi a kezét.

— No, Fűzfa... Halkabban! Füle van a falaknak. Fölemelem a fejem.

A Csatapap, magábaroskadva liheg a széken.

Orlay áll. Komoran, erősen, szétterpesztett lábbal.
 És ezt morogja:

— Állj föl, szerencsétlen! Mi azért — tovább harcolunk...

A szava úgy kong, mint Mihályé. De a keze — üres. Nincs benne lángpallos.

És az ablakon túl, tüzes sugarakkal ég, lobog a nap.

A Tűzvölgy — lángban áll.

«Be a vöröshadseregbe!»

«Fegyverbe! Fegyverbe!»

«Proletárok! Védjétek meg uralmatokat!»

«Munkások, a frontra!»

«Vasasok előre!»

«Böhm Vilmos a hadseregfőparancsnok! Utána proletároknak!»

Ezt bömbölte a «Vörös Ujság», a «Vörös Katona», a «Népszava», az «Ifjúmunkás».

Ezt bömbölték a falı hirdetések.

És ezt bömbölték a színházakban, utcákon, tereken rendezett toborzógyűléseken. Íróknak, színészeknek, színésznőknek, erről kellett szavalnia.

Az egykor porigalázott, tényleges és tartalékos tiszteket, undorító hízelkedéssel csábították «be a vörösbe». Igaz, hogy ugyanakkor azt mondták a hirdetések: aki negyvennyolc óra alatt nem jelentkezik szolgálatra, az életfogytig tartó kényszermunkával, vagy további vonakodás esetén, halálbüntetéssel számolhat.

És lázas igyekezettel szerveztek, szereltek. A postások szakszervezetét, úgy, ahogy volt, beöltöztették a kiszállították a frontra.

Az építőipari munkások szakszervezetéből megalakult a — kőművesdandár.

A húsipariból, a húsosdandár. Ezek a tüntetéseken félelmetes alakok, különben most nem túlságos vérszomjossal indultak útnak.

A szerencsétlen, éttermi alkalmazottakból, egyik óráról a másikra, megalakították a «vörös pincérdandárt» és: előre a proletárállam védelmére!

Ezeknek egyik zászlóalját a mi laktanyánkban szerelték föl. Köztük volt a bodókvévházbeli, öreg zsidó pincér is. Riadtan suttogta a fülembe:

— Teccik látni, főhadnagy úr, mit csinálnak ezek? Hogy én egy golyót kapjak a hasamba? Mi az, hogy golyót? Egy gránátot! Aki sohse voltam katona. Tessék nézni ezt a lúdtalpat! És most kivezényelnek a frontra! A disznók!

Idehaza már csak bűdös tölkkáposztát és lóhúst kaptak a prolik és burzsujok egyaránt, mert a közéletmezést olyan proletárok irányították, akiknek sejtelmük sem volt a dolgokról s akiknek tudománya most teljesen csődöt mondott.

Általában, megdöbbenő tudatlanság pusztított mindenütt. Hiába hirdették, hogy szociális termelésből fakad a jólét, minden munka megbénult, az áru eltűnt s még a meglevő élelmékészletek is elrothadtak, megpenészedtek a raktárakban. A gazdaságok nyakára ültetett termelőbiztosok, a pótolhatatlan tenyészállatokat vágatták le, közéletmezési igyekezetükben. A boltokban működő, szociálizáló-biztosok meg úgy loptak s láncoltak a zárolt árucikkkel, hogy május elején már csak kocsikenőcs és légyfogópapír szomorkodott a kirakatokban.

A város pedig bűzlött, a hónapok óta eltakarítatlanul maradt szeméttől. Időnként, egy-egy felháborodott záporosó meg-megmosta s a csatornanyílásokhoz sodorta a szemetet, de az a rácson összetorlódott. Senki se törődött vele. Az egész városnak émelygett a gyomra a bűztől.

Az asszonyok jajgattak és átkozódtak az üres

piacokon, de Kum Béla, proletárboldogságról szavalt s Böhm elvtárs kardot csörtetett. Landler elvtárs, a szemüveges, pohos, zúgügység, lapos sapkát tett a fejére, katonaruhába bujt, kétméteres derékszíjját csatolt a hordó-hasára s mint hadtestparancsnok kiáltotta: utánam, proletárok! Pogány hadtestparancsnok kézigránátos derékszíjjal járt s hadtesteket vezényelt Szántó elvtárs és Fiedler és Haubrich meg az ördög tudja, még hány elvtárs.

Május első hetében elveszett Miskolc, a rimamurányi bányavidék, Fülek, Losonc, Léva, Érsékújvár, Galánta.

Keleten csak azért nem jöttek tovább a romának, mert a vöröshadseregnek komolyabb akadály állotta útjukat. A Tisza folyó.

Munkácsról, Ungvárról nem tudtunk semmit. Az Erdőskárpátok vidéke, nyilván régóta cseh kézen volt.

Az ember már nem tudta, mit kívánjon: melyik rabló verje meg a másikat?

A rokkant-bátyám hol szabadlábban sántított, hol ült, de valahogy mindig túljárt Jancsik elvtárs vöröseinek az eszén. És ahányszor kiszabadult, nyomban híradással volt:

— A József-körúton semmi baj, a csömöriek nem hagyják el a keresztmamát! Kitartás!

Orlay már szinte megnémult. Ujra meg újra átdolgozta, a laktanya-lefegyverzés tervét, mert minden nap változott a helyzet odakint a laktanyában.

A Csatapap meg sápadtan kóválygott szakadatlanul, hogy fölvegye a szétszakadt összeköttetések szálait, az újra meg újra szervezkedő, ellenforradalmi csoportok között.

Az egyetemeket és a főiskolákat, a Dormándy-féle összeesküvés leleplezése után, becsukták s az ifjúságot szélnék eresztették. Azaz: besorozták a vörösbe. Még azokat az immár «idegen» állampolgárokat is, akik még szeptemberben, Erdélyből, a Felvidék-

ről, a Bánságból és Horvátországból feljőve, íratkoztak be a pesti főiskolákra.

Nem törődött velük a kutya sem. Csak a belgrádi kormány követelte ki, a délvidéki és horvát egyetemi hallgatók hazabocsátását.

Akkor még nem tudtam, hogy ez az én sorsomba is belejátszik.

Lassanként elfásultam. Vagy még inkább: megkövesedtem.

Az agyam már nem fogta fel a dolgokat. Minden gondolat, gyötrő önkínzás volt és szinte menekültünk a gondolkozás elől.

De az az egyetlen gondolat, vágy, düh, keserűség, amely megkövesedett az agyunkban és a szívünkben, olyan komor és mázsás-súlyú volt, hogy éjjel-nappal éreztük rémületes terhét.

Ez a gondolat és érzés az volt: letörni, összezúzni, eltiporni ezt a vörös, nemzetgyilkos, kígyófészket!

A Csatapap azt dünnyögte:

— Még egy kis kitartás! Már félig összecsomósztuk megint a szálakat. A falu mindenütt a miénk. A nép végzett a tavaszi munkákkal s kezd körülnézni. A dühe forr, a kezek öklösödnek. Itt kell maradnotok a zászlóaljjal! Ha csűrhe, hát csűrhe. Az első fordulaton meggondolja magát s új helyzetben, mellénk áll.

Tartottuk hát a zászlóaljot. A parancs ugyan úgy szólt, hogy két hét alatt el kell érnünk a menetkészültséget, de mi húztuk-vontuk a felszerelést. A mozgó-konyhákat már május elején kiutalták, de mi nem vettük át őket az aréna-úti trénlaktanyában. Orlay széttépte a kiutaló írást s csak ennyit mondott:

— Nem kaptuk meg. Érted?

— Értem, kapitány, uram.

Denics elvtársat minduntalan letolták, hogy a zászlóalj még mindig nem menetkész s a boldogtalan hőscincér, méltatlankodva védekezett Mahler elvtárs előtt:

— De kérem, kérem! Hát mit csináljak, ha hiányzanak a mozgókonyhák! Abszolút, hogy milyen rendetlenség van a hadügyi népbiztosságon! Abszolút! Még mindig a fércelésnél tartanak! A gépfegyvereknél nincs meg a nézgevonasz, a világítópisztolyokról hiányzanak a csapott-célgömbök, a puskákon meg az ágyvájatok!

Ezeket a marhaságokat, a kaján Talicskáék adták be Denics elvtársnak. S a nagybajuszú törpehőrcsög bevette, hogy van nézgevonasz, hogy a csapott célgömb valami fegyveralkatrész és hogy az ágyvájatok hiányzanak a puskákról.

Mahler elvtárs pillogott s nem merte megkérdezni Denicstől, hogy mi az a nézgevonasz, a csapott-célgömb meg az ágyváját. Jó is volt, mert Denics se tudta. Ha Mahler mester lett volna valaha katona, úgy rúgta volna ki Denics Dániel régi-szocilistát az ezredből, hogy kalimpálva repült volna vissza a szabószakszervezetbe. De mert ő sem konyított a katonai dolgokhoz s ezt elárulni nem óhajtotta, csak ennyit dörögött idegesen:

— Akkor sürgősen igényelje ezeket, elvtárs!

Denics Dániel tehát félrevonult s megnyálazván tintaceruzáját, megírta az igénylést a nézgevonaszról, csapott-célgömről és ágyvájatokról. Nekünk sem mutatta meg, részben helyesírási aggodalmakból, részben, pedig azért, mert megbízhatatlan burzsujoknak minősülven, attól tartott, hogy elgáncsoljuk a dolgot. De hogy megírta, az bizonyos, mert félóra mulva, elvitte az írodából a zászlóalj-bélyegzőt, néhány pillanatra.

Ilyen abszolút-dolgok történtek Denics Dániel régi-szocilistával.

A vörösbakák a hasukat fogták röhögjükben.
De én már ezen sem tudtam mosolyogni.

Ha Magyarországra gondoltam: fájt.
Ha édesanyámra, testvéreimre és a rokonaimra
gondoltam: fájt.
Ha Borikára gondoltam: fájt.
Nem volt szabad gondolkozni, ha azt nem akarta
az ember, hogy beleőrüljön a gondolkozásba.

A hírek gazdátlanul szállingóztak...
A bécsi magyar követség egyik derék magyar
tisztviselője, Hajós követségi titkár, megmentett 140
millió korona kékpénzt, a vörössé változott bank-gassei
követségről, a nemzeti önvédelem számára. A vörös-
lapok persze bitang és aljas lopásként emlegették
utóbb a dolgot. De azokról a sok milliárdos értékekről
hallgattak, amelyeket Kun Bélák uralma rabolt el a
nemzettől.

Az nem volt lopás. Hanem szocializálás.

Bécsben megalakult az Anti-Bolsevik Comité: az
A. B. C. — Összegyűjti a külföldön szétszórt magyar
erőket.

Megindult az ellenforradalom lapja is. A «Bécsi
Magyar Futár».

Szegeden, vörösök és a megszálló francia csapatok
között őrlődve, gáncsvetések és kudarcok között szer-
vezkedett, a nemzeti gondolathoz hű tisztikar, meg
polgárság.

Csak nálunk nem történt semmi.

A fegyvermesterek kérdő tekintetére már nem tudunk mit felelni. Pedig hű szemeikben benne tükröződött a gyötrő kérdés: mikor szóltok, mikor hívtok, mikor parancsoltok már nekünk, édes gazdáink? Hiszen ez a szörnyűség, kibírhatatlan!

Mert ők is érezték, hogy készül, torlódik, feszül valami a földben és a levegőben.

Azután villogni kezdett Mihály kardja.

Székesfehérvárott — ellenforradalom!

Devecserben — ellenforradalom!

Kalocsa környékén, kirobbanásra készül már az ellenforradalom.

A Rábaköz népe kaszát köszörül a — ellenforradalom.

Csongrád megrázkódik és — ellenforradalom.

Délpestmegye nem akarja tovább túrni a vörös poklot a — ellenforradalom.

A Hajduság felhördül, a hajdu-városok fölemelik az öklüket és...

Nem bírom tovább a feszültséget. Elfutok este a sógorom lakására, a Verpeléti-útra. Van telefonja. Fel kell valakit hajtanom telefonon, meg kell tudnom, mi történik körülöttünk? Nem ülhetünk itt géppuskákkal, lövészerrel, pesti jeladásra várva, amikor a feldühödött vidék már fölzendült, maholnap harcban áll és végre, végre villogni kezd kezében, a bosszúálló Mihály arkangyal kardja!

Orlay is hazamegy a lakására, hogy ruhát váltson.

Éjjélig telefonálgatok. Beszélek vagy húsz emberrel. És semmi. Csak értelmetlen makogás. Budapest nem tud semmit, Budapest nem mozdul.

A sógorom meg a néném azt mondják, aludjam náluk. Hiszen úgy tönkrementem, mióta nem láttak, hogy szájalom rámnézni.

Varga fegyvermester tudja, hol vagyok. A telefon-számot is megadtam neki. Ha a Csatapap befutna a laktanyába a jeladással, ideszólhatnak telefonon.

Lenyomtak a pamlagra.

Elalszom kábultan.

S éjjélután kettőkor, hebegve, riadtan ráz föl a néném:

— Kelj föl! Katonák keresnek, a laktanyából! Az Istenért, mi van?

Motyogok valamit, fölkapom a rongyait s tá-molygok ki a sötét lépcsőházba.

Ott néhány értelmetlen szót morog egy katoná-árnyék, hogy nyomban menjek a laktanyába s ledobo-gunk a lépcsőn.

A házmester, papucsban dideregve áll a nyitott kapu előtt s döngve csapja be mögöttünk a vasrácsos ajtót.

Kint állok az utcán s pislogva nézek körül. Szu-ronyos-puskájú kis csoport álldogál az út közepén a sárgafényű gázlámpa fényében és — megdermedek.

Orlay szálas alakja áll a szuronyos katonák között.

Átvillan az agyamon, hogy: letartóztattak. És az alatt a tíz lépés alatt amíg hozzájuk érünk, előnti egész testemet a veríték és villámsebességgel rohannak a gondolataim. — Foglyok vagyunk... visznek a vész-törvényszék elé... Korvin-Klein Ottó, a hirhedt kis púpos hóhér elé... Vagy a lovardánk mögött állítanak bennünket falhoz... S mire a nap fölkel, csak két kihült halott hever a fűben... Orlay kapitány meg a segéd-tisztje... A Csatapap talán már nem is él... És Varga... Uristen, szegény anyám! És Borika... Hát ez lett a vége mindennek...

— Szervusz! — dörmögi komoran Orlay s rászól az emberekre. — Mehetünk!

A szuronyos vöröskatonák körülvesznek s elindu-lunk a sötét Átlós-út felé, Kelenföld felé. A lépéseink

kongva kopognak az elhagyott utcán. Kísérőink mind idegenek. Egyik sem a mi zászlóaljunkból való.

Lopva visszanéztek.

A sógorom lakásának ablakai világosak. A néném az ablakfélfának dülve zokog s riadtan áll mellette az ura hálóiinges alakja, meg a kislányuk.

— Mi van? — kérdezem halkán a gazdámtól.

— Nem tudom — mormogja csöndesen.

Várom, hogy ezek az ismeretlen, szuronyos-fegyverű árnyak ránkörmedjenek s eltiltsák a beszédet. Foglyoknak nem szabad beszélniök.

De ezek csak dobognak szótlanul. Úgy látszik, nem tudják, a fogolykísérő járőr dolgát. Toborzott, vagy szakszervezeti katonák lehetnek. Olyan iskolázatlanok, hogy még a pisztolyainkat is nálunk felejtették.

Orlay hallgat. A Duna felől hűs szél legyint felénk s mintha egy árnyalattal világosodnék ott az éjszaka. Pedig az égen, barna felhők terpeszkednek.

Bekanyarodunk, a csupasz mezők között húzódó, Lenke-útra.

És megint vonulni kezdenek a fejemben a szomorú, céltalan gondolatok. — Ez a komor út, itt a szuronyok között, olyan, mint Damjanicsék-útja Aradon. Csak a pap hiányzik. Persze. A vörösök fütyülnek az ilyen ceremóniára. Úgy intézik el az embert, mint a sintér a kutyát s úgy rúgják be a gödörbe, akár a dögöt. Itt nem lesz hát kivégzési négyszög, fekete dobok pergése és «Imához!» — Mindegy. Az az Atya, aki odafent van — bárhogy tagadják létét ezek a véreskezű, vörös örültek — tudja, látta az életemet. Küzködtem, harcoltam, nyomorogtam. És tudja, látta, hogy nem sokat tettem magamért. Csak anyámért, meg ezért a földért, amelynek egyetlen barázdája sem az enyém és mégis úgy szeretem, mint az anyámat. És Borikáért. Hasznot sohse kerestem. Csak kenyeret. Meg a becsületet. Nem akartam lenni, semmi sem. Csak lélek, amilyennek az Isten akarja s ember és magyar.

Ezekén túl: Borika ura, meg ha gyerekeket adott volna a Teremtő, azoknak az apja. De most, alighanem, mind-ezeknek vége. Valaki kiszimatolta a dolgunkat s föl-adott. Ha a bátyám éppen szabadon van, talán hírt tud neki adni a néném. És akkor még Pentimalli vagy Romanelli...

A mezőkről, hűs tavaszi földszag árad felénk. Búcsúzol, föld? Igen, te jó voltál mindig és hű! Téged megáldalak, ebben a szomorú pirkadásban. És megáldom azokat, akiket szerettem. Csak Vargának ne legyen baja. Négy gyereke van. És a többieknek, akiknek a szeme annyi szorongással és hűséggel kérdezte mindennap: mikor, százados úr, mikor, főhadnagy úr?

A néném azt mondta az este, hogy az öcsém is lakat alatt ül Kaposvárott. Nem tudom, mibe keveredett bele, de talán megússza a dolgot. Ezek a vörös haramiák, megelégedhetnek az én fejemmel. Hiszen ez is elég. Ez az egy élet. Amely most, áprilisban volt huszonnégyesztendő. És amely, ha így akarta Isten, elég volt nekem is.

... Fölbátorkálunk a Délivasút töltésére, átvágunk rajta és már a laktanya sötét ablakai alatt megyünk. A törzspülete emeleti sarkán, éppen itt fölöttünk, van a hadisír-nyilvántartó iroda. A Csatapap irodája. Ugyan belép-e még oda valaha, a Csatapap?

Befordulunk a kapun.

A laktanya-ügyeleti szoba ablaka világos.

Félperc múlva, Mahler elvtárs meg Szücs elvtárs előtt állunk. Most, most hirdetik ki előttünk a letartóztató végzést — vánszorog fejemben a kimerült gondolat — és azután... Ej, mindegy!

Mahler elvtárs valami írást emel föl az asztalról s hozzánk fordul:

— Sajnálom, hogy az elvtársakat fel kellett zavartatnom — mondja — de nem tehettem mást. A hadügyi népbiztosság parancsa.

Ámuldozva hallgatjuk.

Az meg folytatja:

— A kelenföldi állomáson áll egy katonaszállítmány. A Szatmári-különítmény. A parancsnokai ismeretlen okból, elhagyták a szállítmányt. Azt kell átvenniök az elvtársaknak. Szücs elvtárs önökkel megy és közli majd a legénységgel. A további parancsokat útközben kapják. Egyébként megnyugvásomra szolgál, hogy az elvtársak elkerülnek az ezredtől, mert, nem kutatom miért, önök hetek óta halasztgatták a mozgókonyhák átvételét. Önök miatt és Denics elvtárs idéetlen igénylései miatt, lehetetlen helyzetbe kerültem a népbiztosság előtt.

Nem szólunk egy szót sem, köszönés nélkül lépünk ki Szücs elvtárssal a folyosóra.

Százmazsás kő esett le a szívünkről.

Napkelte.

Zörög velünk a vonat.

Két ember áll előttünk, a töröttablakú, harmadosztályú kocsifülkében. Jó magyar arcok, tisztességtudó vigyáz-állás. Látszik, hogy régi altisztek.

— Mink, kérem, a székhelyadosztály mellett harcoltunk. Én őrmester voltam, a társam, Balogh János pedig, tizedes. A szatmármegyei nemzetőrséggel fogtunk fegyvert az olájok ellen. Azért hívtak úgy, instállo, hogy: Szatmári-különítmény. Mikor a székhelyek fegyverszünetre léptek az olájokkal, mink Királyházán lágeroztunk. Ott tudtuk meg, mi történt. Azután körülvettek bennünket a veresek s hajtottak visszafelé Nyíregyházának. Oszt azóta csak mars, mars, furtonfurt — mars. Tegnapelőtt Gyöngyösön bevagonézozás, de az este, eltűntek valahun a veres elvtársparancsnokok, akiket, a mi régi tiszt uraink helyébe,

még Tiszafüreden kaptunk. Mer azokat, még ott elkomandérozták tőlünk, szegényeket.

— Mi is tisztetek vagyunk — mondja Orlay. — Én százados vagyok, a segédtisztetem meg főhadnagy.

A két ember egymásra néz és a csillagtalan tizedes megszólal:

— Láttuk mink azt kérem, az első perche, amikor át teccettek venni a szállítmányt, hogy tiszt urak.

— Mi meg azt láttuk, hogy becsületes katonák — dörmögi Orlay.

— Hát ez a százhetven ember, ez mind magyar — bólogatnak. — Egy se veres. Osztt most politikai megbízottunk sincs. Hála a Jóistennek!

Valami vidám derű száll meg bennünket.

Hiszen ezekkel az emberekkel lehet valamit kezdeni! Csak géppuskánk is lenne! És csak tudnánk, hova visznek bennünket? De egyelőre csak annyit tudunk, hogy Tárnok és Martonvásár között, dőcög velünk a katonavonat, a napfényben fürdő Dunántúlon.

És a vonat nem áll meg, se Martonvásáron, se a Velencei-tó mellett. Lassan, de egyre dőcög Székesfehérvár felé.

Dinnyés után izgulni kezdünk.

Ha igaz a székesfehérvári ellenforradalom híre, akkor, bárhova akartak is irányítani bennünket a vörösök: százhetven jó puskással, erősebb lesz a felkelők táborai!

Székesfehérvár azonban csöndes. Az állomáson riadt, nyomott hangulat.

Egy barna, tiszt külsejű katona vár bennünket. A bemutatkozásánál csak annyit értünk a szavaiból, hogy volt vezérkari százados. Mikor látja, hogy nincs velünk politikai megbízott s a köpenyünkön észreveszi a kopott bársonygallért; megkönnyebbülten sóhajt föl.

— Be kell mennetek a püspöki palotába. Ott szállásoltok be. Hála Istennek, hogy végre megint látunk tisztességes embereket.

— Mi volt itt? — kérdezi Orlay sűgva.

A százados sóhajt és legyint.

— Semmi. Elsietett számárság. Előre ellotyogták a dolgot és néhány tiszt fölvarrta a csillagokat. A vörösök megneszelték a készülődést, a falvak betóduló népét mar a határban gépfegyverekkel fogadták s vége volt az egésznek. A Fabik- meg Gombos-féle terrorkülönítmény nyomban idezúdult, lefogott néhány tisztet, de bizonyítani senki se tudott semmit. Szamuelli Zoltán tovább is ment a terroristáival, Ajkára, Csingervölgybe, Devecserre. Bajákyéknak talán jobban sikerül a dolog. Ti mindenesetre maradjatok itt, amíg lehet, mert hátha nekilendül a Dunántúlon a felkeés. A városban meg itt ül még, a Fabik-különítmény hatvan embere.

— — — — —
A szép, nemesvonalú, püspöki palotában: szemét és bűz. A Fabik-különítmény letette a névjegyt.

Orlay elszörnyed és feldühösödik.

Magához hivatja a Fabik-szakasz parancsnokát és úgy lép fel vele szemben, hogy az összekapja magát.

— Azonnal szerelnek s útbaindulnak Pestre! Most érkezett a telefonparancs!

— Igenis! — mondja a bőrkabátos ember, tisztelegve. Ez csakugyan lenetett valaha katona.

A bőrkabátosok elvonulnak, Orlay meg suroltatni kezdi a folyosókat, termeket!

Azután elmegyünk az állomásparancsnokságra, föl a Zichy-ligetbe.

És ott elámulva fogad bennünket, a csillagtalan Nádosy huszárezredes, aki 1917-ben, a szabadságon levő Orlayt helyettesítette az ezrednél.

Tegnap szabadult ki ő is, a letartóztatásból.

— Nem tudunk mi ellenforradalmat csinálni, uraim — mondja leverten. — Nem konspirátor-fajta a ma-

gyar. Eljár a szája, idő előtt. Most kaptuk a híret, hogy Devecser környékén is leverték a mieinket. Szegény Bajáky hadnagyot meg két emberét ki is végeztette az a hiéna, Szamuelli Zoltán. De talán a Rábaköz erősebb lesz. Maradjatok itt, amíg lehet! Greiner százados azt mondja, hogy a ti embereitek: fehérek.

Négy napig tisztíttatta Orlay a püspöki palotát. Valakitől megtudtuk, hogy Prohászka püspök, a megyeház-utcai kanonok-soron, egyik kanonokánál húzta meg magát.

A gazdám elment hozzá, hogy megtudja tőle, hova szállíttassa, a püspökség szép, öreg bútorait és képeit? Mert a palota, átjáróháza lett minden terroristának, kóbor vöröskatonának.

Két nap alatt becsomagoltatott minden értékes dolgot és a szatmáriak hűségesen áthurcolták a megjelölt helyre.

Mikor Orlay elment hozzá jelenteni a hurcolkodás befejeztét, engem is elvitt magával.

Csak öt percig voltunk a püspöknél, de fölemelte a lelkünket. Ennek az embernek a hite és ereje, erősebb volt, mint egész Magyarország.

Meghatottan csókoltuk meg a kezét.

Mikor becsapódott mögöttünk a kanonok-ház kapuja, megszólalt Orlay:

— Ez az ember, nem földi ember. Szent.

...Délután átszólt hozzánk Nádosy ezredes, hogy Zichyfalva meg Seregélyes környékén, kóborló vöröskatonák fosztogatnak. Betörnek a kastélyokba és terrorizálják a falvakat.

Orlay kiment negyven emberrel az állomásra, mozdonyt, kocsit kért és elrobogott.

Hajnalra tért vissza tizenegy, megkötözött fosztogatóval. Volt közöttük sebesült is.

— Ezt a bitangot lábönlöttük. De egyet kupán is lőtt, Orosz tizedes. Ott földelték el, egy kukoricásban.

— A kapitány úr is megsebesült? — meredtem rá, a bekötött balkeze-fejére.

— Ez semmi! — legyintett. — Az egyik briganti felémsújtott s a puskacső célgömbje meghasította a kezemet. De most eredj, add át ezeket a vörös mák-virágokat az állomásparancsnokságon. Hadd dugják őket fogdába!

Mikor visszafelé ballagtunk az állomásparancsnokságról, azt mondotta Orosz tizedes, hogy a gazdám korbáccsal ment neki, a Zichy-kastélyt fosztogató egyik csoportnak.

Hatodik nap reggelén távirat érkezett Pestről, hogy a Szatmári-különítményt vegye át egy fehérvári volt tiszt s induljon vele útnak Kaposvárra. Orlay meg én pedig jelentkezzünk Kelenföldön az ezrednél.

— Pesten is készül valami! — súgta a fülünkbe Nádosy.

Orlay egy ideig még erőszakoskodott telefonon a hadügyi népbiztossággal, hogy valamiféle ürüggyel, magunkkal vihessük a szatmáriakat is. De hasztalan.

... Alkonyatkor befordultunk a kelenföldi laktanya kapuján.

Tíz perc múlva közölték velünk, hogy át kell vennünk a régi zászlóaljat s holnap útbaindítanak a frontra.

Varga elbiciklizett a Csatapap lakására.

Este odajött Orlay szállására, a páter.

És akkor tudtuk meg, hogy bekapcsolódott egy új mozgalomba. — A Dormándy-féle szervezet foszlányait újból összeszedte, a széttépett szálakat újra összebogozta és szívós munkával fejleszti tovább — valaki.

Az a valaki — Lemberkovits Jenő százados volt.

Zászlóaljunk, amellyel másnap útbaindultunk, még harmadában sem ez volt, amelyet néhány nappal azelőtt itt hagyunk.

Távollétünk alatt úgy össze-vissza forgatták, annyi embert vezényeltek el belőle s annyi újat hoztak helyettük, hogy voltaképpen csak a zászlóalj elnevezése, illetve száma volt a régi.

Alapjában véve nem sok különbség volt a régebbi, meg a mostani között. A régebbiben körülbelül száz-harminc emberünk volt, hosszú hetek kínos munkájával összeszedett, megbízhatóbb elem. Most, hogy megint átvettük a zászlóaljat, már csak vagy kilencven volt meg közülük.

Merőben ismeretlenek voltak a tisztek, azaz, bocsnat, a vörös-egyenlőség szerint: parancsnok-elvtársak is, az egyetlen Horváth Ágoston kivételével. A választott-parancsnokok közül, csak Talicska János elvtársat ismertük.

Horváth Guszt, önkéntestársam volt hajdanában, a világháború elején. A tisztiiskola elvégzése után elszakadtunk, más-más időben s más-más alakulatokhoz is kerültünk a harctérre, úgyhogy azóta, most találkoztunk először. Tartalékos főhadnagyként szerelt le s néhány napja rántották be a vörösök. Szélesvállú, nagydarab fiú volt. Ő volt az 1. század parancsnoka.

A 2. századé, Benke Ernő volt tartalékos főhadnagy. Nem ezredünkbeli volt, akkor láttuk először.

A 3. századot Cserény Lóránt vezette. Ez tényleges tiszt lett volna, de még a Károlyi-uralom alatt kilépett s elment hivatalnoknak. Őt se ismertük azelőtt.

A három gyalogszázadon kívül, volt egy hat gép-

fegyverből álló géppuskaszázadunk is. Hammer, volt tartalékos főhadnagy parancsnoksága alatt.

A századánál szolgált még egy tartalékos tisz. Birovics zászlós.

A gyalogszázadok minden szakaszparancsnoka, úgynevezett választott-parancsnok volt.

Új politikai megbízott is került a zászlóaljhoz.

Denics Dániel katonai szaktekintélye ugyanis olyan esorbát szenvedett a hiányzó csapott-célgömbökkel, a nézgevonasszal és az ágyvájatokkal kapcsolatban, hogy magas ívben repült ki megbízatásából. Sőt, majdnem kirepült miatta Mahler is.

Az új politikai megbízott, magas, szélesvállú, jó megjelenésű ember volt. Neuholz Jánosnak hívták. Miskolc-környéki munkásgyerek volt, aki azonban élete javarészt Svájcban és Ausztriában töltötte. A munkakönyve szerint, igen jó keresetű, hajómotor-szerelő volt. A háború alatt, mint hajógyári katonamunkást, több ízben kiküldötték Kielbe és Hamburgba anyagátvitel végett s akkor kapcsolódott be, a német munkások és tengerészek között folyó kommunista szervezkedésbe. Szókimondó, higgadt, emberséges, értelmes embernek bizonyult, meggyőződéssel hitte, hogy a kommunizmus megváltja a világot. Éles határvonalat húzott a kommunista elv és a bolsevizmus között, amelyet ázsiai barbárságnak nevezett. Úgy vélte, hogy ha a kommunista kiáltványt zsidók nélkül és prófétai önzetlenséggel megvalósítják valaha, hát az az emberi-ség aranykorszaka lesz. Ez a meggyőződés és hevület hagyatta vele ott, jólfizetett bécsi állását. Május első hetében jött haza s akkor került politikai megbízottként a zászlóaljhoz.

... Orlay átvette a zászlóaljat, én meg átfutottam még egyszer a fegyvermesterekhez.

— Kitartás, Varga! — mondtam kezét szorítva velük. — Amilyen hamar csak lehet, itthon leszünk újra. Addig tartsák az összeköttetést — tudja kivéll

— Igenis tudom, főhadnagy úr — dörmögte Varga.

Kivonultunk a Józsefvárosi pályaudvarra. Orlay, én meg a századparancsnokok lóháton. Neuholz elvtárs, mint ideális kommunista-hoz illik, aki maga jár elől jó példával, a zászlóaljtorzs telefonistái között, fegyelmezett katonaként gyalogolt.

Vonatra rakodtunk s a szállítmány elindult.

Neuholz egyideig köztünk ült a parancsnoki személykocsiban, azután visszahúzódott. Egész viselkedése szinte nobilis volt. Csak ámuldoztunk rajta.

— Ez komolyan veszi a dolgát — vakarta meg a fejét Horváth Gusztó.

— Egy hónap múlva kétségbeesik majd, az eszmény és valóság között levő különbségen — dörmögte Orlay. — S akkor vagy ledurrantja Kun Bélát vagy pedig rájön arra, hogy a kommunista kiáltvány, megvalósíthatatlan, Homunkulusz-fantazmagória.

Késő este Gödöllőn állott meg a szállítmány.

Az egyik holtvágányon, étkező- és hálókocsikból álló vonat állott. Ebben székelt a vöröshadsereg főparancsnoksága.

Orlay átment jelentkezni.

Húsz perc múlva avval jött vissza, hogy Stromfeld Aurél vezérkari főnök is behívatta a fülkéjébe. Irányításunk különben: Hatvan—Lőrinci.

Utóbb egészen közel hajolt hozzám s úgy súgta a fülembbe:

— Stromfeld, emlékszel, hadtest-vezérkari főnökünk volt a háborúban. Onnét ismer. Meghallotta, hogy jelentkezem, erre behivatott. Arra kért, hogy igyekezzünk rendbeszedni a csapatokat, mert fel akarja menteni a Felvidéket. A bolsevizmust, belülről, nem tartja megdönthetőnek, mert megítélése szerint az itteni tömegek és a vöröshadsereg, túlon túl fertőzöttek már. Mire pedig kiábrándulna a nép a forradalmi hangulatból és sikerre számíthatnak az ellenforradalmi megmozdulások: addigra annyira befészkelik magu-

kat a csehek a Felvidéken, s haderejük annyira megszerveződik, hogy nem bírjuk kidobni őket. Az a terve, hogy a felszabadítandó Felvidéken nyomban soroztat s inficiálatlan emberanyagból új ezredeket állíttat föl. Ezekkel akarja azután leverni, Kun Béláékat. Úgy vélekedik, nem szabad megengednünk, hogy a csehek teljesen berendezkedjenek Északmagyarországon s ezért, a rövidebb utat választván, az időért harcol.

— Akárhogy verik is szét ezt a vörös kígyófészket,
— sóhajtottam — csak sikerülne már valamelyik terv, a sok közül!

— — — — —
Lőrinci községben kirakodtunk s a parancs szerint laktáborba szállottunk.

Akkor követte el a gazdám az egyetlen katonai hibát, talán egész életében. Elkövette pedig avval, hogy a harmadik századot, amelyben a megbízható embereink voltak, a hosszú község északi végében szállásoltatta el. A zászlóaljparancsnokság pedig a falu déli részén levő kastélyba került, mert annak volt telefonja.

Orlay másnap reggel kivonultatta a zászlóaljat s kemény harcgyakorlatra fogta. A második század már emiatt morgott. Mikor azután hazafelé menet, három vöröskatona ellopott egy disznót a faluvégén s a kárvallott magyar örement velük, véresre verték.

Orlay, nyomban lefogatta őket és Neuholz határozott helyeslése mellett, olyan huszonötöt vágatott rájuk, hogy kilométerekre hallatszott az üvöltésük.

Estére föllázadt a zászlóalj!

Lármásan tolongtak a feldühödött emberek a kastély körül.

— Le a proletárverő parancsnokkal!

— Le a politikai megbízottal!

— Kötélre velük!

— Vesszen Orlay!

— Vesszen Neuholz, a proletárság árulója!

A harmadik századhoz szóló telefon már nem működött. A Hatvanra vezető állami vonal sem. A lázadók elvágták.

A géppuskás század Birovics-szakaszának fele, a kastély istállójában volt szálláson. Ennek a gépfegyvert sikerült felhoznunk az erkélyre. Előlről tehát tarthattuk magunkat valameddig, de ha a zendülők a park felül törtek volna ránk, csak az utolsó pisztolytöltényig védekezhettünk volna.

Neuholz arra unszolta Orlayt, hogy a kastély-istállóban álló lovával, vágtsa ki a még szabadon álló park-kaput, száguldjon Hatvanba s hozzon onnét csapatokat a zászlóalj lefegyverzésére.

A gazdám el is vágta.

Lövések dördültek el utána a sötétben.

Mi pedig végigszorogtunk életünk legszörnyűbb éjszakáját.

A megbotozott csirkefogók tovább bujtogattak. S az első és második század vért akart inni.

Szerencsére találtak valamelyik pincében néhány hordót és megelégedtek a — borral. Ez azután megmentett bennünket.

Mire kivirradt, horkoltak a lázadók.

Kora reggel jelentőlovas jött Hatvanból. Az ott székelő Landler-féle hadtestparancsnokság elrendelte, hogy a zászlóalj nyomban rakodjék vonatra s induljon Hatvanba. Ott történik meg, lefegyverzése.

A századok mit sem tudtak a visszaszállítás céljáról. Egyébként: mintha kialudták volna a tegnapi dolgot. Egyetlen szó se hangzott el Neuholz ellen sem. Mintha kicserélték volna az embereket.

De hogy a bujtogatók gyanúperrel éltek, az kitűnt akkor, amikor Hatvanba ért a szállítmány. A kocsik tetején tűzkészültségben állottak a gépfegyve-

rek és a toborzott proletárok töltött puskákkal állottak a vagonok ajtajában.

A lefegyverzésből nem lett semmi. Nem is lehetett volna, mert Hatvanban nem volt erre való erő.

A zendülők tehát gúnyosan röhögtek Neuholz felé és belekezdtek abba a dalba, hogy: «Csalódni fáj...»

Délután ötkor parancs érkezett, hogy leszerelés helyett, azonnal továbbgördül a szállítmány Lőrinci—Pásztó felé, mert a pincérdandár este megfutott a frontról s a postáshadosztályt is visszavetették a csehek. Azóta a Zagyván is átkelhetett az ellenség, mert délután három órától már Kisterenye se jeletkezik.

Elénkhajtott egy páncélvonat. Nyomában megindult a mi szerelvényünk is.

A váratlan fordulat fölvetette azt a kérdést, ki legyen a zászlóalj-parancsnok? Horváth Gusztó is húzódozott tőle, én is. De meg nem is tudtuk megállapítani, ki a rangidős közöttünk? Gusztó avval érvelt, hogy ő annyit ért a zászlóaljvezetéshez, mint hajdú a harangöntéshez. Viszont én — hajtogatta — hosszú ideig voltam zászlóaljsegédtiszt, tehát ismerem ezt a mesterséget. Végül is Neuholz rábeszélésére elvállalta a dolgot. — De csak avval a feltétellel, hogy ő csupán forma szerint parancsnok. Mindenben én döntsek s én is intézkedjem.

Magunkhoz hívtuk a századparancsnokokat.

Akkor tűnt ki, hogy a második század parancsnoka, Benke Ernő, Hatvanban elillant. Egyéb megoldás híjján Talicska János vette át a századot.

Kiadtam hát a rendelkezést, hogy ha váratlanul, még a vonattal ellenségre bukkannánk: az első század jobboldalt ugrál le a kocsikról s a töltésről jobbra fejlődik harchoz, a Talicska-század balra, a harmadik század pedig tartalékként követi a másodikat. A gépfegyverek közül egy-egy gép a szárnyakon, egy-egy a töltés mentén nyomul előre. Kettő, további rendel-

kezést vár. A két tűzvonal-századnak erős harcjár-örökkel kell biztosítania a szárnyakat.

Horváth Guszti és Neuholz, határozottan becsülő szemmel méregetett, ezután az intézkedés után.

Lassan, sötét füstöt eresztve, dohogott előttünk a páncélvonat s az embereink szótlan figyelemmel nyujtogatták a nyakukat a kocsiajtókban.

Alkonyodott, majd beesteledett.

Pásztótól kezdve, már minden állomáson megállott a páncélvonat. Fiatal, csillagtalan huszárzászlós volt a parancsnoka. Le-leszállott s érdeklődött az állomásfőnököktől, meddig van még telefonösszeköttetésük.

Mátraszöllös azt mondotta, hogy csak Tarral tud beszélni.

Tar csak Mátraverebélyel.

Verebélynek egyízben már megszakadt az összeköttetése Nagybatonnyal, de utóbb megint felelt neki a batonyi állomás.

A páncélvonat meg a mi vonatunk mozdonyvezetője, szikrafogó rácsot tett a kéményére s leoltott lámpákkal, csigalassúsággal haladtunk tovább a sötétségben.

Nagybatonyban sötét volt az állomás is.

A főnök suttogva közölte, hogy nem mehetünk tovább, mert a Nagybatony és Kisterenye között levő őrház, már nem felel. Utolsó jelentése az volt, hogy a csehek alkonyatkor átkeltek a Zagyván s előőrseik közvetlenül az őrháztól északra állottak föl éjszakára. Biztosítóvonaluk lezárja a Kisterenye felé vezető közlekedő utakat és a Nemti—Parád felé húzódó völgyet.

A páncélvonat helybenmaradt, tűzkészültségbe állította egyetlen ágyúját, én meg hátratulattam a szerelvényünket vagy félkilométerrel. Nem akartam, hogy a kirakodó zászlóalj véletlen zaja, elhallatsszék az ellenségig.

Azután lassan, zajtalanul előnyomultunk a nagybátonyi vasúti állomásig.

Mély csönd volt, csak a környékbeli kutyák ugattak időnként.

Talicska elvtárs átváltozott katonává. Magától jött hozzám:

— Főhadnagy úr, kérem — suttogta. — Tessék megengedni, hogy előre menjek egy rajjal az őrházig.

— Rendben van Talicska, úgyis ki akartam küldeni egy járórt.

Neuholz jól hallotta, hogy Talicska, főhadnagy úrnak s nem elvtársnak szólított, de nem szólt semmit.

Talicska elzörgött a rajjal a sötétbe, a századok pedig a töltés két oldalán, lépcsőzött szakaszokban nyomultak előre.

A páncélvonat tűzkész állapotban, mozdulatlanul maradt, a nagybátonyi állomáson.

Félóra múlva, egyetlen lövés nélkül, elértük az őrházat.

A vasúti őr azt mondotta, hogy a cseh előrszonal néhány száz méternyire van az őrház mögött.

Összevontuk a századokat az őrház körül a töltésmenti árkokba, a gépfegyvereket fölállítottuk úgy, hogy kelet-észak-nyugat irányában, nagy félkörben működhessenek s a terepkutatókat és harcjárőröket előbbre küldöttük vagy nyolcvan méterre.

Azután kiment a suttogva továbbadott parancs:

— Fegyverrel a kézben, pihenő!

És akkor összeültünk a vasúti őrral.

Térképünk nem volt. Csak az ő tájékoztatásából tudtuk fölvezetni, az előttünk ismeretlen terepet.

A vasúti töltés és az út, széles völgyben húzódott északkeletnek, a Zagyva mentén. Kisterenye előtt megtörik a Zagyva vonala.

Ott torkollik be keletről a nemti völgy s abból siet a Zagyva Kisterenye alá, hogy ott irányt változtatva, délnyugatnak fusson tovább. De Kisterenyétől

északra is folytatódik a mélyvonal. S egyre magasabb dombok között húzódik tova, Salgótarján, Somoskő-újfalú, Ragyolc, Fülek irányában.

Kisterenye tehát két, nagyjában derékszöget alkotó völgy sarokpontján s egyúttal a Zagyva-könyök fölött fekszik.

Éjfél lett, amire mindezeket tisztáztuk.

— Ezekután mire határozza el magát, elvtársam? — kérdezte Neuholz, aki Horváth Gusztival együtt, ott hasalt mellettem a padlón, a pokrócokkal elsötétített ablakú őrházban, egy villanyzseblámpa apró fénykörében.

— Még nem tudom, át kell gondolnom a dolgot — dörmögtem. — Addig aludjanak! Hajnalban támadunk.

Eloltottam a lámpát és tüprengeni kezdtem.

Életem legkülönösebb és legfogasabb kérdésével kellett megbirkóznom.

Órákhosszat viaskodott bennem két gondolat.

Ha a támadást legjobb tudásom szerint visszűk keresztül s az sikerül, evvel jókora magyar területet mentünk a megszállástól és talán a későbbi végleges birtokbavételtől; de elodázzuk a proletárdiktatura katonai összeomlását, tehát meghosszabbíthatjuk Kun Bélának rémuralmát.

Ha viszont, szándékosan, úgy készítem elő a támadást, hogy az, harcászati hibáinál fogva, vereséggel végződjék, akkor a bolsevizmus ugyan előbb összeomlik, de további nagy magyar területek kerülnek idegen uralom alá és veszhetnek el, későbbi idők számára is.

Melyik a fontosabb szempont, Uramisten?

Ha elkövetek mindent, hogy megnyerjük a harcot, továbbgyilkolnak Szamuelli terrorlegényei. És fölrémlettek előttem, felakasztott és halomragyilkolt, becsületes magyar emberek százai.

Nem, ezt nem! — sikoltozott bennem az iszonyo-

dás. — El kell veszítenünk ezt a harcot, hogy mielőbb végetérjen ez a vörös hóhérvilág!

De azután peregni kezdett előttem az elragadott területek riasztó sorsának képsora. Az összezúzott magyar címer... A letaposott zászló... A megkínzott magyarok százezerei... Az elnémuló magyar iskolák... szószékek... Az ősi portájukból kiüldözött, földjeikből kiforgatott, síró magyar családok... Akik rám mutogatnak és azt jajgatják: — Te is oka vagy, hogy ez lett a sorsunk! Mert amikor fegyver volt a kezében, nem használtad azt a fegyvert... Tíz-húszezer családot löktél, az ellenség ökle és talpa alá!

Nem, nem, nem! — ordított föl bennem minden vércsöpp.

Melyik utat válasszam hát, könyörülő Isten? Kiket féltsek jobban? Melyik kép a szörnyűbb? Mit kell tennem, én Uram?

Húvös éjjel volt, mégis kigyöngyözött homlokomon a veríték.

S ez az egész iszonyú kérdés csak bennem kavargott. Még csak tanácsot se kérhettem senkitől. Ha fölébresztem Gusztit — gondoltam — az csak makog álmoságában s olyan fáradt, hogy meg se fogja az értelme, ezt a rémületes dilemmát. Neuholz? Az előtt ki sem nyithatom a számat.

Mi volna, ha most fölkelnék — váltott megint a gondolatom — kiosonnék a sötétbe s elrohannék e két gigantikus malomkő közül?

Semmi. Semmi se intéződnék el vele. Legfeljebb az történnék, hogy a tanácstalan Horváth Guszti, jól vagy rosszul végrehajtana azt, amit Neuholz akarna. Az pedig bizonyosan, sikeres támadást kívánná. Neuholz csak a kommunizmust szolgálja, tehát nem hallána meg sem Szamuelli áldozatainak hörgését, sem a rabságbalökött magyarok jajgatását. Ő csak fantómot lát, amely akármilyen véres, neki: az eszme győzelme. De én gyűlölöm ezt a fantómot! Mert em-

bertelen, életellenes, megvalósíthatatlan agyrém, amely mégis éls amíg szörnyű kudarca bebizonyosodik, könnyben és vérben gázol, könyörtelen konoksággal. És mióta itt van s fojtogat bennünket, minden gondolatommal a pusztulását szolgálom.

Akkor hát annak az elcákezőjét kell tennem, mint amit Neuholz akarna. Tehát úgy kell keresztülvinnem a támadást, hogy elveszítsük az ütközetet.

De akkor meg — Uramisten! — ez az egész vidék az ellenség prédája lesz. Akkor annak a pozsonyi kisfiúnak, a magyar zászló mártírjának, százszámra lehetnek követői!

Erre felmorajlott a lelkemből a felháborodott vád: — Hát mi vagy te? Heródes? Magyar gyerekek Heródese?

A torkom kiszáradt, a nyelvem olyan volt, mint valami kérges, cserzett, bőrdarab.

Fáradt voltam, harmadik napja alig aludtam valamit, a lábam sajgott a csizmámban és a szívem sajgott a mellemben.

Szólongattam magamban a józan ész.

Nem felelt, mert már felőrlődött az őrző kényszerben.

Szólongattam magamban Mihályt. Látrányi Mihályt. Nem felelt, mert erre a kérdésre nem volt bölcsessége.

Szólongattam Szent Mihályt. Az arkangyalt. — Nem felelt, mert neki csak egy pallosa van és nem két rém ellen harcol.

Szólongattam a Jóistent. — De hiába mondtam, hogy: Legyen meg a Te akaratod! — mert ebben a kérdésben nem adott választ a Miatyánk. A Miatyánk csak a jóra ad világosságot, de hogy két rossz közül, melyiket válasszuk, arra nincs útmutatása. Mert egyik rossz sem lehet Isten akarata. Sem az, hogy terrorista rohamkészek alatt vesszen a fajtám, sem az, hogy újabb magyar százezrek kezére csattanjon rá, a cseh bilincs.

...Ne vígy minket a kísértésbe... Jaj, hiszen itt nincs kísértés, csak egy hajmeresztő kérdés!... És szabadíts meg a gonosztól... De melyik gonosztól? Melyik a nagyobb gonosz? Melyik megoldással vétkezem kisebbet, mondd meg, mondd meg, mindentudó Atya?

Lehet, hogy nem volt már szárnya a könyörgésemnek.

Mert az Atya hallgatott.

A Fiú vérrel verítékezett.

És a Szentlélek világossága, mérhetetlen messze volt tőlem.

Szörnyű próbára vetett a Teremtő.

Huszonnégyéves voltam akkor és olyan magamra-hagyott árva, hogy úgy éreztem: nincs rajtam kívül senki, a megátkozott földgolyón.

De ha ma, huszonegy esztendővel azután a gyötrelmes éjszaka után, visszagondolok arra a riasztó dilemmára, ma is azt mondom: nincs olyan bölese a világnak, aki meg tudott volna rá felelni. — Hát még én, a tapasztalatlan, értelmetlen, akkori gyerekeMBER?

Az előbbi éjszaka is rémületes volt, ott a lőrcinci kastélyben.

De azt hiszem, az első szál hajam ezen az éjszakán őszült meg, a Kisterenye előtti vasúti őrházban, a sötétben virrasztó pályaór és a földön horkoló két ember között.

Valahol kukorékolt egy kakas. Döntenem kellett.

Volt a pénztárcámban egy Napoleon-aranypénzem. Még karácsony előtt, a jegygyűűünk készíttetésekor kaptam az aranyművestől, az apám egykori óraláncából megmaradt arany, visszajáró értékéül. Azóta, utolsó tartalékként hordoztam magammal. Most előkotortam ezt az érmet s a tenyeremre tettem. És arra gondoltam, hogy egy szemhunyásra rávillantam a zseb-lámpa fényét. Ha a fej van rajta felül, akkor össze-szedem minden eszemet s igyekszem végrehajtani a támadást, úgy ahogy az a legtöbb sikert ígéri. Ha pedig

az írás lesz felül, akkor elkövetek valami szarvas-hibát, hogy elveszítsük az ütközetet. Ha már én nem tudtam megoldani fojtogató dilemmámat, döntsön a véletlen.

Az írás volt felül.

Tehát valami ostobaságot kell véghezvinnem. Egy pillanatra még felágaskodott bennem az Orly-tanítvány becsvágya. Sohase volt még a kezem alatt egész zászlóalj. Még hozzá ilyen magábanálló helyzetben. Ahol se jobbra, se balra nem volt saját csapat, hanem jobbra is tátongó rés, egészen Pétervásáráig, balra is üres front, Szécsényig. Mögöttünk a tűzérőség: csak a páncélvonal ágyúja, tartalék: semmi. Igaz, a zászlóalj se katonaság, csak szedett-vedett csűrhe, jó ha egyharmada szagolt valaha puskaport. De mégis: mit tudnék elérni, ha igazán akarnám? Mit tudnék elérni, én a szürke tartalékos, aki Orly iskolájába jártam?

Kísértett a becsvágy, de lehurrogtam.

És kiagyaltam azt a hajmeresztő katonai ostobaságot, hogy egyszerre — két irányban támadok. Az 1. századdal a vasúti töltés mentén északnak Kisterenyére. A 2. századdal pedig keleti arcvonalon a Nemti felé vezető völgynek, a Mátra északi lejtőjének hosszában. Ha a két tűzvonal-század így elindul, érintkező pontjuk megszakad s a közöttük támadó hézag egyre tágul. S ha a cseheknek csak annyi eszük van, mint a csirkének s annyi bátorságuk, mint a sündisznónak, akkor felismerik, hogy oldalában állanak — tehát a hátába kerülhetnek — mind a két századnak.

A harmadik századot a balszárny mögé tolom hátra, mint tartalékot, minden különösebb feladat nélkül. Mihelyt a két tűzvonal-század oldaltűzetet kap s elinal, akkor úgyszólván nekilódul ez a század is, a futásnak.

A géppuskákból kettőt-kettőt a tűzvonal századokba osztottam, a megmaradó kettőt pedig a zászlóaljtörzsnél tartottam.

Szegélyhely és páncélvonat, ott marad a nagybátonyi állomáson.

Azt hiszem, ennél vadabb tervet még a Kávéházi Konrádok sem találhattak volna ki.

Sötét volt még, amikor fölébresztettem Gusztit meg Neuholzot. Elmondottam nekik a tervet. Persze úgy adtam be, mint valami vakmerő, de nagyszerű ötletet. Horváth Guszti akkor is aludt és csak hümmögött. Neuholz pedig nem vette észre, a terv sarkalatos hibáját.

Azután behívtuk a századparancsnokokat. Horváth Guszti századát még az este a rangidős századparancsnok — valami volt, ruhatári szakaszvezető vette át. A második század bandafőnöke — Benke Ernő meglogása óta — Talicska János elvtárs volt. Viszont a géppuska-század parancsnokát, Hammer volt főhadnagyot — sehol sem találták. Alkalmasint még a kirakodás zürzavarában ugrott meg. Birovics Kálmán lépett a helyére.

Tőviről-hegyire megbeszéltük ezt a marhaságot és a századparancsnokok elmentek, hogy századaikat még a sötétségben támadáshoz csoportosítsák.

Az összeigazított órák szerint, pontosan félnégykor kellett a tűzvonalszázadoknak megindulniuk.

Horváth Guszti hortyogott, Neuholz győzelmi reménnyel eltelve, a kezeit dörzsölte, én meg bizonyosra vettem, hogy egy óra múlva, mellre tett öklökkel vágat az egész banda — a hatvani úton. Mert, ha valami géniusza a stratégiának, hát annak a haja égnek kell hogy álljon, e sületlenség láttára.

Félnégykor, irtózatossággal nekilódultak a torzított hősök.

A cseh előőrsök ijedt tüzelésbe kezdtek s ugyan csak kopogott az őrház fala is, a golyóiktól.

Akkor már erősen világosodott.

A csehek tüzből látni lehetett, hogy előőrsvonaluk széles félkörben húzódik Kisterenye körül. A jobb-

szárnyukon levő, szélső táboriőrsük már az első percekben megszaladt, de a felállításuk közepe mögött volt főőrsük előrerohant s heves tüzelésbe kezdett. Éppen ott, ahol a mi hézagunk növekvőben volt.

Az északnak haladó 1. század, felbátorodva a balszárnya előtt futó cseh táboriőrs menekülésén, menetközben tüzelve és ordítva haladt előre, de Talicska százada, az oldalába kapott tűzben megriadva, lelapult, sőt lógni kezdett Hatvan felé.

Erre fölējük lövettem vagy tíz lövést az egyik gépfegyverrel, mire Talicska, tőlünk úgy százlépésre, elbőgte magát:

— Utánam, magyarok! Az anyád, bűdös cselák!

És a százada, nyilván félelmében, olyan rajtaraftát ordított, hogy megzengett tőle a hajnalodó ég. Megszólalt a vele levő két géppuska is és szapora karattyolással kezdett dolgozni.

És akkor bekövetkezett az a csoda, amelynek lehetősége meg se fordult a fejemben.

A csehek az egész vonalon megfutottak s hanyatt-homlok vágattak Kisterenye felé. Csak a Zagyva vasúti hídjánál álló tartalékuk és gépfegyverük tüzelt elkeseredetten.

Horváth Gusztí ásítózva nézte a csatát, de Neuholz elvtárs csillogó szemmel tüzelt bennünket:

— Előrel Gyerünk mi is!

Akkor azután mindenki megvadult. A páncélvonat előretöfögött s löni kezdte a hid előtt álló cseheket. Birovics megőrült, föltámadt benne a régi katona s vállára vetve az egyik géppuskát, előrerohant a Zagyvaig.

Hát el kellett indulnunk nekünk is. A páncélvonat már elrobogott mellettünk s mi a töltés szélén bukdácsoltunk előre. Mert az a hídnál levő cseh osztag nem tágitott. Elég sűrűn füttyögtek körülötünk a golyók, határozott harctéri hangulat fogott el. De azután eszembe jutott, hogy milyen röhögni való ez

az egész. Támadunk olyan csoportosításban, amelyben tótágast áll minden harcászati elv és — győzünk. Ebben a szedett-vedett vörös hadban, amelyet csak a naplopással kereshető zsold hozott össze s amelynek kétharmada, gyökértelen pesti jassz meg széltoló, egyszerűen megpezsödül a csipetnyi magyar vér, lendületre kap és — előre megy. És én, akinek semmi közöm az egészhez, aki mást se tettem eddig, mint Kun Béla vörös diktatúrája ellen konspiráltam s akinek csak két vágyam van: megszabadítani Magyarországot belső meg külső ellenségeitől s azután feleségül venni Borikát; én a Kisterenye felé húzódó vasúti töltésen — golyót kaphatok a fejembe, a proletárdiktatúra védelmében.

Micsoda szörnyű gúny volna ebben a végzetben!

No, nincs hozzá kedvem! Engem odahaza várnak Vargák meg a Csatapap, hogy befejezzük a szervezkedést. És vár szegény Borika, akiről másfél hónapja nem tudok semmit s aki talán maga se kapja meg az én leveleimet.

Neuholz bátran, győzelmes proletárként halad előre a gyengülő tűzben és halkuló rajta-rajtában. Én ugyan nem akarok Kun Béla haramia-uralmának hősi halottja lenni, de mégis röstelléném ez előtt az elvtárs előtt, ha észrevenné, hogy kapkodom a fejem. Hát megyek előre egykedvűen, avval a beletörődő érzéssel, hogy úgyis mindegy minden. Itt úgyse az történik semmiféle vonatkozásban, amit én akarok, vagy amit a logika diktál. Egy tótágast álló támadóterv, lángeszű stratagémává válik, egy szemét-értékű társaság, lendületesen előnyomuló egységgé és egy megátalkodott ellenforradalmár — a vöröshadsereg győztes katonájává.

Ilyet még nem pipált a világ, mióta a tengelye körül forog!

S egyszer csak elhallgat a hídnál levő ellenség s átrohan a községbe.

Túl a Zagyván, a faluban, óriási porfelleg emelkedik a háztetők fölé.

Azután megszólal egy gépfegyver, a kisterenyei vasúti állomás mellett levő ház padlásáról s végigsöpri az utcát. A megvadult Birovics zászlós az, aki átgázolt a Zagyván, fölmászott a háztetőre s most onnét rettegteti a cseheket.

Talicska századát már rég nem látjuk. Eltűnt a nap irányába, a Nemti felé vezető völgyben.

Mire beérünk a községbe, híre-hamva sincs az ellenségnek. A lakosság nem tudja, mit szóljon a dologhoz. Egyelőre annak örül, hogy vége van a község körül lefolyt ütközetnek. Azt mondják, hogy Kisterenyén egy cseh dandárparancsnokság volt. Csapataival ma akarta megszállania Mátra-gerincet. Az este még azt hajtogatták a cseh tisztek, hogy a Mátrán lesz Csehszlovákia határa. De a támadás oly váratlanul érte őket, hogy még az ágyából kiugró, olasz dandárparancsnokuk, Piccione tábornok se tudta a pánikot megállítani. Sőt végül maga is kénytelen volt, villogó fehérneműben, csapatai után menekülni.

Horváth Guszti nyomban horkolásba merül a váróterem egyik padján, Neuholz pedig a telefonhoz rohan, hogy jelentse a győzelmet, a hatvani hadtestparancsnokságnak. Hallom, ahogy tirádákat zeng a káprázatos harcvezetésről. Ha nem volnék olyan fáradt, dühítené. Mert először szó se igaz az egészről és csak a csehek gyávasága tette győzelemmé a szándékosan rosszul indított támadást. Másodszor meg attól tartok, hogyha még sokat beszél, névszerint kerülünk bele a vörös hadijelentésbe, evvel a horkoló komámmal. Ezt pedig igazán nem igényelem. Vörös hadibabérokra nem pályázom. Hiszen az olyan volna, mintha pofon-ütnének.

Gépiesen rendelem előre a segélyhelyet, állítatom föl a táboriőrsöket s küldök ki egy hajtányt öt

emberrel Talicskáék után, Parád felé. Talicska vonuljon be a századával.

Eppen lefekvéshez készülök, amikor Talicska egyik járőre, kilenc ijedt, szepegő, cseh foglyot kísér be. Nem érdekelnek.

Fagarasiu Máriusz zászlóaljorvos azt jelenti, hogy csak három könnyű sebesültünk volt. Nem érdekel.

Neuholz a kezem után kapkod:

— Főhadnagy úr... azaz: elvtársam, gratulálok! Ez... ez szenzáció volt! A csehek menekülő-vonata már Salgótarjánon is átrobogott. Odáig szabad az út! A többi cseh, Mátraszele felé menekült!

Nem érdekel. Még az se, hogy főhadnagy úrnak szólított. Ráragadt az emberekről, akik a küzdelem hevében elfelejtették az elvtárs szót s a golyófütyülésben visszatértek a főhadnagy úr megszólításra.

Az se érdekel, hogy a csehek néhány halottat és sok sebesültet vesztek, de azokat hír szerint magukkal vitték.

Semmisem érdekel. Utálok mindent. Magamat is. Azért, hogy nem tudtam még ostobább csoportosítást kitalálni. Ekkora terület — még hozzá a salgótarjáni medence — visszavétele, győzelmi tébolyba ejtheti a bolsevistákat s a pesti briganti-kormány megerősödik.

És csak a Jóisten tudja, hogy nem ezt akartam!

Meghagyom Neuholznak — mert most már úgy beszélök vele, mint valami alárendelttel — hogy maradjon talpon, amíg újabb parancs érkezik Hatvanból s ledülök egy padra.

És délután háromig versenyt-horkolok Horváth Gusztival:

— — — — —
Akkor érkezett meg külön-szerelvényen, ordító jókedvvel és tökrészezen, Talicska János százada.

— Éljen a főhadnagy úr! Éljenek a tiszt urak! Éljenek a magyarok! Győztünk! — bögték piros arccal. És alig egy-kettőnek volt már csak vörös-szalag a sapkáján.

Nem tudom, mit gondolt magában mindezekre Neuholz, de szólni, nem szólt egy szót sem.

Hatvanról az az értesítés jött, hogy vasúti szerelvényeket s egy gyalogezredet küldenek utánunk. Azokkal menjünk föl Salgótarjánig.

Alkonyatkor megérkezett a vonat s elindultunk.

És este kilenckor beszállásoltuk a zászlóaljat, a lesötétített bányavároskában.

Sötét volt még, amikor fölriasztottak bennünket s ugyancsak vasúton, tovább szállítottak Somoskő-újfalura.

Ott azt a parancsot kaptuk, hogy másnap, a mögöttünk fölvonuló gyalogezred balszárnyához csatlakozva, foglaljuk vissza, a Ragyolc—Fülek felé vezető vasút, két oldalán emelkedő erdős hegyeket. A Sátorost és a Lázoldalt.

Az 1. századot a vasútvonaltól jobbra, a 2. századot és a 3. század felét a vasúttól balra, a Lázoldallal szemben csoportosítottuk. Az újonnan bevetett ezred, tőlünk jobbra vonult föl s alkonyatkor érte el a számára kijelölt, kiinduló vonalat.

A balszárnyunk lógott.

A zászlóaljtüzzel még reggel fölmentünk a Karancs lejtőjére s egy akolban töltöttük az egész napot meg a rákövetkező éjszakát.

Harc előtt állottunk, a zászlóalj erősen vedlett, vesztegette vörös színét s mégsem ezen járt az eszem. Hanem a solt-kalocsavidéki, rábaközi és dunántúli ellenforradalmi szervezkedéseken. Úgy képzeltem, hogy ezeknek a Lemberkovits-féle akcióval egy

időben kell kirobbanniok. Csak azt nem lehetett tudni, hogy mikor?

S mivel hírek nélkül tipródtam, állandó nyugtalanság emésztett. Vajjon otthon van-e Orlay? Szabadlábban van-e még a Csatapap? Meg van-e az összeköttetése Lemberkovitsnak, a kelenföldi laktanyával? Vagy legalább Varga csoportjával?

S egyre azon riadoztam, hogy váratlanul kirobban a dolog. Orlay meg én pedig nem vagyunk odahaza és — Vargáék nem kapnak jeladást.

Fáradt voltam, elcsigázott, de még álmomból is minduntalan fölriasztott ez a gond.

Hajnalban megindult a támadás.

A szomszédezred, az ellenállás első jelére szétugrott. Valahonnét erős géppuskatűzet kaphatott s meglehetősen veszteségeket szenvedett.

Az 1. század még előrement, de hogy később egy cseh páncélvonat is beleavatkozott a harcba és Ragyolc felől srapnelezni kezdte a Sátoros lejtőjét, ugyancsak megfutott. Ez magával rántotta a Lázoldal ellen támadó századokat is.

Félóra múlva, rémült pánikban özönlött vissza az egész front, a somoskőújfalui vasúti állomásra.

Neuholz még erőlködött egy ideig, hogy összeszedje az erdőkben szétszóródó embereket, de azután látta, hogy hasztalan:

— Pesti csirkefogókkal nem lehet semmire menni — zihálta elkeseredetten. — Ezek sem meggyőződéses kommunisták, sem pedig magyarok!

Visszamentünk mi is az állomásra.

A csehek az egész visszavonulást erős puska-tűzzel üldözték, páncélvonatuk pedig előrejött s hevesen lőtte az állomás környékét.

Az állomáson olyan ordítás és zűrzavar volt, mintha tízezer embert nyúztak volna.

Olyan fásult voltam s annyira idegen ügynek éreztem ezt az egészet, hogy már csak az a gondolat foglalkoztatott: haza, minél előbb haza, mert bármely pillanatban kirobbanhat az országos felkelés.

Az állomáson, az ott álló három vasúti szerelvény között, egy pisztollyal hadonászó vörös-parancsnok ordított.

Nem akarta megengedni, hogy a menekülők elindítsák a vonatokat.

Pedig a szerelvényeken egész sereg sebesült jajgatott és a cseh páncélvonat gránátjai már a közelben robbantak.

Fölmásztam én is az egyik marhakocsiba. Mögöttem ugrott föl Neuholz és Horváth Guszti. Utánunk meg Fagarasiu Máriusz.

Guszt meglokkott a könnyökével:

— Röhögsz, mi? — dörmögte. — De ki ez a hadonászó muki? Ez a vörös Ajax?

Valaki kiordított a kocsiból:

— Üssétek le azt a disznót!

Vagy huszan legráltak a kocsikról, megrohanták a pisztolyos embert:

— Engedje el a vonatokat!

— Itt dögöljünk mind, a gránátok alatt?

— Tele vagyunk sebesülttel! Nem tűrjük, hogy visszatartsan!

— Kicsoda maga marha?

— Ilyen vadállatot!

Egy gránát már bezúzta a szomszéd szerelvény egyik kocsiját.

A revolveres hadonászó, elordította magát:

— Csűrbe! Én Seidler elvtárs vagyok! Vissza! Dandárparancsnok vagyok!

— Fűtyülünk rá! Maga marha!

— Le kell ütni!

— Tapossátok le ezt a hülyét! Ha ő meg akarja védeni Kun Bélát, hát dögöljön meg magál!

A tömeg megpofozta, leköpdöste Seidler elvtársat, keresztüllépett rajta és elindította a vonatunkat.

Az utolsó pillanatban ért a kocsink elé még egy menekülő hős. Földobta maga előtt a puskáját, hogy könnyebben fölkapaszkodhassék, a már mozgásban levő kocsira.

Fölhajított puskájának a szuronyhegye éppen a jobbkezem fejét érte. Nem fájt, nem volt igazi seb, de egy nagy vércsöpp kibuggyant belőle.

Fagarasiu ott termett mellettem, hogy bekötözze.

— Szamárság, nem érdemes — mondtam — de a buzgó fiatalember bekötötte.

— Legalább haza mehetsz vele — dörmögte. — Bárcsak én is meglóghatnék valahogy!

Ez a doktor, nem is volt magyar, hanem román. Sőt orvos se volt, csak harmadéves orvostanhallgató. Még a forradalom alatt jött föl Pestre az egyetemre. Itt érte a bolsevizmus, az egyetem bezárása s a kommunisták egyszerűen beszipantották a vörösbe, zászlóalj-orvosnak. Neki igazán nem volt köze se a magyarok, se a vörösök ügyéhez.

Most jó nagy kötést pólyált a kezemre, nyakamba akasztotta a karomat, sebesült-cédulát írt és a sorsomra bízott.

Salgótarjánban megállították a vonatot.

Innét már csak a sebesülteket engedték tovább. Közöttük láttam Talicska Jánost is, bekötött felpofával. Komoly baja alig lehetett, mert nyomban leült kártyázni két elvtársával, hogy addig is, amíg tovább szállítanak, agyonüsse az időt.

Estére hazaértem.

Meglátogattam az anyámat. — A sánta-bátyámról csak annyit tudtak, hogy valahol vidéken jár.

Kimentem a sógoromékhöz a Verpeléti-útra.

Éppen jókor, mert lakásrekvirálók jártak náluk s egy betörőképű elvtársat akartak beszállásolni, a sógorom dolgozószobájába.

Most, hogy mint «sebesült» hazaérkeztem, persze nyomban visszakoztak s magamnak utaltattam ki a veszedelemben forgó szobát.

... Másnap kirohantam a laktanyába.

Vargáék megörvendeztek! Megtudtam tőlük, hogy készen állnak, de Pesten nincs még semmiféle mozgás.

— Akkor hát, továbbra is készen lenni emberek — mondtam — s holnaptól kezdve kijárok ide. Beosztásom egyelőre nem lesz, hát csak a mi ügyünkkel foglalkozom.

Varga elkísért a villamosmegállókig. Útközben körülnézett s előkotort egy cédulát.

— Ezt Orlay százados úr adta át avval — dörögte Varga — hogy csak négyszemközt adhatom a főhadnagy úr kezébe.

Tisztelgett és visszafordult.

A cédulán ennyi volt:

*Figyelmeztettek, hogy tűnjek el. A D.-ügy szá-
laít még nyomozzák. Ha téged is hajtanak s men-
ned kell, gyere utánam Grilléhez. Grille gyűjtí a
negyveneseket s addig is jóhelyre dug.*

O.

Nem értettem.

A D.-ügy, nyilván a Dormándy-féle akció. De mi az a Grille? És mi az, hogy: negyvenesek?

S egyszerre világosság támadt az agyamban. Grille a 40. honvédhadosztály fedőneve volt az olasz fronton. De most kit érthet alatta a gazdám? Nagy Pál tábornokot? Vagy a volt vezérkari főnökét: Craenenbroek őrnagyot? Vajjon szolgálnak-e ezek egyáltalán? Nagy tábornokról tudtam, hogy még a Károlyi-forradalom idején, betegszabadságot kért, mert nem

akart alattuk szolgálni. Akkor nyilván Craenebroek őrnagyot jelezheti most Orlay, a Grille névvel. De ha ő az, akkor hol találom meg?

Hazaérve, három rokonunk telefonkérése várt. Hallották, hogy a sógoroméék szobáját megmentettem. Mentésítsem az ő szobáikat is.

Délután elmentem az Országházba. Ott volt a vörösök lakáshivatala.

Sebesültcédulámat lobogtatva, a magam és itthon sem levő öcsém meg gazdasz-bátyám számára igénybevettem a fenyegetett lakásokat.

A vörös-közigazgatás olyan kiváló volt, hogy eszükbe se jutott semmiféle érdeklődés.

Sohase voltak szélhámosi hajlamaim.

De most határozottan örültem, hogy kitolhattam a «hatósággal».

Estére kifürkészttem: hol van Craenenbroek őrnagy.

A Dunántúlról, éppen átszállítás alatt levő II. vörös hadtest vezérkari főnöke.

A vasúti szállításvezetőségénél dolgozó kapitánybátyámtól, megtudtam a többit. A II. hadtest irányítása: Vác. És a parancsnoka, a Napoleont utánzó, szőrősfülű, pohos — Pogány József.

Szegény Craenenbroek! Ez a tiszta gondolkozású, jókatona kénytelen evvel az országrontó bitanggal egy levegőt szívni? — De ha vállalta ezt a sorsot, akkor azt céllal teszi. És céllal teszi, hogy gyűjti a negyvenedik hadosztály egykori tisztjeit. Azok bálványozták valaha. S ha most hívja őket, ott lesznek.

Orlay üzenetét tehát megfejtettem.

De mivel egyelőre még nem üldöznek: itt maradok. Lemberkovitsék számítanak ránk.

XIII.

Az a nyomasztó, bizonytalan érzés, amely csak akkor hagyott el, amikor Budapest határán túl voltunk, most megint rámnehezedett. A szabad mezők, szántóföldek, erdők, falvak, az örök Magyarország szelíd mosolyát sugározták ránk. A megváltozhatatlan Magyarországét. Nem volt azon semmi vörös, semmi festék, semmi erőszak.

De mihelyt a pesti aszfaltra tettem a lábam, megint rámterpeszkedett az a szörnyű érzés, hogy egy fojtogató, sorvasztó rém szívja, utolsó életerőnket.

Az emberek nem mertek egymás szeme közé nézni. Mielőtt megszólalt valaki, körülpillantott. Az ajtókra külön lakatokat szereltek. És éjszaka nem mertek az utcára lépni.

Valahogy az az érzésünk volt, hogy semmisen véd már bennünket. Se törvény, se tisztesség, se erkölcs. A városban rémhírek száguldoztak. De már vagy semmit sem hittünk el, vagy a leghihetlenebb dolgot is elfogadtuk igaznak.

Az emberek már csak napi dolgokkal foglalkoztak. A csarnokoktól, piacoktól, boltoktól régen elszoktak. Üresek voltak, kár volt rájuk vesztegetni az időt. A hatósági közélélmzés teljes csődje után tehát, ki-ki maga igyekezett, családjáról gondoskodni. Ezért, aki csak tehette, vidékre járt batyuzni. Egy-egy liter tej, néhány kiló hús, krumpli, zsír, szalonna, egy-egy hátizsák liszt — hihetetlen kincsnek tűnt. A cukor — elérhetetlen álmom volt.

S mivel a falu begombolkozott, mert csak a régi Osztrák-Magyar Bank kék bankjegyeiért volt hajlandó valamit eladni, a Károlyi-kormány és a kommunista diktatúra által kibocsátott, fehér jancsibankókra csak köpött. Ezért egyre körülményesebbé vált az élélmzés. Kékpénze, május közepén már alig volt

az embereknek. A fehérpénzt meg senkise akarta elfogadni, bár a vörös kormány nap-nap után ragasztatta ki, megfélemlítő rendeleteit, a fehérpénz kötelező elfogadása érdekében.

A gondos családapák, tehát körülnéztek, mit lehetne értékesíteni egy kis lisztért, zsírért, babért, krumpliért. És kezdtek kiürülni a ruhás meg fehérneműs szekrények. Amit a ruharekvirálások meghagytak, azt lassan megette a család. Szőnyegek, függönyök, zsebórák, gyűrűk, szegény kistisztviselők féltve őrzött ezüst evőeszközei — átváltoztak lisztté, hússá, szalonnává, babbá, lencsévé.

S ebben nem volt különbség burzsuj és proletár között. Családjaik lassanként a lakást meg a rajtuk levő ruhát kezdték fölenni.

És micsoda keletje volt a bornak! Szesztilalom volt, tehát suttyomban, mindenki szeszre kacsintgatott. Még az is, aki egész életében bornemissza volt. Soha annyi részegember nem tántorgott Pest utcáin, mint akkor. Pedig ez kész bizonyítéka volt annak, hogy a botladozó proletárban, szikrája sincs az annyiszor emlegetett proletáröntudatnak. Nem is volt valamire való ember az, akinek ne lett volna olyan «megbízható vendéglője», ahol vagy leves képében, vagy teaként, vagy limonádé színe alatt, nyugodtan nyakalhatott a számúzott nedűből. Legrosszabb esetben, orvosi bizonyítványt szereztek, amelynek alapján «járt» nekik bizonyos mennyiségű szesz.

A megváltott dolgozók egész gondolkozását tehát a gyomor irányította.

Orlay még a vörös-diktatúra elején, azt mondotta egyszer:

— Legfélelmetesebb ellenfele ezeknek a tökkelütött diktátoroknak, a gyomor lesz. A legkonokabb ellenforradalmár pedig a — bor.

Május harmadik hetében, az egyéni cserekeres-

kedelem fellendülésének korszakában, már teljes egészében valósággá lett ez a jóslat.

Még az eleinte megmámorosodott ipari munkás-ság is látta, hogy sintérek kezébe került a nép sorsa. És egyre nagyobb tömegekben s egyre hangosabban elégedetlenkedett.

Pedig május második felében, igazán vidámító hírekkel is kedveskedtek a hadijelentések. — A vöröshadsereg kezdte visszaszorítani a cseheket.

Hontban, Nógrádban, Hevesben falut, falu után üritettek ki Massaryk prágai vitézei. Pedig a felszerelésük összehasonlíthatatlanul bőségesebb volt, mint a vöröshadseregé. És hogy a vöröshadsereg milyen silány haderő volt, azt én tudtam a legjobban.

A bátyám fölbukkant Pesten és azt telefonálta, hogy beszélni akar velem.

A kelenföldi állomáson találkoztunk. Haza már nem mert menni. Kiballagtunk a mezőkre.

Azt mondotta: lentjárt Solton. Minden készen van. Csak a jelre várnak. De jó lesz sietni, mert minél több embert szerveznek az akcióba, annál többnek járhat el a szája. Fehérmegyében Sréter ezredes kezében futnak össze a szálak. Ott is azt mondják, sietni kell. Nem szabad bevárni az aratást, mert akkor a magyarok már a kaszára kacsintgatnak és csak félkézzel lehetnek velünk.

Igaza volt.

— Én most megint eltűnök — mondotta búcsúzásul — de ne féltsetek. Tudom mi a dolgom. S te mennyire vagy?

— A fegyvermesterekkel rendben volnánk, de gyalogpuskásom egy szál sincs. Orlaynak meg kellett ugrania Pestről, még a Dormándy-ügy miatt. Utasítások kellenének. Most már nem gondolkozhatunk csapategységek szervezésén, mint Orlayval tehettem.

— Persze, hogy nem. Próbálj fölmenni a hadügy-minisztériumba Lemberkovitshoz. Ha nem tudsz vele beszélni, majd én szerzek útmutatást. Három nap múlva itthon leszek.

Két napig ólálkodtam a hadügyminisztérium, azaz most: hadügyi népbiztosság táján.

Be is jutottam. Láttam is Lemberkovits névgyét a szobája ajtaján. De az ajtaja mindkét nap zárva volt.

A Csataaport is hiába kerestem a laktanyában.

Harmadnap megjött a bátyám és a lágymányosi pocsolya déli partjára rendelt. A vasúti átjáró tájára.

— Nem baj, hogy nem jutottál be hozzá — mondotta, mialatt kiballagtunk a mezőre. — Baintner Jenő főhadnagyhoz vagytok beosztva. Felriasztás esetén, az aréna-úti trénlaktanyában kell gyülekeznetek. S vagy a papod vagy én adunk hírt. Csak mindig hagyj meg a Verpeléti-úton, hogy mikor hol vagy?

— Értem. De hogy szervezzem tovább a dolgot?

— Hólabda rendszer! Lemberkovitsék patentje. Ha lekapnak egy-egy embert, legfeljebb csak öten kerülnek hurokra. Vagyis kiválogatsz öt nagyon megbízható embert. Azoknak te vagy a vezetője. Mind az öt megszervez magának megint ötöt. És azok is: külön-külön ötöt. Érted?

— Értem.

— Többel ne is kísérletezzetek! Mert egy ember, ötnél többel nem tud kapcsolatot tartani. A fegyver-mestereitek pedig szerezzenek zártládájú teherhordó tricikliket. S mázolja rá egy-egy tejkereskedő, vagy zöldségárús nevét. Azokban gyanútlanul szállíthatjuk majd a géppuskákat. Érted?

— Értem.

— Hát akkor, szervusz.

Elváltunk, ő átment az összekötő vasúti hídon a Soroksári-útra, én meg a sógoromékhöz.

S másnap megkezdtem a laktanyában a munkát.

Igy csakugyan könnyű volt a dolog. Fél nap alatt fölesapott öt bajtársam. Losonczy hadnagy, Kósa fő-hadnagy, Hajdu Zoltán hadapródjelölt, Gergely Alfréd hadnagy és Pauer Pali önkéntes tűzmester.

Az ötlet ragyogó volt!

Június harmadikán, 125 emberünk volt. Valamennyinek volt pisztolya vagy háborús emlékként rejtegetett karabély.

És jócskán loptuk haza a kézigránátokat is.

Vargáéknak is tetszett a tricikli-gondolat. Annyi szerelőismerősük volt, hogy nem volt számukra nehéz kérdés, a háromkerekű alkotmányok beszerzése.

Most, hogy készen voltunk, még szörnyűbb volt az a szó, hogy: várni.

A vöröshadsereg támadása nekilendült.

Visszafoglalta Párkányánát, Érsekújvár határát, Léva környékét, Miskolcot. És gyors ütemben tört előre Kassa felé.

A vörös sajtó ujjongott. Ime, a proletárhadsereg!

Pedig ez a hadsereg erősen vedlett. Egyre nagyobb tömegei dobták el a vörös szalagot. A politikai megbizottak helyett a tisztek kezébe kezdett át szólni a légénység. Egyes csapatok elkergették a megbizottakat.

Uristen! Még egy lökés és igaza lesz Stromfeld-nek! Felszabadul a Felvidék és új hadsereg támad!

Emésztő türelmetlenséggel vártuk a jeladást, itt-hon is.

Június hetedikén kiverték a csekeket Kassáról.
 Két nappal utóbb Bártfáról.
 A cseh hadsereg megrendült.
 Hát még ha leverjük a vörös uralmat!
 De mért nem mozdulunk itthon?
 Hiszen ez őrzítő!

És június kilencedikén délben, telefonált a bátyám:
 — Este hatkor találkozunk! Hozzál kenyeret is!
 Végigrohantam Losonczy, Kósa, Hajdu, Gergely
 és Pauer lakását.

A kenyér volt a jelszó. Abból a rendelkezésből
 eredt, hogy mivel a tervezett puccs első huszonnégy
 órájában még aligha számíthattunk rendszeres élel-
 mezésre, mindenki hozzon magával egy napra való
 kenyeret és harapnivalót.

Tűkön ültem délután négyig.

A sógorom, szegény, aki aznap három óra hosz-
 szat állott sort, hogy végül három darab sárgarépát
 nyomjanak kezébe a hatósági élehniszerboltban, rám
 szólt:

— Mi van veled? Olyan vagy, mintha lázad volna!

— Semmi, semmi. — S mert már nagyon meg-
 sajnáltam, a fülébe súgtam: — Holnap magyar zászlók
 lobognak az utcán!

Szólni akart, de befogtam a száját.

Négykor megszólalt a telefon.

— Nem tudunk találkozni! Majd megmondom,
 mikor — mondotta a bátyám izgatottan.

Összecsuklottam.

Örület!

S most hogy fújjam le az egészet? Hiszen én csak
 az én öt emberemet ismerem! A többiről nem is tudom
 kicsodák! S azok most mind az aréna-úti laktanyába
 csődülnek.

Végigrohantam az öt lakást.

Egyik fiú sem volt otthon.

Kimentem az Aréna-útra.

Teremtőm, milyen csigalassúsággal tud vánszorgni a villamos! És ha ki is érek, hogyan ismerem meg a száznál több emberünket! Kisül az egész!

A Lehel-utcán Tóth fegyvermester taposta civilruhában, a triciklijét. A nyikorgó alkotmány oldalán ez a szó volt: «Fagylalt».

Félhatot mutatott az órák, amikor leugrottam a villamosról, az Aréna-út és Lehel-utca sarkán.

A trénlaktanya kapujában akkor váltották az őr-
séget.

Kiállottam a sarokra.

Két ember jött át az úton. A kezükben kis papírcsomag volt. Persze: az elemózsia. Ezek azért jöttek, amiért én.

Rájuk szóltam halkán:

— Ma nem kell a kenyér. Nem lesz meg a vacsora.

Megálltak, bólintottak, megcsóválták a fejüket s visszasétáltak az Állatkert felé.

Föllélekzettem.

Hanem most egyre többen jöttek. És minden irányból. A kis csomag ott volt mindegyiknél, de hogyan szólok mindegyiknek?

Egész testemen kivert a veríték.

De az emberek — azok is, akiknek nem tudtam szólni — elsétáltak a kapu előtt s nem mentek be.

Akkor még nem tudtam, hogy Baintnerék, beavatott tiszti-őr-
séget állítottak a kapuba s az is hazaküldte a csomagos járókelőket.

Csak akkor kezdtem megnyugodni, amikor a kis Pauer Pali lépegetett hozzám a kaputól. Ő is ott tudta meg a lefúvást.

Akkor már ketten szólítottuk meg a kenyeres cimborákat.

Meg Tóth fegyvermester.
 Majd Varga, a triciklijével.
 És Losonczy.
 És Hajdu.
 És a többiek.
 Félhétkor már senki se jött.
 Megúsztuk símán.
 De este úgy dültem le, mint a hulla.

Másnap fejbevagott egy hír:
 A rábaköziek felkelése még hetedikén kirobbant.
 Szamuelli hóhérvonatai odarobogtak.
 Csornán vagy nyolc embert végeztetett ki.
 Kapuvárott talán még többet akasztatott föl.
 A fülesi papot agyonlőtték.
 ... És ugyanakkor jöttek a többi szörnyűségek.
 Félegyházán kivégezték Návay Lajost, a képviselő-
 ház volt alelnökét meg az öccsét.
 Tolnatamásiban három embert.
 Jászládányban a falu bíróját.
 Sopronkövesden egy vasutast.
 Hartán egy szerencsétlen gyárimunkást.
 És öltek, tomboltak, a Szamuelliek terroristái,
 Cserny József bőrkabátosai, a Fabik-, Gombos-, meg
 a többi hóhérkülönítmények.
 Itt Pesten pedig Korvin-Klein Ottó gyilkoltatja
 az embereket.
 Éjszakánként ide-oda robognak a terroristák te-
 hierautói s amelyik ház előtt megállanak, annak egyik
 lakója holnap már nem él.
 Azt mondják: százával viszik az embereket a vész-
 törvényszék elé!
 Olyanok már a Lenin-fiúk, mint a veszett-kutyák.
 Jaj, hörgés, pusztulás marad a nyomukban.
 Könyörülő Isten, hogy nézheted?

A Tűzvölgy aljáról kénköves lángok vegyültek
a vörös lobogásba.

Borikám, mi lesz velünk?

Fulladozunk az izgalomtól.

Az egész országból lázongások híre érkezik.

És a terroristák bokáig gázolnak a vérben.

Valahol élve maradt s a koporsójában ült föl egy
akasztott, tanyai magyar. Ott lőtték agyon a koporsó-
ban, a családja szeme láttára.

Szamuelli Tibor arra kényszeríti a halálraítéltek
családjait, hogy végignézzék apjuk, férjük, testvérük
kivégzését.

A pokol gonoszsága szállott a földre!

És még állunk.

Pedig hörgünk a dühtől...

Wiesinger Gyula századost bevitték a vörösörségre.

Talán Romanelli még segít rajta.

Az olasz misszió előtt, jajgató asszonyok rimán-
kodnak mindennap.

S Romanelli meg Pentimalli már roskadoznak a
fáradtságtól.

A Hungária-szállóban, a Vörös-házban, terroris-
ták gépfegyverei mögött tivornyáznak Kun Beláék.

Valaki azt a hírt hozza a gyötrő várakozás óráiba,
bogy Szegeden magyar kormány alakult és nemzeti
hadsereget toboroznak.

És fölrepül egy név: Horthy Miklós.

O, ha ott lehetnék!

De nem mehetek. Itt kell maradnom, a harcban.

Mihály hördül rám: Itt az ellenség! Allj helyt!

Ha tudnék még sírni, sírva fakadnék.

De már csak a templom csöndje tud percekre megnyugtatni.

És néhány ilyen lélekzsongító perc alatt, megszületik egy rimámkodó versem. «Magyar Miatyánk, 1919-ben.» És írom, írom hozzá, a mottót:

«Íródott valahol Magyarországon, gyertyavilágos éjszakában, mikoron a mi nagy jó urunk, Horthy Miklós, Szeged tájékán megfuvatta a trombitákat és megverette a rézdobokat.»

Este beállít hozzám Hajdu Zoltán. Meglátja a verset.

— Hadd írjam le! Könnyet csordít ez a vers! Mióta az eszemet tudom, mindig bolondja voltam a verseknek. Nem volt műkedvelő előadás, hogy ne szavaltam volna valamit.

Mialatt leírja, telefonál a bátyám:

— Holnap délután hatkor találkozunk. Hozzá! magaddal kenyeret!

Éjszaka nem alszom egy szemhunyaszt sem.

Holnap széttapossuk a tűzkígyó fészket, Borikám!

És egy hét múlva elmegyek érted, én szenvedő, virágom!

— — — — —
És másnap ugyanúgy lefűjják a dolgot, mint kilencedikén.

Azután megint riadó: tizenhatodikára.

És lefűjják, mint tizenharmadikán.

Kitűzik: tizenkilencedikére.

S elhalasztják, mint tizenhatodikán.

Az eszünk kezd bomlani!

— — — — —

A kapitány-bátyám azt mondja, ők értesítették Lemberkovitsot, hogy vörös katonai átcsoportosítás folyik s a teherpályaudvarok tele vannak átvonuló szállítmányokkal.

Vörös hadosztályokkal a hátunkban, csakugyan nem kockáztathatjuk a sikert.

Pedig Hönig őrnagy, a Haubrich József vasmunkás parancsnoksága alatt álló vasas-dandár segédtszije, együtt dolgozik Lemberkovits-csal. Haubrich ugyanazt akarja, amit mi. A vasas-dandár velünk van.

Én Istenem, adjál nekünk nyugalmat, hogy megőrizzük az eszünk épségét!

Hiszen, ha még soká tart ez a rémületes izgalom: ronggyá foszlanak az idegeink...

— — — — —

Huszedikán este lezúg ránk a hír, hogy a dunatiszakai ellenforradalom, Kalocsa, Solt, Dunapataj, Kiskőrös környékén, fegyvert fogott.

Szamuelliék véres harc után leverték.

Ugy hírlik, Szamuelli azt mondotta: százötven embert huzat föl a fákra, hogy örökre elvegye a kedvét az ellenforradalmároknak!

Most! Most kellene kirobbantanunk a mienket! De jeladás nem jön.

Sem a Csataapaptól, sem a bátyámtól.

A Csataapapról különben sem tudok semmit, napok óta.

Benneégett volna már a Tűzvölgy pusztító gyehennájában?

Istenem! Istenem! Istenem!

— — — — —

Baintner csoportjától üzenetet juttatnak el hozzám. Lépjek összeköttetésbe, a fehérvári-úti Hadik-lakta-

nyában levő, székelyekkel. Hódy János főhadnaggal. Együtt kell majd dolgoznunk.

Csőpörög az eső, hűvös van, fölkapom a köpenyemet.

S átsietek a Hadik-laktanyába. Megkeresem Hódyt. A székely hadosztály egyik lefegyverzett maradványának parancsnoka.

Két perc alatt megértjük egymást.

Délben, egy templomban találkozunk a bátyámmal.

Vele van még egy fiatalember. Lemberkovits egyik összekötője.

Allunk a homályos templomzugban és suttogva közlik velem, hogy a vöröshadsereg átcsoportosítása befejeződött, a dunamenti ellenforradalom elvonta Pestről Kun Bélák figyelmét, tehát minden órában várhatom a jeladást. Hanem az alaprendelkezés, alkalmasint megváltozik. Esetleg olyan intézkedés jön, hogy a kelenföldi csoportnak csak azok a tagjai gyülekezzenek az aréna-úti laktanyában, akiknek nincs fegyverük. Azok itt kapnak puskát és kézigránátot. A többit úgy tájékoztassuk, hogy szükség esetén, a Gellért-hegyet és a budai Dunapartot szállják meg, a monitorok oldalának és hátának biztosítása végett. De erre külön parancsnak kell jönnie. Ha ilyet nem kapnék, akkor az egész csoport, gyülekezzék az aréna-úti laktanyában.

Kezefogunk s kimegyek Kelenföldre.

Ütközben fontolgotam azt, amit hallottam.

Szóval, a monitorok is benne vannak a tervben. Nyilván tűz alá veszik majd a Hungária-szállóban terpeszkedő, vörös diktátorokat. Vajjon hány hajó fut ki? És milyen egységek? A nagyok is? Azoknak már komoly ágyúik vannak. Vagy csak a kis őrnaszádok, a géppuskáikkal?

Akárhogy lesz is, ennek most sikerülnie kell! Sohse kíváncsiskodtam, sohse akartam többet tudni,

mint amennyit tudtomra adtak, de ebből is látom, hogy Lemberkovits igazán jól összefogta az erőket. És velünk van Haubrich vasas-dandára is.

Most győzünk! — Még a nap is kisüt erre a gondolatra s az is ezt mosolyogja: győzünk.

Amikor a katonai ruhatárnál átvágok a vasúti töltésen, szembetűnik a laktanya. A törzsépület sarkablakai nyitva vannak. Valaki kikönyököl az egyikben. Azután még egy alak jelenik meg mellette. De csak egy pillanatra. Lehet, hogy a Csatapap volt.

Amint közelebb érek, látom, hogy Losonczy könyököl ki az ablakon.

Feléje intek, ő visszaint.

A kapu előtt járkáló, nemzetközi-ezredbeli vöröskatona, fölpillant.

Azután továbblép, az útszélen álló régi deszkabódé felé. Ez a deszkabódé, a háború éveiben afféle, óriáskiflit, cukrot, kolbászt meg gyümölcsöt áruló utcai kofáé volt. De most már árván roskadozik elhagyottságában.

Losonczy rámkiált az ablakból:

— Szervusz, Fűzfai! Megállj! Eltalállak-e evvel a papírgalacsinnal?

Meglep, hogy ilyen tréfás kedve van. Sohse láttam ilyennek. Valami sejtés azt súgja, hogy akar vele valamit.

— No lássuk! — kiáltom vissza. És a kapun kívül, laktanya rácskerítése mellé lépek.

Losonczy eltűnik az ablakból.

A vörös őrszem érdeklődve bámul föl.

Most megjelenik odafönt Losonczy és játékosan, nevetgélve úgy tesz, mintha célozgatna.

Én meg, rajta függő tekintettel, ugrálok, mint aki nem akarja, hogy eltalálják.

Igy cicázunk egy kicsit, az őrszem hol Losonczyt, hol meg engem néz mosolyogva, azután felém röpül az összegyűrt papírgolyó és — a bódé mögé esik.

A célzásról láttam, hogy szándékosan dobta oda Losonczy.

— Ohó, nem találtál — kiabálok föl — de most majd én!

Körülnézek, mintha valami hajítanivalót keresnék. És lépegetek a bódé mögé. Az most eltakar az őrszem elől. Főlemelem a papírgolyót s egy szempillantás alatt látom, hogy írás van rajta. A közepéből használt, irodai törlogumi fordul ki. Ezt tette bele nehezéknek, Losonczy. A papirt a bal öklömbe gyűröm, a gumit meg a vöröskatona felé mutogatva, közelebb lépek a rácshoz. És fölkiáltok az ablakba:

— No most én!

— Rajta! — nevet Losonczy.

Ugrál, táncol az ablakban, én cicázok a dobással s végül fölhajítom a radírdarabot.

Az a falat éri, lepattan, Losonczy fitymálóan legyint. De ezt a legyintését akár jelnek is vehetem. Jobbra intő jelnek.

A vöröskatona nevet, mint ahogyan az ilyen számár kis játékon nevetni szokás, én meg, ahelyett, hogy belépnek a kapun, elindulok a kerítés mentén jobbra, a főkapu felé.

És közben, félig zsebbentartott tenyérből, olvasom az írást:

*Be ne lépj! H. Z.-t éjjel lekapták! Lódulj
Pestről!*

A szívem akkorát dobban rémületében, hogy alig bírom emelni a lábam. Hajdu Zoltánt lefogták! Akkor nyilván rólam is tudnak!

Minden erőmet össze kell szednem, hogy továbbmehessek. Esztendőnek tűnik, amíg a főkapu előtt elhaladva, átvágok a Budaörsi-úton s eljutok a vasúti híd alá.

Az alatt már nem látnak. Nekilódulok hát.

Zihálva, lélekzet után kapkodva, sietek tovább a töltés mögött.

Lódulj Pestről! — De hova lóduljak? Örület! Hiszen minden percben elémtoppanhat valaki! Ezeknek a hőhéroknak olyan spicli-szervezete van, amelyet azelőtt el se tudtunk képzelni.

A homlokomról patakzik a veríték, a szívem rémülten kalapál és a torkom kiszáradt.

Lódulj Pestről! — kongatja a halántékomat a gondolat.

Össze kell szednem az eszemet.

Egyelőre nagy ívben, visszakerülök az Átlós-útra.

Ha Zoltánt lefogták s rám vadásznak, akkor már a sógoromékhöz sem mehetek. Bizonyosan ott ölálkodnak már a Verpeléti-úton.

Átvágok a gellérthegyi kőbánya felé.

Önnét a Hadnagy-utcába. Ott lakik Pauer Pali hadapródjelölt. Az öt emberem egyike.

S most eszmélek rá, hogy a jócsillagom vezetett arra. Hiszen a csoportot át is kell adnom valakinek! Igaz, hogy Pali a legfiatalabb az alcsoportvezetőim között, de mást nem tehetek. Ebben az egész ügyben úgysem rang szerint mennek a dolgok. Lemberkovits is csak százados, mégis aláarendeli magát a vasasok dandársegédtisztjé. Az az őrnagy. S legfeljebb majd Kósa főhadnagy veszi át a főcsoportot, Pauertól.

Körülkémlelem a tabáni utcasort. Benne azt a házat, ahol Pali szülei laknak.

S azután hirtelen belépek a kapun

Pali odahaza van.

Behuzódunk az egyik szobába.

S megrendülten hallgatja a riasztó újságot.

De azután föl villan a szemében, Mihály elszánt tekintete.

Elmondom neki a dolgokat. A legújabb üzenetet is. Azt, amit ma Lemberkovits összekötője mondott. Megadom neki Baintner meg a sógorom telefonszámát.

És megkérem, mondja meg a sógoromnak, hogy néhány napra vidékre mentem. Ha a bátyám keresne, utasítsák Pauerhoz.

— Rendben van — dörmögi Pali — de most lógjál!

És a kezét nyújtja.

A szorításából érzem, hogy — férfi.

Azután leszaladok a Rácfürdő felé.

Pesten már sehova se mehetek.

Fáradt vagyok és éhes, de ez most nem számít.

Amíg ki nem jutok Vörörsország határából, nem szabad megállanom.

A Döbrentei-téren, rámköszön valaki. Megrebbbenek. Sötét matrózsapka van rajta és kopott, kék ruha. Elhúznék mellette, de megint rámszól:

— Én vónék, hadnagy úr!

Ránézek. Hűséges, barna arc mosolyog rám.

— Istenem! Rimóczil!

Megölelem. Szeretnék vele beszélgetni. De csak dadogok. Annyit mégis megért, hogy el kell illanynom Budapestről. Én meg annyit, hogy kikötőaltiszt a csavargózós-közlekedésnél. A Vigadó és a Tabán között ide-odajáró propeller, kikötőmatróza. A budai kiosk alatt van az állomása, a Dunaparton.

Sietek, elkészönök tőle.

De még utánamszalutál:

— Oszt ha eccör el köllene bujnia a hadnagy úrnak, hát én eldugom. Fogadok hogy egyetlen veres se tanájsa mög! Hogy fóna ki a szemük!

Fölugrom egy villamosra s ki — a Keleti pályaudvarra.

Ott nézegetem a menetrendet s idegesen jár a köpenyem zsebében a kezem.

— Szolnok... Szolnok... — motoszkál fejemben a gondolat. Valaki azt mondotta, a multkor, hogy ott át lehet lógni a Tiszán és a románok Szegedre hajtanak minden menekülőt.

Négy óra húszkor megy egy vonat Szolnoknak. Fordulok, hogy megnézzem a pénztár fölött levő nagyórát. És közben, szórakozottságomban kihúzok valamit a zsebemből. Háromnegyed négy. Nézem, hogy mi is van a kezemben? Elpiszkolódott sebkötés, meg a hozzávaló, karfelkötő géz.

Lám csak! Ez talán megsegít.

Behuzódom egy nagyon piszkos és bűzös fülkébe, rátekerem a kezemfejére a kötést, félvállammal kibujok a köpenyből, nyakambavetem a karfelkötőt, beledugom a jobbkaromat s visszarántom a vállamra a köpenyt.

És sebesült vöröskatonaként lépek ki, arról a fürtemes helyről.

Félperc alatt jegyet adnak a sebesült-cédulámra s azután — utazom Szolnok felé.

Semmim sincs, csak az ami rajtam van. És a pisztolyom, huszonnégy tölténnyel. Meg vagy ezer-ötszáz korona — fehér pénzben.

A kopott, piszkos, zsúfolt, harmadosztályú kocsirigalmatlanul ráz és zötyög, de azért elalszom. Minden megállásnál megkoppan a fejem s fölébreddek, de újból elalszom. A fáradtság erősebb, mint az izgalom és rémület. Minden mindegy.

És a fejkendő asszonyok, rongyosruhájú szegényemberek, batyuzó pestiek meg a katonák beszélgetése, távoli zsongásként ér a fülemig. Félhangon szidják a vörösöket, de nem érdekel. Pedig már mindenki szidja őket.

A fiúkra gondolok és — fáj.

Anyámra gondolok és — fáj.

Borikára gondolok és — megsajdul a szívem. Szegény, boldogtalan teremtes... Június huszonegyediké van, igen, igen, hiszen tegnapelőtt volt a tizenkilencediki, elhalasztott puccskísérlet. — Éppen négy hónapja nem tudok Borikáról semmit. Négy hónapja sírdogál ott a Tűzvölgy túlsó partján. És én olyan sokat szenved-

tem és fáradtam azóta, olyan szörnyű dolgokon mentem keresztül, hogy szinte úgy érzem: nincs többé Borika.

... Valahol az Alföld közepén dőcög a vonat, amikor kinyitom a szememet.

Nyugszik a nap nyugaton s lángoló, véres bíbor világít velem szemben.

Szamuelli dül a Duna mentén — suttogják az emberek.

Villannak a szívekbe vágott rohamkéses, ropognak a fegyverek és az akácfa ágai megrezzennek, a kötélén hörgő magyarok alatt.

A Tűzvölgy lángjai föllobognak az égig...

— — — — —

Kóválygok Szolnokon.

Félóra múlva látom, hogy őrültség volt idejőnőm. Tele van vörös csapatokkal. S úgy őrzik a partot innen is meg onnan is, hogy víz fölött szálló légyre is rálőnének.

Visszabotorkálok az állomásra s fölmászom egy induló, üres tehervonatra.

És elalszom.

Egyszerre fölráz valaki. Sötét van, néhány lámpa pislog a vonat mellett.

— Kicsoda maga? — ordít rám egy árnyék a kocsis ajtajából. — Bizonyosan lógós katonal!

Kábult vagyok, nem értem.

Most már hárman is morognak. Szuronyos pus-kájú emberek. A legnagyobbhangú alak, rámvillant egy villanyzeblámpát.

— Persze, volt tiszt! Bársonygallér a köpenyén! — mérgelődik. — Mindjárt gondoltam.

Mondom, hogy sebesült vagyok.

— Azt majd holnap elmondhatja! Ismerem ezt a fogást!

Lelökdösnek a kocsiból és az egyik szuronyos alak kísérni kezd valahová.

Tántorgok. Fából vagyok.

Kísérnek az állomástornácra.

Akkor látom: Cegléd.

Már nem törődöm velem, mit akarnak.

Átmegyünk az állomásépületen s tovább botorkálunk a kövezeten. Nem bánám, ha az első utcasarkon ledurrantanának. Talán jobb volna. Legalább vége lenne mindennek.

Azután bekísér ez a topogó, sötét fegyveres, egy udvarba. Az udvarból egy üres mészárosboltba. Akólapú boltasztal, a húsvágó tőke és a húsfogasok jól látszanak, az ablakon beömlő holdfényben.

Levágom magam a földre.

Az őrszem leül a küszöbre és vállához támasztja, a lába közé eresztett fegyvert.

Az életösztön is kihalt már belőlem. Hát nincs tovább. Minden erőnek vége van egyszer. Az ember többet kibír, mint az állat. De van határa az emberi akaratnak is és össze kell roskadnia. Amikor már csak a test nyöszörög még egy ideig. Csoda volt, hogy eddig is kibírtam. Hiszen öt éve tart már ez a rémületes erőfeszítés. Ezerkilencszáztizennégy ősze óta. Hát most már csak a test zihál.

A gondolatom megállt, elkábulok és belesüllyedek valami fekete semmibe. És ez a semmi — jó.

... Fölriadok. Kakaskukorékolás rebtentett föl.

Dörzsölöm az égő szemeimet. Olyan éhes vagyok, hogy fáj.

Odakint szürkül. Már látni.

Az őrs, ölében a fegyverével, előrebukott fejével bóbiskolva, horkol, a nyitott ajtó küszöbén.

Erre föléled bennem — Mihály.

Olyan zajtalanul állok föl és surranok az ajtóig, mintha árnyék volnék. Ruganyos vagyok és elszánt.

Egy szemhúnyásig figyelem az őrt. Bőrkabátja van, fonott derékszíjja, azon kézigránát és rohamkés.

Terrorista.

Kihúzó a kezem a kötésből, megmarkolom a pisztolyt. Zajtalanul tolom el a biztosítókarocskáját.

És lépek át a küszöbön, rámeredő szemmel. Tudva sohse öltem még embert, de ha ez most fölébred, belelövök az arcába. Élni akarok... s ha ez ebbe kerül, megteszem!

Kini vagyok... Zajtalanul lépegetek hátrafelé... A szemem rajta van a bőrkabátoson.

Horkol, alszik.

Elérem a kaput, lélekzem egy mélyet s nyargalok, nyargalok, a pirkadással ellenkező irányba. Nyugatnak, csak nyugatnak...

Már földek között járok. Jobbkézre van tőlem a vasúti töltés.

A földeken itt-ott cseresznye fa. Kínálják a gyümölcsüket. Éhesen, idegesen tépem meg őket minduntalan s azután menetközben eszem a sapkámból az áldott gyümölcsöt. Akkor jut eszembe, hogy tegnap reggel óta nem ettem...

Valahol a hátam mögött, dohog egy lassan közlekedő vonat.

S előttem, mintha állomást látnék. Az állomás a töltés túlsó felén van, hát erről az oldalról, fölkapaszkodhatnék észrevétlen. Nekiiramodom az útnak. A vonat elhúz mellettem. Amikor látom, hogy megáll — lassítok.

Még egy rugaszkodás és — fölkapaszkodom az éppen induló vonat utolsó kocsijának, fékező-lépcsőjére.

Oreg fékező pipál fönt a fékezőbódé ülésén. Először szúrósan néz rám, azután megenyhül. Még lihegek, amikor megszólal:

— Tisztúrnak tetszik lenni?

Csak bólintani tudok.

— Gondútam, a bársonygallérjárul.

Pöffent kettőt a pipájából s megint leszól:

— Kergetik tán a veresek?

Bólintok.

Helyet szorít maga mellett s föltessékel.

Megszorítom a kezét.

— Nincs mit köszönni — szabadodik. — Most már igazán kár vóna, minden böcsületes emberér. Mer már döglük a veres disznó. Mahónap utósót rúg.

Hallgattunk egyideig, azután megszólal:

— Alighanem evvót az utósó mérge. A szegény soltiak, kalocsaiaik, dunapatajiak. Úgy hallom, több mint száz embert akasztatott az a Sámuel. De most maj az ü nyakukra kerül. A vasutiaknak is ígérte, hogy maj kibabráll velünk. No, azt lesheti. A vasut tégypül a mellükre. Mer ha mink akarjuk, a herkópáter is éhendöglük. Addig tolatunk, rendezünk, féreirányítunk, amíg fölfordul minden. Mer semmise odaér, ahová szánták. Mer hogy a váltó, a' csak egy vaskar. De ha az a vaskar aszongya, legyen zürzavar, akkor két hét alatt tótágast áll a világ...

— Áldja meg a magyar vasutasokat a Jóisten! — sóhajtottam.

Az öreg pőfékelt és hallgatott.

Utóbb az egyik állomáson leküldött a kocsiba.

— Tessék csak lefekünni. A Józsefen maj szólok.

A Józsefvárosi pályaudvart értette.

.... Reggel tíz órakor ott voltunk.

Elbúcsúztam az öreg, pipás magyartól.

S délelőtt tizenegykor, ráléptem Rimóczi mester úszó kikötőbárcájának, hídjára.

Két napig éltem Rimóczi kikötőtutaján.

Ez, alul hajó volt, fölül faházikó. Az alja tele volt szénnel.

Nappal odalent húztam meg magam, a szénre vetett zsákrongyokon. A kis átkelőgőzös, amely tizenöt

percenként lódult át a Vígadó-térre meg vissza, álmosan dohogott s ahányszor a kikötőbárkához oldalozott, mindig nyikorgott az egész alkotmányunk. Olyankor hallottam fölöttem Rimóczi dobogását, a hajórávetett, kötélkorlátos hídpalló zuhanását, majd az utasok szapora lábdobbanásait.

Aután a beszállók dobogtak be a hajóra, a visszahúzott hidacska surlódott fölöttem, Rimóczi azt kiáltotta: — El van! — és a propellerkapitány beleszólt a szócsőbe: — Elere!

Este tízkor vége volt a munkának.

Olyankor kibújtam az odumból, Rimóczi halpaprikást vagy ráchalat főzött s ettünk.

Utána horgásztunk a holdvilágban. Mert meg kellett fognunk a másnapra való halat.

És elbeszélgettünk a frontról, a háborúról. Úgy emlegettük, mintha százéve elmúlt, boldog ifjúságunkról lett volna szó.

A második estén, a homlokomra ütöttem:

— Ejnye, de számár vagyok! Egyre azon töprengök, hova menjek. S a világért sem jutott eszembe az, aminek az első percben az eszembe kellett volna jutnia.

— Mire gondol a főhadnagy úr? — pusmogta Rimóczi.

Elmondottam neki Orlay üzenetét. A Grilledolgot.

... És június huszonnegyedikén hajnalban, akár-hogy tartóztatott Rimóczi, a solti ezermester, elköszöntem tőle. Elgyalogoltam Obudára s felszálltam az esztergomi vonatra. Tudtam, hogy a II. hadtestparancsnokság Párkányánán van. Oda gyűjti a negyveneseket a Grille.

Alkonyatkor átkopogtam az esztergomi hídon és esőtét este bevánszorogtam a párkányánai vasútállomásra.

A hadtestparancsnokság, a szélső-vágányra tolt étkező- és hálókocsokban tanyázott. Az egyik étkezőkocsi volt a hadműveleti iroda, a másik, a hírszerző- és anyagi-csoport hivatala, a harmadik az étkező. A két hálókocsi pedig a beosztottak szállása. — A többi teherkocsikban lakott: a telefon- meg a törzsszárad.

Orlay riadt szemekkel meredt rám:

— Csakhogy legalább te... te megmenekültél!

— Én? Miért?

— Nem tudod?

— Nem.

— Pesten ellenforradalom volt ma délután. Leverték. A ludovikásokat elfogták, Lemberkovits századost, Karácsony tüzérszázadost, Filipecz főhadnagyot hír szerint agyonlőtték, vagy elestek. Az olasz misszió keményhangú jegyzékben követeli a ludovikások bántatlanságát.

— És a monitorok? — hördültem föl.

— Eleinte lőtték a szovjetházat. De azután tüzet kaptak a budai partról. Akkor az egyik megtámadta a másikat. S egymással harcolva úsztak le Csepel felé.

— És a vasasok? — nyöszörögtem.

— Haubrich megijedt és visszatáncolt.

— Szóval, vége az egésznek?

— Vége — hajtotta le a fejét, Orlay.

Félóráig nem tudott lelket verni belém a gazdám.

Az utolsó fény lobbant ki a lelkemben.

Nem mertem Pauerre, Losonczyra, Kósára, Gergelyre, Vargára és többiekre gondolni.

Jaj és hát a — bátyámmal!

... Orlay átvitt Craenenbroekhoz.

Az állított talpra, négy sűgva mondott szóval: ;

— A negyven, győzni fog!

A gazdám altatót szerzett a hadtest-orvosfőnöktől és föltölt a fülkéjében levő felsőágyra.

Mély bódulatban szunnyadt el a kínom.

XIV.

Attól kezdve, hogy rajtam éreztem, egykori vezérkari főnökünk meleg, barna szemét, megint bizakodás fogott el. Pedig a szívem olyan nehéz volt, hogy minden lélekzetem sóhajtással emelte meg a mellemet. Lemberkovitsék fájdalmas sorsa, tragikusabb volt, mint a front hősi halottaié. Ott azt mondtuk bajtársaink véres holtteste fölött: — Katonahalál, választottak sorsa, nyugodjék békében!

És továbbharcoltunk.

De Lemberkovits Jenő és az ellenforradalmi küzdelmek vértanucsapatai, nem a front férfiahalálával veszték el, nem katonafegyver ölte meg őket becsületes harcban, hanem gonosztevőkkel, országrontó gyilkosokkal vívott, kétségbeesett küzdelemben.

S hiába sütött a nap Párkányánán, hiába aranyozgatta sugaraival ott túl a Dunán Esztergom hegyén, az ősi bazilika fejedelmi kupoláját, július huszonnegyediké mártírhőseinek árnyéka, ott borongott fölöttünk, vígasztalhatatlan búbánattal.

A hadtest tisztjei, régi szeretettel fogadtak. Jav részük csakugyan az egykori 40. honvédhadosztály tisztikarából való volt. Legtöbbjét, legalább látásból, még a harctérről ismertem. De akit nem ismertem közülük, azt is régi testvéremnek éreztem. Elég volt annyit tudnom róla, hogy velünk volt, ott járt, ahol mi.

A legmelegebb vonzalom, mégis az étkezőben egy-asztalnál ülő, három fiatal bajtársamhoz húzott. Lassányi főhadnagyhoz, Lakics Dezső főhadnagyhoz és Szoboszlai hadnagyhoz.

Lassányi Emil, hatalmastermetű, araszosvállú, szőkehajú s kevésbeszédű legény volt s a hírszerző osztályon dolgozott. Lakics, nyolc nyelvet beszélő, tartalékos tanár-ember volt, ismertem még a frontról,

a pécsi honvédezredből. Most a segédhivatalt vezette. Szoboszlai kis feketeképű, vidámszemű tartalékos hadnagy, a telefonszázad parancsnoka volt.

— Neked egyelőre nem adok beosztást — mondotta nekem Craenenbroek, mikor parancsért jelentkeztem nála. — Egyelőre pihend ki magad és ne nagyon mutatkozz. Lassányi majd megmondja, kikkel beszélhetsz s kiktől kell óvakodnod. És ne lógasd a fejedet! Minden harcnak vannak áldozatai, hősi halottai, de azért a harc továbbtart. A hősök nem azért halnak meg, hogy elrettentsenek bennünket a küzdelemtől, hanem azért, hogy a lelkükkel, megerősítsenek bennünket! Lehet, hogy holnap nekünk kell véres nyomaikba lépnünk, de vagy mi vagy az utánunk jövőök, elérik a győzelmet!

A hírszerző-osztály persze nemcsak az ellenség felől szerzett híreket, hanem az országból is. Így tudtam meg, Lassányi Emil néhány szűkszavú mondatából, a Lemberkovits-féle felkelés szomorú részleteit. Valami bajnak kellett lennie az összeköttetés körül, mert a ludovikásokon, a monitorokon és az aréna-úti laktanyán kívül, alig mozdult meg valami. A budai Dunapart és a Gellérthegy megszállására sor se került. És talán ebben volt a kudarc első oka. A Hungária-szállót gránátozó monitorok, innét kapták az oldal-tüzet. Erre a hátuljövő «Munka» nevű monitor ingadozó legénysége, látván, hogy ellenállás is van, fel-lázadt s ágyútüzét az előtte haladó másik monitorra irányította. Haubrich erre ugyancsak meghátrált s hogy elhárítson magáról minden gyanút, vasasaival az ellenforradalom ellen fordult. A Ludovika Akadémia, hősi harc után kénytelen volt magát az ostromlónak megadni, de az ígért szabad elvonulás helyett, a vörösök nyomban nekiestek ezeknek a bátor, fiatal gyerekeknek. Kivégezni egyelőre nem merték őket, mert Romanelli az egész vörös-kormányt hallal fenyegette meg, de nem lehet tudni, mit hoz a

holnap. — Arról, hogy a kelenföldi csoport és a Hódy-csoport megmozdult-e s mekkora erővel vonult föl Aréna-útra, végül, hogy mi történt vele? — nem voltak híreink. Amiként persze arról sem, hogy mi van a bátyámmal.

Szegény Lemberkovits Jenő, hát nem érte el azt, amire olyan nagyon vágyott. Hogy a megszülető kisgyereke, akinek világrajöttét akkor várták, már ne a vörös lángokat pillantsa meg, hanem a szabad, aranyos napsugarat. De nekünk példát adott, a nemzetnek pedig egy új, önzetlen, tiszta és bátor hős — eszményi alakját!

Könnybelábadt a szemem, amikor rájuk gondoltam, mégis úgy éreztem, hogy elszántabbak lettünk, mint valaha.

Néhány nappal utóbb, hírt kaptam a bátyámról. A Baintner-csoport egyik menekülő embere kért menedéket Craenenbroektól. Magam nem beszéltem vele, csak Orlay — mert a szegény fiút nyomban továbbküldték, oltalmatnyújtó menetlevéllel Győrön át Bécsbe — de annyit megtudott a gazdám, hogy a bátyám megmenekült és a Dunántúlnak vette útját. Ha eljut Somogyvárig — gondoltam magamban — már pedig van olyan körültkintő öregroka, hogy eljut, akkor ott biztos-helyre bujtatják, édesapám régi, hű emberei.

A II. hadtest akkor, jobbszárnyán a Pálmay-csoporttal, a Garam—Zsitva-vonalat támadta. Az ezredek javarésze átvedlőben volt. Nem voltak még igazi katonák, de legalább nem voltak már vörösek sem. A tisztek bizalmas jelentései szerint, a politikai megbízottak, egyre lejjebbblógó orral, jártak közöttük. Azt hajtogatták, hogy még néhány győzelem: és belebukik a proletárdiktatura. A harcbanálló vöröskatonáról lekopik az agitációval belevert kommunista proletáröntudat és a verekedés kihozza belőle a — magyart.

Pedig ebben a hadseregben alig volt falusi nép

Javarésze gyökértelen aszfalt-lakó volt, akít a szociáldemokrata szakszervezetek, évtizedek óta, a marxista, nemzetközi gondolatvilágban neveltek.

A kommunista politikai-megbizottak tehát már akkor helytelenítették a háborút. Úgy vélekedtek, hogy minél tovább tart a fegyveres küzdelem, annál inkább veszít tömegeiből a kommunista tábor. Érezte ezt a pohos Pogány József «hadtestparancsnok» is, mert szakadatlanul járta a tartaléksapatokat, hogy lelkesítő beszédekkel zengjen, a proletárdiktatúráról. Nekünk ez jó volt, mert így sohase láttuk a Craenenbroek szabadon dolgozhatott — a másik vonalon.

Ez a másik vonal — amennyire megtudhattam — a Dunántúlon szervezkedő Sréter ezredes akciója volt. Ezenkívül egy, teljesen megbízható, «fehér» lovasezred úgyszólván, készen állott már Lepsény környékén. A másik lovasezred és a gyalogezerdek pedig kereket állították fel, Veszprém, Városlőd, Pápa környékén, a Bakony oltalmában.

Július első napjaira alig emlékezem.

Úgyszólván egész nap a hálókocsi-fülkében rejtőzködtem és csak délben meg este mentem át az étkezőbe. Pogány, külön kocsiban lakott és étkezett, néhány szúrósszemű elvtársával és a törzs-lovasszakasz parancsnokával. Ez valami elrugaszkodott, egykori tiszt volt, Pogánynak távoli rokona. Külön is főztek maguknak. Szoboszlay azt mondotta: azért, mert Pogány fél, hogy megmérgezik.

Orlayt időnként kiküldötte a vidékre, Craenenbroek. Megbízható híreket kellett szereznie a csapatok és a falvak hangulatáról. Némelykor engem is elvitt magával, hogy levegőn legyek, mert mint mondotta, olyan vagyok, mintha megpenészedtem volna.

Akkor volt az, hogy elvetődtem valami gárammenti kis falucskába, Léva környékén. Orlay fölment egy erdős dombháton levő majorba, a Pálmay-cso-

port ottevő tartalékosztagához, engem meg lent hagyott a községben, az autó mellett.

A falucska népe, a templom felé tolongott. Olyan árvának éreztem magam s annyira vígaszraszorulótnak, hogy utána ballagtam. A lelkemben Lemberkovits fájdalmas emléke borongott. És azoknak a budai, krisztinavárosi férfiakkak, nőknek, gyerekeknek emléke, akiknek áhítatos körmenetébe, június huszonharmadikán beelöltek a terroristák. Ez a hír csak mostanában jutott el hozzánk, pedig ez a felháborító merénylet még az ellenforradalom előtt történt. A himnusz-éneklő körmenetből egy férfi holtan, egész sereg aszszony és gyerek pedig sebesülten bukott az utca kövezetére.

Tele volt a lelkem sóhajtàssal és a Jóisten után való vágyakozással. Behúzódtam hát a templomba.

És akkor a szószerk homályából felzendült egy hang. Vígasztaló volt, bátor és — ismerős. Valami sejtelem azt súgta, hogy egykori katonapajtásom, Rátz László. Az egykori Pákh-zászlóalj hadapródjelöltje, a danei Nannika tiszta szerelmének elérhetetlen eszményképe, Isten honvédje, mindnyájunk — Péterkája. Aki ott sebesült meg, Tereszkoviec és Bludov között, ezerkilencszáztizenhat nyarán, a véres, volhiniai erdőkben.

Beszélt, beszélt a bátorító hang. Beszélt a pásztor bátorságáról, akinek szembe kell szállania a farkassal, juhait védelmében. És beszélt a farkasról. A juhokat elragadó gonoszságról. És a bennünk levő farkas leküzdéséről.

És fölemelte a lelkemet.

Tudom, hogy ő volt. Ilyen hangja, ilyen szavai nem voltak senki másnak.

Szerettem volna megölelni, ha lelépeget majd a szószerkről. De azután eszembe jutott, hogy én most földönfutó vagyok. A pesti vörösök üldözöttje. S lehet, hogy ma vagy holnap vagy holnapután, a nyomomba

vágnak a vörös kopók. És akkor bajbakerülhetnek azok is, akiket megölelek mostanában. Nem akartam hát a Páterka sorsát, még az enyémmel is terhelni.

Amikor fejünk fölé emelte az Oltáriszentség Krisztusát és fölgomolygott a kéklő tömjénfüst az alkonyodó templomban, kicsordult a könnyem.

És úgy mentem ki abból a kis templomból, ahogy jöttem. Ismeretlen emberként. S a Páterka nem is sejtette, kinek a lelkét töltötte meg új, tiszta, feszítő erőkkel...

Július elején, Kun Béla vöröskormányja, váratlanul fegyverszünetet kötött a csehekkel.

A II. hadtestparancsnokság visszatért a Dunántúlra. Egy napra Székesfehérvárott állapotodott meg, azután újabb parancsra, Siófokra szállították. Egyesek azt suttogták, hogy Pogány elvtárs nyaralni akar s ezért kerültünk a Balaton mellé, de én azt hiszem, Craenenbroek titkos gondolata sugalmazta ezt a választást. Pogány akkor már olyan petyhüdt és hervadó volt, mint a pöfeteg-gomba kánikulában. Többet volt Pesten, mint valaha s ahányszor megjött, mindig sápadtabban cipelte derékszíjjas, nagy hasát. Nem volt már kedve a napoleoni pózokhoz. Kezdett neki szűkké válni a tönkretett Magyarország s dehogy is járt már akkor az esze, a Balaton hullámain. Jómagam összevissza, ha kétszer láttam június végétől, a diktatura dicstelen bukásáig. Akkor is jó messziről, mert iszonyodtam ettől a, külsejében is visszataszító alaktól.

Sokkal nyilvánvalóbb, hogy azért kerültünk Siófokra, mert Craenenbroek így közelebb lehetett, szervezés alatt álló, alakulataihoz.

Orlay úgy tudta, hogy Bartha műszaki törzskari őrnagy és két tüzérszázados, már csak evvel a szervezéssel foglalkozott. Gyakran járt át a veszprémi partra Orlay is. Sohasem mondotta meg, milyen ügyben

küldte őt ki a gazdánk s hol fordult meg. Legföljebb annyit dörögött felém:

— Ne félj, jól megy a dolog!

Egy-egy tiszt eltűnt az étkezőből. Lassányi azt mondotta — Szegedre mentek. Istenem, ha én is elmehetnék! — sóhajtottam ilyenkor. Legalább egy percre láthatnám — útközben — Borikát. Hiszen már azt sem tudom, milyen. Csak addig láthatnám, amíg egy csók tart. Akár csak egy katonacsók. Amely a leg-rövidebb, minden szerelmes csók közül.

Meg is környékeztem egyszer-egyszer Craenenbroek alezredest. Megértette a kínomat, de azt mondta, szüksége van ránk. A gyalogezredek gyorsan gyarapodnak, rövidesen odakerülök.

A csizmám vásott volt, a harisnyáim foszlányokra mentek szét. Kénytelen voltam eldobni őket. S attól kezdve a puszta lábamra húztam föl a csizmámat. Kívülről azért persze nem lehetett látni ezt a siralmas állapotot, mert a lovaglónadrágom bokáig ért a csizmaszárban, de a lábam annál inkább megérezte. A csizma bőr csersava, vörösemarta a lábamfejét. Harisnyát kapni akkor már sehol nem lehetett, még a városokban sem, a tisztársaimtól pedig nem kérhettem, mert azok is utolsó holmijaikat nyúlták.

Minden második éjszakán mosnom kellett a hálókocsi mosdójában. S amíg a fehéreneműm száradt, zubonyban és nadrágban aludtam. Szerencsére akkor már bőven volt helyünk s magam voltam a fülkében.

Még július első hetében felhivatott Craenenbroek, a vasúti átjárónál levő parancsnoki villába szállások hadműveleti osztályra. Két óra lehetett, a tisztek már az étkezőbe mentek és csak maga volt odafönt.

Bevitt a szobájába s kulcsraárta az ajtót. Azután odalépett hozzám.

— Te tudsz németül? — kérdezte egész halkán, szép, bársonybarna szemeit rajtam nyugtatva.

— Tudok, alezredes uram.

— Akkor délután útnakindulsz, sínautóval Győrbe. Onnét vonattal továbbmegy Hegyeshalmon át, Ligetfaluba. Onnét pedig majd átcsempésznek az osztrák határon s Bergtől megint vonattal utazol Bécsbe.

— Igenis.

— Ott elmegy a Fürich-Gasse tizenegy alá, a szege di magyar kormány bécsi expozitúrájába.

— Igenis.

— Megkeresed Tellman kapitányt és szószerint leírod neki azt, amit itt most, félóra alatt be kell magolnod.

Átadott egy papírlapot. A dunántúli vöröscsapatok erőelosztása volt rajta, helyek szerint. Vagy tizenöt adat. A végén három különálló szám: «8 — 4 — 3½, a régi helyen.»

Húsz perc alatt bevágtam a leckét. Craenenbroek addig olvasgatott. Ha jól emlékezem, Lagerlöf: Gösta Berling-je volt a kezében. Ez a magyarszívű, kiváló vezérkari tiszt, nagyon szerette az északi írókat. Talán a vérében levő északi vérszejtek vonzották feléjük őt.

Fel kellett mondanom neki a leckét. Akkor elbocsátott avval, hogy Győrben, ilyen meg ilyen utcában keressem meg Meitner vezérkari századost. Az majd bizonyos jelzéssel látja el a menetleveletem s továbbbírányít, Ligetfalura.

Fehérváron, Komáromon át, este kilenckor Győrbe érkeztem. Se katona, se civil nem voltam. Craenenbroektól kaptam egy zöld lódenkabátot, meg egy sportsapkát. Egyébként a magam ruhája volt rajtam.

Megkerestem Meitner századost. A győri hírszerzőcsoport vezetője volt. Megsúgtam neki a kettős jelszót, amelyet Craenenbroek közölt velem s nyomban megnyihült a bizalmatlansága. Elkérte a menetleveletem s megmondta, hogy Ligetfalun jelentkezzem Lengyel vörösrparancsnoknál.

— Ez persze, csendőrszázados — dörmögte, mi-

alatt a meneflevelem fölé hajolt a tollával — ő lopat majd át a határon, Pastor osztrák csendőrszázadoshoz. Onnét azután már síma az utad. Csak ügyelj, hogy visszafelé jövet is Pastornál jelentkezzel. Még akkor is, ha történetesen nem ő volna szolgálatban. Akkor keres-sed meg a lakásán. Ott lakik Bergen.

Megkaptam az írásomat s elkészöntem.

Hegyeshalomig bóbiskoltam. Ott várnom kellett vagy két órát. Azalatt, az állomáson föl-alá járva, is-mételtettem a leckémet. Tudtam, mint gyerekverset.

Reggel nyolckor már jelentkeztem Lengyelnél.

Mikor átvizsgálta a Nyilt-parancsot, különösen annak az alsó balsarkát, megkérdezte:

— Vissza is jössz, vagy Szegedre mégy?

— Vissza is jövök, százados úr!

— Akkor vigyázz! A Nyilt-parancsot most át-veszi majd téled Pastor s magánál tartja. Tőle kell majd megint elkérned. Mi nem tarthatunk itt magunk-nál semmit, mert van egy pimasz, határellenőrző politikai megbízott a nyakunkon s az mindent feltúr. Most éppen kintjár az őrsőknél. Addig ne is indulj tovább, nehogy beleütközzél. Az egyik emberem elkísér majd a Pozsonyi Hajósegylet klubházába s addig ne mozdulj onnét, amíg tiszta nem lesz a levegő. Egyéb gondod ne legyen. Egyik emberem majd érted megy akkor s átvezet Pastorhoz.

— Megértettem, százados úr.

Délig lapultam a klubházban. A pozsonyi evezősö-
ket, az akkori határ, elvágta a klubházuktól. Abban az időben Ligetfalu még magyar kézen volt, a gyönyörű pozsonyi ligettel.

Sóhajtozva nézegettem át a klubház öltözőjének ablakaiból, a túlsó partra. A villamosok éppen úgy jártak odaát, mint azelőtt s képtelenségnek tűnt, hogy az a város ott túljan, a jellegzetes, négytornyú várral, a koronázótemplommal, vármegyeházával, a régi ma-

gyar országgyűlések székházával és magyar történelmet lehellő házaival — nem Magyarország.

Délben eljött értem Lengyel vörösőre. Tisztelgésén, szemevillanásán, az első percben meglátszott, hogy régi, becsületes csendőrtiszt.

Gyors léptekkel vezetett át egy közeli csalitoson, majd erdőn.

Néhány perc alatt odaát voltunk.

Pastor elvette a Nyilt-parancsomat, megnézte figyelmesen az alját s azután kezet nyújtott, leültetett és bement a barak-épület másik szobájába.

Kisvártatva kilépett, kezében egy irattal.

— Ez a menetleveled — mondotta németül. — Itt a finánc-barakban pénzt is válthatsz, de jobban szeretném, ha nem magad mennél oda. Tudod, minket is figyelnek a mi vöröseink. Mert nekünk is vannak ám, hogy a fene enne meg őket! Csak ezek nem mernek kommunizmust csinálni. Most már talán nem is kerül rá sor, mert közben a magyarországi tapasztalatok alapján, nekik is elment tőle a kedvük.

Elküldöttem a Craenenbroektól kapott kékpénzt egy osztrák csendőrrel a pénzváltó-kirendeltséghez s alig hogy az meghozta az osztrák bankjegyeket, befutott Pozsony felől, a pozsony-bécsi villamosvonal.

Délben Bécsben voltam.

Az első percre megszédített a forgalom. Bécs is lezüllött a forradalom óta, de Budapesthez képest tündérváros volt. A mi szemünk már a kifosztott, üres kirakatokhoz, tönkretett, vánszorgó villamosokhoz, lerongyolódott járókelőkhöz, plakátokkal telemocskolt házakhoz és a csatornanyílasoknál, összetorlódva rothadó bűdös szeméthez szokott hozzá.

Itt, bár hasonlítani sem lehetett Renner és Adler Bécsét, a császárok Bécséhez, dúskálóan-bőséges élet nyilatkozott meg mindenben. Persze, ez csak az én szememben volt így, aki a nyomor legszörnyűbb képeivel érkeztem Bécsbe.

Sietve vásároltam egy térképet s azután megkerestem a Fürich-Gasse-t.

Arra a kívánságomra, hogy Tellman kapitányt keresem, civilruhás úr jött elém.

Ugy ment minden, mint a parancsolat. Tellman kapitány nyomban írógép elé ültetett s leírtam neki a leckét.

Vagy félóráig faggatott azután, az otthoni állapotról. Meglepett, hogy mennyivel tájékozottabb sok mindenben, mint mi. Én például tőle hallottam először, a Hollánok kivégzéséről. Pedig ezt a kegyetlen lánchídi gyilkosságot, még április végén követték el a Cserny József parancsára garázdálkodó Lenin-fiúk. Itt tudtam meg azt is, hogy a Teréz-körúton levő Batthyány-palota, valósággal a borzalmak háza. És hogy a budai Mozdony-utcában is van a terroristáknak egy hirhedt kínzókamrájuk. Sőt, többet tudott Tellman még a Lemberkovits-felkelésről is mint én. Csakugyan az én feltevésem volt az igaz. Haubrichék és az egyik monitor árulásán kívül, az összeköttetések csődje okozta a tragédiát. És a budai Dunapart meg a gellérthegyi citadella tervezett, de végrehajtásra nem került megsejlesztésének hiánya.

Az, amit Tellman üzent Craenenbroeknak és Sréter ezredesnek, nem sok volt. Szegeden, a franciák gánccsokodása ellenére is előrehaladnak a dolgok. Károlyi Gyula gróf miniszterelnök és Teleki Pál külügyminiszter, végtelen nehéz viszonyok között igyekszik barátokat szerezni a szegedi nemzeti kormányoknak. A hadseregszervezés lendületesebben halad. Horthy admirális erősen kézbe vette ezt az ügyet s Gömbös Gyula rajongó lelkesedéssel dolgozik mellette. De van egy másik ellenforradalmi csoport is. Ez majdnem csupa katonából áll s Lehár Antal ezredes körül szervezkedik, az ausztriai Feldbachon. Szeged és Feldbach között már megvan az összeköttetés. Szeged utasítása különben az, hogy ne küldjünk már több tisztet oda, mert

tisztekben nincs hiány. Csak azokat csúszttassuk át a határon, akiknek menekülniök kell. A többi dolgozzék idehaza. A dunántúli ellenforradalmi szervezkedés menetét pedig gyorsítsuk, amennyire csak lehet.

Mikor elbocsátottak a Fűrích-Gasse-ból, berohantam az első postahivatalba.

— Lehet-e ajánlott levelet küldeni Horvátországba? — kérdeztem.

— Miért ne lehetne? — csodálkoztak az osztrák postások.

Levélpapírt vettem és ott, a postahivatal író-állványa mellett, láztól és szerelemtől reszketve, levelet írtam Borikának. Ezt meg kell kapnia! Ezt nem hajíthatja szemébe a bolsevista-uralom. S megírtam, hogy a bécsi Fűrích-Gasse-ba címezze a válaszát, Tellman kapitány postájával történő kézbesítésre. A boríték hátlapján még egyszer feltüntettem ezt a címet, a nevem mellett.

S avval a boldog hittel mentem tovább, hogy erre már válasznak is kell érkeznie. És akárki jön is fel legközelebb futárként tőlünk, az meghozza nekem.

Berohantam még egy divatüzletbe s vettem három pár harisnyát. Se jegyet, se igazolványt nem kértek tőlem. Azt se kérdezték, ki vagyok. S adtak volna akár tíz párat is. Azt hittem, álmodom!

Kínálgattak még százféle dolgot is. Fehérneműt, nyakkendőt, inggombokat. Jaj, de nagyon kellett volna minden! Hanem a pénzem szűken volt. A vörösök fehérbankóival elő se hozakodhattam, kékpénzem meg csak annyi maradt, amennyivel egy-napig gazdálkodhattam és hazajuthattam. Mert szegény volt ám az ellenforradalom, nagyon!

Azután hentesboltot kerestem, összevásároltam a vacsoráralót s bevonultam egy olcsó szállodába. Ott persze álnévvel szerepeltem. Avval a névvel, amelyre Pastor keresztelt el, a Bergben adott

igazolványban. Azon valami alsóausztriai községből való kereskedőnek tüntetett fel.

És akkor: fürdőszoba! Hosszú hetek után megint: fürdő!

Majd pedig: béke, nyugalom, ágy.

Olyan fáradt voltam, hogy még a harapnivalót is fekvé ettem meg.

...Kora reggel kellett hazaindulnom.

Bergben, Ligetfalun, minden símán ment. Csak amikor átvezetett az osztrák csendőr az erdősarkon s azt morogta, hogy most már Magyarországon járunk, szorult el a szívem. Uristen, mikor lesz ez újból igazi Magyarország?

Visszafelé az egész utat vonaton kellett megtennem. De most Győrből Szombathelynek és Kanizsának kerültem. Így nem kellett vicinálison döcögnöm.

Késő éjjel érkeztem meg Siófokra.

Már csak Lassányi hálófülkéjéből szűrődött ki világosság.

Ő mondotta, hogy ezután még jobban kell ügyelnünk, mint eddig, mert rájöttek arra, hogy a Pogányféle lovas-szakasz parancsnoka, állandóan figyeltet bennünket. Az egyik emberét rajtacsípték, amikor a hálókocsi tetején hasalva, igyekezett kihallgatni, a kocsi-ban folyó beszédet.

Adtak neki két óriási pofont, hogy szikráthányt a szeme.

A parancsnoka nem mert egy szót sem szólni, mert azt mégsem akarta elárulni, hogy a rosszképű vöröslovas, az ő utasítására spiclikedett.

— — — — —

Idehaza nem volt semmi ujság.

A gazdák arattak. Most más gondjuk volt, mint a vörösökkel való bajlódás. Ősi ösztönükkel érezték, hogy a vörösdiktatúra lehet csapás, átok, gazság, örült-

ség, de csak időre szól. A föld azonban örök. Ezek a vörös bitangok eltűnnek egyszer, de a föld, a hűségés rög, az megmarad.

A falvakon különben már az első napokban megbukott a diktatúra. A földbirtokok kommunizálása, csak a nagy- és középbirtokok elvételéig jutott. Mikor a kisbirtokig ért, megtorpant. Mert annak a határán ott állott a villogószemű magyar, kaszával és csépha-daróval s azt mondotta: — Coki innen, veres bitang! Inalj, amíg tudsz, mert mihelyt végzek az aratással, hordással, szűk lesz néked itt őszire a világ!

A zsákja száját pedig bekötötte, istállóját, jószágát úgy őrizte, mint a szemefényét s kiadta a jelszót: Egyetlen búzaszemet, egyetlen hitvány-malacot se, a pesti «kummunista-ganéjnak»!

Hanem mi nem akartunk őszig várni. Hiszen addig ezek a gazemberek kiirtják fél Magyarországot!

S a legtüreletlenebb talán éppen Craenenbroek volt. Úgy hajtotta az embereit, hogy alig volt megállásuk.

Hiszen a Tűzvölgy még lobogott...

Háromszor kellett még kimennem Bécsbe.

Egyízben olyan hosszú adatfelsorolást kellett a Fűr-ich-Gasse-ba juttatnom, amelyet nem lehetett volna betanulni.

Akkor ezt úgy oldotta meg Craenenbroek, hogy már a harctérről ismert, rendkívül drága, keskenyfilm-gépével lefényképezte az egész lapot, amelyen a dunán-túli fegyver- és lövészerkészletek részletes adatai voltak.

És az ujjnyi-széles, néhány centiméter hosszú fil-met, belerejtette egy ócska gyufásdoboz, szétfeszített oldalába. Azután visszaragasztotta a skatulya szélét s úgy adta át. Még néhány szál gyufát is tett beléje.

— Csak arra kérlek, ne használjad ezt a skatu-

lyát — mondotta, halk nevetéssel. — Mert nem tudod megkülönböztetni a széleit s lehet, hogy éppen azon az oldalán rántanád végig a gyujtót, amelyik alatt ez a filmecske lapul. Az meg nem éppen használna neki. Tellman nagyíttassa fel a képet. Csak a kibontásra ügyeljen!

Nem is lett belőle semmi baj.

Utolsó két utam előtt, könyörögve kértem Craenbroekot, hogy engedjen el Szegedre. Bécsből feladott levelemre és lapjaimra semmiféle válasz nem jött Karlovácról.

S most, mikor láttam, hogy el tudnék jutni Borikához, százaszorosan szenvedtem.

Július huszonkilencedikén este, végre azt mondotta:

— No, most elmehetsz majd, fiam. Mihelyt végeztél a Fürich-Gasse-ban, kérj útlevelet Tellman útján és siethetsz Karlovácre. És mondd meg a kis menyasszonynak, ne haragudjék rám, hogy eddig nem engedtelek el. Szüksége volt rád — Magyarországnak. Mire újból kezét szoritunk, remélem, fölszabadult magyarok fognak majd kezét.

Csaknem megcsókoltam a kezét boldogságomban.

Támolyogva mentem ki az ajtón, zsebemben az útravaló kékpénzzel, fejemben pedig, az utolsó három számadattal, meg három mondattal.

Az a három mondat így szólt:

Augusztus hatodikán indulunk, a lovasság Fehérvárig, gyalogság Lepsényig vonul. Hetedikén: lovasság Budafokig, gyalogság Tárnokig jut. Nyolcadikán: egész erő megszállja Budapestet.

A győri állomáson megszólított egy szakállas ember. Térdnadrágos vadászruha és vadászkalap volt rajta. A szeme ismerősnek tűnt, a hangját is mintha hallottam volna már, de nem ismertem rá.

Losonczy hadnagy volt. Egykori, kelenföldi főcsoportom egyik oszlopa. Az, aki figyelmeztetett, hogy meneküljek Pestről.

— Mi van veled, Laci? — kérdeztem közelebb lépve.

Belémkarolt és kisietett velem az állomásról.

— Lógok — dörögte nagyokat lépve. — Végre kijutok ebből a szörnyű világból. Egyébként, úgy láttam, egy vonaton jöttünk. Négy hétig rejtőzködtem a Börzsönyben, egy csőszkunyhóban. Azóta növesztettem ilyen szép szakállat. Most azután szerzett a bátyám egy olasz útlevelet Romanelliéktől. Holnap már üthetik a nyomomat ezek az alávaló vörös gazemberek! És te?

— Harmadszor megyek Bécsbe. És nem kell többé visszajönnöm! Megyek a menyasszonyomhoz s onnét Szegedre. Azt hiszem, a szegediek is megindulnak egy hét múlva. Ha ugyan le tudják rázni magukról a franciákat.

Meitnert nem találtam meg.

Ott kellett hálnom Győrben.

— Nem baj — mondotta Losonczy — én is csak holnap délben mehetek tovább, mert meg kell várnom az unokaöcsémet is.

Szobát kerestünk egy eldugott mellékutca vendégfogadójában s én még egyszer elmentem Meitnerhez.

Most szerencsém volt, el is intézte a dolgomat. Rátette a Lengyelnek szóló jelet a Nyiltparancsom alá, s talán még tovább is utazhattam volna.

De akkor már nem akartam otthagyni Losonczyt. Hiszen alig beszélünk még.

Akkor tudtam meg, hogy nem is kellett volna annakidején megszöknöm Pestről.

Elképedtem.

— De ember, hiszen éppen te voltál az, aki az ablakból...

— Az igaz — bólogatott a fiú — csakhogy akkor még azt hittük, hogy Hajdút a szervezkedés miatt fűlelték le. S azon rémüldöztünk, hogy ha az ő dolgáról tudnak, akkor a te szerepedről még előbb kellett tudniok. Hiszen az egész szervezkedés szerkezete olyan volt, hogy logikusan nem is lehetett mást gondolni!

— No és?

— Hát nem azért fogták le. Két napig ült a gyűjtőben, rondán összeverték, de azután kiszabadult.

— De hát akkor mért fogták le?

— Azt mondja, hogy valami miatyánkos verset szavalt, amit tőled kapott. Tudod milyen szenvedélyes szavalnok! Ha Petőfi «Örült»-jét szavalta, még a haját is felborzolta. Elég az hozzá, hogy mikor azt a verset megkapta tőled, még aznap este elszavalta egy «tiszta fehér» baráti társaságban. Erre egy úr el-tűnt s félóra múlva lekapták a tíz körméről a szerencsétlen Zolit. Valami olyasfélét rebegett nekem, hogy bizonyos utalás lett volna abba a versben a szegediekre és Horthy Miklóstra. De ezt a részét meglehetősen zavarosan adta elő nekem, mert ő is akkor akart lógni és sietett.

— Hallatlan! És ti ezért... Nekem ezért kellett megugranom Pestről? Hiszen ez örület! Pedig ha ottmaradtam volna, akkor talán a Lemberkovits-féle...

Losonczy búsán legyintett.

— Nem számított volna. Az első jeladást nem kaptuk meg. Akkor a bátyád szaladt ki hozzánk a laktanyába. Már csak én voltam bent, meg Kósa. Mire mi összeszedtük az embereinket, meg értesítettük Vargát, már vége volt az egésznek. Már a Lehel-úton hallottuk, hogy vége.

— És Hódýék?

— Azok talán nem is kapták meg a jelzést.

...Hosszú ideig hallgattunk.

Azután megvacsoráztunk és lefeküdtünk.

Kora reggel, ahogy az állomásra ballagtunk, tele volt az utca szuronyespuskájú vörösőrrel és járőrrel.

Az állomáson tudtuk meg, hogy a győri asszonyok föllázadtak a piacon, törni-zúzni kezdtek, fölrohantak a győri fő-vörös lakására és lehajigálták az emeletről minden bútort.

Az az érzésem volt, hogy ezekután már csak napok kérdése, a diktatúra bukása. Mert ha már gyöngé és fegyvertelen asszonyok zendülnek föl, akkor már senki sem szánja az életét.

Hegyeshalmon elváltam Losonczytól. Ő a fővonalon utazott tovább Bécsbe, hiszen megvolt az útlevelük, én meg Ligetfalú felé döcögtem.

Ott éppen, hogy baj nélkül átjutottam. Mert Barabás elvtárs, a bozontoshajú, határellenőrző gazember, meglátott az erdősarkon. És hosszan bámult utánam. Pedig már a multkori utamon is szemetszúrtam neki. — Jó hogy nem kell többé visszajönnöm — gondoltam.

Bécsben már reszkettem az izgalomtól.

Hogyisne, hiszen este hétkor indulok a Délivasútról Zágráb felé!

Szinte már búcsúztam Tellmantól.

És akkor fölhangzott az utcáról, a rohanó rikancsok kiáltása:

— Sonderausgabe! Sonderausgabe! Umsturz der Proletarierdiktatur in Ungarn! — Rendkívüli kiadás! Megbukott a magyarországi proletárdiktatúra!

Meg kellett kapaszkodnom az íróasztalban.

Hát végre! Mégis!

A Tűzvölgy lángjai parázsra lohadtak...

Hajnalban megint átléptem a magyar határt, Bergnél.

Akkoriban azt hittem, hogy néhány nap múlva úgyis minden más lesz. A forradalom előtti Magyarországnak rendje, nyugalma, békéje. S nem is lehet kérdéses, hogy egy hét múlva, már nem egy órára, vagy egy csókra, hanem akár két hétre is lemehetnek Borikáékhoz.

Sőt jobb is, ha akkor megyek, mert addigra már látjuk mi lesz itt. S talán még az esküvőt is megtarthatjuk, hogy a feleségemként hozzam haza Borikát.

A mesebeli fiú mégis átmegy majd a Tűzvölgyön és kézenfogja a sirdogáló lányt!

XV.

Barabás elvtárs már elillant Ligetfaluról.

A határőrség letépte a vörös szalagokat és vörös zászlókat.

S én fölvarrom a Bécsben vett aranyesillagokat a zubbonyom gallérjára. Ugyanott vásároltam egy bakasapkát is. Náluk még a régi katonasapka van használatban. Csak a rózsáját kell róla lefejtenem. A csendőrök adnak egy kis darabka nemzetiszín szalagot. Azt feszítem rá egy gombra s úgy varrom föl a sapkámra.

A derékszíjjam mindig rajtam volt a zubbonyom alatt. Meg a pisztolytászkám a zsebemben.

Most előkerül mind a kettő. A táskát ráhúzom a derékszíjra, a derékszíjmat összerántom magamon. A lódenkabátot meg a sportsapkát papírba csomagolom.

És a hegyeshalmi vonatra már egy főhadnagy száll föl.

Az első meglepetés Hegyeshalmon ér.

Ott még vörös-kokárdát hord az őrség.

Még a vonaton is vannak emberek, akik nem tudják, hogy megbukott a kommunizmus. De akik

meglátnak engem a csillagokkal, nekem esnek és könnyes szemekkel rázogatják a kezemet:

— Főhadnagy úr!

— Csakhogy újra látunk katonát! Tiszt urat!

— Hogy a Jóisten áldja meg!

És lepofoznak a vonatról mindenkit, akin még vörös jelvény van.

Egy elkeseredett suhancot, a robogó vonatról taszítanak le, mert azt merte mondani, hogyha mindent vissza is csinálnak, az a szó: elvtárs — megmarad.

Győrben azt mondják, hogy valami Peidl-kormány alakult. Ezek szociáldemokraták. Az emberek dühöngenek s azt mondják: Pokolra velük! Éppen ezekre van még szükségünk!

Azután rémhíreket hallunk. Hogy a vörösök még utolsó vérfürdőt akarnak rendezni. Mások úgy tudják, hogy ez nem igaz, hiszen a népbiztosok már tegnap elmenekültek Bécsbe. Különvonaton lopták ki, összeharácsolt vagyonukat. — Megint más hírek azt emlegetik, hogy a románok átkeltek a Tiszán és Budapest felé vonulnak.

Mire megérkezem Siófokra, látom, hogy a fél Dunántúl még nem is tudja az örömhírt.

Kétféle beosztást kapok egyszerre.

Ki kell selejteznem a gyalog törzs-századból a szemetet, ki kell egészítenem új, megbízható emberekkel és járőröket kell szétküldenem a falvakba, hogy tájékoztassák a népet az új helyzetről. Ahol meg tisztogatóra volna szükség, onnét hozzák be a vörösöket.

Délben kidoboltatom, hogy az új magyar hadsereg, ilyen meg ilyen feltételek mellett, felvesz katonaviselt legénységet. A jelentkezőknek azonban, a forradalmak előtti előljáróságuk bizonyítványával kell igazolniuk, hogy sem az őszirózsás, sem a kom-

munista forradalom alatt, nem tántorodtak meg nemzeti érzésükben.

A kiselejtezéssel nincs sok dolgom. Akinek nyomta a lelkiismeretét valami, az már elillant Siófokról.

A Pogány-féle lovas törzs-szakaszt Lassányi fegyverezte le még tegnap. Már azokat, akik még itt voltak. Mert vagy tizenöt ember fegyveresen széledt el. Még egy géppuskát is magukkal vittek.

A lepsényi huszárezred, különítményekre osztva, a távolabbi környéken cirkál és a volt vörös tüzerüteggek anyagát igyekszik biztonságba helyezni. Orlay Alsóörsre ment, hogy átvegye az egyik új zászlóaljat.

Annyi a dolgunk, hogy ha száz kezünk volna, az is kevés volna.

Félórával a déli doboltatás után már szivárogni kezdenek Siófok meg Kiliti legényei, a parancsnokság épülete felé. Igazoltatás, orvosi vizsgálat, beöltöztetés és már mennek is Baráth törzssörmester keze alá. Egyrészüik nyomban átveszi az őrszolgálatot, a többi pedig, körbejárva, kemény tisztelgési gyakorlatot végez Kiss huszármester körül. Úgy vágják a lépést, hogy megremeg a szívünk az örömtől.

Uristen, megint lesznek katonáink! Igazi katonák! Magyar katonák!

Szoboszlai a telefonszázadot tisztogatja. S a törzs többi tisztjei is úgy cikáznak, hogy alig van lélekzetük. Craenenbroekot Pestre rendelték. Onnét nem sok hírnök van. Beszélnek valamit arról, hogy a gyűjtőfogházból kiszabadult József királyi herceg veszi majd kezébe a hatalmat, mint homo regius. De hallunk olyan híreket is, amelyek szerint a román hadsereg élcsapatai már elérték volna Budapestet.

Este eligazítást tartanak a vezérkari tisztek. Összeületezünk mind, a hadműveleti osztályban. Csillagjaim csak nekem vannak. Kaposvárról, Székesfehérvárról és Nagykanizsáról azt válaszolták a telefonérdeklődésre, hogy sem törzstiszti aranypaszományt, sem tiszt

csillagokat nem lehet kapni a katonaszabóknál. Várni kell addig, amíg Bécsből hozathatnak.

Az eligazításon ismertetik a hírszerző osztály legújabb anyagát.

Eszerint a szegedi nemzeti hadsereg menetkészen áll. Egyes tiszti különítmények azonban már elérték a Dunát. Valami Prónay-féle tisztiszázad át is kelt Tolna környékén a Dunán és gyors menetben közeledik Siófok felé.

Istenem, a bajtársak! A szegedi bajtársak! Nem-sokára összeölelkezhetünk velük!

Szombathely azt jelenti, hogy a feldbach-i Lehár-csoport is elindult. Elővédje elérte a magyar határt.

A sok jóhír között akad egy rossz is. A románok csakugyan előzőnlőtték az Alföldet és megszállották Pestet. Budán egyelőre csak járőrök vannak.

Estére hazaérkezik Craenenbroek és megerősíti a pesti híreket. Az új kormány, a diktatúra alatt nem szerepelt szocialistákból áll, de ez úgysem maradhat meg. Nem is tárgyalt velük, hanem visszafordult.

Nekem még azt a parancsot adja, hogy mivel a pesti vörösök menekülése még csak most kezdődik meg, legyen gondom a vonatok ellenőrzésére. A gyanús utasokat fűleljük le. Erre a célra rendelkezésemre bocsát hat táboricsendőrt meg egy fél huszárszázadot a lepcsényi csoportból.

Fáradtak vagyunk és csak úgy vánszorgunk, de a kedvünk olyan, hogy madarat lehetne velünk fogatni.

És írom a leveleket, egyiket a másik után. Az anyámnak, a kaposvári fogságból kiszabadult öcsémnek és Borikának, Borikának!

Borikám, élünk! És miénk a világ!

Hajnalban rámkopogtat a hálókocsifülkémbe, Kiss, huszárorrmester.

— Főhadnagy úr, alázatosan jelentem, röpülőgép érkezett valahonnan!

A pilóta belép. Forgács százados.

— Te vagy a térparancsnok? — kérdezi keztenyujtva.

— Én vagyok, százados uram.

— Jelentkezni akarok szolgálatra a parancsnok úrnál.

— A parancsnokunk Sréter ezredes úr lesz, de az csak ma érkezik meg Fehérvárról. Addig csak Craenenbroek alezredes úrnál jelentkezhetsz. Az őrmester majd elvezet a szállására.

Mialatt borotválkozom és mosdom, harsogva énekelek.

Hogyne, hiszen van már repülőgépünk is! Magyar repülő!

Meg kell veszni az örömtől!

Hét óra tájt már loholok a parancsnokság épületébe. Sohase volt még ilyen napfény Magyarországon!

Főlszaladok a hadműveleti osztályra. Szoboszlai, aki ügyeletes volt az éjjel, most tápászkodik föl, a vedlett pamlagról. Mellette a karabély. Mert a tiszteknek hónapok óta fegyverrel kellett pihenniük is.

— Szervusz koma! — ordítok rá. — Nézd, hogy sűt a nap!

Kinyitom rá, az utcáranéző erkély ajtaját.

És intenék Lassányinak is, aki akkor ballag végig, a rács mellett, a kapu felé.

De az, ami most másodpercek alatt történik, a torkomra forrasztja a kiáltást.

Nyolc vagy tíz bőrkabátos, fegyveres alak rohan elő a vasúti átjáró felől, pillanat alatt körülveszi Emilt. Az még föl se nézett, amikor már nyolc puskacső mered rá.

— Ez volt az, aki becsapott!

- Lőjjetek le!
- Gajdeszbe vele!
- Azt hazudta, hogy megbukott a diktatúra!
- Végezzetek vele!

A torkom összeszorul, nem tudok kiáltani. A kapu előtti őrszemünk is megdermedt a meglepetéstől.

Ha most elkiáltom magam, elsül egy fegyver. Lassányi farkasszemét néz támadóival egy ezredmásodpercig s mielőtt még kigombolhatnám a pisztolytáskámat, már hallom is nyugodt hangját:

— Lelőhettek disznók, de akkor félóra mulva már lógtok is és akkor majd elhiszitek, hogy megbukott a diktatúrátok!

Szálas alakja meg se rezzen. Lélekjelenléte, fönséges nyugalma, csodát tesz. A rászegezett fegyvercsövek inogni kezdenek.

És félperc mulva nyargalva szelelnék el a támadók.

Mire a főőrség utánuk lódul, már a kiliti felé vezető úton szaladnak.

Estére mégis elfogták őket. A Pogány-féle lovas-törzs-szakasz maradványa volt. Valaki félrevezette a szerencsétleneket. Hadbírótság elé kerülnek.

... Egész nap úgy dolgozunk, hogy még az ebédet is szinte állva kapjuk be.

A repülőt Szegedre küldötte Craenenbroek.

A vonatokról csapatostól szedi le a riadt vörösöket, Baráth törzsőrmester. Már vagy huszan vannak a lóversenytéri fogdában. Az egyikről azt állítják, hogy a legkisebb Szamuelli. Hogy hárman lettek volna testvérek ebből a szörnyeteg-fajtából. — Egy másik fogolyban viszont határozottan fölismerik Oszvald elvtársat, a Fabik-különítmény alvezérét. Kiss őrmester rimánkodva kér bennünket, hogy hadd végezhesen

vele. Ez lőtte le az öccsét, Fehérvár határában. Alig tudjuk lecsitítani a feldühödött szegény embert.

— Nem a maga dolga ez Kiss! — mondogatjuk. — Aki bitang volt, avval végez majd a törvény. És addig is: szükség lesz ezeknek a vallomására, hogy minden gaztettre fény derüljön.

És föltelefonálunk a pesti rendőrség bűnügyi osztályára, hogy küldjenek detektíveket a foglyokért.

Lázás munkában telnek a napok.

Üzönlének a tisztek Siófokra. Már külön személygyűjtő állomást kell berendezni. Alig van része a régi Magyarországnak, amelynek a fiaiból ne volnának itt Siófokon. Százféle hajtóka van a zubonyukon és a sapkájuk rózsája mellett fehér tollat viselnek. Minden nap hazazsuppoltatunk egy sereg nyaralót, hogy szállásuk legyen. — Már csak a régieknek nincs csillagja.

És percről-percre tisztul az egész Dunántúl.

Ez maga elég volna boldogságnak, csak Borika írna!

Úgy vagyunk mint a bányászok. Egész nap dolgozunk, lőtünk-futunk és csak esténként hallunk valamit a távolabb levő világról is.

Szoboszlay azt mondja, hogy ittjárt Horthy Miklós fővezér. Repülőgépen jött, utasításokat adott a parancsnokságnak s azután visszatért Szegedre. Úgy irigylem Szoboszlayt és úgy fáj, hogy én nem láhattam!

A románok előnyomulnak a Dunántúlon is. Persze csak ott, ahol nincs katonai De Lepsénynél tovább nem jönnek, mert ott fegyverrel találkozni!

Istenem mért nem vagyunk erősebbek!

A szegediek első tisztiszázada megérkezett!

Az ujjongásunk elhal az ajkunkon. Mert az első pillanatban úgy néznek ránk mint a gonosztevőkre.

És csak azután enged ez a tartózkodásuk, amikor megtudják, miért nincs csillagja a Dunántúli Katonai Parancsnokság tisztjeinek.

Azt hitték, hogy tüntetésből, kommunista érzelmeik miatt nem varrták fel a rangjelzésüket.

Teremtőm, hát ezek nem tudják a mi küzdelmeinket?

Azt hiszik, hogy mi itt rózságyon aludtunk akkor, amikor még lángolt a Tűzvölgy? Hát a harcaink mártírjai, hősi halottai!

No de hiszen majd jön az igazoltatás! Akkor majd kitűnik, hogy mi is csináltunk — valamit.

Ez a keserűség persze nem sokáig tart. A régi front népe hamar megérti egymást.

És egy délutánon megérkezik a szegedi hadsereg.

A fővezérség már délelőtt itt volt.

Most egyik vonat, a másik után fut be. Madary és Moravék őrnagyok tiszti századai... Azután egyik gyalogzászlóalj a másik után... És zászlók, magyar zászlók!... Kicsordul a könnyünk és röstellkedve törölgetjük... És ágyúk, tüzérség... egész ütegek!

Ráborulunk az állomáskerítés hegyes karóira és úgy zokogunk, mint a hajótöröttek, akik először lépnek megint, a hazai part édes rögére...

A vasúti átjárónál szálas őrnagy áll. Nem tudom ki az, de ahogy áll, háta mögött az alkonyat szürkülő bíborával, kétszer akkorának látszik, mint más emberek.

És ahogy a Balatonpart felé mutat a karjával s a

kard megcsillan az alkonyfényben, olyan mintha lángpallossal suhintott volna.

Nem tudom a nevét. De akárki az, tudom hogy Mihály. Látrányi Mihály arca barnállik a sastollas sapka alatt, de a kardja — az arkangyal kardja.

A zászlóaljok énekelve mennek a porban és a suhintó kard mögött kihül, sápad, majd szelíd gyöngyházfénybe szelídül a vérvörös alkonyat.

...A Tűzvölgyön hamúvá hullott szét a parázs is.

XVI.

Szeptember első fele is elsuhant s a Balaton partján már lehullottak az első levelek a fákról.

A munkánk semmivel sem lett kevesebb, de a türelmetlenségünk egyre nőtt. Magyarország csak a Dunántúlon lélekzett szabadon. És mind jobban kínozott bennünket a vágy, hogy előremenjünk. Csakhogy akkor még olyan kicsi volt a hadsereg és oly kevés volt a fegyvere, hogy még gondolni sem lehetett erre. S amíg nincs meg Magyarország és fegyverben kell állanom, hogyan hozzam haza Borikát?

Mert akkor még mindig arra gondoltam, hogy pusztán a postai nehézségek, vagy csupán a karlováci postások mesterkedései, vágják el a leveleink útját.

Szeptember harmadik hetében, egy vasutassal üzent a kapitány-bátyám. Mert a Budapesten terpeszkedő románok miatt, alig lehetett telefonkapcsolást kapni a fővárossal.

Azt üzente, menjek haza. Civilruhában s polgári igazolványokkal, át tudok verrgődni, a román ellenőrzésen.

Ugy irtóztam az idegen megszállás alatt nyögő Budapest képétől, hogy azt üzentem vissza: nem megyek.

Néhány nap múlva, levelet kaptam tőle. Azt írta benne, hogy nagyon fontos ügy miatt, mindenképpen utazzam föl. Csak egy napra.

Azt feleltem, hogy majd, ha kitakarodnak a románok.

Erre táviratot küldött: az édesanyánk beteg.

Megriadtam. És visszasürgönyöztem, hogy melyik vonattal érkezem.

Szabadságot kértem, magamravettem Szoboszlai hadnagy civilgunyját, Bálint főhadnagy ingét meg cipőjét, «polgári okmányokat» csináltattam a balatonkiliti községhezán s elindultam. Az írásaimon jó sok bélyegző volt, mert azt mondták, hogy a román vonatvizsgáló katonák — hadilábon lévén nemcsak a magyar nyelvtudással, hanem az írás-olvasással is — a bélyegzők számából ítélik meg, ki, mekkora úr. No hát az én igazolványaimon rajta volt minden elképzelhető bélyegző, amit a siófoki vasúti állomás csak ráüthetett. Még a raktári és árubélyegzők is.

Hanem azért, amikor megláttam Székesfehérvárott az első szuronyospuskájú frátyét, mégis inkább a pisztolyomat tapogattam meg a mellényem alatt. Mert az most is velem volt, a derekamra rejtett derékszíjamon.

Kár volt az izgalomért. Símán átengedtek.

A Déli vasúton akartam kiszállani, de a kelenföldi állomáson a nevemet kiáltozta valaki a vonat mentén.

Orlay százados volt.

Leugrottam.

— Gyere, csak gyere! — mondotta belémkarolva. — Édesanyád már jobban van, nem kell sietned. Nekem meg sürgős beszélőnivalóm van veled.

De hogy mi az a sürgős és fontos beszélőnivaló, arról nem akart nyilatkozni az alatt a rövid út alatt, amíg a villamos a fehérvári-úti körtérig futott.

Fölmentünk a szállására.

Ahogy leültünk észrevette, a kabátom alól ki-dudorodó, pisztolytáskámat. Elnevette magát:

— No itt igazán kár miatta kényelmetlenül ülnöd. Nyugodtan leteheted addig, amíg beszélünk. Ugyis eltart majd vagy félóráig.

Lecsatoltam a derékszíjjat s lettem az asztalra.

Orlay nyomban utánanyúlt, kihúzta az íróasztala fiókját, beletette a pisztolytáskás derékszíjjat s ráfordította a kulcsot, a betolt fiókra.

Rámeredtem.

Sóhajtott és megszólalt halkán:

— Ne haragudj, erre szükség volt. A sógorod engem kért meg, hogy én beszéljek veled arról, amit meg kell tudnod.

— Mi az? — hördültem föl.

— Mindenekelőtt, édesanyádnak semmi baja sincs. Legfeljebb az öregség. Más baj van. És amilyen boldond, szerelmes kölyök vagy, még valami ostobaságot követnél volna el, a hallatára.

— Borika? — kérdeztem rémülten.

Bólintott. És a vállamra tette a kezét.

— Igen. De ezt olyan nyugodtan kell végig hallgatnod, mint egy... mint egy — katonának.

És rámkialtott:

— Vigyázz!

Fölugrottam s a régi, gépszerű mozdulattal meredtem föl előtte.

— A menyasszonyod, a te számodra, nincs többé.

Lehúnytam a szemem. S az a gondolat villant át az agyamon: milyen jó, hogy vigyázzba-állított ez az ember. A régi katonafegyelem, katonaeőr tart csak lábon. A «Vigyázz!»

Inogtam, de álltam.

A gazdám meg száraz hangon beszélt tovább.

— Még július elején levelet írt édes anyádnak. De, mert nem tudták hol bujdosol, nem tudathatták veled. Azt írja s később majd magad is olvashatod, hogy

mivel még május elején agyonlőttek a vörösök, férjhezment máshoz. Könyörög az édesanyádnak, hogy ne haragudjanak rá, amiért csak két hónapig gyászolt. De a szüleit fel kellett szabadítania az alól a társadalmi bojkott alól, amelyet a lányuk, magyar-fiúval való jegyessége miatt mondott ki ellenük a város. Június vége óta — asszony.

Ugy inogtam, mint aki alatt megrendült a föld, de azért állottam, akár a bálvány.

Orlay sóhajtott, elfordult, az ablakhoz lépett, kinézett rajta egyideig s azután hátrafordult:

— Ugy — mondotta egész halkan. — És most: Pihenj!

Lezökkentem a székbe. Cigaretát tölt elém:

— Ezen hát túl volnánk, szegény fiú. S ezekután elolvashatod a levelet.

És a kezembe adta.

Ugy olvastam, mintha fából lettem volna. Mert a gazdám szeme rajtam volt szüntelen. Szomorú levél volt az, tele könnyel és búbánattal. Abt Leóhoz ment feleségül. A hűséges drug-hoz.

Március huszonegyediké óta nem kapott többé levelet tőlem. Csak azt nem értettem, hogy azt írta: nem kételkedhet többé a halálomban. Olyanok mondták neki, akik a május elsejét Pesten érték meg. — Ez a mondat mégis megjelölte a nyomot. A horvát egyetemi hallgatók, akik a főiskolák bezárásáig itt voltak. S akik a Dormándy-féle akció leleplezéséig, helyesebben az ezt követő, egyetembezárásig itt tanultak Budapesten. És akik azután hazamentek. Egyébként a külföldi lapokban is voltak olyan hírek akkor, amelyek az összeesküvés résztvevőinek kivégzéséről szóltak. Pedig akkor, ezek közül senkit sem öltek meg, mert Romanelli megmentette őket.

Végeredményben, mindezek már céltalan gondolatok voltak.

Borika férjhez ment. S így már semmit sem számít az, hogy mégis — élek.

Zsebre tettem a levelet.

Orlay a kezét nyujtotta.

— A kezedet. Így. És semmi bolondság! Igérd meg!

— Igérem, kapitány úr — suttogtam.

— Rendben van. Férfiszó volt, hallod-e? Katonaszó!

— Az volt.

Akkor adta vissza a derékszíjamat a pisztollyal. Elkísért még az édesanyámhoz. És ott volt mindaddig, amíg csak el nem jöttem. Pedig beszélni, alig beszéltünk. Csak a fejemet simogatta az édesanyám.

Azután elmentem még Orlayval a sógoromékhöz.

És kikísért még a kelenföldi állomásra is. És beszélt, beszélt mindenféléről, csak hogy elterelje a gondolataimat arról, ami abban a levélben volt.

Elmondotta, hogy Neuholz még júniusban itt hagyta a vörösöket s visszament Bécsbe avval, hogy a kommunista kiáltvány — megvalósíthatatlan. Ezt a laktanyában hallotta a napokban Orlay. És hogy Denics Dánielt, rövid letartóztatás után szabadonbocsátották Szegény hőscincér, csakugyan nem sokat használt Kun Béláéknak. Azaz hogy inkább ártott. Most alkalmasint mégis visszatér a varrótűhöz, a szabászollóhoz meg a — férceleshez.

Hanem én csak úgy hallgattam Orlay ujságjait, meg annak a hírét, hogy budapesti beosztásban szolgál, mintha végtelen messzeségből dörmögött volna felém a hangja.

... A vonaton egyre az járt az eszemben, hogy milyen mérhetetlenül szegény leszek ezután. El kell felejtennem mindent, ami Borikát jelentette. Még a karlováci délisánc madárfészkét is. Az ozalji kirándulást is. A gyíkvitézt, akit a zaručnicája várt a ljubicalevél alatt. A csipkerózsás dalt is. És azt a forró

Petőfi-verset is, amely egymásba-olvasztotta a lelkünket. Mindent!

Szegény leszek és kifosztott. De élni — kell. Akármilyen kis jelentéktelen pont is vagyok, mindenkire szüksége van Magyarországnak. A kisbéresre éppen úgy, mint az egyetemi tanárra. És ha egyelőre nem is lesz lelkem, a fegyvert elbirom a vállamon és a test őrt tud állani, szolgálni tud, amíg össze nem roskad.

Akkoriban azt hittem, hogy evvel a szörnyűséggel, rosszat tett velem a Jóisten.

Pedig az Isten mindig jó, csak mi nem látjuk csodálatos szándékait.

Ugy érkeztem meg Siófokra, mint az az ember, akitől elvettek egy egész világot. S éppen azt a világot, amely százszor sugarasabb, mint az, amelyben élünk. Mert azt a világot a reménységünk, szeretetünk, tervezetésünk szépíti, utólérhetetlenül fénvessé.

...A fiú és a lány megjárták az Üveghegyet a azután elválasztotta őket a Tűzvölgy.

És amire a fiú átjutott volna a lángokon, a leány nem volt sehol. Csak a zokogását hallani még sokáig. A szerelmük, boldogságuk, elhamvadt a lángokban.

— Milyen jó, milyen áldás az, hogy van a világon — munka!

Az ember dolgozik, lőt-fut és azt hiszi, hogy — él.

Az ember fölkel, borotválkozik, mosdik, öltözik, végzi a dolgát késő estig s azután alszik álomtalan alvással és azt hiszi, hogy — él.

Az ember lát föltámadni egy országot, énekel egy megújultlelkű, vidám hadseregben és azt hiszi, hogy — él.

Az a hadsereg bevonul Budapestre, ujjong az ország és az az egyik katona azt hiszi, hogy — él.

A Dunántúli Katonai Parancsnokság, késő ősszel átköltözik Székesfehérvárra és a legkopottabb, legszegényebb főhadnagya, azt hiszi, hogy — él.

És egyszer beidézik a hadbíróságra. A vádlottak padján Orlay százados ül. Az a főhadnagy együtt tanuskodik mellette Prohászka püspökkel és Zichy gróffal s utána felmentik a vádlottat. — És az az ember azt hiszi, hogy — él.

És éjjelekig dolgozik a székesfehérvári körletparancsnokságon a többiekkel: a hű-bajtárs Lassányival, a kis vidám Szily főhadnaggal, a kópé-kedvű Szoboszlayval s lehull a hó és elmúlik karácsony, elvanszorog egy kegyetlen hideg tél és 1920-at ír a naptár; és az az ember azt hiszi, hogy — él.

Pedig a bajtársai, akik körülötte vannak, azok tudják, hogy mindez nem igaz. Elkísérik este a lakására és ott ülnek az ágya mellett, amíg csak el nem alszik. Mert tudják, hogy az a kopott főhadnagy csak embergép, katonagép. Tudja, hogy mi történik körülötte, tudja, hogy szegény Craenenbroek meghalt még az ősszel, tud mindent, tudja a dolgát éppen úgy, mint mások — de ez az ember csak szorgalmas kerék, mindig újrafeszülő hajtórugó, hűségesebb alkatrésze annak a szerkezetnek, amelyet úgy hívnak: nemzeti hadsereg.

És egyszer, egyetlen név hallatára, megrezzen benne a béna — lélek.

Valaki kimondja a tisztiétkezésben azt a nevet, hogy Laszky Antal. Ez a Laszky Antal, tartalékos vadászfőhadnagy volt valaha, az egyik felvidéki vadászászlóaljban és katonatársa volt annak a mesélő valakinek. Azonkívül pedig vőlegénye, egy André Márta nevű zúgói lánynak.

Az a Laszky Antal egy piros csizmapárt ajándé-

kozott egykor a menyasszonyának, mert az volt a boldonsága, hogy amíg az a lány megbecsüli azt a csizmát, addig változatlan tart a szerelmük. Egyszer azután beteg lett a lány — meséli a tisztietkezésben az az egykori vadásztiszt — és visszaküldötte a piros csizmapárt Laszky Antalnak, a harctérre. De Laszky Antalnak nem akarták odaadni azt a csomagot, mert éppen valami veszedelmes vállalkozásra kellett kimennie. Szegény Laszky Antal csakugyan nem jött többé vissza a maga lábán. A különítménye hozta vissza holtan, a halántékán olaszgolyó-verte sebbel. Azóta kegyelettel őrzik Laszky Antal piros csizmácskáit annak a vadászászlóaljnak egykori tisztjei. És őrizni ifogják holtig. Amíg csak él valaki, Laszky Antal bajtársai közül.

Amikor idáig ért a mese, előrehajlik, a legköpottabb főhadnagy s azt kérdi, izgalomtól rekedt hangon:

— És avval a lánnyal, André Mártával mi lett?

Az egykori vadásztiszt föl se néz. Céltalan vonalakat firkál körmével az abroszra és azt mondja:

— Meghalt. Tüdőbajt kapott szegényke és meghalt. Éppen abban az időben, amikor a csehek bevonultak Késmárkra, Szepesbélára és Javorinára.

Az asztal körül ülő tisztetek, nem tudják, miért hajtja le a fejét mélyen, egyre mélyebbre a kérdező főhadnagy.

De Lassányi Emil, a legszálasabb főhadnagy megint elkíséri a lakására s addig ül az ágya mellett, amíg csak el nem akad a szó az ajkán.

Akkor eloltja a villanyt és lábujjhegyen megy ki az ajtón, hogy ő is hazatérjen.

A kópé-kedvű Szoboszlay annyit beszél, egy vármegyeház-utcai kislányról, hogy az egész tisztikar úgy véli — szerelmes lett a gyerek.

Szily főhadnagy, a kis elegáns tüzér, minden délután hazakisér, egy érettségire készülő kislányt a gimnáziumból. Olyan utcákban, ahol nem találkozhat feljebbvalóval, még a könyveit is elveszi a kislánytól és boldogan cipeli a hóna alatt. Az étkezőben avval ugratják, hogy bizonyára — szerelmes.

Az egyik százados annyit jár a vármegyház-utcai kislány ablaka előtt, hogy maholnap megkéri.

Szoboszlay hadnagyot áthelyezik Pestre, a századosról meg azt mesélik, hogy kosarat kapott volna. Sőt, még valakit kikosarazott volna az a lány. Pedig igazán nem nagyon válogathat, mert özvegyasszony lánya és — semmije sincs. Csak a jókedve, mosolygása és vidám bátorsága.

Persze lehet, hogy mindezek csak mendemondák.

Lassányi meg a legjobb pajtása, esténként nagyokat sétálnak, vagy odahaza ülnek valamelyikük szállásán és tervezgetik, milyen is lesz majd Magyarországnak, ha egészen föltámad.

Lassányi tudja, hogy a pajtása — nem él.

A Zichy-ligetben kihajtottak a bokrok, kipattant a virágok bimbója és a bimbók szétárták a kelyhüket.

Az embergép, katonagép, arra ment és megállott az egyik virágos bokor előtt.

És a bokor virágai azt mondták:

— Hát mit gondolsz te katona, így lesz most már az életed mindig? Micsoda esztelenség! Nem tudod te, hogy van egy sokkal nagyobb törvény is, mint a gyász és a búbánat? Ki látott már élve eltemetkezett embert? Aki él, annak élnie kell! Csak a halottnak szabad halottnak lennie! Láthattad ezt a bokrot is, amelynek az ágain ringatózunk. Télen nem volt rajta egyetlen levél sem. Azt hitted volna róla, hogy elszáradt s halott. De mert élet volt benne, alvó élet,

mihelyt eljött a tavasz: kihajtott a bokor. Mert tudja a Törvényt. Hát hogy képzeled te, hogy ki tudsz bujni a Törvény alól? Ébredj hé! Nézz körül! Minden él körülötted! Élni kell, mert ezt parancsolja a Törvény, amelyet a Jóisten szabott a világnak!

Az embergép leveszi a sapkáját, végigsimítja a homlokát és azt feleli:

— Ne haragudjatok virágok, aludtam. Sötétséget álmodtam. Olyan szörnyűségeken mentem át, őt esztendőn keresztül, hogy azt hittem, az én számomra nincs többé világosság. De most tudom, hogy van. A Törvény azt mondja, hogy kötelességünk megkeresni a világosságot. Köszönöm virágok, a — lel-kemet!

A zirci-papok templomából kiözönlött a nép, a napfényes utcára.

Odahúzódtam a kapu mellé, hogy elmehiessenek előttem az emberek.

És néztem, néztem a vidáman zsongó áradatot.

A gyalogjáron fehér gyerekkocsit tolt egy édesanya. A templomból kiáradó nép kettéoszlott a gyerekkocsi körül, mint szelíd folyó a kis sziget körül. És rámosolyogtak a kocsiban gögicsélő gyerekekre.

De senkinek a mosolya sem volt olyan szép, mint azé a pirosarcú, barna kislányé, aki egy feketeruhás asszony karján lépegetett az emberek között. Az még meg is állott egy szemhunyásra és visszamosolygott a rózsaszínű kis emberkére. És ettől a mosolygástól egyszerre csak széles nevetésre húzódott szét a kisgyerek arca és megmutatta apró fogacskáit.

Azután továbbment az a lány, az édesanyjával. De egy pillanatra találkozott a tekintetünk. És ez a meleg, bársonyos tekintet olyan volt, mintha André Márta nézett volna rám — Jelen Borika szemeivel. Ez

ugyan képtelenségnek tűnt, mert Márta szeme szürkés volt, Borikáé csaknem fekete, ezé a lányé pedig világosbarna — de mégis így volt. Azután meg: Márta szeme komolykás volt, Borikáé pedig csillogó-vidám, tehát lehetetlen, hogy mind a két tekintet benne legyen ugyanabban a szemben — de mégis így volt. Egyetlen pillanatig láttam — de mégis így volt.

Szily Imre csörgette arra a kardját.

— Mit nézel, koma? — kérdezte vidáman.

— Süttetem magam a nappal.

És megkérdeztem tőle, nem tudja-e véletlenül, ki az a lány, aki ott lépeget az édesanyjával a ferenc-rendi barátok temploma előtt?

Szily mondotta meg, hogy az az a bizonyos vármegyeház-utcai lány, akiről annyit beszélt Szoboszlai.

Az a szem-rejtelem nem ment ki a fejemből.

Lehetetlen, hogy ugyanabban a szemben benne legyen a Márta tekintete is meg Borika mosolya is. Lehetetlen. Nyilván káprázatom volt. Meg kell róla bizonyosodnom, hogy lehetséges-e, ilyen furcsaság.

És attól kezdve többször rajtacsíptem magam, hogy föl-alá járok a hegehupás, öreg Vármegyeház-utcán. Ott van az, a fehérvári székesegyház, nagy barna tornyai alatt.

Egyszer meg is láttam. Az ablakban nyíló virágait öntözte, kedves dudolással. Egy pillanatra átnézett rám s azután tovább dudolt.

Ez a Márta szemel — állapítottam meg, most már teljes határozottsággal. Kétségtelen. Nem lehet káprázat!

Egy másik alkalommal, ahogy kilépett a házból, apró verébke rebtent föl előtte. Utánanézett, ráfeledkezett szemmel. Azután rámsuhant egy villanásig a tekintete.

S elámultam. Mert ez meg a Borika szeme volt. Tisztára a Borika szemel!

Sóhajtottam. Ez a lányka jobbnak, szelídebbnek látszott még Mártánál is és sokkal szebb volt mint Borika. Hogy is gondolhatnék hát arra, hogy szóba álljon velem? Hiszen én vagyok a legszegényebb, legárvább ember Magyarországon.

... A székesfehérvári MOVE rendezett valami műsoros estet, a nemzeti hadsereg fölszerelése javára. Azon a műsoros esten valami verset kellett elmondanom. A vármegyeház-utcai kislánynak pedig magyar nótákat ke'ett zongoráznia.

Mikor az első próbára mentem s ott haladtam el a Zichy-ligetben, összenevettek a virágok. Nem tudom, mit mondtak egymásnak, mert nagyon halkan pletykálgodtak. De valami roppant vidám dolgon nevetettek, hiszen alighogy elmentem előttük, hirtelen széthajlottak az előbb még összebujt ágak és úgy himbálóztak a virágok, mintha mindegyik egy-egy kacagó, hajladozó leány lett volna.

Azon a műkedvelő próbán megismerkedtem vele.

És a második próbán beleszerettem.

És a harmadik próbán azt mondtam magamban: én ugyan szegény vagyok, mint a templom egere, ez a kislány meg olyan, hogy akár királyfit is szerezhetne magának, de már rászánom az életem.

Vagy az enyem lesz, vagy — meghalok.

A Jóisten lenézett a földre. Éppen a székesegyház két nagy tornyára. Azok úgy állottak ott, mint két óriási barna katona. Mint két öreg vitéz, akik kincset őriznek egy vármegyeház-utcai, ódon kis házikóban. És a Jóisten bizonyára azt mondotta, a két bronzsisakos, barna toronykatonának: — Most húnyjátok be a szemeteket egy percre!

Abban a pillanatban léptem be annak a háznak a kapuján.

És az a kislány emlékeztetett mosolyogva. Csak jött, jött, lépegetett lefelé a lépcsőkön s én megint — csodát láttam. Szemek csodáját. Most nem André Márta szemeivel nézett. Nem is Borika tekintetével. Nem is a magáéval. Előbb a kislányom kék szeme mosolygott rám a tekintetéből, azután meg a fiam vidám barna szeme. De mire átvillant az agyamon a régi skandináv mese az egymásnakszánt szerelmesek szeméről, már megint csak a maga sugáras tekintete fénylett rám.

— Isten hozta nálunk! — mondotta kedvesen s felémnyujtotta apró, kemény, dolgos, kis tenyerét.

És én megfogtam a kezét, holtigtartó szerelemmel, mert tudtam, hogy ezt szánta nékem az Isten, ez az én — Párom.

Az udvar fölött, a tornyok fölött, roppant magasan, két madár húzott az égen, keletnek...

V E G E

vitéz **SOMOGYVÁRY GYULA**

A pirossapkás kislány

című regénye egy újabb nagy regény-trilógiának első kötete. A szabadságharcot megelőző korszak új szem-szögből történő megvilágítása.

És mégis élünk!

című, megrázó erejű regényében a nyugatmagyarországi felkelés hiteles történetét írja meg szívbemarkolóan.

A Rajna ködbevész

Budavár visszafoglalása támad életre ebben a megrázóan szép regényben.

A város meg a sárkány

Sopron város hűségének, tántoríthatatlan magyarságának fájdalmasan szép története.

SINGER ÉS WOLFNER
IRODALMI INTÉZET KIADÁSA, BUDAPEST

vitész SOMOGYVÁRY GYULA
KATONA REGÉNYTRILÓGIÁJA:

Virágzik a mandula

Két kötet

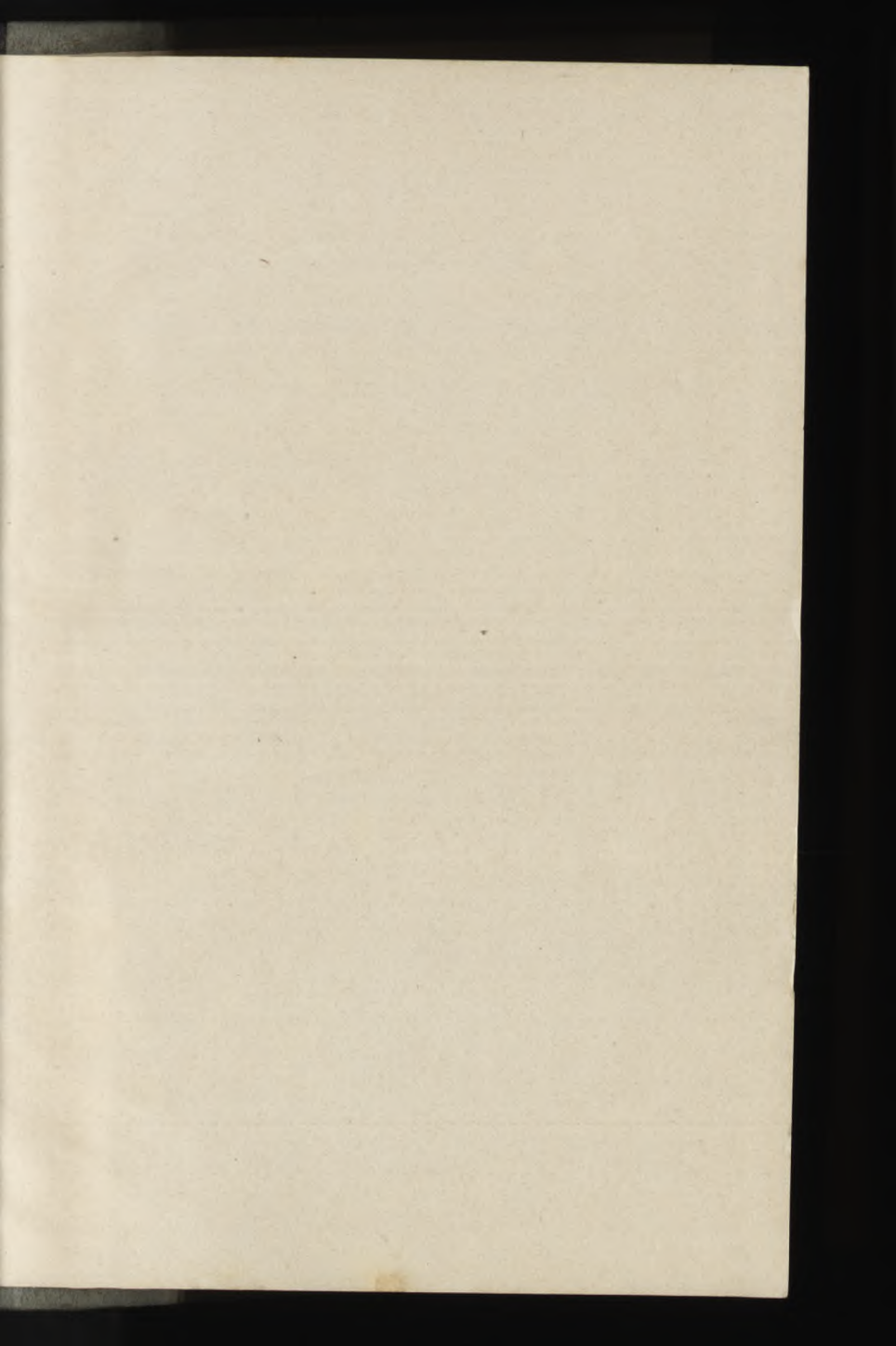
Ne sárgulj, Fűzfa!

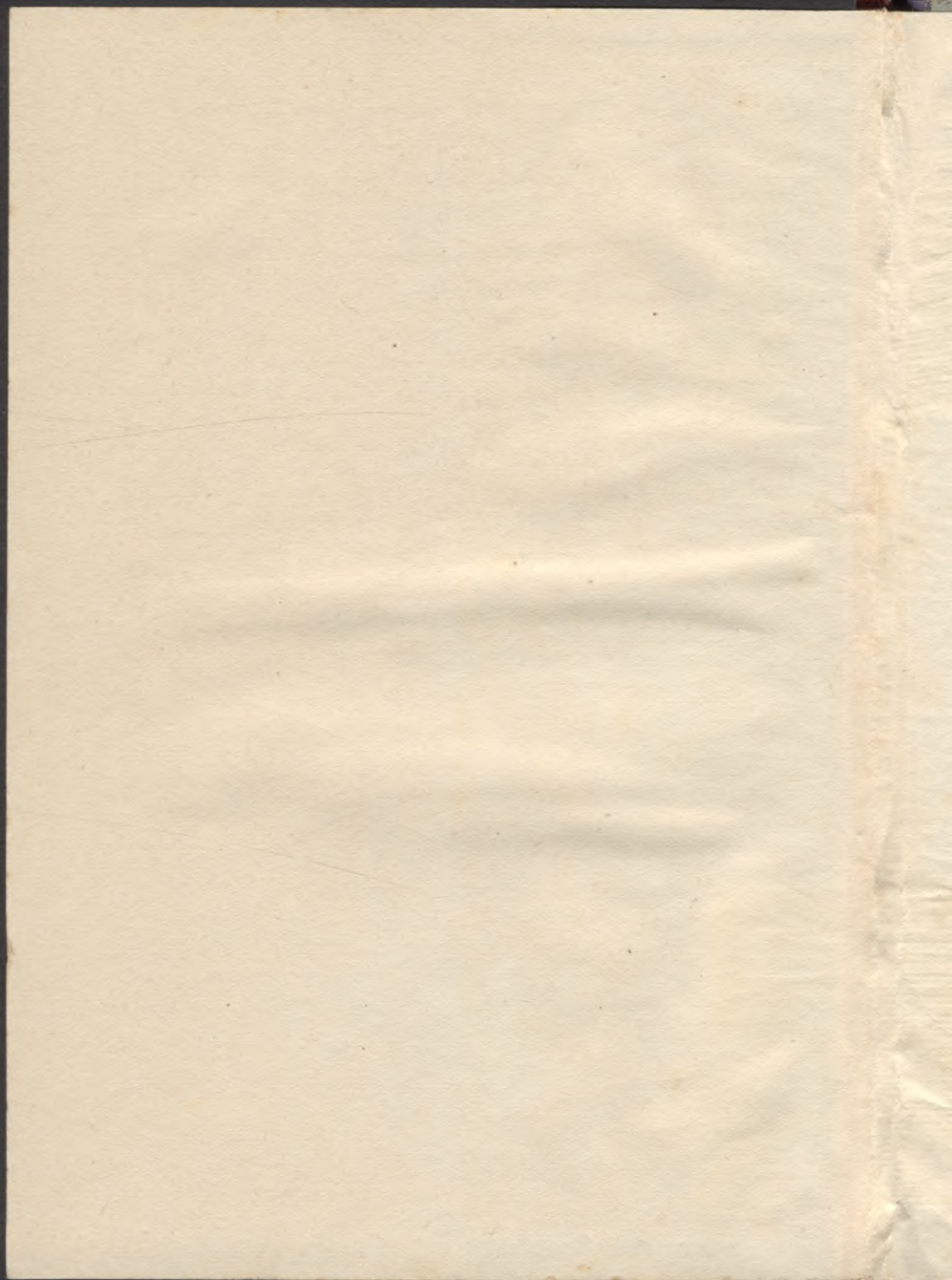
Két kötet

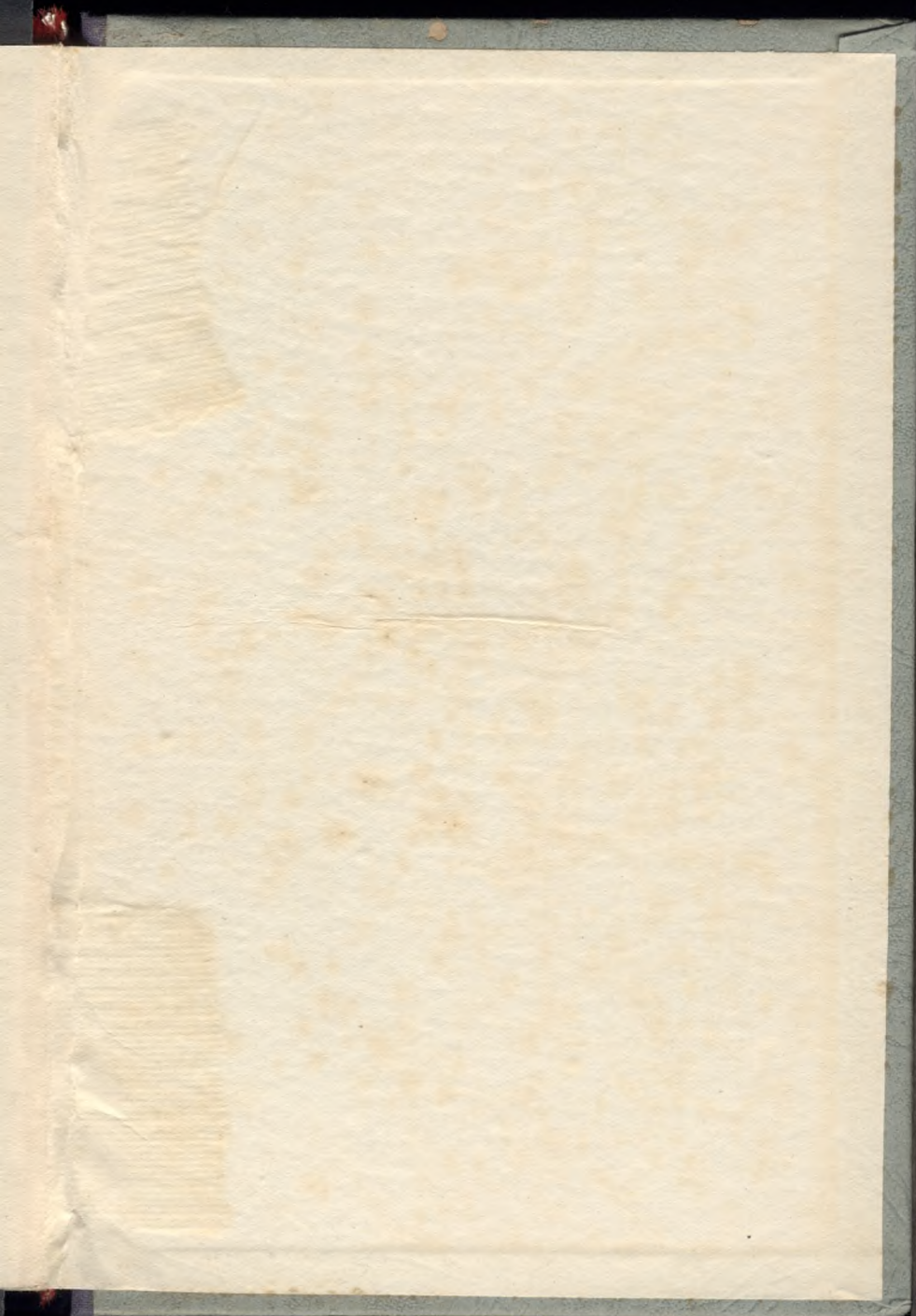
És Mihály harcolt...

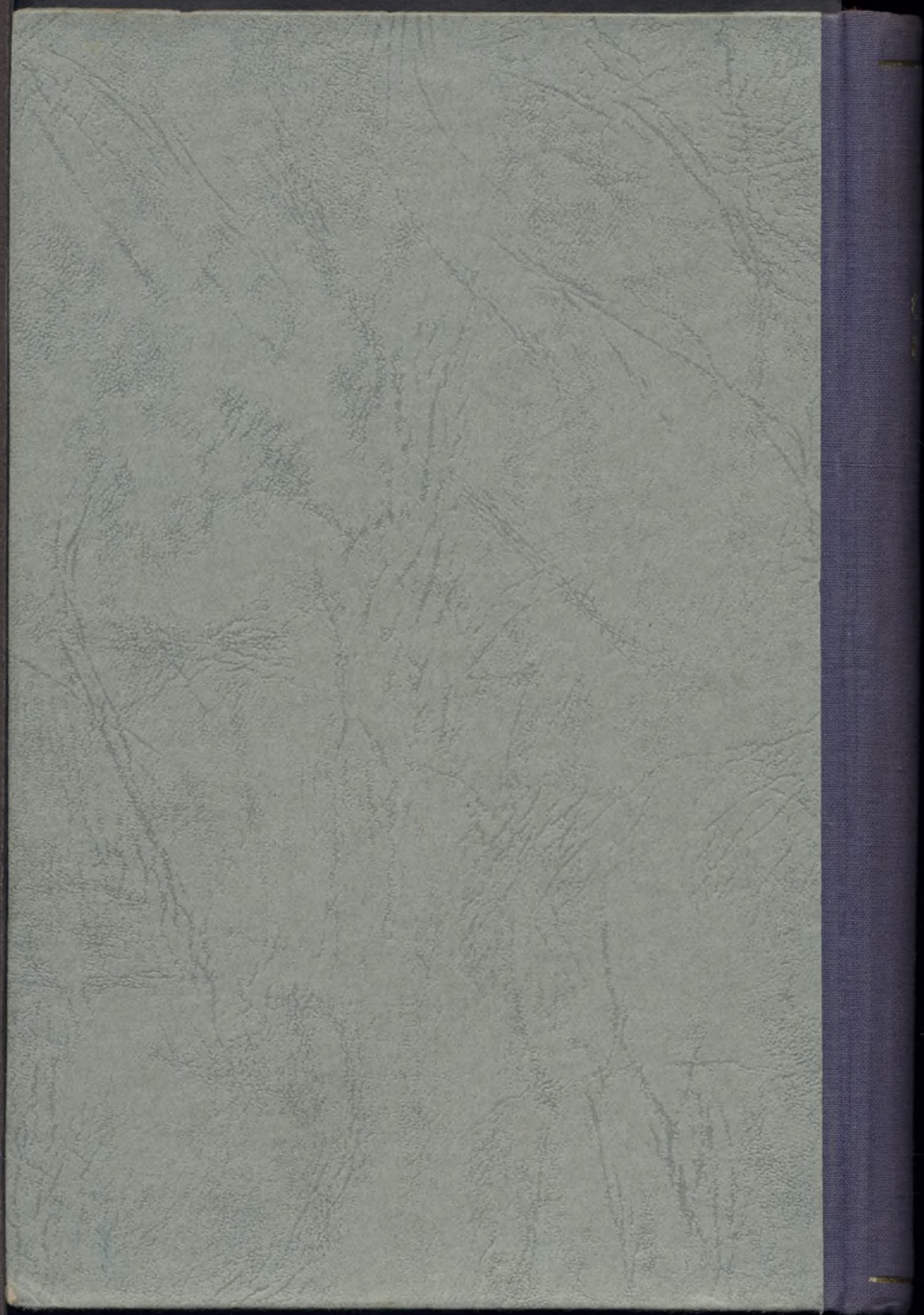
Két kötet

SINGER ÉS WOLFNER
IRODALMI INTÉZET KIADÁSA, BUDAPEST

14
*Somogyvári
Gyula*

ÉS MIHÁLY
HARCOLT...

SINGER ÉS
WOLFNER